

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ- СКОПЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОГИЈА



СТРАТЕГИИ ЗА РАЗВОЈ НА ЕТНО-ПЕДАГОШКАТА
ДИМЕНЗИЈА НА НАСТАВАТА ВО ОСНОВНИТЕ УЧИЛИШТА
- докторска дисертација -

14966
15
24.11.

Ментор:
проф. д-р Марија Тофовиќ-Камилова

Кандидат:
м-р Анкица Витанова

Скопје, 2014 година



„Ако сакаш поблиску да запознаеш еден народ – чуј ја неговата песна”

Бранко Каракаш

СОДРЖИНА

Вовед.....	5
I ДЕЛ: ТЕОРЕТСКА РАМКА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	8
1. Теоретска определба на основните поими.....	9
1.1 Научна поставеност на етнологијата	19
1.2 Етнологијата и фолклорот	21
1.3 Етнологијата во функција на образованието и развојот.....	28
2. Народното творештво – етнолошки елемент	28
2.1 Поделба на народно творештво.....	44
2.2. Фолклорот како описна и пренесена раскажана традиција.....	44
3. Народна музика	49
3.1 Народна музичко творештво.....	53
4. Македонскиот фолклор	69
4.1 Воспитната функција на народното музичко творештво	72
5. Народна музичко творештво во воспитно-образовниот процес	75
5.1 Етно педагошки основи на наставата во основното образование.....	78
5.2 Искуства од други држави.....	82
II ДЕЛ: МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	85
1. Предмет на истражувањето.....	86
2. Цел и карактер на истражувањето	89
3. Задачи на истражувањето	89
4. Хипотези.....	92
5. Варијабли	95
6. Методи, техники и инструменти на истражување	95
7. Примерок.....	98
8. Обработка на податоците	101
9. Организација и тек на истражувањето.....	101

III ДЕЛ: АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО	103
1. Анализа на податоците од прашалникот за испитување на ставовите на наставниците по македонски јазик од третиот циклус од деветгодишното основно образование	104
2. Анализа на прашалникот за испитување на ставовите на наставниците по музичко образование.....	123
3. Анализа на ставовите на педагошко-психолошката служба	144
4. Анализа на ставовите на учениците	160
5. Резултати од евалуацијата	169
6. Анализа на наставните програми по македонски јазик и музичко образование во третиот циклус од деветгодишното основно образование.....	173
IV ДЕЛ: Предлог интегрирани модели на наставни часови помеѓу македонски јазик и музичко образование	181
V ДЕЛ: ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА И ПРЕПОРАКИ	
Заклучни согледувања и препораки.....	260
VI ДЕЛ: Прилози	266
Библиографија.....	375

ВОВЕД

Музиката, јазикот и литературата се исклучително важен дел на човековиот живот и култура, поради што треба да имаат значајно место во воспитно-образовниот процес. Тие меѓу себе се преплетуваат и надополнуваат, ја создаваат песната, драмата, игрите и воопшто, го градат фолклорот. А фолклорот и етнологијата се најверното огледало на еден народ. Во него е содржано сè: тагата и радоста, историјата и болката, стремежите и копнежите, сеќавањата и вербата за подобро утре. Сето тоа треба да се негува, чува, проучува и изучува. Нашиот народ сето тоа со векови го пренесувал од колено на колено, го зачувал и ние сега со право се гордееме на таа неисцрпна ризница. Затоа е неопходно изучувањето на таа ризница да биде дел од наставниот процес во основните училишта, бидејќи само преку децата ќе бидеме сигурни дека тоа непроценливо богатство ќе се зачува и ќе биде залог за идните генерации.

Со новата концепција за имплементација на деветгодишното основно образование во Република Македонија, опфатени се три развојни периоди и тоа од: I – III одделение, IV – VI одделение и VII – IX одделение. Со развивањето на новиот наставен план и новите наставни програми, подобрени се содржините и организацијата на целокупното задолжително образование во согласност со образованието во развиените земји. Со организација на наставната година во три периоди се добиваат повеќе предности и тоа: потемелно планирање на наставата и активностите и точно и ефикасно планирање на часовите за утврдување и оценување на знаењата од новите наставни програми. Во зависност од ефектите, треба навреме да се превземаат мерки за организирање на дополнителна и додатна настава, како и преиспитување на методите, формите и наставните средства кои се користат. Така ќе се добијат валидни оценки за резултатите што се постигнати во одделни периоди во текот на наставната година.

Со новите наставни програми е овозможено да се исполнат барањата на современото образование и со тоа да се утврдат основните и повисоките знаења и способности по одделни наставни предмети.¹

Целта на трудот „Стратегии за развој на етно-педагошката димензија на наставата во основните училишта“ е да се направи анализа на застапеноста на етно-педагошките елементи во двата наставни предмета, музичко образование и македонски јазик. Македонија е земја со ретко богата традиција и со изразена материјална и духовна култура, па затоа и истражувањето за застапеноста на етно-педагошките елементи во овие два наставни предмета се од многу голема важност. Најпрвин, направена е анализа на темите и содржините на двата наставни предмета, потоа се изработени нови интегрирани микро модели на современи наставни часови и истите се имплементирани во неколку училишта. На овие часови активно соработуваа и наставниците по предметите музичко образование и македонски јазик. Исто така, во истражувањето добиени се ставовите и мислењата на наставниците, учениците како и на педагошко-психолошката служба за застапеноста и примената на етно-педагошките елементи на овие два наставни предмета. Направена е и анализа на ставовите на наставниците за ефикасноста во реализацијата на микро-методските модели.

При реализацијата на микро-методските модели, беа испитувани и ставовите на учениците за интересот за изучување на етно-педагошките содржини. Импресивната, фантастична и неисцрпна народна поезија, проза, народна музика, драма, игра и сл. и воопшто целиот фолклор што го создавал македонскиот народ, а кој е драгоцено и непроценливо културно наследство, треба да биде неизоставен дел од наставните содржини интегрирани во наставните предмети музичко образование и македонски јазик. Сметаме дека

¹ Концепција за деветгодишно основно воспитание и образование (2007), Скопје: Биро за развој на образованието.

овие микро-методски модели за интегрирани часови со етно-педагошки елементи што ги подготвивме и имплементиравме, нужно треба да се вградат во постоечкиот воспитно-образовен процес во училиштата во Република Македонија. Со овие микро-методски модели ќе се зајакне тимската соработка, пред сè меѓу наставниците, а учениците ќе добијат поквалитетна, поинтересна и попродуктивна настава.

Музиката оплеменува, јазикот опоменува. Ако ги изгубиме, ќе нема како и на што да се сеќаваме, ќе нема на што да се потпреме, ќе нема на што да се надеваме. И да се потсетиме на зборовите на големиот Блаже Конески дека „јазикот е нашата единствена татковина“. Со него сме свои на своето, со него сме силни и упорни. Впрочем и нашиот народ со векови наназад се борел да ја зачува својата песна, својата традиција и својот јазик. Нашата првенствена задача и обврска пред идните генерации е да ја проучуваме, негуваме и презентираме нашата традиција, нашата песна, нашето оро, нашиот фолклор и нашиот јазик, да ги подучуваме и тие да го следат истиот пат, бидејќи само преку јазикот, традицијата и фолклорот ќе можеме да одговориме на сите предизвици што ги бара од нас современото живеење. Стратегиите за развој на етно-педагошката димензија на наставата во основните училишта се стратегии за иднината на нашето воспитание и образование, на нашиот севкупен развој како респектабилна и современа европска држава.



ПРВ ДЕЛ:

ТЕОРЕТСКА РАМКА
НА
ИСТРАЖУВАЊЕТО



1. Теоретска рамка на истражувањето

Во македонското усно народно творештво, народните песни (лирски и епски), народните приказни, преданија, пословици, поговорки итн. се најзначајни и најважни стожери во обликувањето на самобитноста и оригиналноста на нивниот творец.

Еден патеписец, што ја почувствувал необичната магија на македонската песна, ја нарекол Македонија „земја на песните“. Во слична егзалтираност многумина иследувачи на таа песна се обидуваале да го заинтересираат светот за една ретка, непозната уметност среде културна Европа. На таа уметност како да се посветени и изумителните стихови за песната на девојката: „а коњо вода не пије/од твојте тонки гласови“, кој непосредно ги навестуваат изворните облици, музичкиот лиризам, хипнотичката моќ на убавината во нејзиниот стил. Па сепак, и покрај извесни восхитени одгласи, затоа што на времето не допрела до браќата Грим или Гете, кои би ја истакнале на европски план смислата на магичните симболи и чудесната имагинација од поетските слики, таа останала недоволно позната до денес и во ова време на модерни трагања по откритија. Иако можела одамна да биде драгоцен феномен од една мала поетска *тера инкогнито* во големото единство и искуство на европската поезија и од поголемо значење за нејзиниот мал, досега само во трагиката и во дарбите на својата уметност, несфатливо голем народ.

Ова се однесува на вонредниот естетски стил на македонската народна љубовна лирика. При сето богатство на другите видови, кои допрва се согледуваат, таа сепак е цветот на македонската народна поезија.

Култот кон најубавото чувство говори дека македонската народна поезија одамна ги надминала паганските сфери, со продори на најнеочекувани височини на поетскиот дух. Од сите анализи на љубовната поезија, како најзначаен заклучок се открива токму таа висока култура на чувствувањето, што добива особена вредност во ова време, кога техничкиот развој на цивилизацијата ги потиснува емоционалните начела и искуства во модерниот

свет. Во тој однос е голем парадокс, кога древната античка култура се зема за основа на сета европска културна традиција, а една поезија, која непосредно ја наследила во простирањето од југ на север, низ византиски обрасци, која потоа се развивала уште илјада години, се гледа само како фолклор, уметност со примитивни идеи. Тоа што се одржало во устен облик до денес, само е трагика на еден народ, кој уште во IX век, со Охридската книжевна школа, меѓу првите во Европа, добил писменост и литература, а последен своја азбука. На поетски план, книжнината само минала во народното творештво, кое продолжило да ја негува уметноста и без букви, да го памети и развива, навидум изолирано од литературниот развој она што кај другите се создавало по писмен пат. Не е за потценување фактот што во македонската народна поезија ги среќаваме развиени древните митови за Орфеј и Едип, Нарцис и Амор, Ахил или Елена, низ допири со метаморфозите кај Овидиј, или трагиката кај Шекспир, дијаболката кај Гете, или романтиката кај Горки, сè до мистичното цвеќе на злото кај Бодлер или алхемијата на боите кај Лорка.

Можеби во феноменот на македонската поетска уметност во која се сублимирале искуства и идеи од разни времиња, највпечатливо се огледува единството во развојот на поетската митологија, она големо скитништво на поетскиот дух што се јавува на сите континенти како заедничка мисла и слика на светот. Чудесноста на македонската поезија изгледа и доаѓа токму од среќавањата на античката култура, во словенска симбиоза, со латински и ориентални влијанија низ вековите. Всушност, така се создала и оригиналноста на македонскиот естетски стил, кој со паганска имагинација ги расцветал поетските идеи во метафорика од македонското поднебје. Поезијата ништо не загубила со тоа што се пренесувала усно, можеби имала и извесна предност: продолжила да го развива магискиот говор низ слики, да создава облици што не се забораваат, што го издржале цензот на времето, како антологија што ја правеле векови, со богат фонд од драгоцености и за модерните поетски барања.

Колку далеку досега таа со векови сублимирана лирика на духот, може да се сфати ако овде расчлениме и една поетска формула, во која народот го изразил принципот на својата поетика, низ едно големо чувство и свест за убавината на својата песна: „*малкуречовита, многугласовита, /речи на пеење, гласи на тажење*“.

Очигледно е дека во оваа лапидарна македонска формула, народот одамна ги довел во длабока, творечка врска тагата и песната, што ја открива и Едгард Алан По, дефинирајќи ја тагата како супстанца на убавината, која, преку Бодлер, потоа ја превзема за ориентација сета модерна европска поезија, што дури оттаму доаѓа како идеја и современата македонска поезија. Несомнено е дека народот не го читал Едгар По, ниту пак тој можел, од далечина на Америка и да претпостави дека кај еден несреќен народ, за кој веројатно и не знаел дека постои, има најголем аргумент за своето откритие.

Во напатеноста на тој народ, низ симболи за единството на трагиката во светот и судири со сите зла во животот, со големината на тагата, допрела до свеста и една универзална поетска вистина. Тоа што е кажана во еден спонтан говор, кој и без граматика знаел што коби *Гарванот*, наедно и потврдува дека поезијата по супстанца насекаде е иста, дека нема застарена и модерна поезија, дека поезијата или има вечна димензија, или не е поезија.²

Покрај другите својства на нејзините жанрови лирската поезија има централно место по својата тематско-идејна и естетска вредност, по разните богатства на карактерот и тонот на говорот и неговата музичка надградба.

Лирските народни песни се постари од епските песни. Појавата им се поврзува во најпримитивните синкретски форми, со првите трудови процеси и култните обреди на луѓето. Како субјективни творби на поединци од средината на народот, нивната заедничка тематска карактеристика е свртена кон интимните чувства и надежи, погледи и сфаќања за природата и животот. Во својот многувековен развој народната лирика се збогатувала со нови содржини

² Наневски, Д. (1971). *Љубовни народни песни*, Скопје: Македонска книга, стр.37-38

и својства, секогаш задолжително потпирајќи се врз придобивките на народната традиција, иако таа била своевидна пречка за нови, послободни тематски и естетски креации. Лирските песни се обично кратки.

Нивните безбројни мотиви, обработени во разновидни метрички и ритмички форми, импресивно го обликуваат севкупниот внатрешен живот на Македонците низ вековите на нивното историско опстојување. Не случајно, веќе Константин Миладинов истакнал дека: „Народните песни се показалка на степенот од умственото развитие од народот и огледало на неговиот живот. Народот в песни изливат чувствата си, в них увековечвит животот му и давнешните му подвиги, в них находвит душевна храна и развлечение; затоа в жалба и в радост, на свадба и хоро, на жетва и грозјебрање, на везање и предење, по поли и по гори, шчедро изливат песните како од богат извор” Тие песни се подложни на постојани варијантни промени, со кои се усовршуваат или се надградуваат.

Поетиката на народната лирика се темели врз квалификативните својства на нејзиниот говор, што во значителна мера се разликува од говорот на епската народна поезија и нејзиниот раскажувачки и описен карактер и тон. Лирската поетика се изразува со тропи и семантични фигури, во различни видови и својства. Најшироко се користат епитетите, споредбите и метафорите, а метонимиите и синегдохите во помала мера.

Версот во народната лирска поезија е застапен од 5-14 слогови во стих со можност метриката да се проширува со интерполации и рефрени. И музичката метрика на лирските песни користи повеќе размери. Двогласното пеење е најзастапено. Оригинален македонски музички такт е 7/16.

Лирските песни се постојана придружба на македонскиот народ, што доволно јасно е истакнато во цитираниот став на Константин Миладинов за значењето на народните песни, но сега треба да се одбележи дека скоро три четвртини од лирските песни се орски и седенкарски или се пеат на разни други колективни собири, главно од жени, групно или поединечно, па народот затоа ги именува како *женски песни*. Веќе во првиот печатен зборник на Стефан И.

Верковиќ (Белград, 1860) 235-те песни на прочуената пеачка Дафина од с. Просеник кај Серез се подредени во групи под тој наслов. Мажите повеќе се ориентирани кон трудовите, обредните и љубовните песни.

Лирските песни се творби пред сè на нашето селанство. Но, со развојот на македонските градови, особено во периодот на Преродбата, започнал процесот на создавањето и на градски народни песни, во прво време под непосредното влијание на народната традиција, што се адаптирале според градските животни услови, а потоа и со заемки од уметничката литература. Сепак, тематските, композициските и стилските структури на овие песни, иако различни од постарите селски песни, и натаму се потпирале врз нив. Лирските песни народот ги диференцирал со посебни термиолошки називи во бројни тематски групи, според карактерот, поводот и времето на нивното исполнување. Во зборниците на Велковиќ, Миладиновци и другите македонски собирачи и издавачи од XIX век постои извесна согласност во овој период. Исклучок е големиот зборник на К.А. Шапкарев, кој ја усвоил и применил класификацијата на Ив. Д. Шишманов од СБНУ во четири оддели: I Самовилски и змејски песни, II Обредни песни, III Песни од политичкиот живот, IV Песни од општествениот, семејниот и приватниот живот.

Епскиот фолклорен род на творештвото опфаќа широк круг на разновидни народни умотворби. Жанровски тие се разликуваат меѓу себе во мера што, на прв поглед, повеќе ги дистанцира едни од други, отколку што ги приближува. Раскажувачката форма е заедничка особеност на прозните умотворби: приказните, преданијата и легендите и кратките жанрови. Формата на епските песни е раскажувачко-музикална.

И во македонското народно творештво, во објавените збирки и зборници за епските народни песни постојат различни приоди за нивните термиолошки називи и во класирањето. Инаку, епската народна поезија содржи митолошки, легендарни, јуначки и други сижетни, изградени, главно, во епската поетска форма. Во извесна мера, некои песни се изградени и во епско-лирска или лирска форма. Овој факт формално ги дистанцира овие песни едни од други,

создава недоумици и неприфатливи разграничувања во нивното класирање на епски песни, балади и лирски песни, затоа што со разграничувањата би се губеле идејната насока и единството на народните претстави за настаните и личностите опеани во различни сижети во трите поетски форми. Најдобар пример за ова прашање е легендарниот јунак Марко Крале во мала форма, со балади и лирски песни, кој во одредени епизоди е носител на сфаќања и чувства со кои епскиот лик му се збогатува и го доближува до народот неговиот животен пат. Оттука, замагленава положба со формалните разлики на термиолошкиот состав на епската народна поезија, за условната група т.н. историски епски песни поадекватен е терминот *борбени народни песни*, што веќе е применет во некои трудови. Митолошките и легендарните песни од т.н. неисториски епски песни не се вклучуваат во овој термин.

Борбените народни песни се групираат во четири циклуси:

- јуначки песни
- ајдутски песни
- комитски (револуционерни) песни и
- песни за НОБ.

Разликите во формалната структура на овие песни е поизразита во помладите песни по потекло, што е последица на литературното влијание при нивното создавање.

За народните приказни и за преданијата и легендите се усвоени меѓународни класификации: за приказните - класификацијата на Арне - Томсон, а за преданијата и легендите - системот на меѓународната комисија за нераскажувачка проза, изработена на нејзиното заседание во Будимпешта(1963година), што наредната година го прифатил, со незнатни измени, II Меѓународен Конгрес на антрополозите и етнографите во Москва. Системот преданијата и легендите ги класира во четири оддели: I етиолошки и есхатолошки, II историски и културно - историски, III за натприродни суштества и сили - митолошки сказни и легенди - мотиви за богови херои. Првите два оддела се расчленети во повеќе подгрупи.

Детските песни, залагалките, потсмевките, броениците, брзозборките, небилиците, игрите и припевките му припаѓаат на детскиот фолклор - како посебни видови на народни умотворби.

Терминот *детски фолклор*, во кој се вклучени и детските приказни и детската драма, во фолклористиката е воведен не така одамна. Меѓутоа, некои фолклористи наведните умотворби и натаму ги вклучуваат во кратките жанрови. Така, водечкиот руски фолклорист Ј.М.Соколов во своето дело *Русский фольклор* (Москва, 1941) детскиот фолклор не го вклучил, иако веќе биле отпечатени значајни книги.³ Во нашево време терминот има широка употреба во руската фолклористика.⁴

Детскиот фолклор како самостојна, посебна категорија на разновидни песни и игри со бројните проблеми на нивното потекло и природа, улогата и значењето за физичкиот и интелектуалниот развој на децата од најраното детство па натаму и до нашево совремије во фолклористиката и пошироко во науката е недоволно проучен. На пример, колку што е познато, образовно-педагошките компоненти на детскиот фолклор само се истакнуваат без сериозни истражувања, а клучниот фактор - психолошкиот одраз при изведбите на песните и игрите врз децата не се ни споменува.

За детските песни е карактеристична нивната посебна, двојна повразност со нивните творци. Имено, приспивните песни и другите поетски творби за деца обично ги создаваат мајките и возрасните членови на семејството. Но, творци на детските песни и на детските игри и припеви се и поодраснати деца, ако нивната средина ги прифати. Меѓу двата вида песни постојат формални и тематски разлики.

Во народното поетско творештво за децата, првични се *приспивните песни*, што мајките (бабите и др. блиски) им ги пеат кога тие плачат или кога ќе

³ К. Пенушлиски, (1999) *Македонски фолклор*, Матица Македонска, Скопје; Паница, С. И. (1930) *Детский фольклор*. Песни дразнилки, сказни, игри, Изучение. Собирање. Обзор материалов, Ленинград, 1928; Р. С. Виноградов, *Русский детский фольклор*, Иркутск, и др. стр.457

⁴ В.П. Аникин, (1983) *Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор*, Москва, 1957, 87-123 и *Библиографија*, 236-237; Е. В. Померанцева, *Детский фольклор во Русское народное творчество* Москва, 1966; Н. И. Кравцов и С. Г. Лазутин *Русское народное творчество*, Москва, 1983. *Детский фольклор*, стр. 272-286.

им дојде времето да спијат. Основната цел на приспивните песни е со нивната тивкост и монотоност на мелодијата психолошки да се повлијае будното дете да заспие, а при пеењето децата се лулаат во нивните колевки, се држат на раце или во скутот.

Драмата пак, како литературен род своите првобитни искуства ги црпела од народната драма, што во прастарата историја на човештвото се создавала од „бесовските игри“-култните обреди, обичаи и ритуали, постепено низ повеќе фази.

Македонската народна драма-во нејзината вистинска смисла, во која одделни луѓе од народот се актери, а други само обични учесници или гледачи,- веќе исчезнала, останале само бледи траги од неа. Оттука, на прв поглед, во нашево време, иако е тешко да се вршат било какви реконструкции за тоа како точно изгледала нашата народна драма и какви теми таа обработувала, нема причина да не се верува, по пат на аналогича, дека и таа била поставена на исти или слични основи како кај другите јужнословенски народи⁵.

Собирачите и истражувачите на македонскиот фолклор од Преродбата и децении потоа на македонската драма не ѝ обрнувале речиси никакво внимание. Во нашево време веќе е можно конкретно да се истражуваат остатоците од некогашната народна драма и театар и нивните драмски елементи во разни народни творби⁶. Тие елементи и македонските драмски писатели и композитори ги користеле за своите дела, па веројатно и натаму ќе ги користат⁷. Детскиот род на фолклорното творештво има повеќе форми. И во него, како основен елемент, се јавува –дејството-секако најсуштествениот белег на секоја драма. Всушност, ако се расчлени овој род, тогаш е можно да се констатира дека тој содржи елементи на говор, мимика, кореографија, музика. Освен вистинската народна драма, во која сите овие елементи постојат речиси

⁵ Кићевић, М. (1951). *Старо позориште код Срба*, Зборник радова, књ. X. Београд: Институт за проучување књижевности, књ. 1, 9-32

⁶ Пенушлиски, К. (1999). *Македонски фолклор*, Матица Македонска, Скопје стр. 473-474 - Плевнеш, Ј. (1989). *Бесовскиот Дионис*

⁷ Пенушлиски, К. (1999). *Македонски фолклор*, Матица Македонска, Скопје стр. 474 Јаќоски, В. (1983). *Фолклорот во македонската драма*, Скопје

по правило, на драмскиот фолклор му припаѓаат и т.н. куклена драма, со јасни вплетувања од применетата народна уметност, и игрите со сенка.

Инаку, во фолклористиката е прифатено мислењето дека драмскиот фолклорен род е –обредна игра, што постоела или и денес постои (најчесто како суривал) кај цивилизираните народи, а кај заостанатите народи претставува жива традиција. Нејзината смисла, значи, кај некои народи е заборавена, со неа се занимаваат научниците, кај други таа е истовремено и обичај и вера. Секогаш поврзани се примитивната вера на човекот во магијата и составена од епизоди, што една со друга се надоврзуваат, а сепак секоја за себе претставува самостоен чин, со посебна содржина и свои учесници, обредните игри поминале низ повеќе фази додека од нив се издвоила народната драма.

Во изведбите на македонските зимски и пролетни народни обредни обичаи се сочувани бројни драмски елементи, тие елементи опстојуваат како сурвивали особено во божиќните празници Коледе и Бадник, во обредните игри на Василичарите.

Музиката е исклучително важен дел на човековиот живот и култура, поради што треба да има значајно место во воспитно – образовниот процес.

Изучувањето на музиката од најраните години во развојот на детето е идеално за комплексно делување врз детската личност, за силно поттикнување на позитивните емоции, креативноста, самостојноста, тимската работа и одговорноста.

Целта на наставата по музичко образование е децата да пеат, свират и слушаат музика, да ги развијат своите музички способности и да ја засакаат музиката, а со тоа кај многу од нив да се вроди желба за активно занимавање со музика. Музичкото образование, како задолжителен предмет за учениците од I до IX одделение, треба да го подготви ученикот за живот, т.е. да го оспособи да стане активен корисник и чинител на музичката култура, како во училиштето, така и во секојдневниот живот. Посебно значајно во музичкото образование е можноста учениците да стекнат позитивни ставови за народното музичко

творештво, односно да ги запознаат основните елементи и карактеристики на овој вид творештво.

Заедно со предметите македонски јазик, ликовно образование и со други содржини присутни во одредени предмети, музичкото образование треба да влијае врз облагородување на учениците, развојот на нивните естетски чувства, способноста за разбирање и доживување на народната уметност.

Предметот музичко образование во наставниот план за основно деветгодишно образование е со третман на задолжителен предмет и е застапен со 2 часа неделно, односно 72 часа годишно од I до V одделение и со по 1 час неделно од VI до IX одделение, односно 36 часа годишно. Во наставните програми за конкретно одделение покрај другите, застапени се и определени елементи од народното творештво.

Целта на овој труд е да се добијат сознанија каква е застапеноста на народното музичко творештво во конкретните програми на ниво на основно образование, како и потребата и прифатеноста на образовната практика на нејзините партиципанти, учениците и наставниците, односно ефектите од истите.

Трудот се состои од теоретски и методолошки дел, работна библиографија и прилози.

Во теоретскиот дел ќе бидат дефинирани основните поими на народното музичко творештво започнувајќи од неговиот историјат, потоа ќе биде дефиниран поимот фолклор и разните поделби на фолклорот, а главниот акцент ќе биде ставен на народното музичко творештво во воспитно - образовниот процес во деветгодишното основно образование во Република Македонија како предмет на истражување на овој труд. Во понатамошниот дел ќе биде даден аналитички осврт на застапеноста на содржините во одделни наставни програми по предметот музичко образование, со компаративен приод на застапеноста на темите во наставните програми по предметите Музичко образование и подрачјата во наставниот предмет Македонски јазик.

Фокусот на истражувањето ќе биде ставен на реализацијата на наставните содржини од областа на народното музичко творештво во наставата по предметот Музичко образование и народно творештво во предметот Македонски јазик во основното деветгодишно образование во третиот циклус. Целта е да се согледаат ефектите од реализацијата на наставата во различни услови за изведување и примена на различна методологија на работа.

Сметаме дека добиените сознанија ќе бидат во функција на позитивни промени во наставните програми од аспект на застапеност на темата народно творештво, а со тоа и подобрување на квалитетот на наставата што е во прилог на поттикнување и привлекување на учениците за изучување на содржини од оваа област и развивање на љубов кон народното творештво.

1.1. Научна поставеност на етнологијата

Поимот **етнологија**⁸ (грч.ethnos, logos, говор) е наука што ги проучува настанокот и развитокот на народите и нивната вкупна материјална и духовна култура, додека зборот **етнос** (грч.ethnos) народ, збир на сите особини што го прават еден народ.

Зборот етнологија за првпат се спомнува во 1787 година, а зборот етнографија потекнува од 1810 година. Овие два изрази имале прилично различни значења од оние кои денес им се придаваат. Исто така, треба да се напомене дека на појавата на етнолошката мисла и претходи настанувањето на специфичните терминологији. Доколку се проследи историјата на сознанието за човекот, од гледиштето кое нè интересира, може да се забележи дека првичните интересирања биле кон егзотичните, архаични (или како што тогаш ги нарекувале, примитивни) општества. Карактеристиките, нормите на однесување, начинот на живот, сличностите и разликите во една заедница луѓе, општество, народ, се тема на интересирање на етнологијата. Таа согледува, проучува, анализира различни проблематики од еден етнос и преку одредени

⁸ Ширилова, В. (2006). *Голем лексикон*, Скопје: Топер, стр. 141

методи цели кон нивно најсоодветно разрешување. Бидејќи се занимава со различни аспекти на социјално живеење, проблемите со кои се занимава се различни.

Етнологијата претставува научна дисциплина која се занимава со споредбено проучување на човечките заедници, нивната култура и традиција, без разлика на степенот на нивниот економски и социјален развој и времето и просторот во кој живеат.

Во потесна смисла на зборот, етнологијата ги проучува:

- материјалната култура – материјалното творештво на индивидуата или заедницата, опипливо и видливо со голо око (*народните инструменти, народните носии, архитектурата, орудијата, исхраната и сл.*);
- духовната култура – подразбира дел од индивидуалната и колективната свест на поединецот и заедницата (*народните ора, религијата, верувањата, обичаите и сл.*);
- социјалната култура – подразбира проучување на социјалниот живот на поединецот во заедницата, бракот, семејството и социјалните односи што произлегуваат од нив, обичајното право и сл.;
- регионалната култура – ги проучува регионалните специфики кои се јавуваат во културата на одделни географски простори (*етнички предели, етнографски целини и сл.*).⁹

⁹ Бајрактаровиќ, М. (1977). *Основи опште етнологије*, Београд: Београдски универзитет, стр. 3-8

1.2. Етнологија и фолклор

Етнологијата е наука којашто ја проучува народната култура на разните етнички заедници. Етнологијата се занимава со споредбено проучување на култури на различни народи и етнички групи. Заедно со антропологијата, таа исто така се занимава и со начинот на живеење на луѓето во минатото. Тоа значи дека во образованието учениците не само што ја проучуваат сопствената култура во повеќе периоди во историјата, туку се запознаваат и со културите на други народи или етнички заедници. Младата македонска држава е свесна за значењето на културното наследство во целокупниот нејзин развој, како и за значењето на фолклорот. Сакаме сите приказни, сите легенди, сите народни преданија и сите балади да не бидат заборавени. Ние треба да се потрудиме да ги запознаеме со новите генерации преку образованието и секојдневниот живот.

Етнологијата и фолклорот првпат се појавија како наука за традицијата во текот на деветнаесеттиот и дваесеттиот век како дисциплини кои се занимаваат со експресивна култура и културните идентитети, особено во модерните општества. Експертите во овие области се нарекуваат себеси фолклористи или етнологи.

Фолклорот и етнологијата се во взаемна врска, понекогаш се и поврзани концепти за тоа како индивидуите и групите користат традиција за да изразат вредности, верувања и идеи во голем број форми, како уметност, архитектура, приказна, песна, говор и обичаи. Двата термина се однесуваат на процесот на традиција кој што доаѓа од неформалното учење: усно говорење, имитации, демонстрации и обичаи. Концептот на фолклорот, сепак има корени од оралната традиција, а етнологијата има наследство од антрополошкото внимание на социјалната и материјалната страна на традицијата, особено во селските општества. Како што овие области се развија, дојдоа заедно во широка истрага на традицијата, која што обично опфаќа орална, социјална и материјална култура. Самиот збор фолклор е именка за ниво или класа на културата што ги задржува суеверијата и приказните додека околните општества модернизираат.

Целта на фолклорот е да претставува одраз или симболична автобиографија на една култура, како и анализа на функциите во рамките на едно општество и амбиент. Како што фолклорните и етнологските студии се развија со социјален фокус, повеќе внимание им беше посветено на фолклорот како придавка за традиционалното учење. Генерации на професионалци со докторати во фолклорот развија своја студија како посебна дисциплина со посебни пристапи на овие области. Може да се каже и дека овие два поима обединуваат група на луѓе кои делат барем еден заеднички фактор. Во дваесет и првиот век, фолклорот се гледа како динамичен процес на културна комуникација со кој поединците го откриваат или утврдуваат нивниот идентитет. Истражувањата на фолклорот нагласуваат работа на терен и етнографија-набљудување на културните сцени во кои има симболична комуникација и однесување.

За да бидеме сигурни, историските перспективи сеуште се евидентни во анализа на варијантите на традицијата, и таму често се разгледува функцијата на културното изразување во формирањето на идентитетот, и групен и индивидуален. Фолклорот и етнологијата придонесуваат во општествените науки со одредување на улогите на изразувањата со сврзување и разликување на групите и нивните идентитети, пренесување на вредности и верувања од една генерација на друга и разбирање на уметничките компоненти од секојдневниот живот. Фолклорот на групи и жанрови во голема мера се прошири од деветнаесеттиот век, но истрагата по улогата на традицијата во умот, општеството и однесувањето сеуште е во тек.

Митолошките ликови присутни во македонската деменолошка народна поезија се познати пред сè од песните за самовилите, змејовите, ламјите. Митолошките ликови се опишани како натприродни созданија кои поседуваат посебна моќ и сила и кои непрекинато се вмешуваат во човековиот живот. Како најчести митолошки ликови во македонските песни се јавуваат самовилите. Самовилите зборуваат и мислат, имаат долга руса коса и крилја да летаат, едни се млади и убави, други се стари и мудри, а трети се добри и лоши. Нивното

доаѓање кај луѓето е придружувано со силни ветрови, виулици и магли, при што се кршат дрвјата, се запрашуваат патиштата, низ маглата паѓа роса, се затресува местото.

Својата демонска сила тие ја добиваат од чудотворната бистра вода на горските кладенци и на планинските извори и езера, каде што се капат со песни и ора. Самовилите умеат меѓусебно да пеат:

Стара самовила вели одговори
Запушите Ваши уши
Да не слушет моја лепа песна
Што е песна толку лепа
Дури вода проигра
И дрве шта се заклатет
Оште и Вие шта залудите
Ако се уши не запушите.¹⁰

Македонските народни легенди и преданија се извонредно сведоштво за постојано активниот народен дух и интелект. На занимлив начин тие ја илустрираат вечната народна љубопитност.¹¹

Космогониските легенди обработуваат мотиви за создавањето на животот и светот, како и за одделните небески тела. Во овие легенди се вбројуваат создавањето на сонцето, месечината и ѕвездите, Дедо Ное и Господ и др.

Етногенетските легенди имаат цел да го објаснат создавањето на човекот и да прозборат за потеклото на одделните народи и народности. Исто така егзистираат и на нашето подрачје.

¹⁰ Петроски, Б. (1999) *Македонски фолклор*, Скопје: Институт за фолклор, стр.20

¹¹ Саздов, Т. (1988) *Легенди и преданија*, Скопје: Култура, стр.195

Поголемиот број народни преданија со најразновидни карактеристики творечки обликувани од народниот раскажувач се:

1. Преданија за историски личности и настани
2. Преданија за места
3. Преданија за натприродни суштества

Македонските народни приказни почнале да се собираат во деветнаесеттиот век. Волшебните приказни во таа дејност заземаат забележително место. Во животот на волшебните приказни првостепено значење има развојот на фантастиката. Таа се појавува како творечко средство и овозможува да се забележат и да се утврдат низа хронолошки разлики и разновидни идејно-тематски напластувања и промени. Честа појава во волшебните приказни е и ликот на самовилите кои обично настапуваат во група од три. Еден од основните ликови во волшебните приказни е ликот на Царот.¹² Тие биле различни во секој период низ македонската и светската историја. Со различен настан во животот, писателите пишувале различна приказна или поговорка. А пак за да го направат секојдневието поинтересно, додавале натприродни особини на суштествата исполнети со магии и ги нарекле митови.

Постојат и поединечни научни дисциплини кои поспецијализирано третираат одредени етнолошки проблеми, како што е на пример народната музика, народните инструменти, носиите, народната архитектура, обичаите или било кој друг сегмент од секојдневниот живот на одредена етничка заедница. Научни дисциплини сродни на етнологијата чиј предмет на проучување е поврзан со музичката култура на заедницата се етномузикологијата, етнокореологијата и етноорганологијата. Првата се занимава со проучување на народните песни и нејзините карактеристики, етнокореологијата е дисциплина која ја проучува орската традиција и етноорганологијата во својот предмет на проучување ги опфаќа народните инструменти и нивните карактеристики.

¹² Вражиновски, Т. (1986). *Македонски народни волшебни приказни*, Скопје: Институт за фолклор, стр.9

Често во дисциплините се јавува потребата да се направат одредени дистинкции и разјаснувања поврзани со тоа што е предмет на нивното проучување. Сепак, треба да се нагласи дека и етнологијата и антропологијата во голем дел од своите истражувања ги вклучуваат и елементите на народното музичко творештво што секако има своја оправданост преку постоењето на голем број одделенија кои постојат токму во рамките на етнолошките, односно антрополошките институти.

Последниве години прилично се размислува, се дебатира и пишува за потребата од истражување на народната култура не само во Македонија, туку и пошироко на Балканот. Со помош на компаративните проучувања на етничките групи се добиваат сознанија за заедничките елементи на сите полиња на оваа наука. Народниот живот и од него произлезеното народно творештво – фолклорот, постои и ден денес, а главната задача на етнологијата е да го собере целокупниот емпириски материјал за народниот живот, да го конзервира, архивира, опише и проучи. Етнологијата има задача генетички да го проучи народното творештво, без кое истата ќе биде безвредна.¹³

Најверодостојниот резултат од духовниот порив на народниот гениј – одраз на душата на македонскиот народ е музичката фолклорна традиција. Таа е нераскинлив дел од духовноста, традиција која е творечки континуитет – врска меѓу исконот и сегашноста.

Музичката фолкорна традиција е олицетворена во игрите, ората и македонските народни песни, илјадници на број, испеани многу одамна. Но и покрај тоа, таа не е само архаичен духовен продукт или некаков антиквитет со музејска вредност, туку пренесувана од колена на колена, се негува кај народот и денес. Таа е директниот линк со минатото на македонскиот народ.

¹³ Вински, З. (1939). *О значењу етнологије за културну историју Славенског Југа*, Београд: Етнографског Музеја, књ. 14, 77-81 стр.

Македонската народна уметност е посебен културен феномен пред кој не се останува рамнодушен. Базирана е на културни вредности уште од античкото македонско искуство, но во неа се инволвирани и елементи од подоцнежните периоди, но и по некој елемент од народи кои низ вековите суштествувале на овој простор, а сето поминато низ креативниот дух на Македонецот. Продуцирани се високо и крајно оригинални уметничко-занаетчиски вредности чиј најјак израз е феноменот на народната уметност. Во неа се вткаени вековните предизвици, стремежи, страдања, но и надежи на македонскиот народ. Во такви констелации, богатство на форми и изразни средства, тие и не се ништо друго туку емотивна и уметничка реакција на бурните културни и историски процеси низ кои минувал Македонецот во изминатите милениуми.

Македонија, иако релативно мала земја, е земја со ретко богата традиција, изразена во материјалната и духовна култура. Тоа богатство е резултат на етничките особености на населението како и местоположбата на Македонија. Во средишниот дел на Балканот, таа отсекогаш е врска меѓу Европа, Азија и Медитеранот и крстосница на разни движења. На најстариот античко-македонски слој, со своите влијанија се надоврзуваат византиската, ориенталната, сè до најновите струења од Запад. Но и покрај влијанијата, македонскиот народ, пренесувајќи ги своите традиционални обележја од поколение на поколение, развивал ретко богата материјална и духовна култура.

Богатството и разновидноста на традиционалната култура највпечатливо се изразени во народните носии. Создавани долги години, тие, како во поглед на типските одлики, така и во поглед на кројот и украсувањето на одделни облековни елементи, тие се со свои изворно македонски етно-белези. Богатството на облеки со разни форми изработени од домашно платно или волна, везот, апликациите, украсите од реси, срма, гајтани, метален, монистрен и природен накит, на носиите им дава карактеристичен монументален изглед.

Влијанието на фолклорот е големо и во современите музички текови, каде авторите одат кон уметнички стилизиран фолклорен ритуал, без да се дистанцираат од изворното, од фолклорниот идиом. Народните песни биле и остануваат трајни извори за нови инспирации во музичкото творештво.

Особено е влијанието на македонскиот мелос во творештвото на плејада познати композитори од современата уметничка музика, како: Трајко Прокопиев, Стефан Гајдов, Тодор Скаловски, Живко Фирфов и др. Освен во оваа музика, македонскиот музички фолклор игра важна улога во творештвото на автори со популарни музички стилови¹⁴.

„Историчарите и европските етнологзи веќе со години соработуваат и разменуваат материјали, проблемот на врската помеѓу фолклорот и доминантната култура останува и понатаму тежок за разрешување и ретко се истражува“, напиша Жан-Луј Фландрин во 1981. Поновите проучувања сепак ни разјаснија дека овој вид интердисциплинарен пристап не само што е добар, туку е и задолжителен: „Историјата им е потребна на фолклористите за да им помогне да го разберат процесот на промени во народната култура; на историчарите пак фолклорот им е потребен за да им помогне да ја разберат улогата на народот во историјата“(1989). Она што сака да го каже авторот на овој извадок е дека, помеѓу другото, социјалната историја, односно историската антропологија како еден вид, и/или пристап на социјалната историја, која се смета за 'нова историска парадигма', може да го употребува фолклорниот материјал како извор, како еден од 'новите' извори за 'новата' историја, покрај употребата на фотографии, статистиката, читањето на официјалните податоци на нови начини, како и обрнување повеќе внимание на физичките предмети кои припаѓаат на материјалната култура. Сепак, од аспект на традиционалното сфаќање, овие нови извори, на пример оние кои припаѓаат на усната традиција, а тие ги вклучуваат и поговорките, долго време биле сметани за “резервна певица за примадоната на пишаните документи во историската опера”.

¹⁴ Прочитано на 10 март 2013 година и преземено од веб портал: <http://www.macedonium.org>

1.3. Етнологијата во функција на образованието и развојот

Во функција на образованието и развојот при Природно-математичкиот факултет на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје е основан Институтот за етнологија и антропологија кој се занимава со научно - истражувачка работа поврзана со општите интереси на човекот, општеството и културата, а исто така, има за цел и да образува кадри од областа на етнологијата и антропологијата. Студиите по етнологија и антропологија им овозможуваат на студентите да се стекнат со општи знаења од областа на етнологијата и антропологијата, но и да ги профилира истите во специјалистички насоки, зависно од нивните желби и општествените потреби. Дипломираниот етнолог и антрополог може успешно да работи во владини и во невладини институции кои се од доменот на проучувањето на културата и општеството. Во тие рамки можни се истражувања на религијата и религиските феномени, јазикот, полот и родовите прашања, човековите права, животот во руралните и урбаните средини, поп-културата, субкултурните појави и етничноста. Како познавач на карактеристиките на етничките заедници, дипломираниот етнолог и антрополог може успешно да работи во образованието, во установите за заштита на културното наследство, во музеите, во сите сегменти на туристичкото работење, во новинарството, во општественото планирање, во урбанизмот, во уредувањето на предели и региони, во подрачјето на домашното и уметничкото производство, во соработката со македонската дијаспора, во протоколарните служби, во амбасадите и во нивните културните програми, во медиумските пропаганди и промоции, како и во сферите на комуникацијата.

2. Народното творештво – етнолошки елемент

Македонското народно творештво бележи свој многувековен развој. Податоци за староста на народното поетско творештво кај македонскиот народ се среќаваат уште во 1325/26 година кога грчкиот летописец и дипломат Никифор Грегорас известува дека при едно свое патување низ Македонија имал

можност да слуша народни песни за локалните јунаци, а во Струмица да види и како населението игра ора при инструментална музичка придружба. Подоцна во 16 век, Силвестер, еден австриски протосингел, забележал неколку песни од Костурско и тоа е всушност најран запис на македонските народни умотворби.

Сето она што го создал народот и што претставува негово традиционално обележје се вика **народно творештво**. Во минатото се јавуваат голем број на собирачи на народно творештво.

Браќата Димитрија и Константин Миладинов се едни од најпознатите собирачи на народното творештво на Македонците во 19 век. Димитрија Миладинов бил учител во училишта низ Македонија и ја поттикнувал културната и образовната дејност.

Зборникот на Миладиновци е импозантна публикација на македонската литературно-фолклорна уметност со право наречена „Книга над книгите“ во историјата на македонската литература. Неговото излегување е најприродна последица на засиленото преродбенско движење на македонскиот терен. Зборникот е составен од 660 народни песни, 14 описи на детски игри, неколку описи на народни обичаи од разни места на Македонија (Струга и Кукуш), 8 верувања, 16 народни преданија, 50 пословици и поговорки, 104 гатанки и поголем број на лични имиња. Со своите уметнички и документарни вредности, фолклорните материјали од *Зборникот* и до денес се ненадминато сведоштво на развиениот духовен живот на македонците во минатото и неговите големи поетски дарби.¹⁵

По примерот на браќата Миладиновци, со собирање на народното творештво се занимавале: Кузман Шапкарев, Марко Цепенков, Ј.К.Џинот, Рајко Жинзифов, Ѓорѓија Пулевски, Панајот Гиновски и др.

Кузман Шапкарев објавил два зборника: првиот во Пловдив 1885 – „Сборник од народни старини“; вториот во Софија – „Сборник од народни

¹⁵ Стоичковски, Б. (1993). *Македонски фолклор*, Скопје: Институт за фолклор Марко Цепенков, стр.11

умотворенија" (содржи над 100 песни, над 200 приказни и пословици од повеќе краишта на Македонија).

Марко Цепенков е најпознатиот собирач во Македонија. Иако со минимално образование, (терзија), тој денес важи за „коавтор“ на приказните што ги собирал. Приказните стилски ги дотерувал. Неговиот собран материјал е објавен по неговата смрт во 10 томови. Цепенков е автор на драмата „Црне војвода“, 10 песни и Автобиографијата.

Ѓоргија Пулевски е исто така познат македонист, собирач на народни умотворби.

Панајот Гиновски е фолклорист и преродбеник од Галичник. Собирал народни умотворби, но и го уредувал Мијачкиот речник, кој содржал над 20.000 зборови. За жал, овој лексички материјал е загубен во Втората светска војна.

Македонските народни преданија заземаат важно место во целокупниот фонд на нашето усно творештво. Нивното собирање, всушност, почна истовремено кога и собирањето на другите жанрови на македонскиот фолклор. Тоа е времето од средината на XIX век, кога по објавувањето на Зборникот на браќата Миладиновци се објавени првите македонски преданија¹⁶. Сепак, основниот фонд на собрани и објавени преданија му припаѓа на Кузман Шапкарев,¹⁷ а посебно на Марко Цепенков.¹⁸

Пример за народно предание

КАЛЕТО НА МАРКО КРАЛЕ

Меѓу селата Грешница и Слатина, Порече, на една ричка има едни сидишта сосидани од Крали Марко. Овие сидишта поречани и викаат Марково Кале. Во ова кале Крали Марко се затварал ко ќе бил нападат од турските аскери и башибозуци. Крали Марко прибрал јадење во калето за појќе години. Во калето Крали Марко со цевки довел вода од планината Песјак. Цевките ги

¹⁶ Български народни песни, Събрани от Братя Миладиновци, Димитрия и Константина, в Загреб, 1861; Миладиновци, (1962): *Зборник 1861-1961*, Скопје стр.502-505

¹⁷ Шапкарев, К. (1891-1894). *Сборник от български народни умотворения*, I-IX, София

¹⁸ Цепенков, М. К. (1973). *Македонски народни умотворби*, Скопје: *Преданија*, VII том

закопал в семна. Турските аскери неможеле да и најдат. Еден ден турските аскери го сардисале калето од сите страни. Тие сметале оти Крали Марко не ќе може долго време да остане во калето затворен без леб и вода.

Крали Марко и негојот слуга Милован долго време останале затворени во калето. Едно сабајле Крали Марко пред да излезе сонцето се качил на својот коњ и заедно со Милована излегле од калето. Крали Марко во десната рака ја држел сабјата, а во левата го држел боздоганот. Крали Марко исекоп и искршил многу турски глај. Откако се завршила борбата Крали Марко со својот слуга Милован се прибрал во калето. Обајцата се затвориле во калето. Арно, ама еден ден една стара баба им рекла на турските аскери:

- Ако сакате да разберите од каде иде водата низ цевките од планината Песјак, земете една црна маска, ранете ја три дни и три ноќи само со зоб и сено. Во тие три дни и три ноќи на маската да не и давате вода. На четвртиот ден маската истерајте ја на ричкана. Маската таму ќе слушни оти низ цевките течи вода под земна. Ко ќе слушни маската веднуш ќе почне со предните нозе да копа и да мава!

Маската откако се искачила на ричката еднуш почнала да копа со предните нозе. Турските аскери така и нашле водата. Тие веднуш е прекинале. Крали Марко се нашол во небрано. Тогаш Крали Марко и слугата Милован го поткоал својот коњ со плочите наопаку. На врвот од кулата клал еден тапан. Ноќта почнало да дува силен ветар. Тапанот почнал силно да тропа. Тогаш Крали Марко и Милован излегле од калето. Се слушнало чукањето на тапанот. Го слушнале турските аскери. Тие си мислеле оти Крали Марко уште се крие во калето. Сите аскери биле шашардисани".

Во периодот меѓу двете светски војни некои преданија се печатени во разни монографии посветени на соодветни региони на Македонија и во некои периодични изданија или зборници. По ослободувањето, до неодамна, на преданијата не им било посветено скоро никакво внимание. Таквата положба траела се до шеесеттите години кога почнало нивното објавување во поголеми размери.

За популаризација на овој жанр од нашето усно творештво придонесе познатото антологиско издание на Кирил Пенушлиски „Македонско народно творештво“ во десет книги. Во ова издание, седмата книга им е посветена на преданијата. Тука, главно, се поместени преданијата од споменатите изданија и од некои други периодични публикации издавани, пред сè, во Бугарија. Кон средината на седумдесеттите години се појави поголем интерес за објавување на оние македонски преданија кои не биле дотогаш објавени, значи се работи за архивски материјали, секако непознати за нашата научна и пошироката читачка публика. Издадени се неколку изданија од преданијата со историска тематика, сврзани со разни периоди и настани од нашата историја, пред сè, од борбата на македонскиот народ против странскиот завојувач. Така се објавени преданијата за Гоце Делчев¹⁹, потоа преданијата за Разловечкото востание.²⁰ Во последно време се отпечатени и голем број преданија и народни кажувања посветени на Илинденското востание.²¹ Тука е објавена и опширна студија за преданијата со илинденска тематика. Треба да се нагласи дека се објавени и поголем број преданија за места.²²

Значајна компонента на овие публикации е стремежот и настојувањето на авторите да се опфатат македонските преданија од целата едничка територија на Македонија.

Извесен број македонски преданија по војната продолжуваат да се објавуваат и во разни бугарски изданија. Главно, тоа се преданија за места, па и за некои личности од нашето историско минато и, се разбира, тие се тука претставени како бугарски. Да споменеме само две публикации: Единаесеттиот том од едицијата „Българско народно творчество“²³, каде што се објавени поголем број македонски преданија, пред сè, за места, од сите делови на

¹⁹ Пенушлиски, К. (1999). Македонски фолклор, Историски преглед. Вражиновски, Т. (1976). *Гоце Делчев во споменот на народот*, Скопје: Библиотека на списанието „Македонски фолклор“ стр.398

²⁰ Вражиновски, Т. и Јаќоски, В. (1976). *Разловечкото востание во усната порозна традиција*, Скопје: Библиотека на списанието „Македонски фолклор“ стр.398

²¹ Вражиновски, Т. (1981). *Илинденскиот прозен револуционерен фолклор*, Скопје стр.280

²² Вражиновски, Т. (1979). *Македонски преданија за места*, Скопје: Библиотека на списанието „Македонски фолклор“

²³ Българско народно творчество, XI, София, (1963) *На пример преданијата под бројките*: 82, 196, 207, 221 и др. (Понатаму БНТ).

Македонија. Во изданието „Зборник за народни умотворения и народопис“, книга LII, се објавени неколку преданија за места од Пиринскиот дел на Македонија, забележани во поново време. Овие преданија му се посветени на Марко Крале.²⁴

Слична е ситуацијата и со проучувањето на македонските преданија. Од тоа што ни е познато, веројатно првиот научен труд посветен на овие усни творби, е објавен од Кирил Пенушлиски, а се однесува на преданијата за места сврзани со името на Марко Крале.²⁵ Кирил Пенушлиски е и автор на предговорот кон седмата книга „Преданија и легенди“²⁶ од споменатото антологиско издание. Тој тука дава една општа карактеристика на преданијата и прв обид за нивна класификација, која се потпира врз меѓународната класификација на преданијата. Томе Саздов во својата книга „Преглед на македонската народна проза“ една од главите им ја посветил на преданијата.²⁷ Сепак, од познати причини, најголемо внимание му е посветено на проучувањето на историските македонски преданија и тоа на оние, кои тематски се поврзани со вооружените востанија на нашиот народ против османлиското владеење. Ваквата тенденција во проучувањето на историските преданија продолжува и денеска. Не се изоставени ни преданијата за места, кои ги објаснуваат потеклото и настанувањето на населени места и други локалитети,²⁸ или пак преданијата за некои натприродни суштества, како што е, на пример, змејот.²⁹

Истражувањето на преданијата, иако во последно време бележи подем, бара посистематски зафати. Тоа се однесува на сите фази од истражувачкиот процес: собирањето, публикувањето и проучувањето. Мораме да нагласиме дека во споредба со собирањето на песните и приказните, собирањето на

²⁴ *Зборник за народни умотворения*, LIII, София, (1971) На пример преданијата под број: 739, 793, 784, 788, 803, 804, 805, 806, 807, 811 и др. (Понатаму СБНУ)

²⁵ Penusliski, K. *Macedonian Local Traditions of Prince Marko*, Journal of the Folklore Institute, 111, 3, Bloomington, Indiana, USA.

²⁶ Пенушлиски, К. (1969). 5-13 *Македонско народно творештво, Преданија и легенди*, Скопје: Извор и Редакција.

²⁷ Саздов, Т. (1970). *Преглед на македонската народна проза*, Скопје

²⁸ Според Вражиновски *Македонските преданија за места...* 7-33.

²⁹ Според Вражиновски (1973) *Ликот на змејот во македонските преданија*, Скопје: „Македонски фолклор“, 11, VI.

преданијата посебно е отежнато. На теренот сè помалку се наоѓаат раскажувачи на преданија во вистинска смисла на зборот. Ретки се оние раскажувачи кои умеат да развиваат вистинска раскажувачка фабула. Повеќемина се задоволуваат само со тоа што ќе дадат извесна информација, да речеме, за потеклото на името на некое населено место и сл. Затоа се налага потреба од посистематско собирање на преданијата – инаку и она што уште постои на теренот, под дејството на времето постепено ќе исчезнува, а тоа што ќе остане, содржински ќе претставува само сува информација.

Интересот за посистематско собирање на преданијата и нивното проучување доаѓа од неколку аспекти: прво, преданијата го изразуваат народниот светоглед и односот на народот кон историските настани што се случувале на тлото на нашата татковина и кон личностите кои учествувале во тие настани; второ, преданијата во нашите македонски услови на националното постоење во немање на пишана историја, во народот биле единствена и основна лектира, се разбира, одразена во светлината на народното гледање на историските збиднувања во Македонија од најстаро време.

Фондот на преданијата го збогатува целокупното македонско усно творештво. Тие се поврзани главно со историски настани што се случувале на тлото на нашата татковина, соодветно осмислувани и презентирани во согласност со народното гледање и сфаќање на работите. Колку тие на прв поглед да изгледаат наивни во објаснувањето на некои моменти или цели настани што станале предмет на создавање на предание, сепак, овие творби го одразуваат народниот миросглед од едно далечно време, оставајќи на таков начин еден спомен за многу подоцнежни поколенија, кои по нешто внесувале, изменувале или прилагодувале кон новата ситуација, кон новото време кое носело нови разбирања, нови сфаќања на поколенијата што доаѓале – сведоци на нови историски настани и историски личности кои оставиле траги во македонското усно творештво, а во конкретниот случај, во македонските преданија.

Објаснувајќи ги преку преданијата разните природни појави, што го свртувале вниманието на народот со некои свои карактеристични особини и

разни градби, дело на човечките раце, јасно се гледа дека народниот творец во својот живот низ векови се стремел да најде одговор на сите појави, што се однесуваат на неговата околина и да ги поврзе со разни историски личности или настани од општонароден или од локален карактер, или пак случки од секојдневниот народен живот.

Според тоа, собирањето и проучувањето на македонските преданија и нивното објаснување претставуваат важна задача на нашата фолклористика. Во овој период во кој се врши интензивно собирање на целокупното македонско усно творештво, посебен интерес претставува собирањето на македонските преданија од Егејскиот дел на Македонија, особено преданијата за места, каде што во процесот на насила асимилација на Македонците, токму на прв удар се најдоа македонските словенски топоними, коишто беа заменети со грчки. Преданијата од овој дел на нашата татковина ќе останат како доказ за македонско-словенскиот карактер на народот кој со векови живеел и живее и создавал на таа територија своја историја, неразделна македонска национална култура. Истото се однесува и на преданијата од другите делови на Македонија: Пиринска Македонија и оној дел што се наоѓа во Албанија.

Едни од најстарите прозни народни умотворби се и приказните за животни и сказните. Во приказните за животни и басните како главни ликови се јавуваат животните. Преку ликовите во басните народниот творец согледал низа добри и лоши страни на човековата природа и неговите постапки. Сказните се познати и под термините волшебни и фантастички приказни. Своите мотиви пак новелите ги црпат од секојдневниот живот, а во основата на својата содржина имаат некој вистинит или можен настан. Многу блиски до новелите се анегдотите, каде посебно сакан мотив е надитрувањето. (Пример – анегдоти за Итар Пејо)³⁰.

³⁰ Пенушлиски, К. (1999). *Македонски фолкор*, Саздов, Т. (1988). *Заедничкото и специфичното во анегдотите за Итар Пејо*, Скопје: Наша книга, стр. 381

Традиционалното народно творештво во Македонија, извонредно богато и разновидно, заедно со импресивната народна поезија, народна музика и игра, е драгоценото културно наследство што низ вековите го создавал македонскиот народ. Тоа народно творештво, во рамките на целокупната материјална и духовна култура на македонскиот народ, создавана во карактеристични природно географски услови, на јужниот дел на Балканскиот полуостров во крајно неизвесни и специфични историски околности, се одликува со свои посебни особености и карактеристики. Поради својата местоположба, територијата на Македонија отсекогаш била важен и неизбежен крстопат во големите преселби на народите, кои придонесувале за вкрстосување и синтеза на разни културни влијанија, во сите сфери од животот на луѓето.

При доаѓањето на Словените на Балканскиот полуостров и покрај тоа што истите се сретнале со една многу повозвишена култура, византиската, направиле длабоки етносоцијални промени, што во основа ја променило етничката структура, а воедно придонела и за стабилизирање на етничката слика на овој дел од Балканот. Тие ги задржале основните компоненти во начинот на живеењето, но со текот на времето, што може да се забележи од археолошките пронајдоци и од фрескосликарството, во многу елементи се чувствува влијанието на византиската цивилизација. Посебно е впечатлива трансформацијата на носијата, везот, накитот. Сепак, продолжува традицијата на кројот на носијата, мекоста и симболиката на боите, нивната композиција, што претставува основен белег за понатамошната симбиоза и развоен пат на народната носија. Низ времето, народната носија ќе биде подложувана на примена на разни влијанија, во зависност од времето и условите на живеењето.

Иако содржи некои елементи или само траги од елементи на туѓите влијанија, македонското народно творештво, како колективна и анонимна творба на широките народни слоеви, тесно поврзани со секојдневниот живот, ја покажува во својот основен континуитет, својата виталност и својата одреденост во уметничкото обликување. Македонскиот народ ги преработил тие туѓи елементи со своите естетски сфаќања, им дал свои форми и пропорции,

свој колорит и композиција и создал нешто свое, самобитно, кое навистина е одраз на неговиот дух, на неговото чувство за уметничко изразување.

Во богатиот опус на традиционалното народно творештво на македонскиот народ, народните носии со накиот на нив во долга низа години се пренесувале од поколение на поколение, како специфична етничка издиференцирана гранка од народното творештво, кои со складно слевање на орнаменталната композиција во топли и мирни тонови на природни бои, претставуваат вистински уметнички дела.

Македонските народни ора имаат важно место во македонскиот фолклор и музичка традиција. Зависно од стилот, кореографијата и обичаите поврзани со нив, македонските ора можат да се поделат во пет регионални групи: западни, југозападни, јужни, северни и источни.

Македонските ора се бројни и разновидни. Нивните имиња се изведени од имиња на места, лични имиња, занаети, животни, инструменти, видот на орото, начинот на држење и обичаите.

Ората обично се играат за време на верски празници (Божик, Водици, Велигден, Ѓурѓовден, Спасовден, Петровден), државни празници, венчавки, обично на сретсело, пред црквите, училиштата и куќите.

Ората може да бидат отворени и затворени, а играчите се држат за раце, или за рамена, или за појасите, или под рака или со рацете свртени надолу. Сите играчи играат на ист начин, освен челниот играч и последниот играч, кои може да изведуваат додатни чекори и движења. Ората се вијат обично на десно, но има и ора што се вијат на лево.

Ората се придружувани од народни инструменти: гајда, зурла, тапан, кавал, тарабука, ут, дајре. Чалгииските дружини, кои обично имаат виолина, кларинет, ут, флејта, канон и дајре, се карактеристични за градовите. Ората се распреплетени со вешти движења како: полу-свртување, клекнување, потскокнување, подрипнување, трусање, вкрстен чекор, страничен чекор, играње на колена и многу други.

Орската традиција во македонското народно творештво е една од најзначајните форми. Со својата разновидност во кореографските елементи и метро-ритмичките структури, македонските ора битно се разликуваат од ората и игрите на другите јужнословенски, па и балкански народи. Таа специфичност се должи пред сè на географската положба и историското минато на македонскиот народ, таа е резултат и на меѓусебните влијанија на овие култури со кои македонците доаѓале во допир или заеднички со нив живееле (разни скитачки племиња и завојувачи), влијанијата на соседните народи: Срби, Албанци, Грци, како и на етничките групи што живеат и сега во Македонија (Турци, Роми и Власи). Меѓутоа, сите овие фактори не влијаеле на националните белези и на самобитноста на македонската орска традиција. Според стилските карактеристики, кореографската содржина, начинот на играњето и обичаите поврзани со играњето, македонските ора и игри припаѓаат на пет кореографски подрачја: западно, југозападно, јужно, северно и источно.

Западното подрачје ги опфаќа западните делови од Македонија: Тетовско, Гостиварско, Дебарско, Мавровско, Кичевско, Крушевско и Порече. Ората се одликуваат со изразита елеганција и грациозност кај женското и цврстина и сложеност на кореографските фигури кај машкото играње (пр. *Тешкото, Невестинското, Чамчето, Меткалиштето*.).

На југозападното подрачје му припаѓаат низинските делови на Пелагонија (Битолско и Прилепско), деловите околу Охридското Езеро и пределите од Леринско, Костурско и Воденско, кои припаѓаат на Егејскиот дел од Македонија. Ората се одликуваат со епски елементи на кореографската содржина и сложеност во метро-ритмичките структури на мелодиите што ги придружуваат (пр. *Арамиско, Комитско, Беранчо, Машко оро, Касапско оро*).

Јужното подрачје пак, ги опфаќа пределите околу долниот тек на реката Вардар (Велешко и Гевгелиско, потоа Валандовско, Дојранско, Струмичко и дел од Солунското Поле). Ората се одликуваат со борбени елементи во својата кореографска содржина (*Кавадарка, Старотиквешко*), а тука спаѓаат и игрите со обредна содржина на (*Русалии, Џемалари*).

Во северното подрачје спаѓаат пределите околу горниот ток на реката Вардар, низинскиот дел на Полог (Тетовско и Гостиварско), Скопско со Скопска Црна Гора и Блатијата, Титовелешко и Овче Поле. Ората се претежно соборски и нивна главна одлика се брзите и тепераментни движења (пр. *Црногорка, Потрчана, Баба Ѓурѓа, Чучук* и разните варијанти од *Крстачката*).

Источното подрачје ги опфаќа североисточните и источните делови на Македонија (Кумановско, Кривопаланечко, Делчевско, Пехчевско, Беровско, Кочанско, Штипско, Радовишко), како и пределите од Пиринскиот дел на Македонија. Ората спаѓаат во шопскиот етнопоен, тие се одликуваат со брзи движења и тропливи чекори (пр. *Копачка, Беровка, Ратевка, Малешевка, Арнаутско оро*).

Репертоарот на ората од Македонија и нивните варијанти е голем и разновиден. Имињата ги означуваат: локалитетите (*Драчевка* од с. Драчево, *Ратевка* од с. Ратевево, *Малешевка* од областа на Малешево, *Охридско* од гр. Охрид, итн.); личните имиња (*Баба Ѓурѓа, Ибраим оџа, Осман Паша*); професионалните занаети (*Калајџиско, Касапско, Овчарско*); имитативните трудови движења (*Жетварско, Копачка, Косачка*); животинското царство (*Заечко, Змијско, Жапче*); името на инструментот кој ги придружува (*Гајдарско оро, Пуштена гајда*); карактерот на играњето (*Тешкото, Десното, Потрчаното, Влеченото, Ситната, Кривото*); борбените елементи во кореографската содржина (*Арамиско, Комитско, Чифте чамче, Беранче, Тоска*); начинот на држењето на играчите (*За рамо, За појас, За рака*); составот на играчите (*Машкото, Женското чамче, Женското крстено*); поврзаноста со некои обреди (*Велигденското, Лазарското, Бабарското, Невестинското, Зетовското*). Одделни ора своите имиња ги носат според првата мелострофа (*Борјано, Борјанке, Дојди, Димчо, Калеш, море Димчо, Огин гори во планина*).

Ората најмногу се играат на верските празници (Божиќ, Водици, Велигден, Ѓурѓовден, Спасовден, Петровден), на државните празници и на свадбите. Обично ората се играат на сред село, пред црквата, пред училиштата, на гумно, на рамниште, а на свадбите пред домовите или пак внатре во куќите. Во орото (на собор или на свадба) влегува секој што може да

игра: стари, млади, мажи, жени или деца. До педесеттите години на XX век постоела строга поделба на ората по полот (машки и женски). Од овој период натаму, освен типичните машки или женски ора Тешкото, Невестинското, Комитското, Русалиските игри), ората се играат и помешано.

Основната форма во Македонија е орото во кое играорците се поврзани еден до друг како синџир, имаат исти движења и изразуваат одредено расположение. Ората се играат исклучиво во отворен круг и се движат надесно спротивно од движењето на стрелките од часовникот. Значително поретко се среќаваат и ора кои се движат налево. Такви се ората од Мариово, Радовишко, Костурско и се викаат леви ора. Во традицијата постојат и симетрични ора кои имаат подеднаков број чекори надесно и налево. Во тој случај чекорите надесно се подолги од чекорите налево. Првиот играорец во створениот круг на десната страна се вика ороводец, танец, танчарија, напрежен на орото. Тој има најважна улога и должност во орото, започнување и завршување на орото, за клекнување или пак за вртење. Во галичкото *Тешкото* оро специфична е улогата на ороводецот и немуштиот јазик кој го води со свирачите. Последниот играорец во отворениот круг се наоѓа на левата страна, тој се вика опашка, последен на орото. Неговата основна заложба е да го шири кругот на орото, да прави спирали или во левите ора и да води. Освен отворениот круг, во традицијата се сретнуваат и формите: леса, змија, концентрични кругови, оро во оро, оро на оро (кула).

Движењето на играчите при играњето претставува составен дел на орото. Постојат неколку начини: за раце, за рамо, за појас, под рака и со отпуштени раце. Првиот начин е најраспространет и има две варијанти. Кај првата варијанта за рака, со отпуштени раце долу, се играат брзите машки и женски ора, а кај втората варијанта рацете се свиени во лактите, малку испружени напред и со висината на рамото. На овој начин се играат бавните машки и женски ора. Со држење за рамо се играат само машките ора во бавно темпо, а варијантата за појас е специфична за брзите машки и женски ора од шопското кореографско подрачје и обредните женски ора од истото кореографско подрачје и обредните женски Божиќарски, Водичарски, Велигденски,

Ѓурѓовденски и Лазарски игри. Држењето под рака е, исто така, специфично за игрите со обредна содржина (Божиќарски, Водичарски, Велигденски, Ѓурѓовденски и Лазарски). Со отпуштени раце се играат машките борбени и ритуални игри (Арамиско, Комитско и Русалиските игри). Во овие ора и игри учесниците држат сабја во десната рака.

Ората во Македонија се придружуваат со инструменти и со песни. Од инструментите најмногу во употреба се *гајдите*, *зурлите* и *тапаните*. Исто така, се сретнуваат уште и *кемането* (гуслето), *кавалот*, *кавалчето*, *утот*, *карадузенот*, *тамбурата*, *тарабуката* и *даирето*. Во градовите, пак, посебно на свадбите, популарен е таканаречениот инструментален состав *чалгии* (велешки, битолски, охридски и скопски), што е комбинирана од *виолината*, *кларинетот*, *утот*, *лаутата*, *канонот* и *даирето*. Придружните орски песни обично имат обредна содржина и нив ги исполнуваат исклучиво жените без инструментална придружба. Овие песни ги исполнуваат и мажите и жените, а може да ги придружува и некој инструмент. Во орската традиција постојат и ора без било каква музичка придружба, освен ударите на парите од низалките. Овие женски ора со обредна содржина се викаат *неми ора*.

Македонските народни ора се одликуваат со ангажираност на сите делови од телото и со пластично заокружување на сите движења во една целина. Тие обилуваат со безброј разновидни кореографски фигури: вртежи и клекнувања кои се преплетуваат со други разни елементи – потскоци, доскоци, вертикални движења, преплетување со нозе, бочни движења, нагласени лизгави чекори, играње на колена. Втората карактеристика е градацијата на темпото во голем број ора. Овие ора се составени од два дела: бавен и брз дел и имаат карактеристичен премин со постепено забрзување на темпото меѓу двата дела. Третата карактеристика се разновидните метро-ритмички структури. Најзастапени се $2/4$ и $7/6$ (3,2,2) метро-ритмички структури. Се сретнуваат уште: $3/4$, $3/8$, $4/4$, $6/8$, $5/16$, (2,3), $7/16$ (2,2,3), $8/16$ (3, 2,3), $9/16$ (2,2,2,3), (2,3,22), $11/16$ (2,2,3,2,2), и (3,2,2,2), $122/16$ (3,2,2,2,3), $13/16$ (3,2,3,2,3), $18/16$ (2,2,3,2,2,2,3) и $22/16$ (2,2,3,2,2,3,2,2,2,2).

Најстариот слој во орската традиција во Македонија е застапен во обредните игри кои сèуште се сретнуваат во практиката, но со друга намена. Тоа се игрите: *Коледе, Сурва, Џамалар (Василичари, Бабари, Ешкари, Џаламари, Џамалџии), Лазарки, Додоле, Русалии*.³¹

Врз развојот на македонската вокална народна традиција влијаеле повеќе фактори: географската местоположба на етничкиот регион, историското минато на народот и неговиот менталитет, со особена предиспонираност за музичко изразување. Врз таа основа до денес се зачувале мелопоецки форми од далечното минато, а паралелно со тоа биле создавани и нови.

Во етномузиколошките истражувања многу често се истакнува позитивната страна на местоположбата на Македонија, која се смета за средиште на меѓусебните културни влијанија од исток и запад. Меѓутоа, во развојот на македонската вокална традиција не е можно определувањето на процентот од автохтоното и уделот на надворешното влијание.

Во македонската вокална народна традиција постојат повеќе стилови на пеење. Нивното настанување се поврзува со два основни временски периода, постар и понов, чии граници стриктно не можат да се определат. Постарите стилови се поврзани со изведувањето на песните што се пеат со трудовите процеси и со обичаите. Најраспространети и најкарактеристични стилови се оние за кои се употребуваат изразите: 1) *извично, викоечки* и 2) *на глас, гласоечки*. Основната разлика кај песните во овие два стила се состои во извикувањето за кое пејачите го употребуваат терминот *глас*, а не *извик*. *Глас* содржат само песните од стилот *на глас*. Да извикаш или да викнеш според сфаќањето на народните пејачи значи „да започнеш да пеиш“ („Ајде извикај“ или „Завикај“, „Јас сум викачка, а она слагачка“ и сл.).

Во овие два стила се пее едногласно (монофоно) и двогласно (полифоно). Трогласно се пее само во Егејска Македонија, слично како што пеат Албанците од тосканска групација и Власите номади. Тоа значително се разликува од едногласното и двогласното пеење што постојат кај повеќе

³¹ Димовски, М.(1996). *Народните ора и орската традиција*, Скопје: Етнологија на Македонците, Македонска академија на науките и уметностите

јужнословенски народи. Двогласното пеење, пак, значително се разликува од едногласното по хармонија што ја создаваат гласовите. Бидејќи вториот глас има пратечка улога со моноцентризам врз финалниот тон, двогласното македонско пеење спаѓа во бордунскиот тип.

Заедно за повеќето видови постари песни од два стила (*виковечки* и *на глас*) е тоа што претежно се пееле колективно и ги пееле исклучиво жени без придружба на инструменти. Исклучок прават само коледарските песни и песните во тетовско-гостиварскиот регион, каде што и мажите пеат стари двогласни песни. Бројот на гласовите не е поврзан со видот на песните, туку со регионот во кој се изведуваат. Едногласното пеење е застапено во повеќе македонски региони, но покарактеристично е за регионите од централна и јужна Македонија. Него го изведуваат на два начина: 1) една група на пејачи чиј број не е ограничен и 2) две или три групи од по две пејачки кои пеат антифоно. Двогласното пеење во минатото се изведувало исклучиво антифоно, од две до три групи по три пејачки. Една од пејачките *извикува*, ја пее првата мелодија, а останатите две *полагаат* (*слагаат*), ја пеат втората мелодија (бордунираат). Една од најлесно забележителните карактеристики кај стилот *На глас* е извикувањето, *гласот* што се јавува во три основни типа: 1) долго надолно, 2) долго статично и 3) кусо нагорно извикување. Првите два типа почесто се јавуваат на крајот во мелостиховите, а третиот се јавува на почетокот, во текот и на крајот од мелострофата.³² Птицата сокол претставува симбол на македонското народно творештво. „*Море сокол пие*“ е една од најпознатите македонски народни песни. Во неа соколот се нарекува „*јуначко пиле*“ и преку прашањето „*Море нели виде јунак да премине*“ се прикажува како придружник на македонските јунаци.

Во песните за македонските револуционери и херои Јане Сандански и Гоце Делчев „*Кога падна на Пирина*“ и „*Сокол ми лета високо*“, како и во

³² Ѓорѓиев, Ѓ. (1996). *Музичките карактеристики на народните песни*, Етнологија на Македонците, Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, стр.277

песната „Бор садила мома Евгенија“, поврзаноста меѓу соколот и јунакот е дури поистакната.

2.1. Поделба на народното творештво

Според истражувањата, народното творештво може да се подели во повеќе основни области: народна поезија (лирска, епска), народни балади, народни приказни, ракотворби (на пример народните носии, ракотворби), описна и преносна суштина (раскажана традиција), култура и однесување (обичаите). Овие области не опстојуваат сами, напротив, многу често некој елемент или предмет може да се вброи во повеќе од тие области.

2.2. Фолклорот како описна и пренесена раскажана традиција

Фолклорот е термин од англиско потекло, составен од две именки *folk* – народ и *lore* – мудрост, знаење, што во буквален превод би значело народна мудрост, знаења меѓу кои во прв ред се: народна поезија, народна музика и народна ороводно-игрчка традиција.³³ Фолклорот е народно богатство и самата етимологија на поимот тоа ни го покажува.

Народот е оној кој го создава, но и оној кој го одржува фолклорот. Преку усното предание, народот ја остварува својата улога на посредник. Постарите генерации, низ векови, усно ги предавале фолклорните вредности на помладите, грижејќи се за задржување и запазување на истите.

Меѓутоа, пренесувајќи се усно, фолклорот е подложен на големи промени. Како резултат на пристрасноста на раскажувачот, фолклорот се модифицира. Тргувајќи од прабаба до правнук, една приказна може да доживее десетици варирања. Но, ваквата карактеристика е пред сè позитивна, бидејќи придонесува за збогатување на народната фолклорна ризница.

Фолклорни приказни е општ термин за различните видови на традиционалните раскажувања. За овие приказни исто така се смета дека се и усно раскажани приказни кои се пренесуваат од колено на колено.

³³ Витанова, А. Гелевска, С. (2006). *Музичка уметност*, учебник за I година, Скопје: ЕВРО КУЛТ 2000, стр.16-17

Раскажувањето на овие приказни е слично на една универзална култура и е блиско до традиционалните и сложените општества. Дури и облиците на фолклорните приказни секако се повеќе или помалку слични во секоја култура, а за тоа сведочат и компаративните студии што се занимаваат со овие тематики и раскажувачки методи. Од друга страна, фолклорот точно го определува описното раскажување во кое не постои света или религиска содржина. Овие фолклорни приказни можат, но не мора да потекнуваат од религиска традиција, но и покрај тоа обработуваат одредени психолошки теми. Фолклористите, во основа, одбиваат универзална интерпретација на раскажувањата и повеќе сакаат да ги анализираат усно раскажаните верзии во одреден контекст, отколку пишаните, бидејќи во нив се одразува пристрасноста на писателите. Современите раскажувања, најмногу на Западот, содржат и урбани легенди. Постојат повеќе облици на фолклорот, кои се толку секојдневни, што луѓето не знаат дека припаѓаат на фолклорот, а тие се загатки, детска рима и приказни за духови, гласини (како и теории за заговор), озборувања, етнички стереотипи, празнични обичаи и животни ритуали. Раскажувањата за грабнувања од НЛО, фигурираат во приказните од пред-христијанска Европа, а такви приказни се среќаваат дури и во Библијата, при искачувањето на Елијах во Рајот. Адриен Мејор, во својата библиографија на оваа тема, забележува дека повеќето модерни фолклористи се несвесни за класичните паралели и претходни настани кои се делумно претставени во познатото обележје *Aesopica*: „Старата грчка и римска литература содржи богата ризница на фолклор и популарни верувања од кои многу имаат удел во современите легенди“ (Мејор 2000). Класичните истражувања на Владимир Пропп под име „Морфологија на фолклорните приказни“ (1928) стана темел на истражувањето на структурата на фолклорните текстови. Пропп откри еднолична структура во руските бајки. Книгата е преведена на англиски, италијански, полски и други јазици. Неговите истражувања дадоа еден поглед со кој може да се разбере структурата на фолклорната приказна и за која што Пропп пронашол триесет и една употреба.

Елементите, како што се народните носии, куклите, украсни предмети, предмети кои се употребуваат во религиски ритуали, рачно изградените куќи и

шталите, рачно изработените облеку и друго, се сметаат за фолклорни артефакти, групирани во полето познато како „материјална култура.

Фолклористот Вилијам Беском тврди дека фолклорот има многу културолошки аспекти, како на пример дозволата за бегство од општествените последици. Покрај тоа, фолклорот служи за да ја озакони културата, како и за да ги пренесе вредностите на една култура. Фолклорот исто така може да биде извор на многу културолошки видови на музика. Народната, кантри, блуз и етно музиката, сите потекнуваат од американскиот фолклор. Примери за изведувачи кои користеле фолклор во својата музика се: *Bill Monroe, Flatt and Scruggs, Old Crow Medicine Show, Jim Croce* и многу други. Фолклорот исто така се користи за да потврди одредени општествени притисоци, или за да ги ублажи, ако имаме ситуација на хумор или карневал. Со оглед на ова, фолклористите ги истражуваат медицинските, натприродните, религиските и политичките системи на верувања, како значителни и често неискажани делови на експресивната култура.

Многу ритуали понекогаш се сметаат за фолклор, без разлика на тоа дали се создадени во некој културно-религиозен систем (пр. свадби, крштевања, жетварски прослави) или се практикуваат во семејна средина. На пример, во одредени делови на Америка (и во други земји) обичај е да се стават нож или ножици под душекот на родилката за да „се ослободи од маките при раѓањето“. Со оглед на тоа, детските игри на шанси (на пр. фрлање паричка) се сметаат како еден вид на фолклорно однесување.

Фолклорната религија се состои од етнички или религиски обичаи на една област споени во т.н. општа религија, но издвоени од класичната догма. Дон Јодер ја дефинирал фолклорната религија како „свкупност од сите погледи и практики на религијата кои постојат меѓу луѓето, но настрана од строгите теолошки и литургиски форми на официјалната религија“. Фолклорната религија исто така вклучува и една архаична, а сепак модерна мешавина од вродената религија и од општата религија. Фолклорното христијанство, фолклорниот хиндуизам и фолклорниот ислам се примери за поврзаноста на фолклорот со

поголемите религии. Фолклорот може да содржи митолошки или религиски елементи и се занимава со понекогаш недуховни традиции од секојдневниот живот. Фолклорот често ги поврзува практичното и мистериозното во една описна целина. Многу често е помешуван со митологијата, и обратно, затоа што се сметало дека било која сликовита приказна што не припаѓа на народните верувања од тој период го нема истиот статус како народните верувања.

Поради тоа, римската религија од христијаните била наречена мит. Затоа митот и фолклорот претставуваат сеопшти поими за сите сликовити раскажувања кои не одговараат на структурата на домашните верувања. Понекогаш, фолклорот е религиозен по природа, како на пример во приказните на *Велш*, *Mabinogion* или како во Исландската скалдик (*skaldic*) поезија. Повеќето од приказните во Златната Легенда (*Golden Legende*) од *Џејкоб де Ворен* исто така ги изразуваат фолклорните елементи во христијанскиот концепт, како што тоа го прават и приказните на Стариот г-дин Бренан. Други примери за таква христијанска митологија се тематиките во ткивата на *Saont George* или *Saint Christopher*. Во овој случај терминот фолклор е употребен во погрдна смисла. Според тоа, бидејќи приказните на Шетчот Один имаат религиска вредност за нордиската култура која ги создава овие приказни, тие не припаѓаат во Христијанскиот склоп и затоа христијаните наместо религиски, ги нарекуваат фолклористички. Античката фолклорна уметност се разликува од традиционалната уметност по тоа што е собирана во денешно време и се базира најмногу на нејзините уметнички заслуги и по тоа што никогаш не се наметнувала во категоријата уметност. На пример: ветрокази, стари знакови на продавниците и изрежани фигури, вртелешки во форма на коњчиња, кофи за пожар, шарени игри со табла (шах, дама, табла, монопол), врати од ковано железо и други слични предмети од античка вредност кои се собираат.

По своите карактеристики, фолклорот не е близок до онаа фина уметност. Меѓутоа, многу американски сликари на фолклорна уметност од XVIII и XIX век заработувале од нивната професија. Термини кои се поклопуваат со терминот фолклорна уметност се: природна уметност, поп уметност, аматерска

уметност, традиционална уметност, племенска уметност, самоука уметност, дури и уметност на „работничката класа“. Како што може да се очекува, секој од овие поими има различна конотација, но тие сите меѓусебно се поврзуваат со терминот фолклорна уметност што е поим за кој е тешко да се најде најточна дефиниција. Фолклорната уметност изразува културен идентитет преку тоа како се споделуваат и пренесуваат вредностите и естетиките на една заедница. Таа опфаќа функционална и описна средина, во која спаѓаат материјали, дрво, хартија, глина, метал и друго. Ако традиционалните материјали се недостапни, тогаш тие се заменуваат со нови, што резултира со современ израз на традиционалните форми на фолклорната уметност. Фолклорната уметност користи традиционални уметнички форми од различни општествени групи – етничката, племенската, религиската, професионалната, географската, група базирана на возраст и пол – групи кои се идентификуваат во голема мера меѓусебно и со општеството. Фолклорните уметници учат традиционални вештини и техники преку стажирање во неформални опкружувања иако имаат можности и за формално образование.

Фолклорот е инспирација на многу кореографи. На македонската балетска сцена фолклорот бил инспирација за различен вид композиции и дела кои во својата основа освен музиката го имале и танцот. Една од првите балерини на македонската сцена, Олга Милосављева која својата дејност ја продолжува на полето на кореографијата на домашната сцена има остварено над дваесетина самостојни кореографии, при што професионалниот интерес особено го насочува кон фолклорот, профилиран низ балетската естетика. На тој начин дава сопствен продонес за утврдување на националната стилско-жанровска линија. Нејзините кореографски почетоци се поврзани за соработката со А. Доброхотов во постановката на балетот „Лабин и Дојрана“ каде се застапени фолклорни елементи.³⁴

³⁴ Здравковска-Цепароска, С. (2001): *Дискурси на танцовата уметност на XX век*, Скопје: Југореклам стр.145

3. Народна музика

Поимот народна музика потекнува од XIX век како термин за музички фолклор. Таа се дефинира на неколку начини: музика пренесена усно, музика на пониските класи, музика од непознат изведувач. Таа е спротивност на класичната и на комерцијалната музика. Кон средината на XX-от век оваа музика била искористена за да опише еден вид на популарна музика која е базирана на традиционална музика. Под-жанри на оваа музика се: фолк рок, електро фолк, фолк метал, и прогресив фолк музика. Термините народна музика, народен танц и народна песна се употребуваат од неодамна. Тие се како надополнување на зборот фолклор, кој е создаден во 1846 од англискиот антиквар Вилијам Томс со цел да ги појасни традициите, обичаите, и суеверијата на некултивираниите класи. Поимот исто така потекнува од германскиот збор *Волк* во смисла „народот, како целина“ кое најдобро е отсликано во песните на Јохан Готфрид Хердер и од германските романтичари од минатиот век. Литературниот аспект за баладите не е ништо ново, тој потекнува од времето на Томас Перси и Вилијам Вотсворд. Англиските Елизабетски и Стјуартови композитори (се мисли на англискиот композитор Лесли Стјуарт и периодот на владеењето на Елизабета Прва) многу често ги црпеле своите идеи за музика од народните теми, а класичната свита е основана на стилските народни танци каде што е забележана и употребата на народните звуци на Франц Јозеф Хајдн. Но појавата на поимот „народен/фолк“ се поклопува со „изливот на националното чувство низ цела Европа“ што е особено силно на краевите на Европа, каде што најмногу доаѓа до израз националниот идентитет. Народните композитори се појавуваат во Источна Европа, Русија, Скандинавија, Шпанија и Британија: музиката на Дворжак, Сметана, Григ, Римски-Корсаков, Брамс, Лист, Де Фаља, Вагнер, Сибелиус, Барток и на многу други е изникната од народните звуци.

Англискиот поим „фолклор“, кој ги опишува традиционалниот танц и музика, се всади во речниците на многу континентални Европски народи, каде што секој од нив имаше сопствени собирачи на народни песни и пренесувачи.

Меѓутоа, и покрај многуте собрани материјали низ повеќе од два века, сеуште нема конкретна дефиниција за тоа што претставува народната музика (фолклорот или фолкот). Фолк музиката има одредени карактеристики, но не може конкретно да се определи преку чисто музички поими. Едно од значењата е тоа кое укажува на „стари песни, без познат изведувач“, а друго значење е дека музиката подлежи на еволуциски „процес на усно пренесување“, модернизирањето и повторното модернизирање на музиката од страна на општеството што го дава фолк-карактерот на музиката“. Таквите дефиниции повеќе зависат од некои (културни) процеси, отколку од апстрактните музички видови. Според Сколс, како и според Сесил Шарп и Бела Барток, во „селската“ музика има нешто што во „градската“ музика го нема. Фолк музиката веќе беше гледана како автентичен израз на начинот на живот кој веќе скоро изумира (или во некои случаи се зачувува преку повторно оживување), особено во општество во кое нема влијание од уметничка музика или од комерцијални песни.

Република Македонија е земја која е во тесна врска со нејзината долговечна традиција и духовно наследство. Низ дамнешните години, преку многубројните нејзини достигнувања во подрачјата на музиката, танцот и облеката, луѓето успеале да ја оформат Македонија во држава со свој единствен, недофатлив стил. Да, фолклорот на оваа земја е нешто длабоко врежано во сите аспекти на една постојана и секогашна традиција.

Како најнераскинлива појава во фолклорот на Македонија се одликува македонскиот музички фолклор. Македонската музичка традиција во целост се олицетворува како веродостојна синтеза на македонските народни песни, ора и игри, кои, многу одамна, овој народ ги конструирал во непроценлив број. Но, музиката, а воедно фолклорот, не била само некој објект преку кој пасивно се остварува духовното на земјата, туку тие се активен, транзитoren амблем, бидејќи се пренесуваат од колена на колена, со свои нови и уникатни елементи во секоја наредна генерација.

Македонската љубовна поезија што се создавала навидум вон европската културна традиција фрапира со изобилство од актуелни поетски идеи-надреални, имагинативни облици, смели структури на стихот, до

модерните барања во поезијата. Ако мечтаењето воопшто ја создава поезијата, не е ни чудно што токму во Македонија се создала толку богата поезија, со така имагинативни преобразувања на реалноста. Еден народ, кој со векови мечтаел, можел само во имагинацијата да го има она што го сака, дотаму што поезијата му е неисцрпна ризница на сè што немал.³⁵

Меѓу македонските народни песни посебно значајно место и по бројност и по тематската разновидност заземаат љубовните песни. Но, тие не се само најмногубројните, туку и уметнички најистрајните народни песни. Љубовта е вечна тема на инспирацијата, па така уште во најрано објавените зборници со македонски народни песни, љубовните песни доминираат неспоредливо во најголем обем.³⁶

Истражувачите на овие песни истакнуваат дека љубовните песни пленат со силината на чувствата и богатството на поетските слики и облици.³⁷

Љубовните песни често ја опеваат младоста, односно жалбата по неа. Македонските љубовни народни песни ги опеваат интимните чувства на младите, првите љубовни копнежи, пораки, дарови, многу среќни моменти но, и многу разочарувања, нереализирана љубов, смрт итн. Во овие песни најчесто се пее за убавината на девојката и момчето но, неспоредливо повеќе на девојката.

Македонската народна музика претставува агрегат на она што македонскиот народ го понел од својата прататковина и она што го наследил од денешната своја татковина и од пошироката средина. Затоа во неа се среќаваат антички (римски и грчки) елементи, како што се русалиите во Гевгелиско; византиски (влијание врз духовната музика); ориентални (состави на чалгации и зурли) и западноевропски влијанија (староградски песни). Според содржината и

кореографијата, народните игри и песни можат да бидат обредни и световни. Од обредните игри познати се: додолските, коледарските, русалиските и др. Во световните игри спаѓаат тие што се поврзани со животот и работата на нашиот

³⁵ Наневски, Д. (1971). *Љубовни народни песни*, Скопје: Македонска книга, стр.7.

³⁶ Китевски, М. (2008) *Љубовни народни песни*, Скопје: Камелеон, стр.5.

³⁷ Пенушлиски, К. (1981). *Народна љубовна поезија*, одбрани фолклористички трудови, 2, Скопје, стр.91

народ, како што се: борбени, свадбарски, жетварски, хумористични, љубовни итн.

Фолк музиката може да се смета за дел од „шема која се состои од четири музички видови: примитивен или племенски, елитен или уметнички, фолк и популарен“. Мислењата на пренесувачите се разликуваат во поглед на корените на фолк музиката: според некои, таа е уметничка музика која е изменета и обезвреднета со усното пренесување, а според други таа е одраз на карактерот на народот кој ја создава. Самиот натпревар помеѓу индивидуалниот и колективниот збир на теории од една страна поставува разлика меѓу разграничувањето и поврзаноста на фолк музиката со музиката од племенските општества, а од друга страна поставува разграничување и поврзаност на фолк музиката со уметничката музика. Традиционалните култури кои не се потпираат на напишана музика или кои имаат помало општествено раслојување не можат лесно да се категоризираат. Во изобилството на популарни музички жанрови, дел од музиката била категоризирана како „Светска музика“ (популарна музика од сите предели на светот) и „Музика од корените“ (стара изворна музика на еден народ). Многу е мала разликата помеѓу вистинскиот фолк и народните и популарни песни, особено во Америка и Германија – на пример, славни писатели како Стивен Фостер во Америка се поврзани со поимот фолк. Дефиницијата на Меѓународниот Совет за Фолк-Музика дозволува терминот фолк да се однесува на музика која потекнува од конкретен изведувач, но со текот на времето се претворила во непипшана традиција која живее во рамките на едно општество. Но, овој поим не се однесува на песна, танц или мелодија која била преземена како готова и не е воопшто променета. Заживувањето на фолкот во Америка и Британија во периодот по Втората Светска Војна му даде ново значење на овој збор. Фолкот почна да се гледа како музички стил, како етничка антитеза на модерната и поп музиката, додека Викторијанскиот поглед на „Фолкот“ секогаш бил полн со сомнежи. Популарноста на материјалите од современиот фолк предизвикаа појава на категоријата Фолк во Греми наградите во 1959: во 1970 овој поим беше променет со категоријата „Најдобар етнички или традиционален звук“ (вклучувајќи го и традиционалниот блуз), додека во

1987 почна да се прави разлика помеѓу „Најдобар традиционален фолк звук“ и „Најдобар современ фолк звук“. Поимот фолк, сè до почетокот на 21-от век, опфаќа текстописци и изведувачи како Донован и Боб Дилан, кои се пробија во 60-тите години на XX век. Фолклорот има повеќе жанрови, како што се архетипови, стереотипи, културни обележја, балади, епска поезија, фестивали, анегдоти, приказни за духови, шеги, фантастични приказни, игри, загатки, изреки, суеверија, митови легенди, бајки и друго.

3.1. Народно музичко творештво

Најпрвин треба да се запрашаме колку сме задржале од нашите традиции и колку младата популација во Македонија ги познава мудрите идеи и решенија на нашиот народен творец. Многу од традициите се прекинати во периодот на масовната миграција село-град. Голем дел од македонските села се речиси празни, градбите се распаѓаат. Треба повторно да ги почувствуваме нашите традиции како свои, да ги согледаме вистинските примери за она што сме, за да можеме да ги извезуваме и во светот. За музичката чувствителност (сензибилитет) на македонците досега е пишувано многупати. Исказите главно се темелеле врз импресиите што се добивале од непосредниот допир со македонската музика и со оние што неа ја практикувале на теренот.

Голем дел од овие јасно искажани ставови датираат од времето меѓу првата и Втората светска војна, - во времето кога Македонија била изложена на двете најсилни антимакедонски пропаганди: великобугарската и великосрпската. Битно е дека исказите на голем број авторитетни истражувачи (Коста Манојловиќ, Лудвиг Куба, Милое Милоевиќ, сестрите Јанковиќ итн.) содржат една значителна доза на опиеност од македонската, главно народна музика и восхит од музикалноста на луѓето што неа ја создале и ја практикуваат. Нивните констатации подоцна се масовно цитирани како уште еден доказ дека на просторот на Македонија живее народ со исклучителни музички способности.³⁸ Македонските народни умотворби, особено народните песни се надалеку познати по своите уметнички вредности.

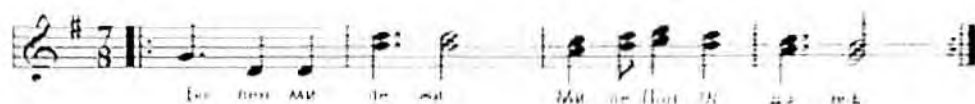
³⁸ *Музика - Списание за музичка култура*, број 13 (2007) Скопје: Сојуз на композиторите на Македонија

Во минатото, народното музичко творештво се пренесувало од генерација на генерација по устен пат, најчесто на посебни прилики и празници, но во денешно време народните песни се запишуваат за посигурно зачувување. Поради големата креативност на населението низ вековите и широкиот спектар на фолклор, за полесно изучување, музичкото народно творештво се дели на:



МУЗИКА

Музиката е дел од културата на македонските народи.



ПОЕЗИЈА

Поезијата е дел од културата на македонските народи.

Поврзаноста на музичките елементи што ја сочинуваат нашата песна се нарекува структура на македонската народна песна, а добиената целина од сите тие елементи (мелодија, текст, хармонија, такт – ритам, темпо) се нарекува форма на македонската народна песна. Структурата и формата на македонската народна песна, меѓусебно се поврзани со структурата и формата на македонската народна поезија. Поврзаноста помеѓу елементите на поезијата и музиката се одвива по следниов редослед:

Народната песна се среќава кај колевката, на свадбата, при секојдневниот трудов процес, крај гробот итн. Така, народната песна станала меродавна стихувана хроника на многувековниот народен живот. Па, на тој начин покрај со својата уметничка вредност, македонската народна поезија се одликува и со вистинска документарност. Односот музика - поезија низ долгата народна музичко – поетска традиција е мошне загатлив и постојано го привлекува љубопитството на истражувачите, водејќи не кон најдалечните корени на музичко – поетското творештво. Музиката и поезијата во народните песни меѓусебно се однесуваат кохерентно и конгенијално. Тие се природно сраснати

во едно флексибилно меѓусебно единство. Во тој сооднос во народните песни нема интерполирана програмност или подредени улоги. Би рекле дека во тој сооднос тие меѓусебно се одредуваат, а притоа бездруго: „И музиката ја илуминира поезијата и поезијата ја илуминара музиката – тоа е ставот кој нужно следи од разгледувањето на оваа врска.³⁹ И музиката и поезијата ја отсликуваат својата моќ на естетските доживувања.

Музиката и поезијата на народната песна се раѓаат и живеат како два дела од една органска целина, која е во склад со одреденото време и општествениот живот.

Според својата содржина, лирската народна поезија може да се класифицира на следниот начин:

- љубовни песни
- обредни песни
- митолошки песни
- трудови песни
- семејни песни
- детски песни
- хумористични песни

Обредните се секако едни од најбогатите групи на македонската народна лирика. Тие редовно ги придружувале разновидните обреди. Тука спаѓаат коледарските, лазарските, велигденските, ѓурѓовденските, свадбарските и тажачките. На пример, за свадбарските песни централен мотив е значајниот момент за човечкиот живот – стапувањето во брак. (Пример-*Цреша се од корен корнеше*).

³⁹ Бужаровски, Д. (1980). *За естетските консеквенции и интерполацијата музика-текст*, Скопје: Современост, 117 стр.

Цреша се од корен корнеше⁴⁰

Черешна се од корен корнеше,
мома се од мајка делеше.
Прощевај мајко, проштевај,
проштевајте мили роднини.

Досега сум мајка слушала,
отсега ќе слушам свекрва.
Отсега ќе слушам свекрва,
свекрва, свекор, јатрва.

Свекрва, свекор, јатрва,
и најмалото ни деверче.

(нотен запис)

**102. ЧЕРЕШНА СЕ
ОД КОРЕН КОРНЕШЕ**



Прощевај мајко, проштевај
проштевајте, мили роднини.

Прощевај мајко, проштевај
проштевајте, мили роднини.

Свекрва, золва, јатрва
и најмалото деверче.

Тажачките песни се сведоштво за тоа дека и смртта била третирана со многу обреди. При интерпретацијата на овие песни, голема улога игра импровизацијата. Македонскиот народ содал и безброј песни со митолошка содржина, кои се прекрасни уметнички сведоштва за примитивните народни верувања. Трудовите песни сочинуваат една од најбогатите групи на македонската народна поезија – овие песни отсекогаш го олеснувале трудовиот процес. Во нив најобемен е циклусот на жетварските песни, во кој е прикажана трудољубивоста. Тука се среќаваат и љубовните мотиви. И аргатските песни го

⁴⁰ Каракаш, Б. (1995). *Антологија на македонски народни песни*, Скопје: Дега, стр.52

претставуваат макотрпниот трудов процес за интересите на туѓинецот. Исто така и овчарските песни се проследени со овие мотиви каде може да се слушне во планина медниот кавал. Меѓу најпоетичните лирски состави се печалбарските песни. Во нив е претставено масовното напуштање на родниот крај во потрага на посигурна живеачка. (Пример - Параходот пристигна).

Параходот пристигна⁴¹

Параходот ми пристигна
збогум либе подај рака
не плачи мило либе, не жалај
јас пак ќе се вратам.

Очите ти насолзени,
устето ти насмеано
не плачи мило либе, не жалај
јас пак ќе се вратам.

Ја земи си бело крпче,
избриши си црни очи
не плачи мило либе, не жалај
јас пак ќе се вратам.

(нотен запис)

ПАРАХОДЪТ

Track 0

Пара-ходот ми пристигна збогум либе подај рака
не плачи мило либе, не жалај
јас пак ќе се вратам.

Очите ти насолзени, устето ти насмеано
не плачи мило либе, не жалај
јас пак ќе се вратам.

Ја земи си бело крпче, избриши си црни очи
не плачи мило либе, не жалај
јас пак ќе се вратам.

⁴¹ Каракаш, Б. (1995). *Антологија на македонски народни песни*, Скопје: Дега, стр.110

Во љубовната лирика се одразени поважните морално – етички норми кај македонскиот народ во минатото. Во семејните песни очигледна е идеализацијата на домашното огниште.

Во семејните песни спаѓаат стиховите за децата од кои приспивните песни се најсаканите. Со хумористичните стихови народниот пејач настојувал да го развесели својот народ.

Македонската епска поезија е проникната со искрен патриотизам и јасно изразен оптимизам. Длабоката идејна содржина на овие песни е секако израз на непоколебливата верба за подобра иднина. Епската народна поезија ги содржи овие групи песни:

- историски
- јуначки
- ајдучки
- револуционерно-комитски
- партизански.

Во историските народни песни сижето е историски настан или личност. Основен мотив пак на јуначките песни е копнежот за ослободување од ропство. Централна личност е легендарниот јунак Крале Марко. Во ајдутските песни, ајдутите се претставени како сигурен заштитник на народните маси. Револуционерно-комитските песни се тематска градација на македонската борбена поезија.

Во македонската народна револуционерна поезија, Гоце Делчев има централно место, не само поради популарноста на неговиот лик претставен во многубројни народни песни од сите краишта на Македонија, кои издвоени во одделни групи покажуваат специфични и други белези, туку и поради начинот на изградбата на тој лик. Ни се чини дека Гоце Делчев во револуционерните песни го зазема истото место што Марко Крале веќе со години го има во нашите јуначки песни. Чинот на смртта често е појдовна основа за опевање и идеализирање на јунаците во целокупната македонска борбена поезија.⁴² (Пример Песна за Гоце Делчев – „Млад Гоце млади војвода“

⁴² Каровски, Л. (1983). *Списание Македонски фолклор*, Скопје: Институт за фолклор, стр. 5

Млад Гоце млади војвода⁴³

Млад Гоце млади војвода
излегол да се прошета.

Низ таја гора зелена
кај едно ладно изворче.

Извадил медно кавалче
засвирал Гоце запеал.

Дружина ми го дочепа
сета дружина ја собрале.

14. МЛАД ГОЦЕ МЛАДИ ВОЈВОДА

Рубајо J. 110



Низ таја гора зелена
кај едно ладно изворче.

Седнал си да си починес
војвода да се напиш.

Извадил медно кавалче
засвирал Гоце запеал.

Дружина ми го дочепа
сета дружина ја собрала.

(нотен запис)

⁴³ Според Каракаш од Антологија на македонски народни песни, Скопје: Дега, стр.7

На ликот на Марко Крале во фолклористиката му е посветен огромен простор, како во словенските земји, така и надвор од нив. Неговиот живот и дела станале инспирација за многу историчари, фолклористи, литературни историчари и др. Над 100 години овој лик е една од централните личности во фолклористичките истражувања, каде што е претставен со најразновидна тематска содржина.⁴⁴ Партизанските песни се хронолошки најновите примероци на македонската борбена народна поезија. Народната поезија го кажува животот на народот. Долгото ропство под Турците има оставено тврд печат во животот на нашиот народ и на неговите песни.⁴⁵

Во љубовните песни секогаш останува недоизразеното како основна нота на нашата народна лирика:

Ја опули се девојче,
На ваа тука планина
Што магла има на неа!
Да не ја речеш од бога,
Туку да речеш од мене.
Тоа се моите здиови,
Што здивам јаска за тебе,
А, ќе изгорам крај тебе.⁴⁶

Вонредно драгоцените податоци ни даваат тројца истражувачи за музичките инструменти и нивната примена во Македонија. Тоа се Марко Цепенков, македонски фолклорист, Јеремија Павловиќ, српски етнолог и Лудвиг Куба, чешки етномузиколог.

Марко Цепенков оставил три описа за музичките инструменти што се користеле во музичката практика во минатиот век (веројатно напишани во 1889 година).

⁴⁴ исто стр. 25

⁴⁵ Конески, Б. (1986, стр.8) *Блажена гора зелена*, Скопје: Македонски книга

⁴⁶ исто, стр. 9

Марко Цепенков музичките инструменти ги дели во три групи или три описа. Првата група, односно првиот опис носи наслов: „НЕКОИ СТАРИ МУЗИКАЛНИ ОРГАНИ“; другата група, односно опис, носи наслов: „ИМИЊАТА И ВИДОТ НА СТАРИ ТАМБУРИ И ГАЈДИ“; третата група, односно опис, носи наслов: „СВИРЦИ ТАБУАНЦИ“, свиралка и тупала или чалгациски алати (орудија).



Освен горнава класификација на музичките инструменти, Марко Цепенков дава драгоцен податоци за тоа кој ги употребувал и во кои услови. Цепенков вели: „Најповеќе Турчињата свират со тамбури и песни пеат. Со *икителијата*, *карадузенот*, и *бозукот*, Турци и рисјани свират“. Цепенков го потврдува фактот, како што ќе го потврдат Ј. Павловиќ и Л.Куба, дека во Македонија гајдата била *свадбарско-соборски* инструмент во текот на повеќе векови, па вели: „Во моето детство (Цепенков е роден во 1829 год.) во Прилеп без прочуени Џакман гајдацијата и Панта дајреџијата“.

Јеремија Павловиќ вршел етнолошки истражувања во Македонија во 1922 и 1923 година во Малешевскиот крај. Резултатите од своето истражување ги објавува во монографијата: „Малешево и Малешевци“, 1929 година.

Во наведената монографија, во краток опис ги изнесува видовите на музичките инструменти во тој крај, како се изработуваат, како и своја лична поделба:

- а) сиротински – гајда и кавал;
- б) богаташки – зурла и тапан;
- в) чаршиски – тамбура, кларинет, виолина и хармоника.

Лудвиг Куба, чешки етномузиколог, сликар и книжевник, престојувал во Македонија 1925 и 1927 година. Ги обиколил следниве градови: Охрид, Битола, Велес, Скопје и Штип, како и поголем број села во околината на спомнатите градови. Л.Куба вели: „Во секое село со словенско население, сум се среќавал со свирачи на *гајда*. Во Македонија секое село има свој *гајдаџија*. Тамбурите преовладуваат таму каде што живеат Арнаутите и Циганите, додека *дудукот* и *шупелката* се општо распространети меѓу македонското население, а *зурлите* и *тапаните* само кај циганското население. Триструната гусла (кемане) служи за придружба на епските песни, во основата сосема слично на далматинските и бугарските, само поинаку наштимувано“.

Етномузикологот, д-р Бранислав Русиќ во монографијата: „*Прилепски гуслар Апостол*“, објавил опширен монографски приказ за слепиот прилепски гуслар Апостол, со неколку примери за Апостоловото гусларско пеење, како и штимот на триструната гусла, со која се придружувал при пеењето.

Преданија за музичките инструменти во Македонија има многу малку. Следните две преданија и денес се доста распространети и живеат во народот. Тоа се преданијата „За изгубеното стадо“ и „За челник Пејо“.

Во преданието „За изгубеното стадо“ се вели: „Пастирот заспал, па стадото се распрснало и загубило. Кога пастирот се разбудил, видел дека стадото му се загубило. Лутајќи да го најде, толку многу се изморил, што бил принуден да седне и да се одмори. Очаен што не го нашол стадото, го зел *кавалот* и засвирил. Кога го чуле звукот на кавалот, овците се собрале околу пастирот“.

Во преданието „За челник Пејо“ се вели: „Турци арамии го фанале челник Пејо, па му врзале рацете „тешки пранги“ а на нозете „тешки алки“. Челник Пејо ги моли Турците да му ја одврзат десната рака и десната нога, и да му го подадат „шарениот кавал“ да засвири и овците да ги задржи да не отидат преку планина. Турците го задоволиле негово барање, му ги одврзувале десната рака и десната нога и му го подале „шарениот кавал“. Свирката на челник Пејо ја дочуле посестримите самовили Севдалина и Ѓурѓа. Самовилите ги разбудиле селаните, ги фатиле Турците, заедно со неброеното стадо.⁴⁷

Автохтони македонски народни инструменти се гајдата, кавалот и тапанот, а преземени инструменти од други култури се виолината (наречена ќемане во западните говорни подрачја), дајретото, тарабуката и примот. За интерпретација на народна музика, во модерно време се појавуваат поголем број дувачки инструменти, хармониката, виолата, а поретко и виолончелото.

Во македонската традиција постојат многу видови на ора. Секоја област има свои специфични начини на танцување и различни обичаи. Најраспространетото македонско оро има бавен ритам, поради што и е најприфатено. Сепак, постојат голем број брзи, разиграни и сложени ора. Невестинското, тешкото и пајдушкото оро се најкарактеристични за македонскиот фолклор. Македонската традиција опфаќа повеќе видови песни. Според тематиката, можат да бидат епски и лирски. Во епските песни, уште наречени и јуначки, се опева храброста на познати историски личности. Најголем број песни се опеани за македонските борци, револуционери и ослободители. Такви се песните за подвизите на Крале Марко, Јане Сандански, Гоце Делчев, но и за помалку познатите локални јунаци, како Ѓорѓи Сугаре и Александар Турунџе. За разлика од историско-општествената тематика од епските песни, лирските опишуваат емоции и случки од секојдневниот живот на обичниот човек. По правило народната лирска песна се пее.

⁴⁷ Линин, А. (1986) „Народните музички инструменти во Македонија“, Скопје:Македонска книга, стр.14 -16

Според обработениот мотив, лирските песни можеме да ги поделиме на обредни, љубовни, свадбени, печалбарски, жетварски, тажаленки, смешни и тн. Печалбарските песни ги опишуваат чувствата на носталгија кон татковината, маките во странство и тагата поради разделбата од семејството. Обредните пак се пеат по повод одредени верски празници, како лазарки за Лазаровден, Велигденски песни, коледарски за Бадник, песни за Ѓурѓовден, Божикни песни, василичарските за Стара нова година и многу други. Во љубовните песни се искажуваат емоциите меѓу двајца млади и нивната љубов, без разлика дали таа е дозволена, среќна и возвратена.

Многумина патеписци што минувале низ Македонија се воодушевувале од песните и ората, па Македонија ја нарекле земја на песните. Познато е дека македонскиот народ долго време бил под ропство. Разни освојувачи го окупирале, го ограбувале, вршеле денационализација, па така тој само во песните го имал тоа што го сакал. Само во народните умотворби можел да ги разгрне своите чувства, да им даде слобода на своите скриени желби и стремежи, да ги реализира своите творечки дарби и да создаде уметност за восхит.⁴⁸ Дали можат да се сетат извесни основни движења, како пулс што ја проникнуваат нашата народна лирика? Да ги земеме за пример најинтимните, љубовните песни. Во нив има страстен здив, чулност што напина и мачи – но сето тоа е впрегнато во таков израз, што во истото време дава белег за пречистеност и длабочина на чувството. Никаква сировост. Тука силниот изблик на љубовната страст се превива во една форма што изненадува често со својата истанченост и богатство.

По таков начин секогаш останува недоискажаното. Нешто потајно шуми, како што шуми тревата ноќе. Свршеницата има да му каже на својот љубим на умирачка само еден збор: „Јас за тебе си умирам“. И тоа е карактеристично за нашата народна песна, не само за љубовните: таа не зборува многу, не опишува. Таа ги бара брзо силните лирски моменти, и врви по оној напон на

⁴⁸ Според Китевски од *Истражувања на македонскиот фолклор*, Скопје: НИП „Студенски збор“

оптегнат лак пред да пукне. А недоискажаното не жеже најчесто со една елегичност, и тоа е основната нота на нашата народна лирика.⁴⁹

Ако мечтаењето воопшто ја создава песната не е ни чудно што токму во Македонија се создала толку богата поезија, со така имажинативни преобразувања на реалноста. Еден народ, кој со векови мечтаел, можел само во имажинацијата да го има она што го сакал, дотаму што песната му е неисцрпна ризница на сè што немал. Тоа е несомнено уште една, голема праоснова на изобилството во македонските песни, што објаснува и зошто во нив толку се одржала и развила магијата на зборот. Во создавањето на овие чуда во македонската народна поезија голем удел имала слободата што се наоѓала во просторот на песната. Би можело да се рече дека за македонските луѓе пеењето било живеење, единствен облик на слободно човечко постоење.

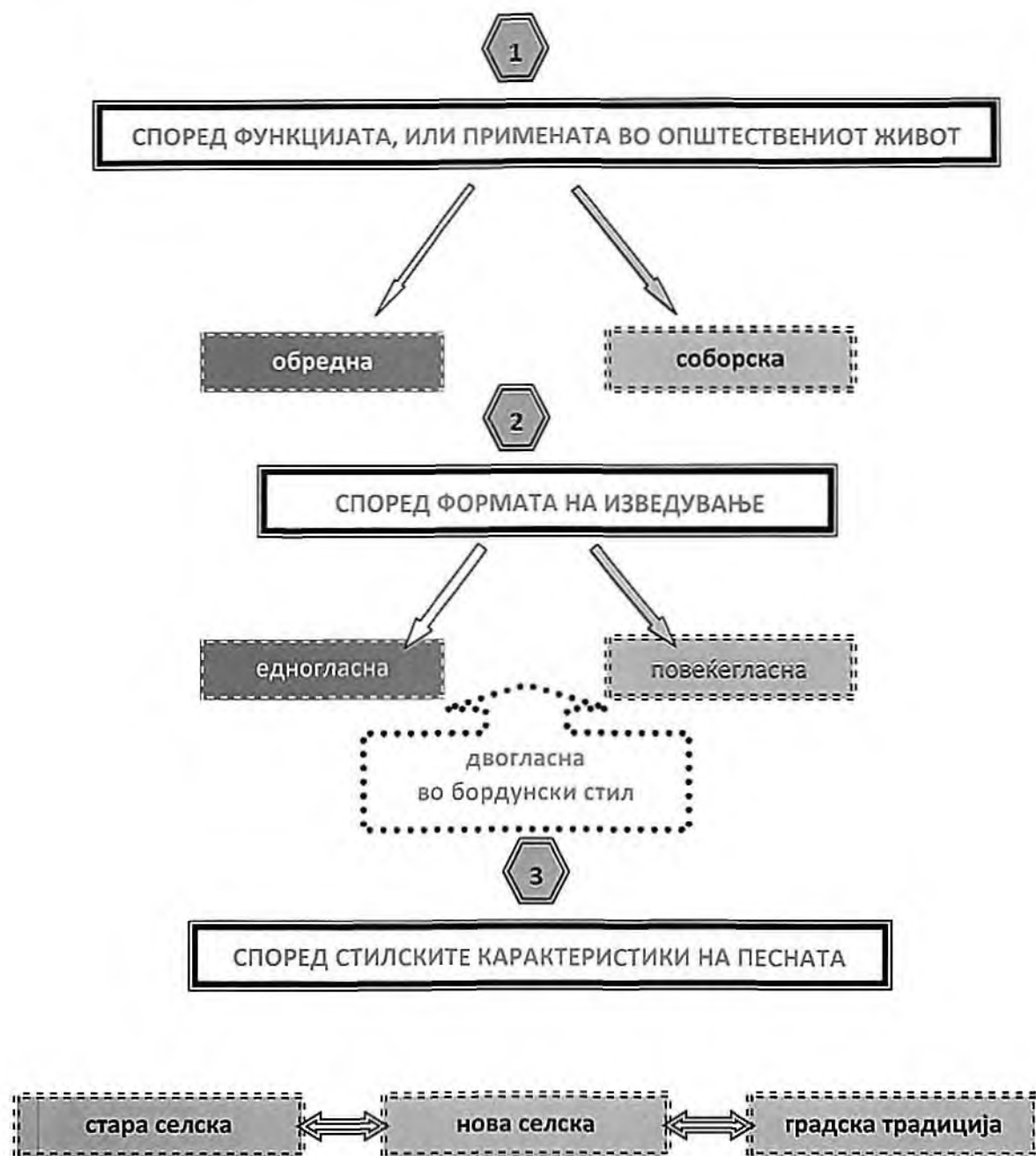
Нашите народни песни и воопшто македонскиот фолклор се силен изблик на чувствата на македонскиот човек. И народните носии во Македонија имаат вековна традиција. Тие се дел од материјалната култура на македонскиот народ и претставуваат значајна гранка од народното уметничко творештво. Создавани како колективна придобивка на сиот македонски народ, тие во долга низа години се пренесувале од поколение на поколение и во својот развоен пат во себе вклопиле многу елементи од разните културни влијанија што се вкрстувале на овој дел од Балканот.

Преку фолклорот нашиот човек најсилно ги изразува и своите патриотски чувства и со тоа го зајакнува и дефинира својот национален идентитет.⁵⁰

⁴⁹ Конески, Б. (1986). *Блажена гора зелена-Антологија на македонската народна лирика*, Скопје: Македонска книга, стр.9

⁵⁰ Наневски, Д. (1971). *Љубовни народни песни*, Скопје: Македонска книга стр.37-38

МАКЕДОНСКАТА ТРАДИЦИОНАЛНА ПЕСНА НАУЧНИЦИТЕ ЈА ДЕЛАТ ВО НЕКОЛКУ ГРУПИ:



Современиот начин на слободно комуницирање, новите техничко-технолошки изразни средства, овозможуваат усниот процес да не биде единствениот во негувањето и пренесувањето на песната. Радиото, телевизијата, како и носачите на звукот се изразни средства што ги отвораат видиците на песнопјците, а консументот е тој што преку нив ќе ја доживее пораката на песната и убавината на интерпретацијата.

Македонскиот фолклор и музичките традиции се автентични по својата природа и содржат елементи на уникатност во однос на соседните фолклорни традиции. Тие се разликуваат во многу параметри од музички аспект, а јазикот само ја надополнува дистинкцијата и претставува дел од одбранбениот механизам при напливот на туѓи нишки во македонското пеење. Професорот Пенушлиски.⁵¹ смета дека фолклорот се прифаќа како уметничко творештво, како уметност на зборот, па затоа неговото вреднување се потпира врз неговата естетика. Сепак, денеска сме сè повеќе сведоци на влијанија од други култури и народи, како и на силниот притисок за прифаќање на фолклор кој никогаш не бил својствен за македонскиот народ.



⁵¹ Според Пенушлиски од *Македонски фолклор (историски преглед)*, Скопје: Матица Македонска

4. Македонскиот фолклор

„Ако сакаш поблиску да запознаеш еден народ – чуј ја неговата песна“

Бранко Каракаш

Оваа позната изрека не е случајна. Таа е произлезена од суштината на народниот творечки ген, кој токму преку песната го отсликува сето она што е специфика, што е негов културен бит – негова културна историја. Постојат повеќе изразни средства на материјалната и духовна идентификација кои низ векови се манифестирале, изградувале и останале како неизбришлив белег во севкупното културно милје на народниот творечки порив.

Секој народ има своја културна историја. Таа е резултат и израз на историско-социјалните состојби во кои суштествувал тој народ.

Македонскиот народ, вгнезден во центарот на балканската ветрометина, можеби како никој друг, бил исправен пред најразновидни предизвици, секојдневна борба да се опстои, да се спротивставува на негаторските и асимилаторските настојувања, да создава и напластува материјални и духовни добра кои ќе бидат за генерациите не само показ на себепрепознавање, туку и сведоштво за непокорот што со векови Македонецот го носел во своите дамари, во својата високо изградена национална самосвест.

Со доаѓањето на османлиските завојувачи, настанува еден културно-биолошки процес, кој се карактеризира како процес на враќање кон најпримитивниот патријархализам, како културна стагнација и враќање назад. Всушност, тоа бегство во традиционализмот, во живата и животворна народна уметност, претставува психолошка подлога на една масовна борба за опстанок. Во условите на една ваква животна трагика, израснува идејата за братската солидарност на поробените балкански Словени, што се согледува во циклусот на епската народна песна, особено во циклусот на Крали Марко. Независно од личностите на настаните за кои се пее, варијантите на епските песни во Р. Македонија, носат многу локални белези.

Овие народни песни се изведувале на четири начини: со придружба на кемане, на гајда, на тамбура и без придружба.

Ајдучките песни се изведувале на ист начин, но како поезија тие се само формално поврзани со старата епска традиција, што се гледа пред сè од нивната реалистичко- натуралистичка уметничка обработка, додека во музички поглед битно не се разликуваат од епските.

Македонските народни песни што ги одразуваат настаните од периодот на Илинден, како и оние од периодот на Народно-ослободителната борба имаат свои заеднички белези. Гледани било од поетска или од музичка гледна точка, тие, макар колку и да се поврзани со ајдучките народни песни, имаат епско-лирски карактер. Најзначајното во тие песни е она што ги обединува, а тоа е нивниот идеен фон, врз чија широчина е мошне сугестивно одразена борбата за слобода и будуњето на националната свест на македонскиот народ.⁵²

„Што се однесува до македонската лирска народна поезија за време на турското ропство, таа продолжила да живее по законите на својата многувековна традиција. Во услови на долготрајното политичко господство, неминовно морало да дојде и до туѓо културно влијание, кое кулминира во втората половина на 18 век и првата половина на 19 век, кога македонското население учествува во формирањето на градовите и ја превзема иницијативата во трговијата и занаетчиството од Турците.... Од ориенталното влијание најмногу е засегната инструменталната народна музика по градовите и градскиот музички фолклор. Најмалку засегнати од било какво влијание биле народните песни од постарата и најстарата селска традиција..." (ibid.стр.171) „Во втората половина на XIX век проникнува влијанието на западната музичка култура..." (ibid. стр.172).

„Во градските песни видно се забележува влијанието од западната романтичарска музика, иако песната се задржува, во основата, на мошне важните одлики на домашната традиција, пред сè во метро-ритмичката

⁵² Фирфов, Ж. (1999). *Ликот на македонската народна музика*, Музиката на почвата на Македонија, прилози за истажувањето на историјата на културата на почвата на Македонија, Скопје: МАНУ

компонента и во начинот на орнаментирање на основниот музички тек. Некои песни од овој вид се приближуваат кон типот на медитеранската шансона. Таква е популарната песна „Билјана платно белеше“, а за нејзиното потекло се смета дека напевот е создаден во Македонија и датира од 19 век.⁵³

Во севкупното културно творење, за Македонецот песната била едно од најмоќните изразни средства. За неа поетот – револуционер Кочо Рацин ќе каже: *Сето она што не можело во животот слободно да се каже, она што требало да се премолчи, сето она што морало да се преживее во себе, го нашло своето место во песната. Песната за Македонија е нејзината молитва, огледало на нејзината душа и нејзина воздишка.*⁵⁴

Песната е најверен регистратор и толкувач на социјалните и историските премрежија во животописот на Македонецот. Создавана, негувана и пренесувана од генерации на генерации, таа со својата изразна разновидност и силина, опстојала како сенароден продукт, отсликувајќи го националниот духовен идиом на Македонецот.

Таа е сенароден продукт, со децении и децении нејзината мело-поетска порака се пренесувала по устен пат, се збогатувала со инвентивната дарба на анонимните песнопојци, кои заокружувајќи го овој природен процес, во аманет на својот народ му оставија непресушно духовно богатство. „Појавата на народната песна не се карактеризира со еднофазичност на креативниот чин: првоосновата на текстот редовно претрпува долготраен процес на уметничко усовршување од колективната постапка на создавање. Колективот е оној медиум што го превзема творечкиот процес на народната песна од нејзиниот индивидуален автор.... Тој е само фиданка на креативното искуство на народот. Прототипот на народната поетска творба уште во својот зародиш содржи зрно на предиспонираност кон колективна доработка.... На таа релација на своето уметничко усовршување, народната песна го изостави името на својот прв автор. Но, како надоместок, добива безброј коавтори, кои со своите поетски

⁵³ Ортаков, Д. (1982) *Музиката уметност во Македонија*, Скопје: Македонска Ревиија

⁵⁴ Статија за македонската песна – приредил Александар Спасов

дарби го доградуваат стожерот на народната поетска творба. Интерпретацијата на народната песна е најчестата можност за видоизменување.⁵⁵

4.1. Воспитната функција на народното музичко творештво

Еден од елементите којшто е застапен во народното музичко творештво е воспитната функција. Таа има големо значење за развојот на личноста на ученикот. Во деветгодишното основно образование воведени се повеќе изборни предмети, како што се предметот *Танци и народни ора* и *Проекти од музичка уметност*. Во изборниот предмет *Танци и народни ора* учениците се запознаваат со традиционалното народно музичко творештво во Македонија и учат голем број народни ора. Преку изучувањето на овој предмет кај учениците се развива љубов кон традицијата, негување на традицијата, се развиваат позитивни емоции, креативноста, естетското изразување во индивидуалната и тимската работа, почитување.

Преку Проектите од музичката уметност како изборен предмет, кај учениците се поттикнуваат афинитетите и музичките способности. Проектната настава ја поттикнува самостојноста на учениците, смислата за тимско работење и истражување, флексибилноста и др. Содржините и активностите од овој предмет даваат можност за позитивно влијание врз личноста на учениците.

Воспитната функција во народното музичко творештво е застапена во програмските цели на предметот музичко образование. Овие цели се постигнуваат преку тоа што ученикот/ученичката треба:

- да стекне позитивен став за народното творештво и народното музичко творештво;
- да ги знае основните елементи и карактеристики на народното творештво и народното музичко творештво;

⁵⁵ Саздов, Т. (1966). *Македонска народна поезија-краток преглед*, Скопје: Култура

- одговорно да ги извршува задачите;
- да покажува смисла и желба за тимско работење;
- да покажува толеранција;
- да покажува подготвеност да му помогне на другиот;⁵⁶⁵⁷

Воедно треба да се истакне дека целта на предметот Музичкото образование е давање значаен придонес во развојот на детето, преку стекнување култура на однесување, како и поттикнување на музичкото изразување и доживување.

Од особено значење во овој дел е изработката на дигитални содржини по македонски јазик за седмо одделение, каде што на почетокот на дигиталната содржина поставена е следната икона:



Кога ќе се отвори оваа икона стои текстот: „Народната книжевност се вика народна не само поради тоа што ја создавал народот како усно раскажување туку и поради тоа што го изразува животот на народот, за што размислувал, од што се плашел, што сакал и за што тагувал и страдал. Сите овие состојби ги изразува преку песни и приказни и затоа народната книжевност се дели на поезија и проза. Прозните творби имаат повеќе заеднички карактеристики. Така на пример, елементи од еден вид приказни можеме да најдеме во другите видови творби поради што е многу тешко да направиме прецизна класификација на одделните видови приказни“.

⁵⁶ Изборен предмет (2008). *Танци и ора*, Скопје: Биро за развој на образование

⁵⁷ Изборен предмет (2008). *Музичка уметност*, Скопје: Биро за развој на образование

Поделбата на волшебни народни приказни, реалистични, хумористични, анегдоти, легенди и преданија, приказни за животните, односно басни, се прави според оние елементи кои преовладуваат во народната приказна. Под овој текст се иконите за: МИТ, ЛЕГЕНДА И ПРЕДАНИЕ. Со кликање на секоја од нив истите се отвораат. Исто така, прикажани се и слики за легенда:



Св. Климент



Св. Наум



Охрид

Во овој дел учениците на практичен начин дознаваат за тоа што е мит, легенда и предание, а воедно во дигиталните содржини прикажани се голем број на примери за народното творештво, па така, даден е пример за легенда за Дојранското Езеро:

„На местото на денешното Дојранско Езеро се протегала широка долина со бујни ливади и разновидни градини. На едно поткренато место имало голем извор. Покрај долината живеела убава девојка која се викала *Дојрана*. Во Дојрана биле заљубени многу момчиња, но за голема несреќа и еден турски големец-кајмакам. Убавата девојка не можела да замисли да се мажи за него. Кајмакамот почнал да оди по неа. Ја следел на секој чекор. Не и давал мира. Наоѓајќи се во безизлезна положба, а да не падне во неговите раце, се фрлила во големиот извор. Изворот го прифатил нејзиното невиното тело. За да го покрие и освети, почнал да се излива. Ја покрил целата долина. За кусо време долината се претворила во прекрасно езеро. Исто како што беше прекрасна и девојката Дојрана. Езерото и градот го добија името по убавата девојка Дојрана. Езерото го нарекоа Дојранско Езеро, а градот Дојран“.

Очекувани резултати од дигиталните содржини по македонски јазик се учениците: да умеат да ги разликуваат митот, легендата и преданието; да ги знаат елементите на митот, легендата и преданието; успешно да прават разлика за видот на раскажување и раскажувачот; да умеат да ја определат

пораката која произлегува од митот, легендата или преданието; да умеат да ги споредуваат митовите, легендите и преданијата според особеностите; да умеат да ги демонстрираат вредности преку постапките на ликовите во митот, легендата и преданието, правилно да ја користат ИКТ технологијата и на соодветен начин успешно да ги применат усвоените знаења.

Во дигиталните содржини има интересни занимливости преку кои учениците ги проверуваат своите знаења.



5. Народното музичко творештво во воспитно-образовниот процес

Музичкиот развој на детето започнува уште во мајчината утроба, а интензивно продолжува и во првите месеци и години од животот. Првите десет години од животот на детето се клучни за развојот на музичкиот слух и музичкото образование воопшто. Во тој период на детето мора да му се даде квалитетно музичко образование, бидејќи тоа влијае многу поволно и врз општиот развој на личноста. Од клучно значење е на детето да му се развие музичкиот вкус додека тоа сè уште е можно - до десетгодишна возраст, кога децата се уште отворени за нови и непознати видови музика.

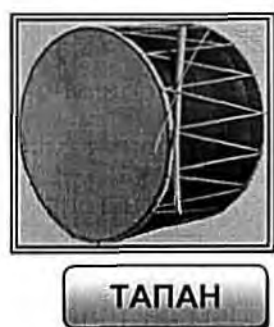
Во последните години се спроведени многубројни истражувања кои имаат за цел да докажат дека придобивките од систематско спроведување на музичкото образование се многу големи за младата популација. Тие придобивки се дури и групирани во неколку категории – успех во општеството, во училиштето, развивање на интелигенција и секако успех во животот. Значи, деца коишто партиципираат во одредени оркестри, свират на инструменти и пејат во хорови, имаат многу голема развиена перцепција, специјално осознавање на просторот, меморија, моторика и, се разбира, во адолесцентните години тие деца имаат многу повеќе исполнето слободно време. Истражувањата што се правени покажуваат дека тие деца многу помалку имаат пороци во смисла на пиење, пушење итн.

Посебно значајно во музичкото образование е можноста учениците да стекнат позитивни ставови за народното музичко творештво, односно да ги запознаат основните елементи и карактеристики на овој вид творештво.

Имајќи го предвид значењето на поимот народно творештво во поширока смисла на зборот, (според кое народното творештво ги опфаќа песните, приказните, музиката, танцот, легендите, хуморот, народните верувања, обичаите, односно сето она што ја сочинува културата и традицијата на одреден народ), со опфаќање на сегменти од народното творештво во наставните програми за музичко образование покрај другото се овозможува самозапознавање на една индивидуа - ученикот и нејзино идентификување со колективот на кој му припаѓа. Сето тоа е во прилог на развивање и негување на националното чувство, а со тоа и градење на националниот идентитет.

Исто така, од особено значење е и изработката на дигиталните содржини по музичко образование каде акцентот е ставен на народното музичко творештво и прикажани се голем број на инструменти и тоа : дувачки, жичани и ударни инструменти. Кога ќе се кликне на графата со текст *тапан* или на сликата со инструментот од поделбата на *ударни народни инструменти*, да се отвори поголема слика на тапан со звучна подлога од инструментот, а потоа да

следува текст за тапанот. Тапанот е македонски народен ударен инструмент кој има своја специфична изработка. Тапанот е направен од празен дрвен валјак преку чии отвори се оптегнати штавени кожи, козји или овчи. Кожите се затегнати со дрвени обрачи. Затегнувањето на обрачите се прави со канап кој се спровира наизменично под горниот и долниот обрач, со што се формираат триаголници. Тапанот најчесто се изработува во две големини: голем тапан со пречник од 500 - 550 мм., и мал тапан (тапанче), со пречник од 300 - 350 мм. За постоењето на тапанот на македонско тло говорат некои фрески од XIV век кои укажуваат дека тапанот бил познат на Балканот и пред доаѓањето на Турците. Според тоа, може да се претпостави дека тапанот бил познат во Македонија во XIV век.



Кавалот е македонски народен дувачки инструмент кој се изработува од јасеново дрво и е орнаментиран низ целата должина. Тој е отворен од двете страни, а горниот крај на кавалот е малку стеснет и со остар раб. Овој инструмент има 7 отвори за прстите на предната страна и една за палецот на опачината. Отворите на кавалот се рамномерно распоредени (со 2 см оддалеченост), а шестиот отвор е на средината на инструментот. Во минатото на овој инструмент најчесто свиреле овчарите за побрзо да им мине времето кога ги носеле овците на пасење. За да се заштити кавалот од свиткување, се навлекува на дрвена виличка (арбија). На крајот на краците на арбијата се дупчат отвори во кои се провлекуваат крпчиња натопени со зејтин. Арбијата има двојна улога: да го заштити кавалот од свиткување, а крпчињата натопени со зејтин да ги одржуваат сидовите влажни.

Очекувани резултати од дигиталните содржини се учениците да знаат да ги поделат народните инструменти по групи; да ги препознаваат народните инструменти визуелно и звучно; да ги споредуваат инструментите според разликите и сличностите; да ги научат главните карактеристики на инструментите (боја на звукот, начин на свирење, технички способности). За да се утврдат знаењата стекнати преку дигиталните содржини за народните музички инструменти, направени се голем број на активности каде ученикот/ученичката ги потврдуваат знаењата преку: крстозбори, ребуси, криптограми и др.

5.1. Етно-педагошки основи на наставата во основното образование

Секој воспитно-образовен процес, па така и музичкиот, посредно и непосредно е условен од сложен сплет на објективни и субјективни фактори, кои, делувајќи интегрално, создаваат амбиент во кој духовно и физички се развива поединецот. Сите фактори формираат колективна свест на општествените групи и слоеви и даваат печат на генерации деца и младинци. Да се расветли, па барем и делумно тој сплет на влијание врз младата личност е прва задача на секој педагог, чие работење се темели на научни основи.

Со други зборови, секој ученик, групи и генерации на ученици, за наставникот претставуваат биолошки и општествени битија кои најпрво треба да ги запознае, за да може да делува на нив, остварувајќи воспитно-образовни цели кои најдобро одговараат на духовните и физичките интереси на учениците како индивидуи и членови на општеството. Темелното разгледување на сите фактори на образовниот процес не е задача на овој труд.

Во контекстот на оваа тема, во општите согледувања за предметот, како предуслов ги издвојуваме:

- процентуалната застапеност на наставниот предмет Музичко образование во Република Македонија и во неколку европски држави (табела бр.1);
- Наставните планови од 1952 до 2007 година во табелите бр.2,3,4,5,6,7,8,9,10 и 11 каде што може да се види развојот на бројот на наставни часови по музичко

образование по одделенија, годишниот број на часови и кој ја реализира наставата (одделенски - предметни наставници);

- процентот на застапеност на Музичкото образование во соодветните одделенија во неколку европски држави;

- во табелите 16, 17 и 18 направена е анализа на наставните програми по музичко образование и македонски јазик во вториот циклус.

Во наставниот план и програма за VII, VIII и IX одделение во основното образование, учениците имаат можност да го изберат предметот Танци и народни ора. Основната цел на овој предмет е учениците конкретно да се запознаат со традиционалното музичко творештво во Македонија, да научат одреден број народни ора и одреден број класични и модерни танци. Потребата за изучување на народната игра која егзистира на тлото на Македонија и танците на други светски народи, произлегува од фактот дека таа е нераскинлив дел од духовната култура на заедницата во која се создава и применува. Во традициските култури, игрите секогаш имале обредно-магиски и социјално-нормативни функции, додека во современите општества овие функции во добра мера се забораваат, исчезнуваат или ја променуваат својата функција, пред сè за сценско-рекреативни потреби. Постојењето на голем број народни ора и танци и потребата од нивно изучување, зачувување и сценско презентирање во нивната оригинална, автентична структура, сè повеќе ја наметнува потребата за изучување на овој наставен предмет, посебно кај младата популација (во конкретниов случај ученици од основното образование). Изучувањето танци и народни ора, совладувањето на играчките елементи на истите, го поттикнува телесниот и моторниот развој кај учениците, љубовта и желбата кон играта и танцувањето, а воедно и афинитетот кон танцовата уметност на другите народи.

Изборниот предмет *Танци и народни ора* може да се реализира интегрирано со предмети и содржини од други програми: музичко образование, физичко

образование, ликовна уметност, македонски јазик, историја и др., како и со внатрешно интегрирано планирање и реализација на наставните теми и активности.

При реализацијата на содржините, наставникот треба да создава позитивна клима за работа, постојано да поттикнува интерес кај учениците со поткрепување и помагање во самостојноста и самодовербата, индивидуално и групно.

Програмските задачи по предметот танци и народни ора ќе се реализираат преку практична и теоретска настава, индивидуална, колективна и групна работа, индивидуални и групни вежби на учениците, во две полугодија со по 2 часа неделно или со годишен фонд од 72 часа.

Наставниот предмет *Проекти по музичка уметност* се воведува како изборен предмет за учениците во VI, VII или VIII одделение на основното училиште. Со темите, содржините и активностите предвидени со наставната програма учениците имаат можност да ги изразат своите афинитети во областа на музичката уметност и култура, да ги прошират и продлабочат знаењата за областите за кои имаат посебен интерес, како и за активно музицирање (пеене и свирење) преку изразување на сопствените стилски и жанровски претпочитувања.

Предвидено е наставата да се одвива низ проектни активности, со што ќе се придонесе за поттикнување на самостојноста и креативноста на учениците, смислата за тимско работење, одговорноста, умеење да се испланира и да се изведе одредена активност од почеток до крај, критичкото мислење и самокритичноста, способноста за оценка (евалвација) на своите постигања и постигањата на другите. Со воведувањето на овој предмет се прави важен чекор за збогатувањето на естетското подрачје во вкупниот наставен план на основното образование, со што се добива додатна можност за градење на естетски чувства кај учениците, развој на емоционалната сфера, способност да ги препознаваат и искажуваат своите емоции и чувства, формирање на музичкиот вкус и ставови за музичката уметност и култура.

Стегнатите знаења и искуства во музичката уметност може да најдат примена како во образовниот процес, така и во секојдневниот живот на ученикот, овозможувајќи му поквалитетно живеење, исполнување на слободното време, умеење да се пронајде себеси во музичкото и културното опкружување на локалната средина, градот и пошироко.

Предметот Музичко образование во основното образование е застапен со 8,81% од вкупниот број на часови во одделенска и 4,80 % во предметната настава. За споредба, во табела бр.1 е прикажан процентот на застапеноста на Музичкото образование во соодветните одделенија во неколку европски држави⁵⁸.

Табела бр.1

Ред. број	Држави	Одделенска настава	Предметна настава
1.	Македонија	8.81%	4.80
2.	Данска	7,86%	1,36%
3.	Финска	4,68%	3,88%
4.	Австрија	3,26%	5,55%
5.	Германија	3,70%	4,91%
6.	Словенија	8,62%	3,88%
7.	Хрватска	5,5%	4,12 %

Се гледа дека процентот на застапеност на предметот Музичко образование во Македонија е повисок во споредба со одредени европски земји.

Предметот Музичко образование во основното образование во нашата земја е застапен во сите одделенија со одреден број на часови. Со новата концепција за деветгодишно основно образование има измени во бројот на часовите по одделенија.

⁵⁸ Концепција за деветгодишното основно воспитание и образование (2007), Скопје: Биро за развој на образованието

Во табелите дадени во прилозите⁵⁹ е прикажана застапеноста на неделниот и годишниот фонд на часови и кој ја реализира наставата - одделенски или предметен наставник. Прикажани се податоци од наставните програми од 1952 година, па сè до денес.

5.2. Искуства во други држави

Во наредниот дел се прикажани предлог табели на Наставни програми по музичко образование од Република Србија, Хрватска, Босна и Херцеговина и Словенија.

Табела бр.2

НАСТАВЕН ПЛАН за основните училишта во Република Србија ⁶⁰ ОДДЕЛЕНИЈА										
Музичка култура		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	вкупно
Број на часови		1	1	1	1	2	1	1	1	9
	вкупно	36	36	36	36	72	36	36	35	323
Изборни предмети	Народна традиција	1	1	1	1	-	-	-	-	4
	Хор и оркестар	-	-	-	-	1	1	1	1	4
	вкупно					36	36	36	34	

⁵⁹ види стр.279

⁶⁰ <http://www.google.com>

Табела бр3

НАСТАВЕН ПЛАН за основните училишта во Хрватска									
Задолжителен предмет	ОДДЕЛЕНИЈА								
Глазбена култура	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Неделен фонд на часови	1	1	1	1	1	1	1	1	
вкупно	35	35	35	35	35	35	35	35	280
Затапеност на темата Народна традиција				+	+	+	+	-	
Тамбурашки оркестар					Неделен фонд 4 часа				
Хор	Мали збор неделен фонд 2 часа				Збор неделен фонд 4 часа				

Табела бр.4

НАСТАВЕН ПЛАН за основните училишта во Босна и Херцеговина										
Задолжителен предмет	ОДДЕЛЕНИЈА									
Музичка/Глазбена култура	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	вкупно
Неделен фонд на часови	2	2	2	2	1	1	1	1	1	13
вкупно	70	70	70	70	35	35	35	35	35	455
Затапеност на темата Народна традиција					+	+	+			
Хор		Мали збор неделен фонд 2 часа				Збор неделен фонд 4 часа				

Табела бр.5

НАСТАВЕН ПЛАН за основните училишта во Словенија									
Задолжителен предмет	ОДДЕЛЕНИЈА								
Гласбена възгоја	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Неделен фонд на часови	2	2	2	1,5	1,5	1	1	1	1
вкупно	70	70	70	52,5	52,5	35	35	35	32
Затапеност на темата Народна традиција	-	-	+	+	+	-	-	-	+
Изборен предмет - Гласба									
Ансамбелска игра							2		
Гласбени пројект								1	
Гласбена дела									1
Певски збор	Едногласен (6 – 9) години неделен фонд 2 часа				Два – три гласен (10 - 15) години неделен фонд 4 часа				

ВТОР ДЕЛ:

Методологија
на
истражувањето

1. Предмет на истражувањето

Имајќи го предвид значењето на поимот народно творештво во поширока смисла на зборот, според кое народното творештво меѓу другото ги опфаќа народните песни, танцот, народните обичаи, односно сето она што ја сочинува културата и традицијата на одреден народ, опфаќањето на сегменти од народното творештво во наставните програми на одделни наставни предмети како што се музичкото образование, македонскиот јазик (или друг мајчин јазик), географија и други кои се со статус на задолжителни предмети во основното образование, придонесува за развивање на етно-педагошката компонента на наставата.

Развивањето на оваа компонента е во прилог на поттикнување на чувството на припадност кон еден народ, негување на националното чувство, а со тоа и градење на националниот идентитет. Токму поради тоа, особено значајна во текот на основното образование е можноста учениците да стекнат позитивни ставови за развивање и негување на народното творештво, поособено за музичкото народно творештво.

Музиката зазема значајно место во наставата, бидејќи нејзиното изучување има комплексно влијание врз развојот на детето и поттикнување на многу корисни особини, стекнувањето култура на однесување, како и музичкото изразување и творење. Преку пеењето, свирењето, слушањето на музика, танцувањето и играњето, покрај развивањето на некои музички способности, се раѓа и развива смисла за убавото, креативното.

Ако се навратиме низ историјата, во периодот кога Македонија се наоѓаше под турско ропство, ќе ја сфатиме пожртвуваноста и свеста за одржување на македонското усно творештво, песни, приказни, легенди, преданија, гатанки кои беа составен дел од македонското секојдневие. Преку усното творење, нашиот народ успеа да го одржи јазикот во живот, за понатаму да биде основа за развој и создавање на литературниот македонски јазик. Народните песни, приказни, легенди, пословици, гатанки, беа силно и единствено оружје во борбата да се задржи својот мајчин јазик. Во тешки услови

на туѓи ропства, окупации, разнебитување на македонскиот народ, и ден денес тие се сведоци за неприкосновената љубов кон родната земја, чувство за зачувување на националните вредности и изделување како посебен народ со свој мајчин јазик.

Огромна е значајноста на усното народно творештво на Македонците. Песната *Т'га за југ* од Константин Миладинов е еден пример за најубави стихувани состави во македонската ризница на песни. Преполна со носталгични чувства кон далечната татковина, поетски пејзажи, впечатливи стихови, оваа песна е вистинска химна на родољубивоста.

Секој напишан збор на свој мајчин јазик има посебна моќ и силно влијае врз општествената свест и го соединува националното битие во најубавото значење на тој збор. Преку делата на нашите писатели се открива многу за традицијата, народните обичаи, животот на македонскиот човек, онака како што вистински се нижеше низ вековите.

Јазикот на кој се кажани, испеани народните песни и разработената тематика во македонските романи е живо сведоштво за развиениот духовен живот на Македонците во минатото, неговата голема мудрост, поетски дарби и свест за зачувување на најдрагоцениот белег на македонската нација - македонскиот јазик.

Во овој труд, предмет на истражувањето е етно-педагошката компонента на наставата во основното образование. Предметот ќе биде истражуван од повеќе аспекти со фокус на јазично-уметничкото подрачје, поточно на наставата по музичко образование и македонски јазик.

Во тој контекст, предметот се аспектира од повеќе компоненти и тоа:

- ◆ застапеноста на етно-педагошките елементи во наставата по јазично-уметничкото подрачје;
- ◆ компатибилноста на програмските цели и содржини во наставата во наставните предмети музичко образование и македонски јазик;
- ◆ избор на содржини со етно елементи во таксативна форма;

- ◆ анализа на етно-педагошките содржини и нивно придружување кон компатибилните програмски содржини.
- ◆ развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етно-педагошки содржини.
- ◆ микрометодско дизајнирање на интегрирани дидактички модели со етно - педагошки содржини преку кои ќе се реализираат целите на интегрираниот курикулум.
- ◆ интересот на учениците за изучување на етно-педагошки содржини во јазично-уметничкото подрачје.
- ◆ ставовите на наставниците по музичко образование и македонски јазик во однос на можноста за интегрирање на етно-педагошки содржини и нивна имплементација во наставата.
- ◆ ставови на педагошко-психолошката служба во однос на можноста за интегрирање на етно-педагошки содржини и нивна имплементација во наставата.
- ◆ имплементирање на интегрираните курикулуми со етно-педагошки содржини во наставата по музичко образование и македонски јазик.
- ◆ ставовите на учениците за имплементацијата на интегрираните курикулуми од музичко образование и македонски јазик со етно- педагошки содржини, по нивната имплементација во наставата.
- ◆ ставовите на наставниците за нивните педагошки искуства при реализацијата на интегрираните курикулуми.

2. Цел и карактер на истражувањето

Целта на истражувањето е да се изгради конзистентен дидактички систем за развој и зајакнување на етно-педагошката компонента на наставата. Проучувањето на проблемот се врши со акционо истражување со партиципативен, интерпретативен и дескриптивен карактер. Ваквиот начин на истражување се состои од повеќе чекори кои се реализираат на непосреден начин во практиката. Ова подразбира најпрвин партиципативно набљудување од страна на истражувачот на сите активности на субјектите, потоа подготовка и дизајнирање на интегрираните модели, како и нивна реализација и на крајот евалуација која овозможува промени и остава директен белег на сите оние кои се дел од ова истражување.

3. Задачи на истражувањето

Комплексноста на истражуваниот предмет претпоставува реализација на повеќе задачи кои се по својата природа различни и се групирани согласно претходно наведените аспекти со фокус на јазично-уметничкото подрачје, поконкретно на наставните предмети македонски јазик и музичко образование. Задачите се групирани согласно предвидените аспекти во истражувањето и тоа: преку анализа на концепцијата за основно образование во однос на застапеноста на етно-педагошките елементи во наставата по јазично-уметничкото подрачје, анализа на наставните програми по наставните предмети музичко образование и македонски јазик, потоа следува подготовка на десет интегрирани модели, нивна имплементација и евалуација.

Целта на истражувањето е конкретизирана низ следниве задачи:

З₁: да се добијат сознанија за стратешката определба на концепцијата за основно образование во однос на застапеноста на етно-педагошките елементи во наставата по јазично-уметничкото подрачје.

3₂: да се испита степенот на компатибилноста на програмските цели и содржини во наставата во наставните предмети музичко образование и македонски јазик.

3₃: да се направи избор на содржини со етно елементи во таксативна форма.

3₄: да се направи анализа на етно-педагошките содржини и нивно придружување кон компатибилните програмски содржини.

3₅: да се развијат интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етно-педагошки содржини.

3₆: да се дизајнираат микрометодски интегрирани дидактички модели со етно - педагошки содржини преку кои ќе се реализираат целите на интегрираниот курикулум.

3₇: да се испита интересот на учениците за изучување на етно-педагошки содржини во јазично-уметничкото подрачје.

3₈: да се испитаат ставовите на наставниците по музичко образование и македонски јазик во однос на можноста за интегрирање на етно-педагошки содржини и нивна имплементација во наставата.

3₉: да се испитаат ставовите на педагошко-психолошката служба во однос на можноста за интегрирање на етно-педагошки содржини и нивна имплементација во наставата.

З₁₀: да се утврди дали постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците за застапеноста на етно-педагошките содржини во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во седмо, осмо, деветто одделение.

З₁₁: да се утврди дали постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците по музичко образование, наставниците по македонски јазик и стручната служба (педагог/психолог) за застапеноста на етно-педагошките содржини по музичко образование и македонски јазик во основното деветгодишно образование.

З₁₂: да се утврди дали постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците по музичко образование, македонски јазик и стручната служба (педагог-психолог) за постоењето на можноста за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со интегрирање на компатибилни етно-педагошки содржини.

З₁₃: да се имплементираат интегрираните курикулуми со етно-педагошки содржини во наставата по музичко образование и македонски јазик.

З₁₄: да се добијат сознанија од партиципативното набљудување за реализацијата на интегрираните наставни курикулуми.

З₁₅: да се испитаат ставовите на учениците за имплементацијата на интегрираните курикулуми од музичко образование и македонски јазик со етно-педагошки содржини.

З₁₆: да се утврди дали постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците по музичко образование и учениците за интересот за

изучување на етно-педагошки содржини во наставата по музичко образование во деветгодишното основно образование.

З₁₇: да се утврди дали постои статистички значајна разлика во мислењата на педагозите/психолозите и учениците за интересот за изучување на етно-педагошки содржини во наставата по музичко образование во деветгодишното основно образование.

З₁₈: да се испитаат ставовите на наставниците за нивните педагошки искуства при реализацијата на интегрираните курикулуми.

4. Хипотези на истражувањето

Општа хипотеза произлегува од целта на самото истражување:

Постојат програмски–кадровски и дидактичко методски можности за развој и поддршка на етно-педагошката компонента на наставата.

Посебни хипотези во истражувањето се:

x₁: Во наставните програми постојат етно-педагошки содржини кои имаат педагошко-воспитни квалитети.

x₂: Постои компатибилност помеѓу програмските цели и содржини во наставните предмети музичко образование и македонски јазик.

x3: Постои можност за развивање на интегрирани курикулуми од наставните предмети музичко образование и македонски јазик во кои ќе се имплементираат компатибилни етно-педагошки содржини.

x4: Потребно е дидактичко обликување на воннаставните етно-педагошки содржини за ефективна имплементација во наставата.

x5: Учениците се заинтересирани за изучување на етно-педагошките содржини.

x6: Наставниците по музичко образование имаат позитивни ставови во однос на можноста за интегрирање на етно-педагошките содржини и нивно имплементирање во наставата.

x7: Наставниците по македонски јазик имаат позитивни ставови во однос на можноста за интегрирање на етно-педагошките содржини и нивно имплементирање во наставата.

x8: Педагошко психолошката служба има позитивни ставови во однос на можноста за интегрирање на етно-педагошките содржини и нивно имплементирање во наставата.

x9: Не постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците за застапеноста на етно-педагошките содржини во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во седмо одделение.

x10: Не постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците за застапеноста на етно-педагошките содржини во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во осмо одделение.

x₁₁: Не постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците за застапеноста на етно-педагошките содржини во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во деветто одделение.

x₁₂: Не постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците по музичко образование, наставниците по македонски јазик и стручната служба (педагог/психолог) за застапеноста на етно-педагошките содржини по музичко образование и македонски јазик во основното деветгодишно образование.

x₁₃: Не постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците по музичко образование, македонски јазик и стручната служба (педагог-психолог) за постоењето на можноста за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со интегрирање на компатибилни етно-педагошки содржини.

x₁₄: Не постои статистички значајна разлика во мислењата на педагозите/психолозите и учениците за интересот за изучување на етно-педагошки содржини во наставата по музичко образование во деветгодишното основно образование.

x₁₅: Учениците имаат позитивни ставови за имплементацијата на интегрираните курикулуми по музичко образование и македонски јазик и даваат потребни предлози за натамошно усовршување во склад со нивните интереси и потреби.

x₁₆: Не постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците по музичко образование и учениците за интересот за изучување на етно-педагошки содржини во наставата по музичко образование во деветгодишното основно образование.

x17: Претпоставуваме дека наставниците имаат различни искуства во однос на имплементацијата на интегрираните курикулуми од музичко образование и македонски јазик со етно-педагошки содржини.

5. Варијабли на истражувањето

Зависна варијабла во ова истражување претставуваат ставовите и мислењата на предметните наставници, учениците, педагозите/психолозите за застапеноста на етно-педагошките содржини во наставните програми.

Независна варијабла во ова истражување претставува:

- етно-педагошката димензија на наставата во основните училишта, наставните програми, интегрираните дидактички модели. Интегрираните дидактички модели се модели во кои се прикажани интегрирани содржини од двата наставни предмети македонски јазик и музичко образование, односно од овие предмети се интегрирани и цели кои учениците треба да ги постигнат.

6. Методи, техники и инструменти на истражувањето

Согласно дефинираниот предмет, цел и задачите на истражувањето, најсоодветен метод за ова истражување е дескриптивно - аналитичкиот метод. Определувањето за овој метод произлезе од самиот предмет на истражување, од неговата цел и задачите, кои всушност ме упатуваат на анализирање и утврдување на реализацијата на наставната тема народно музичко творештво во третиот циклус од деветгодишното основно образование.

Техники на истражувањето

Во истражувањето доминира аналитичко - дескриптивниот метод и се опфатени следните техники:

- анализа на педагошката документација којашто се користи при анализа на наставните програми по македонски јазик и музичко образование од третиот циклус од деветгодишното основно образование;
- анкетирање при испитување на ставовите на наставниците по музичко

образование, по македонски јазик, педагошко-психолошката служба и учениците;

- партиципативно набљудување и следење на интегрирани наставни часови (музичко образование и македонски јазик);
- видео снимање

Инструменти на истражувањето

Како инструменти во истражувањето се користат:

- ◆ **анкетен прашалник за наставниците по македонски јазик пред имплементација на дидактичките модели** (интегрирани часови од музичко образование и македонски јазик) кој е составен од прашања од отворен и затворен тип. Прашалникот се состои од единаесет прашања. Целта на овој прашалник е да се испитаат согледувањата, мислењата и ставовите на наставниците по македонски јазик во однос на етно – педагошката димензија на наставата во основните училишта. Добиените резултати од прашалникот се интерпретираат во понатошошниот дел од истражувањето.
- ◆ **анкетен прашалник за наставниците по музичко образование пред имплементација на дидактичките модели** (интегрирани часови од музичко образование и македонски јазик) кој е составен од прашања од отворен и затворен тип. Исто така и овој прашалник се состои од единаесет прашања кои се идентични со прашања поставени кај наставниците по македонски јазик. Целта на овој прашалник е да се испитаат согледувањата, мислењата и ставовите на наставниците по музичко образование во однос на етно – педагошката димензија на наставата во основните училишта. Истовремено, добиените резултати од овој прашалник се интерпретираат во понатошошниот дел од истражувањето.
- ◆ **анкетен прашалник за педагог/психолог** кој исто така се состои од единаесет прашања кои се идентични со прашања поставени кај наставниците. Целта на овој прашалник е да се испитаат согледувањата,

мислењата и ставовите на педагозите/психолозите во однос на етно – педагошката димензија на наставата во основните училишта.

- ◆ **анкетен прашалник за ученици** - пред имплементација на дидактичките модели (интегрирани часови од музичко образование и македонски јазик) кој е составен од прашања од отворен и затворен тип. Овој прашалник се состои од девет прашања. Целта на овој прашалник е да се испитаат мислењата на учениците во однос на етно – педагошката димензија на наставата во основните училишта.
- ◆ **евалуациски лист за наставниците по македонски јазик и музичко образование** по имплементацијата на интегрираните модели кој се состои од три прашања и се однесува на мислењата на наставниците пред подготовката на моделот, за време на реализацијата и по реализацијата на истиот.
- ◆ **евалуациски лист за учениците по имплементацијата на интегрираните модели** кој се состои исто така од три прашања и се однесува на мислењата на учениците пред подготовката на моделот, за време на реализацијата на моделот и по реализацијата на истиот.
- ◆ **чек листа за анализа на наставната програма по македонски јазик за седмо одделение**
- ◆ **чек листа за анализа на наставната програма по македонски јазик за осмо одделение**
- ◆ **чек листа за анализа на наставната програма по македонски јазик за деветто одделение**
- ◆ **чек листа за анализа на наставната програма по музичко образование за седмо одделение**
- ◆ **чек листа за анализа на наставната програма по музичко образование за осмо одделение**
- ◆ **чек листа за анализа на наставната програма по музичко образование за деветто одделение**

- ◆ чек листа за компаративна анализа на наставната програма по македонски јазик и музичко образование за седмо одделение
- ◆ чек листа за компаративна анализа на наставната програма по македонски јазик и музичко образование за осмо одделение
- ◆ чек листа за компаративна анализа на наставната програма по македонски јазик и музичко образование за деветто одделение
- ◆ чек листа за партиципативно набљудување од интегриран наставен час

7. Примерок во истражувањето

Примерокот на истражување е направен врз основа на поделбата на региони во Република Македонија. Регионите во Македонија се усвоени во Собранието на Република Македонија на 29 септември 2009 година. Официјално, Република Македонија е поделена на **осум плански региони**, кои служат за статистички, економски и административни цели.



Со истражување се опфатени основни училишта од сите региони во Република Македонија, пред сè поради потребата за опфаќање на поголем број на испитаници.

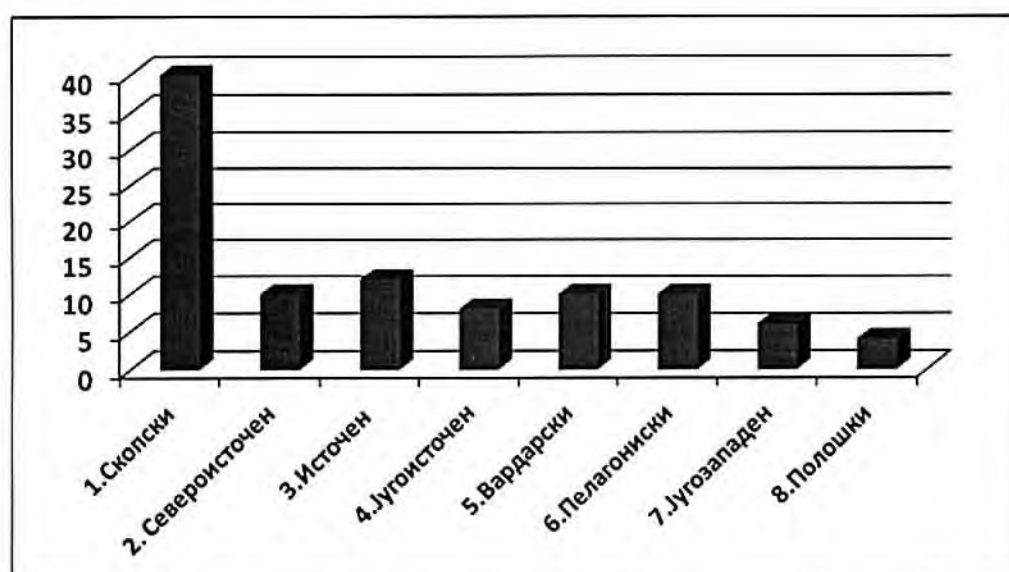
Примерокот е пригоден и е составен од повеќе субпримероци:

Табела во која се прикажани субпримероците во истражувањето

Реден број	Субпримероци	f
1.	Основни училишта	102
2.	Наставници	150
	1. Наставници по музичко образование	
	2. Наставници по македонски јазик	200
3.	Педагошко психолошка служба	120
	1. Педагошко психолошката служба	
4.	Ученици од третиот циклус од деветгодишното основно образование	300
5.	Наставни програми по музичко образование од третиот циклус од деветгодишното основно образование (за седмо, осмо и деветто одделение)	3
6.	Наставни програми по македонски јазик од третиот циклус од деветгодишното основно образование (за седмо, осмо и деветто одделение)	3
7.	Наставни часови за реализација на микро методски модели	10

Број на училишта по региони

Ред.бр	Региони	f	%
1.	Скопски	42	41,18
2.	Североисточен	10	9,80
3.	Источен	12	11,80
4.	Југоисточен	8	7,84
5.	Вардарски	10	9,80
6.	Пелагониски	10	9,80
7.	Југозападен	6	5,88
8.	Полошки	4	3,90
Вкупно		102	



Графикон бр. 1

8. Обработка на податоци

Податоците од истражувањето се обработени на квалитативен и квантитавен начин. Квалитативно се обработени податоците добиени од: анкетирање, анализа на педагошка документација и од набљудување. Квантитативно се обработени податоците добиени од анкетните прашалници и направена е пресметка на фреквенција, процент и исто така пресметан е хи квадрат.

9. Организација и тек на истражувањето

Прва фаза:

- **јануари – март 2012 година**
 - Анализа на наставните програми по музичко образование и македонски јазик
 - изработка на инструментите (прашалници, протоколи, чек листи). Инструментите најпрвин беа изработени во елаборатот за докторски труд, а потоа по нивното прифаќање беа дистрибуирани до соодветниот истражувачки примерок.

Втора фаза:

- **март – јуни 2012 година**
 - Беше спроведено анкетирање на наставниците, учениците и педагошко-психолошката служба.

Трета фаза:

- **јуни – септември 2012 година**
 - обработка на податоците од анкетните прашалници во компјутерската програма Excel (пресметување на фреквенција, процент и хи квадрат)

Четврта фаза

- **октомври – ноември 2012 година**
- изработка на интегрирани модели за наставни часови

Петта фаза

- **ноември 2012 - јуни 2013 година**
 - имплементација на интегрирани модели за наставни часови
 - видео снимање и фотографирање
 - партиципативно набљудување и следење на интегрирани модели за наставни часови

Шеста фаза

- **јуни 2013**
 - анализа на чек листи од наставниците и учениците кои се дел од интегрираните наставни часови

Седма фаза

- **јули – септември 2013**
 - пребарување на извори за информации. Поради самиот предмет на истражување потребно беше проучување на литература од областа на македонската етнологија, на голем број на народни умотворби од познати македонски просветители и преродбеници.

Осма фаза

- **октомври 2013 – јуни 2014**
 - компаративна анализа на податоците, дискусија и изведување на заклучни согледувања

ТРЕТ ДЕЛ:

Анализа и интерпретација
на резултатите од
емпириското истражување

1. Анализа на податоците од прашалникот за испитување на ставовите на наставниците по македонски јазик од третиот циклус од деветгодишното основно образование

Една од нашите задачи во истражувањето е испитување на ставовите на наставниците по музичко образование и македонски јазик во однос на можноста за интегрирање на етно-педагошки содржини и нивна имплементација во наставата. За таа цел се изработи анкетен прашалник со единаесет прашања од затворен тип.

Ставови на наставници по македонски јазик

Етно-педагошките содржини во наставната програма по македонски јазик во седмо одделение	f	%
а) недоволно се застапени	23	11,36
б) застапени се, но потребно е да се изменат	47	23,45
в) доволно се застапени	14	7,07
г) Постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно педагошки содржини	116	58,12
Вкупно:	200	100

Табела бр.1

Во однос на застапеноста на етно-педагошките содржини во наставната програма по македонски јазик за седмо одделение, 58,12% од испитаниците сметаат дека постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно-педагошки содржини, а додека пак 23,45% од наставниците по македонски јазик одговориле дека етно-педагошките содржини се застапени, но потребно е да се изменат.

Од друга страна пак, 7,07% од истражувачкиот примерок сметаат дека етно-педагошките содржини се доволно застапени, а 11,36% од испитаниците сметаат дека етно-педагошките содржини во наставната програма по македонски јазик во седмо одделение се недоволно застапени.



Графикон бр. 2

Ставови на наставници по македонски јазик

Етно-педагошките содржини во наставната програма по македонски јазик во осмо одделение	f	%
а) недоволно се застапени	6	3,68
б) застапени се, но потребно е да се изменат	28	19,03
в) доволно се застапени	53	35,12
г) Постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно педагошки содржини	63	42,17
Вкупно:	150	100

Табела бр.2

За разлика од овие одговори, добиените одговори од наставниците по македонски јазик во осмо одделение се разликуваат. Имено, 42,17% од испитаниците сметаат дека постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно-педагошки содржини, а додека пак 35,12% од наставниците по македонски јазик одговориле дека етно-педагошките содржини се застапени, но потребно е да се изменат. Од друга страна пак, 19,03 % од испитаниците сметаат дека етно-педагошките содржини се доволно застапени, а само 3,68% од нив сметаат дека етно-педагошките содржини во наставната програма по македонски јазик во осмо одделение се недоволно застапени.



Графикон бр. 3

Ставови на наставници по македонски јазик

Етно-педагошките содржини во наставната програма по македонски јазик во деветто одделение	f	%
а) недоволно се застапени	91	45,36
б) застапени се, но потребно е да се изменат	11	5,57
в) доволно се застапени	11	5,32
г) Постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно педагошки содржини	87	43,75
Вкупно:	200	100

Табела бр.3

Од добиените одговори и направената анализа на наставниците по македонски јазик за наставната програма за деветто одделение во деветгодишното основно образование, можеме да констатираме дека дури 45,36% од испитаниците сметаат дека етно-педагошките содржини во наставната програма по македонски јазик се недоволно застапени, а додека пак 43,75% од испитаниците сметаат дека постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно-педагошки содржини. Од вкупниот процент на овие испитаници (89,11%) можеме да констатираме дека

постои потреба од дополнување на наставната програма по македонски јазик во деветто одделение со етно-педагошки содржини.



Графикон бр. 4

Првите три прашања од анкетниот прашалник за наставниците се однесуваат на застапеноста на етно-педагошките содржини во наставната програма по македонски јазик за седмо, осмо и деветто одделение.

За жал, дел од наставниците истакнуваат дека по предметот македонски јазик од VII до IX одделение многу малку се застапени етно-педагошките содржини во учебниците, но за среќа тие истакнуваат дека имаат слобода при усвојувањето на наставните содржини сами да прават избор на текстови и притоа користат елементи од народното творештво. На пример, тие наведуваат дека многу полесно учениците ги усвојуваат поимите *балада* и *романса* преку обработката на народните песни, исто како и откривањето на музикалноста како еден од основните елементи на лириката кој го забележуваат со слушање на песна.

Сметаме дека неопходно е вклучување на поголем број на наставни содржини со етно-елементи во наставните програми по македонски јазик, бидејќи етно-содржините по македонски јазик влијаат многу позитивно, особено воспитната компонента која произлегува од содржините на народните песни, народните приказни, драми. Поуката што се извлекува од секоја народна

мудрост, постапките на ликовите секогаш можат да се трансферираат и да се компарираат со случки од сегашниот модерен живот.

Особено преку овие содржини се истакнуваат високите морални вредности кои ќе произлезат од овие содржини. Па така на пример, од особено значење може да биде изучувањето на народната песна „Дафино вино црвено“ во драмата „Печалбари“⁶¹ од Антон Панов, или пак на пример „Ајде, ајде моме Стојне да бегаме“ од истата драма. Потоа песната „Македонијо, мајко мила“ од драмата „Македонска крвава свадба“ од Војдан Чернодрински, песната „Што ми е мило ем драго“ од истата драма. Исто така, од драмата „Бегалка“, песната „На срце ми лежи мила мамо една лута змија“

Оттука треба да истакнеме дека хипотезата - Во наставните програми по македонски јазик се застапени етно-педагошките содржини делумно се потврдува.

Ставови на наставници по македонски јазик

Постојат можности за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етно-педагошки содржини	f	%
а) да, постојат можности	266	76,14
б) не постои можност за развивање на интегрирани курикулуми	19	5,34
в) потребна ни е помош за развивање на интегрирани курикулуми	55	15,62
г) нема соодветни услови	10	2,90
Вкупно:	350	100

Табела бр.4

⁶¹ Панов, А. (2007). *Печалбари*, Скопје:Панили



Графикон бр. 5

Во врска со прашањето за постоење можности за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етно-педагошки содржини, најголемиот дел од наставниците по македонски јазик, односно многу висок процент од 76,14% ја одбрале алтернативата дека постојат можности за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етно-педагошки содржини. А, на 15,62% од испитаниците потребна им е и помош за развивање на интегрирани курикулуми. Дел од наставниците, односно 5,34 % сметаат дека не постојат можности за развивање на интегрирани курикулуми, а мал дел, односно само 2,90% се определиле за алтернативата дека нема соодветни услови за развивање на интегрирани курикулуми.

Етно-содржините можат да се интегрираат преку взаемна соработка на наставниците по музичко образование и македонски јазик при изготвување на заеднички содржини. Таквото интегрирање позитивно ќе влијае на целокупниот развој на учениците, затоа што тие покажуваат интерес за нивно изучување, лесно пристапуваат во обработка на содржините кои ги сметаат за блиски и многу поучни. Посебно при обработка на една народна песна, кога ја слушаат и нејзината музичка варијанта во присуство на народен инструмент.

При подготовка на етно-содржините наставникот секогаш треба да им даде насоки на учениците како да истражуваат и од каде да бараат материјали, но може и самите да користат разни извори и многу успешно да подготвуваат разни проекти. Етно-содржините застапени во предметот музичко образование, а особено темите од фолклорот влијаат мошне позитивно кај учениците. Тоа се забележува по изразот на нивното лице во текот на целиот час и тоа го потврдуваат преку нивната активност, заинтересираност, културното однесување, како и преку рефлексивната од реакција од текот на часот и на крајот кога сите среќни и расположени излегуваат од училиштата.

Дел од мислењата на наставниците сметаат дека постојат можности за развивање на интегрирани курикулуми, односно ги наведуваат следните етно-педагошки содржини кои би можеле да се интегрираат, како на пример содржините: поделба на лирските песни според мотивот (љубовни, хумористични, патриотски, описни); стилските фигури (епитет, анафора, епифора, хипербола), при изучување на балада и романса или пак при анализата на песните „Тешкото“, „Везилка“ и откривање на симболот во нив.

Од особено значење според наставниците е интегрирањето на содржини со предметот музичко образование и тоа во делот на народните песни (партизански, хумористички, љубовни, балада, романса, обредни песни), претставување на народните обичаи, епските песни, каде централна личност е Крали Марко, позната историска личност.

Кога се реализираат овие содржини, се јавува потребата од објаснување на некои архаични зборови и покрај појаснувањето во учебниците. Наставниците треба да се потрудат да им ги доближат на учениците овие зборови за да добијат појасна претстава за одреден вид содржина.

Во погорните паралелки наставниците истакнуваат дека модел за етно-содржините, како одделен, нема меѓу содржините. Сè што се изучува е во концептот на некоја друга содржина, па оттука сметаме дека е потребна изработка на вакви модели за реализација на интегрирани курикулуми. Дел од наставниците по македонски јазик исто така наведуваат дека учебниците кои порано се користеле биле во најголема мера исполнети со народно творештво.

Тие истакнуваат дека учениците од третиот циклус пројавуваат посебен интерес кон оваа содржина, иако напоменуваат дека учебниците веќе неколку пати биле менувани, сепак сметаат дека би било подобро доколку се вметнат поголем број на содржини како и порано.

Ставови на наставници по македонски јазик

Дали досега сте вклучувале етно-педагошки елементи од наставниот предмет музичко образование во наставата по македонски јазик	f	%
а) секогаш	2	1,36
б) никогаш	3	2,19
в) понекогаш работам на тој начин	145	96,45
Вкупно:	150	100

Табела бр.5



Графикон бр. 6

Од овие податоци можеме да констатираме дека се потврдува хипотезата според која наставниците по македонски јазик имаат позитивни ставови во однос на можноста за интегрирање на етно-педагошките содржини и нивно имплементирање во наставата.

На прашањето дали досега сте вклучувале етно-педагошки елементи од наставниот предмет музичко образование во наставата по македонски јазик 96,45 % од наставниците одговориле дека понекогаш работат на тој начин. Дел од ставовите на наставниците се дека голем дел од поговорките, пословиците,

басните, песните, ората носат порака – наравоучение „што е добро, а што лошо“. Тие истакнуваат дека најчесто ги реализираат овие содржини и постојано им укажуваат на учениците за важноста од чување и негување на културното наследство, како најважен дистинктивен белег на македонскиот народ од останатите. Воедно, на ова прашање само 1,36% од наставниците одговориле дека секогаш работат на тој начин.

Овие одговори произлегуваат поради тоа што фондот на наставни часови по музичко образование на кои се изучуваат етно-содржините е многу мал, а во предметот македонски јазик има доволно наставни часови, но недоволно се застапени етно-содржините. Другата причина можеби е поради тоа што наставниците не се доволно едуцирани за реализација на интегрирани курикулуми и потребна им е стручна помош од овој аспект. Од друга страна пак, проблемот можеби е и во непостоењето на соодветни услови и средства за имплементација на овие содржини. Интегрираната соработка подразбира и поголема ангажираност на наставниот кадар за да ги реализираат овие содржини. Подготовката на самите дидактички интегрирани модели бара поголема посветеност, поголемо внимание, повеќе време, пронаоѓање на соодветна литература, користење на повеќе наставни средства, тимска работа и потребна е поголема креативност од страна на наставниците. Воедно потребно е наставниците по музичко образование да имаат солидно познавање на содржините од наставниот предмет македонски јазик како и наставниците по македонски јазик треба солидно да го познаваат содржинскиот дел на предметот музичко образование. Исто така, секогаш при обработка на етно-содржини потребно е тимски да работат и да си помагаат. За интегрираните часови неопходно е да се зголеми траењето на наставниот час на 60 минути и да постои флексибилност.

Етно-содржините влијаат позитивно во наставата по музичко образование, преку изучување на фолклорот - народното музичко творештво и влијаат многу позитивно, бидејќи преку него учениците се запознаваат со нивните корени, традиции, обичаи и со карактеристичното на нашата

фолклорна музика, конкретно карактеристични мелодии, разновидни ритмови, носии и инструменти.

Ставови на наставници по македонски јазик

Сметате ли дека Ви е потребна постојана стручна поддршка за реализација на интегрирани курикулуми:	f	%
а) можам и сам/а	12	5,83
б) да, секогаш	174	87,14
в) понекогаш	14	7,03
Вкупно:	200	100

Табела бр.6



Графикон бр. 7

Ставови на наставници по македонски јазик

Од кого најчесто ја добивате поддршката:	f	%
а) педагошко-психолошката служба	52	25,98
б) советници	58	28,79
в) надворешни стручни лица	17	8,81
г) колегите	73	36,42
Вкупно:	200	100

Табела бр.7



Графикон бр. 8

Во прикажаните графикони се презентирани податоците од добиените одговори на наставниците по македонски јазик за потребата од постојано стручна поддршка за реализацијата на интегрираните курикулуми, како и одговорите на прашањето од кого најчесто ја добиваат поддршката. Фокусирајќи се на резултатите можеме да констатираме дека најголемиот дел од наставниците (87,14%) се определиле за алтернативата дека секогаш им е потребна постојана стручна поддршка и притоа 36,42% од нив сметаат дека најчесто поддршката ја добиваат од колегите.

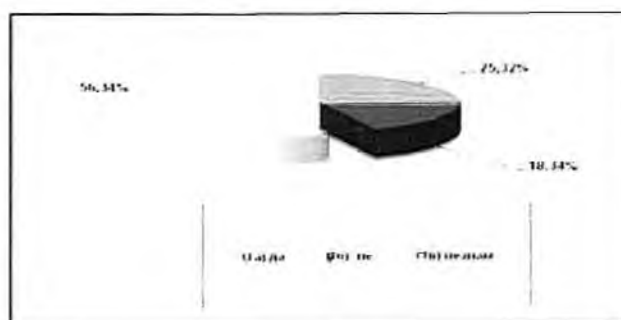
Потоа, 25,98% од наставниците одговориле дека поддршка добиваат од педагошко-психолошката служба, а 28,79 % одговориле дека поддршка добиваат и од советниците. Мал дел од наставниците односно 8,81 % поддршката ја добиваат и од надворешни стручни лица.

Во соработка со стручните соработници на училиштата и наставниците по македонски јазик во деветгодишното образование можеме да истакнеме дека има наставни содржини кои би можеле да се интегрираат со предметот музичко, а тие се: народни ора, песни, брзозборки, легенди, приказни. Овие одговори, доколку ги надоврземе со претходните одговори, можеме да утврдиме дека најголема соработка треба да постои помеѓу наставникот по музичко образование и македонски јазик. За стручна поддршка наставниците треба се обратат до советникот по македонски јазик. Стручната помош ќе биде во насока да им се помогне на наставниците како да се подготват интегрирани модели за овие содржини. Воедно да им се дадат насоки за пронаоѓање на соодветен материјал и да се разменат мислења и искуства за интегрираните курикулуми.

Ставови на наставници по македонски јазик

Учениците од Вашето училиште членуваат во културно-уметнички друштва	f	%
а) да	50	25,32
б) не	37	18,34
в) неznam	113	56,34
Вкупно:	200	100

Табела бр.8



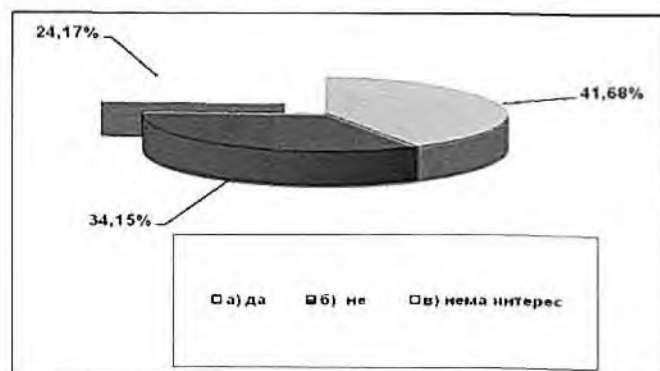
Графикон бр. 9

На прашањето – Учениците од Вашето училиште членуваат во културно уметнички друштва, 56,34% од наставниците одговориле дека не знаат дали учениците од нивното училиште членуваат во нив. Додека пак, 25,32 % одговориле да, а 18,34 % од наставниците одговориле дека учениците не членуваат во културно-уметнички друштва. Од одговорите на наставниците можеме да воочиме дека повеќе од половина отсто од наставниците по македонски јазик одговориле дека не знаат дали учениците членуваат во културно-уметнички друштва. Сметаме дека причината поради која што наставниците немаат сознанија за членување на учениците во културно-уметнички друштва е затоа што сегашните наставни програми се одделени секој за себе со своите содржини, цели и активности и наставниците немаат сознание дали учениците членуваат во нив. Доколку наставниците работат со интегрирани курикулуми од поблиску ќе се запознаат со темите, содржините и целите по наставниот предмет музичко образование, како и со податокот дали учениците членуваат во културно-уметничките друштва. На заедничките средби наставниците и учениците секогаш ќе можат да разговараат и за другите активности кои ги интересираат учениците. Тогаш може и наставникот да им даде некоја насока за вклучување во разни слободни активности кои се застапени во училиштето.

Ставови на наставници по македонски јазик

Табела бр.9

Постои ли интерес на учениците за членување во литературна секција:	f	%
а) да	83	41,68
б) не	69	34,15
в) нема интерес	48	24,17
Вкупно:	200	100



Графикон бр.10

Во врска со интересот на учениците за членување во литературна секција, 41,68% од испитаниците се определиле за алтернативата ДА, односно дека постои интерес кај учениците за членување во литературна секција, а додека пак висок е и процентот на оние наставници кои одговориле дека не постои интерес. Од друга страна пак 24,17% од испитаниците одговориле дека воопшто нема интерес кај учениците за членување во овие секции.

Од одговорите на наставниците може да се потврди и ставот дека во последно време учениците многу малку читаат и затоа не се заинтересирани за учество во литературна секција.

Кај учениците постои интерес и големо внимание бидејќи овие содржини се доближуваат до нив преку презентации, драматизации и нагледни средства (носи, традиционални предмети, народна музика). Во текот на реализацијата на секциите, учениците се внимателни, покажуваат интерес и соработка и учествуваат во дискусиите со наставникот.

Постои позитивно влијание на учениците при реализација на етно-содржините и тоа преку:

- народните приказни – учениците го одделуваат доброто од злото, учат разни народни поговорки, во секојдневието применуваат народни мудрости, знаат да проценат лик и неговите постапки,

- балади – во нив чувствата доаѓаат до поголем израз, ги препознаваат аудио-визуелните елементи,

- народни легенди и преданија – преку нив дознаваат за потеклото на името на одредено место, предизвикуваат љубов и почит кон традицијата и корените и желба за истражување.

Од направената анализа на податоците согледуваме дека наставниците сметаат дека интересот кај учениците за изучување на етно содржините е задоволителен, односно дека при реализирање на ваквите содржини преовладува пријатна атмосфера.

Ставови на наставници по македонски јазик

Учениците се заинтересирани за изучување на етно-педагошки содржини во наставата по македонски јазик	f	%
а) воопшто не се заинтересирани	15	7,14
б)заинтересирани се за изучување на народната поезија	81	40,34
в) само дел од учениците се заинтересирани за изучување на народната поезија	25	12,26
г) делумно се заинтересирани за изучување на етнопедагошките содржини во народната проза	14	6,93
д)најмногу се заинтересирани за митовите, преданијата и легендите	65	32,33
Вкупно:	200	100

Табела бр.10



Графикон бр.11

На ова прашање добиени се различни одговори од страна на наставниците. Притоа, 39,34% од наставниците сметаат дека учениците се заинтересирани за изучување, посебно на народната поезија, односно на лирските песни и тоа на родољубиви, љубовни и хумористични. Од друга страна пак, 32,32% од наставниците одговориле дека учениците се најмногу заинтересирани за митовите, преданијата и легендите, а додека пак 12,15% од

нив сметаат дека само мал дел од учениците се заинтересирани за изучување на народната поезија. Дел од наставниците, 7,14% сметаат дека учениците делумно се заинтересирани за изучување на етно-педагошките содржини во народната проза, односно драми и приказни, а дел од испитаниците 5,92 одговориле дека учениците воопшто не се заинтересирани за изучување на етно-педагошки содржини во наставата по македонски јазик.

Ставовите на наставниците се различни, некои дополнуваат и го истакнуваат следното: „Интересот на учениците за изучување на етно-содржини е голем, тоа е разбирливо, бидејќи им е блиско, познато, разбирливо и најчесто има кој да им помогне. Ако им се даде некое задолжение, тие се доста доследни во истражувањето“. Истовремено тие истакнуваат дека учениците, кога се реализираат етно-содржини, се задоволни. Наставниците забележуваат дека секој ученик има да истакне по нешто, а интересно е што на овие часови доминираат учениците со послаб успех. Исто така, тие истакнуваат дека учениците имаат што да кажат, бидејќи допреле до некој сегмент кој им е познат, го разбираат и го виделе, го допреле, знаат дека некој предмет е значаен, затоа што внимателно се чува.

Дел од наставниците истакнуваат дека интересот на учениците за изучување на етно-содржините зависи од многу фактори, како на пр: средината во која живеат, етничкиот состав, заинтересираноста, ангажираноста. Дел од учениците после дадените насоки од наставниците успешно се вклучуваат во реализација на овие содржини, но има и ученици кои потешко се вклучуваат во реализацијата поради слабото искуство со овие содржини, домашната култура и воспитание. Наставниците се трудат со дополнителни насоки и воннаставни активности овие содржини да ги направат поинтересни за оваа група на ученици.

Наставниците наведуваат дека преку изучување на народните инструменти, народните песни и ора од различни етнички припадности преку слушање музика и примена на дигитални содржини и аудио-визуелни апарати се постигнува делумно позитивен повратен ефект од страна на дел од

учениците, а постојат ученици кои што покрај ангажираноста на наставниците и нивните соученици, пројавуваат слаб интерес за следење на овие содржини.

Мислењето на дел од наставниците е дека учениците се заинтересирани за изучување на етно-содржините, со тоа што интересот во подолните паралелки е значително поголем отколку во погорните паралелки.

Од друга страна пак, една наставничка истакнува – „Од моето досегашно работно искуство како наставник со голема точност и сигурност може да кажам дека учениците покажуваат голем интерес за изучување на етно-содржините. Интересно е што возраста на учениците, тргнувајќи од VII – IX одделение не влијае врз заинтересираноста за овие содржини, туку таа е континуирана и не сум забележала опаѓање на интересот“.

Зголемената заинтересираност за етно-содржините произлегува од реинкарнацијата на народното изворно творештво. Следејќи ги аудио-визуелните, како и печатените медиуми можеме да воочиме дека во последно време сè повеќе се прикажуваат етно-содржини како што се преработени изворни народни песни, народни приказни, драми, дела од Македонската опера и балет и дела од Македонската филхармонија. Од сите нив, учениците слуховно и визуелно можат многу повеќе и одблиску да се запознаат со изворното народно творештво.

Учениците, особено оние од VII-те и од VIII-те одделенија, изјавуваат дека изучувањето на овие содржини им носи задоволство, повеќе отколку другите содржини или предметите во кои тие отсутствуваат. Учениците проценуваат дека од етно-содржините можат да се научат корисни работи, како: за историјата на татковината, за начинот на размислување на народот, учат за историјата, да го прифаќаат доброто и да го отфрлаат лошото, учат како да ја препознаат вистината и лагата, скриените ликови на луѓето.

На последното прашање наставниците посочија три предлози за етно-педагошки содржини кои можат да се имплементираат во наставата. Во обработката направена е ранг листа од најчестите одговори на наставниците:

1. Фолклорни елементи во драмата
2. Дијалектологија

3. Стилистика
4. Народните говори во литературата
5. Народно творештво (песни, обичаи, куси народни жанрови)
6. Фолклорна музика како придружба во читање на лирика
7. Македонски народни песни
8. Романтизам во јазикот, паралелно со романтизмот во музиката
9. Читање поезија пропратено со соодветна музика за филм
10. Народни песни од зборникот на Миладиновци
11. Дијалектите од македонскиот народен јазик
12. Карактеристиките на празниците кај сите граѓани на Република Македонија
13. Изработка на етно-проекти
14. Народна поезија
15. Целокупното народно творештво и фолклорот
16. Народни инструменти
17. Народни обичаи и носии
18. Етно-секција – собирање на стари предмети и носии (колекции) и уредување на изложбено етно-катче
19. Собирање на народни умотворби и подредување во етно книга (литературна и новинарска секција)
20. Митолошки елементи

Според мислењата на наставниците по македонски јазик, треба да истакнеме дека хипотезата - *Во наставните програми по македонски јазик се застапени етно-педагошки содржини*, делумно се потврдува. Во тој контекст сметаме дека е потребно дополнување и проширување на наставната програма по македонски јазик со етно-педагошки содржини при што учениците во третиот циклус ќе можат многу повеќе да се запознаат со богатото македонско народно творештво: песни, приказни, легенди, преданија, благослови, клетви, брзозборки, гатанки, поговорки и пословици, кои се тесно поврзани со животот на народот и притоа го одразуваат неговиот дух и сфаќање.

Значењето на изучувањето на народното творештво е повеќестрано. Преку него децата се запознаваат со културното наследство на својот, но и на другите народи, што придонесува за развојот на општата култура, меѓусебното разбирање и почитување. Со негување на народното творештво ги воспитуваме младите генерации да ја чуваат својата културна традиција, народните обичаи и идентитет.

Според добиените податоци од наставниците, можеме да констатираме дека интересот за изучување на етно-содржините кај учениците е голем, посебно за народните песни и приказни, односно учениците, со задоволство, честопати самостојно изработуваат презентации, посебно за народните песни. Притоа, како извори ги користат Интернет - страниците и книжевните изданија. При изучувањето на народните песни, лирски, епски и лирско-епски, често пати постои интегрирање со предметот музичко образование кај учениците во третиот циклус од деветгодишното основно образование.

Воедно, можеме да посочиме дека изучувањето на детските брзозборки, како и гатанки и поговорки придонесува за развивање на нивниот говор и ритам. Интегрирањето на етно-содржините со двата предмета (музичко образование – македонски јазик) позитивно влијае врз психофизичкиот развој на учениците. Текстот на народната песна е посебно значаен, бидејќи преку него учениците се запознаваат со обичаите, верувањата и сфаќањата на народот. Но, текстот, посебно на љубовните и хумористичните песни, има за цел да развесели. Пеењето на овие песни, кои се со ведар и весел тон, предизвикува радост и кај учениците. Тие со задоволство ги усвојуваат овие народни песни и брзо ги учат напамет, бидејќи се со кратка и едноставна мелодија и со често повторување на текстот. Изучувањето и пеењето на песни има значајно место во воспитно-образовниот процес. Тоа во голема мера влијае врз слухот, ритамот и емоционалниот живот на децата, како и врз изградувањето на естетскиот музички вкус.

2. Анализа на прашалникот за испитување на ставовите на наставниците по музичко образование од третиот циклус деветгодишното основно образование

Прашалникот за наставниците по музичко образование се состои од единаесет прашања од затворен тип. Целта на овој анкетен прашалник е испитување на ставовите на наставниците по музичко образование во однос на можноста за интегрирање на етно-педагошки содржини и нивна имплементација во наставата.

Ставови на наставници по музичко образование

Етно-педагошките содржини во наставната програма по музичко образование во седмо одделение:	f	%
а) недоволно се застапени	9	5,59
б) застапени се, но потребно е да се изменат	93	62,12
в) доволно се застапени	33	22,10
г) Постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно-педагошки содржини	15	10,19
Вкупно:	150	100

Табела бр.11

Во однос на застапеноста на етно-педагошките содржини во наставната програма по музичко образование за седмо одделение, 62,12% од наставниците по музичко образование одговориле дека етно-педагошките содржини се застапени, но потребно е да се изменат, а само 10,19% од испитаниците сметаат дека постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно-педагошки содржини.

Според мислењата на наставниците, етно-педагошките содржини во наставната програма по предметот Музичко образование, најмногу се застапени преку темата музички фолклор, но и преку интеграција во други теми (слушање музика, пеење, музички форми).

Од друга страна пак, 22,10% од истражувачкиот примерок сметаат дека етно-педагошките содржини се доволно застапени, а 5,59% од испитаниците сметаат дека етно-педагошките содржини во наставната програма по музичко образование во седмо одделение се недоволно застапени.



Графикон бр.12

Ставови на наставници по музичко образование

Етно-педагошките содржини во наставната програма по музичко образование во осмо одделение:	f	%
а) недоволно се застапени	65	43,28
б) застапени се, но потребно е да се изменат	49	32,34
в) доволно се застапени	24	16,17
г) Постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно педагошки содржини	12	8,21
Вкупно:	150	100

Табела бр.12

За разлика од овие одговори, добиените одговори од наставниците по музичко образование во осмо одделение се разликуваат. Имено, 43,28% сметаат дека етно-педагошките содржини во наставната програма по музичко образование во осмо одделение се недоволно застапени, а додека пак 32,34% од наставниците одговориле дека етно-педагошките содржини се застапени, но

потребно е да се изменат. Од друга страна пак, 16,17% од испитаниците сметаат дека етно-педагошките содржини се доволно застапени, а само 8,21% од испитаниците сметаат дека постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно-педагошки содржини.



Графикон бр.13

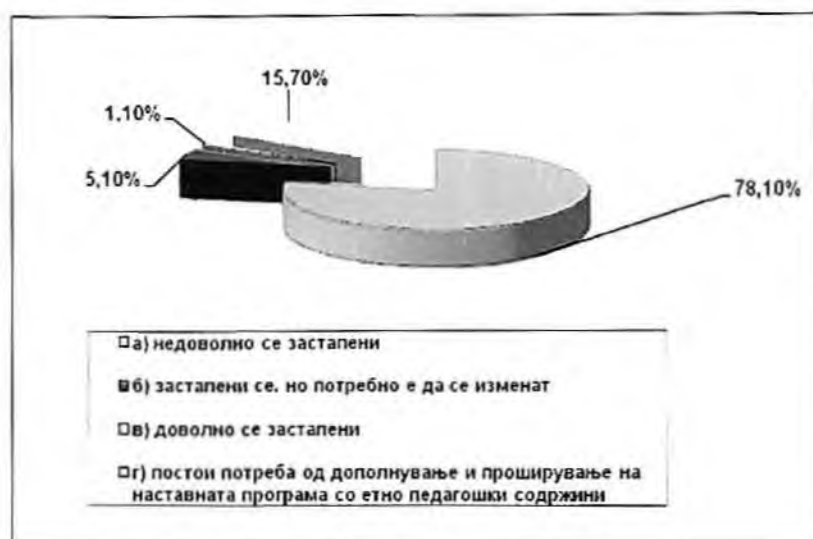
Ставови на наставници по музичко образование

Етно-педагошките содржини во наставната програма по музичко образование во деветто одделение:	f	%
а) недоволно се застапени	117	78,10
б) застапени се, но потребно е да се изменат	7	5,10
в) доволно се застапени	2	1,10
г) Постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно педагошки содржини	24	15,70
Вкупно:	150	100

Табела бр.13

Од добиените одговори и направената анализа на наставниците по музичко образование за наставната програма за деветто одделение во деветгодишното основно образование можеме да утврдиме дека 78,10% од наставниците сметаат дека етно-педагошките содржини во наставната програма по музичко образование во деветто одделение се недоволно застапени, а

додека пак 15,70% од испитаниците сметаат дека постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно-педагошки содржини. Оттука треба да истакнеме дека хипотезата - *Во наставните програми по музичко образование се застапени етно-педагошки содржини*, делумно се потврдува.



Графикон бр.14

Во наредниот дел следува статистичка обработка со помош на хи квадрат односно утврдување на статистички значајна разлика во мислењата на наставниците за застапеноста на етно-педагошките содржини во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во седмо одделение. Во однос на ова тргнуваме од хипотезата - Не постои статистички значајна разлика во мислењето на наставниците за застапеноста на етно-педагошките содржини во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во седмо одделение.

Добиени фреквенции

		Недоволно се застапени	Застапени се, но потребно е да се изменат	Доволно се застапени	Постои потреба од дополн. и проширување на програмата	Вкупно:
настав- ници	музичко	9 (2,5%)	93 (26,5%)	33 (9,4%)	15 (4,2%)	150 (42,8%)
	маке- донски	23 (6,5%)	47 (13,4%)	14 (4%)	116 (33,1%)	200 (57,1%)
Вкупно:		32 (9,1%)	140 (40%)	47 (13,4%)	131 (37,4%)	350 (100%)

$$df = 3$$

$$\chi^2 = 101,72$$

$$\chi^2_{(0,05)} = 7,81$$

$$\chi^2_{(0,01)} = 11,34$$

Согласно добиените резултати, поставената хипотеза се отфрла. Бидејќи добиениот χ^2 е поголем од граничната вредност на χ^2 за избрано ниво на значајност 0,05, се заклучува дека при 95% веројатност, постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците за застапеноста на етно-педагошките содржини во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во седмо одделение.

Исто така, со помош на хи квадратот пресметано е дали постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците за застапеноста на етно-педагошките содржини во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во осмо одделение. Притоа тргнавме од хипотезата - *Постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците за застапеноста на етно-педагошките содржини во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во осмо одделение.*

Добиени фреквенции

		Недоволно се застапени	Застапени се, но потребно е да се изменат	Доволно се застапени	Постои потреба од дополнително и проширување на програмата	Вкупно:
наставници	музичко	65 (18,5%)	49 (14%)	24 (6,8%)	12 (3,4%)	150 (42,8%)
	македонски	47 (13,4%)	23 (6,5%)	112 (32%)	18 (5,1%)	200 (57,1%)
Вкупно:		112 (32%)	72 (20,5%)	136 (38,8%)	30 (8,5%)	350 (100%)

$$df = 3$$

$$\chi^2 = 64,60$$

$$\chi^2_{(0,05)} = 7,81$$

$$\chi^2_{(0,01)} = 11,34$$

Бидејќи добиениот χ^2 е поголем од граничната вредност на χ^2 за избрано ниво на значајност 0,05, се заклучува дека при 95% веројатност помеѓу мислењата на наставниците постои статистички значајна разлика.

Со помош на хи квадратот пресметано е дали постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците за застапеноста на етно-педагошките содржини во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во деветто одделение. Притоа тргнавме од хипотезата - *Постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците за застапеноста на етно-педагошките содржини во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во деветто одделение.*

Добиени фреквенции

		Мислење				Вкупно:
		Недоволно се застапени	Застапени се, но потребно е да се изменат	Доволно се застапени	Постои потреба од дополн. и проширување на програмата	
настав- ници	музичко	117 (33,4%)	7 (2%)	2 (0,5%)	24 (6,8%)	150 (42,8%)
	маке- донски	91 (26%)	11 (3,1%)	11 (3,1%)	87 (24,8%)	200 (57,1%)
Вкупно:		208 (59,4%)	18 (5,1%)	13 (3,7%)	111 (31,7%)	350 (100%)

$$df = 3$$

$$\chi^2 = 39,80$$

$$\chi^2_{(0,05)} = 7,81$$

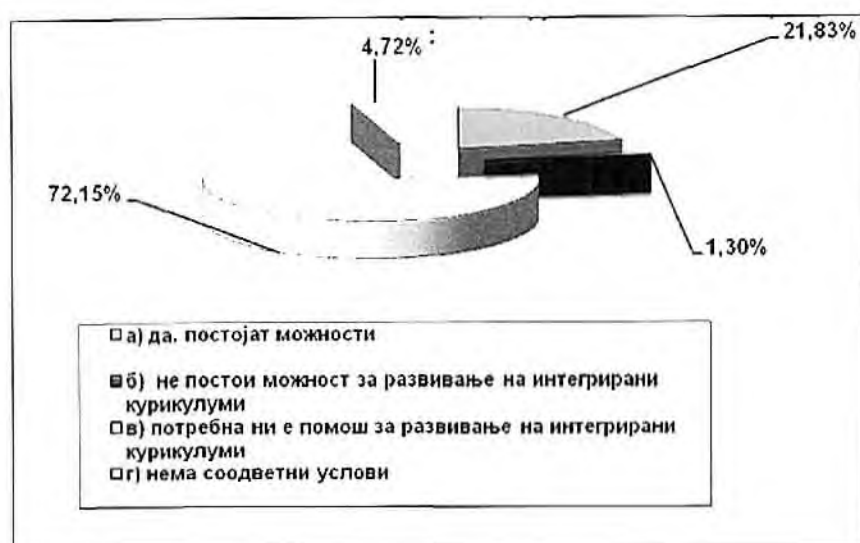
$$\chi^2_{(0,01)} = 11,34$$

Бидејќи добиениот χ^2 е поголем од граничната вредност на χ^2 за избрано ниво на значајност 0,05, се заклучува дека при 95% веројатност помеѓу мислењата на наставниците постои статистички значајна разлика.

Ставови на наставници по музичко образование

Постојат можности за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етно-педагошки содржини	f	%
а) да, постојат	76	21,83
б) не постои можност	5	1,30
в) потребна ни е помош	252	72,15
г) нема соодветни услови	17	4,72
Вкупно:	350	100

Табела бр.14



Графикон бр.15

Во врска со прашањето за постоење можности за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етнопедагошки содржини, 21,83 % од испитаниците ја одбрале алтернативата дека постојат можности за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етно-педагошки содржини. А, висок процент од 72,15 % од испитаниците сметаат дека им е потребна е помош за развивање на интегрирани курикулуми. Само 1,30 % сметаат дека не постојат можности за развивање на интегрирани курикулуми, а мал дел односно само 4,72 % се определиле за алтернативата дека нема соодветни услови за развивање на интегрирани курикулуми. Од овие податоци можеме да констатираме дека се потврдува хипотезата според која наставниците по музичко образование и македонски јазик имаат позитивни ставови во однос на можноста за интегрирање на етно-педагошките содржини и нивно имплементирање во наставата. Интегрирање на содржините од двата предмети според наставниците е можно преку: обработка на народна поезија, но и авторска поезија за која има создадено музика (*1762 лето, Билјана платно белеше, Стојан и Лилјана, Црна се чума зададе, Жали моме да жалима, Сирма војвода, Темен се облак зададе, Иљо Војвода, Ајде Милке да бегаме, Чие е она девојче*)

обредни песни (*Збирајте се дечиња, Коледица, Новогодишна здравица*) брзозборки, игрозборки, залагалки и обработка на песната „Тешкото“, обработка на драмите (*Печалбари, Антица*). Тие истакнуваат дека има големи можности за меѓусебно интегрирање на содржините со што наставниот процес би бил поразновиден, интересен и динамичен.

На прашањето дали досега сте вклучувале етно-педагошки елементи од наставниот предмет македонски јазик во наставата по музичко образование 87,16 % од наставниците одговориле дека понекогаш работат на тој начин. А, 11,59 % од наставниците одговориле дека секогаш работат на тој начин.

Дел од наставниците мислат дека учебниците кои порано се користеле, биле во најголема мера исполнети со народно творештво. Тие изјавија дека учениците на таа возраст пројавуваат посебен интерес кон оваа содржина, иако напоменуваат дека учебниците веќе неколку пати биле менувани, сепак сметаат дека би било подобро доколку се вметнат поголем број на содржини како и порано.

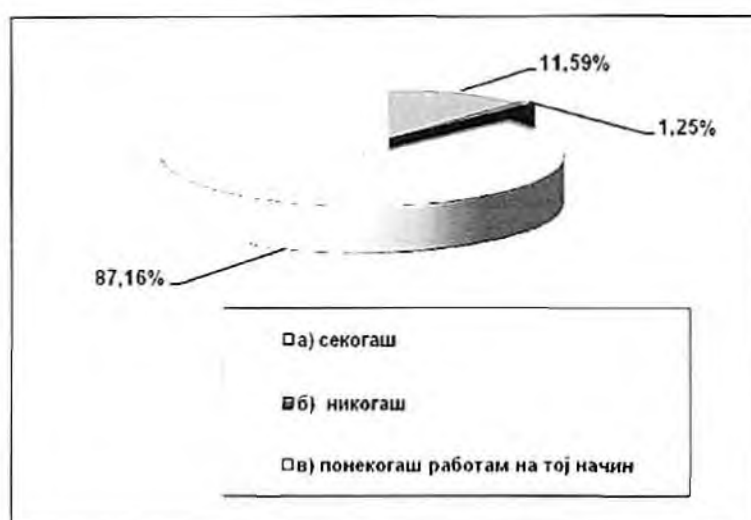
Во погорните паралелки наставниците истакнуваат дека модел за етно-содржините, како одделен модел, го нема меѓу содржините. Сè што се изучува е во концептот на некоја друга содржина, па оттука сметаме дека е потребна изработка на вакви модели за реализација на интегрирани курикулуми.

Етно-содржините може да се интегрираат преку: слушање на етно-музички содржини; користење на етно-музички содржини како илустрации, сценски настапи, рецитали, драматизации, балетски кореографии и сл; традиционалното пеење и свирење на традициските инструменти од регионот; анализирање на вокалните записи на традиционалното пеење и на традициските инструменти специфични за различни региони низ државата; пеење на традиционалните вокални записи и свирење на традициските инструменти специфични за различни региони низ државата.

Ставови на наставници по музичко образование

Дали досега сте вклучувале етно-педагошки елементи од наставниот предмет македонски јазик во наставата по музичко образование	f	%
а) секогаш	17	11,59
б) никогаш	2	1,25
в) понекогаш работам на тој начин	131	87,16
Вкупно:	150	100

Табела бр.15



Графикон бр.16

Наставниците наведуваат дека етно-содржините од музичко образование може да се интегрираат со македонски јазик, но дел од нив сметаат дека наидуваат на проблем затоа што тие не се изучуваат во истото одделение, како на пример „Тешкото“ од Блаже Конески се изучува во осмо одделение, додека народни ора по музичко образование се изучуваат во седмо одделение, исто така и народна поезија се изучува по македонски јазик во шесто одделение, додека по музичко образование наставната тема Народни песни се изучува во петто одделение во одделенска настава.

Во продолжение е наведен пример од наставничка која реализира етно-содржина при што таа го истакнува следното: „На часот се реализираше содржина „Народна песна од мојот роден крај“, односно обработка на песна за Бабата Митра. Песната е од периодот на НОБ, и е вистински настан. Само 30% од учениците знаеја за оваа песна. Беше изработен проектен план, учениците беа поделени во групи и секоја група имаше задача (Интервју со наставникот по историја, интервју со членови од фамилијата, физички опис на Бабата Митра, посета на споменикот, изработка на портфолио, редактирање на собраните материјали, изработка на стрип за секоја строфа....). По завршување на проектната активност, сите ученици ја пееја песната со емоции, го знаеја текстот и мелодијата, а со тоа се постигна и целта на часот”.

Исто така, наставниците истакнуваат и голем број на проектни активности со етно-содржини кои би можеле како предлози да се вклучат во наставните програми: „Избираме најдобар пејач на народна песна” (претходна подготовка, консултации, жири комисија-стручна служба), „Истражување на обредни игри од нашиот крај” (интервју со постари лица за различни обичаи каде има дел со пеење-џамалари, залулок, свадбени обичаи...), „Креирање сопствена креација за полуматура со фолклорни елементи” (анализа на носии и изработка на скици за креација), „Гостин инструменталист на народни инструменти”, „Да се запознаеме подобро” (проектна активност за празнични обичаи, песни, ора од различни етноси, сите учиме турски, албански, ромски и други песни) , „Квиз натпревари”. При реализацијата на овие активности, наставникот треба да им понуди на учениците проектен план кој ќе им даде точни насоки за активностите, а не тоа да биде стихично.

Планот треба да ги опфати сите активности, време на реализација, добро формирани групи. Учениците треба да се во постојани консултации со наставникот (пр. дали интервјуте со баба ми да го преведам на литературен јазик, кои прашања да ги поставам на кавалџијата, дали можам и каде да барам информации на Интернет, зошто орото се вика Тресеница и сл.). Сето ова влијае позитивно на учениците, затоа што тие дознаваат за својата сопствена историја, идентитет, добиваат општа култура, ја продлабочуваат семејната

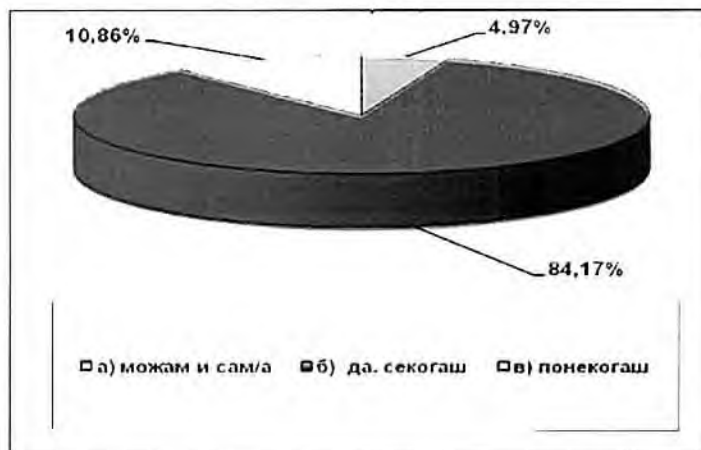
нишка. Се развиваат способности за естетски вкус и одбивање на сè што е некавалитетна музика, изградување на сопствени критериуми. Се развива интерес за понатамошно поинакво спознавање на својот народ, фолклор, обичаи, се зајакнува идентитетот, припадноста, патриотизмот.

Мислењето на една наставничка е следното: „Минатата учебна година 2011/2012 година во третиот циклус од деветгодишното основно образование ги активирав учениците да истражуваат на темата: Народно музичко творештво – проектна активност. Наставната содржина беше: Народни ора – Обредни - Игри под маски. Учениците беа поделени во 4 групи. Секоја група доби посебна задача. **Првата група** прибираше материјали (записи од интервју, фотографии и текстуални материјали од карневали кои што се одржуваат во различни периоди во годината (карневалот во Вевчани, карневалот во Струмица, карневалот во Англија „Нокта на вештерките“, Денот на пролетта и Денот на шегата 1 април). **Втората група** ги средуваше материјалите. **Третата група** учествуваше во изготвување на финалната работа - техничко и естетско уредување на материјалите. **Четвртата група** учествуваше во презентирање - усна презентација, презентирање со хамер и ДВД и рачно изработени маски. На крајот следуваше вреднување на презентацијата-самооценување на учениците.”

Ставови на наставници по музичко образование

Дали сметате дека Ви е потребна постојана стручна поддршка за реализација на интегрирани курикулуми.	f	%
а) можам и сам/а	7	4,97
б) да, секогаш	126	84,17
в) понекогаш	17	10,86
Вкупно:	150	100

Табела бр.16



Графикон бр.17

Ставови на наставници по музичко образование

Од кого најчесто ја добивате поддршката?	f	%
а) педагошко-психолошката служба	68	45,26
б) советници	58	38,94
в) надворешни стручни соработници	2	1,10
г) колеги	22	14,70
Вкупно:	150	100

Табела бр.17



Графикон бр.18

Во прикажаните графикони се презентирани податоците од добиените одговори на наставниците по музичко образование за потребата од постојано стручна поддршка за реализацијата на интегрираните курикулуми, како и одговорите на прашањето од кого најчесто ја добиваат поддршката. Фокусирајќи се на резултатите можеме да утврдиме дека најголемиот дел од наставниците (84,17%) се определиле за алтернативата дека секогаш им е потребна постојана стручна поддршка и притоа 45,26% од нив сметаат дека најчесто поддршката ја добиваат од советниците. Потоа, 38,94% од наставниците одговориле дека поддршка добиваат од педагошко-психолошката служба. Мал дел од наставниците, односно 1,10% поддршката ја добиваат и од надворешни стручни лица.

Потребата за поголема поддршка за реализација на етно-педагошките содржини се бара од советниците пред сè поради недоволната застапеност на наставните содржини од оваа област.

Посебно советниците и педагошко-психолошката служба можат, во зависност од наставната содржина од етно-содржините да им помогнат на наставниците во подготвувањето за наставен час кој треба да биде разновиден и со примена на различни форми и методи за работа. Па така на пример - Обработка на народна песна во VII и IX одделение: преку пеење на песната (фронтално и по групи); слушање на песната во изведба со изворни народни инструменти; слушање на песната со современи инструменти; дебатирање на тема: „Ми се допаѓа изведбата на народната песна со изворни народни инструменти“, спротивставување на мислења со давање на аргументи; поделба на народните песни според содржината (необредни народни песни): воведување во содржината; поделба на народните песни според содржината; истражување на интернет за народните песни (работа во парови); Поделба на народните песни според содржината (обредни народни песни): при што им се дава на учениците задолжение од претходниот час сами да истражуваат за празнувањето на верски обичај во родниот крај, во кругот на семејството и во други делови од нашата татковина.

За овој вид на содржини наставниците сами истражуваат но, и се консултираат со наставниците од музичко училиште каде веќе се изучуваат народните музички инструменти и ова најчесто се однесува на одредени мелографи и ритмови.

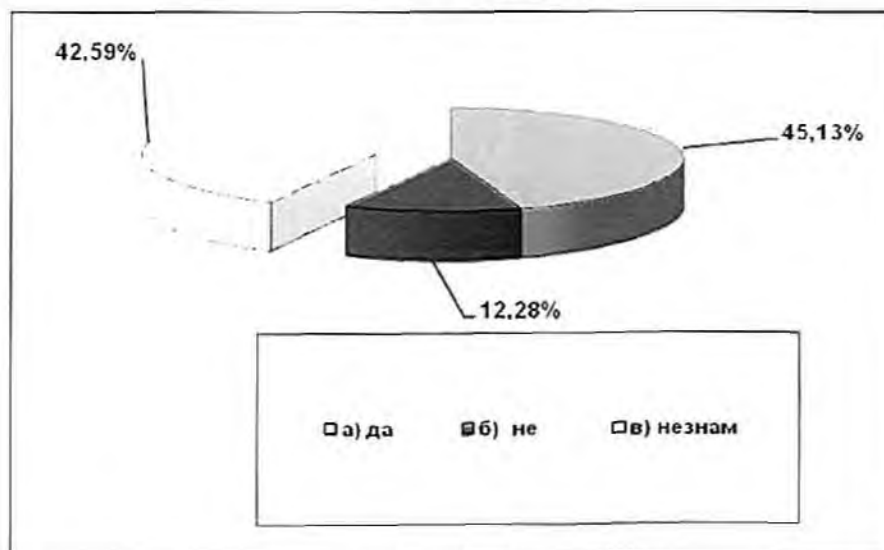
Овие консултации се од голема полза на наставниците од основното образование при што им е овозможено на наставниците да ги надградат своите сознанија за етно содржините.

Мал дел од наставниците изјавуваат дека немаат потреба од дополнителни насоки при подготвување на етно содржини и тие сметаат дека училиштата имаат доволно богати библиотеки и има доволно достапни содржини на интернет за да подготват ваков час.

Ставови на наставници по музичко образование

Ученици од Вашето училиште членуваат во културно-уметничките друштва.	f	%
а) да	68	45,13
б) не	18	12,28
в) неznam	64	42,59
Вкупно:	150	100

Табела бр.18



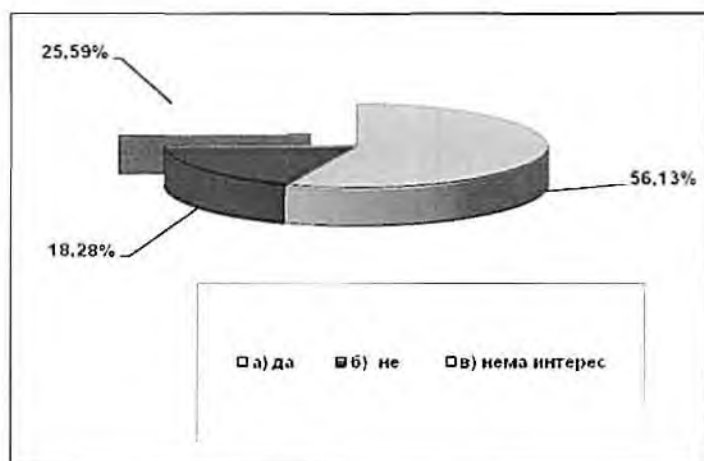
Графикон бр.19

На прашањето—Учениците од Вашето училиште членуваат во културно уметнички друштва, 45,13% од наставниците одговориле да, додека пак, 42,59% одговориле дека не знаат дали учениците од нивното училиште членуваат во нив, а 12,28% од наставниците одговориле дека учениците не членуваат во културно-уметнички друштва.

Ставови на наставници по музичко образование

Постои ли интерес на учениците за изборните предмети Музичка уметност и Танци и ора	f	%
а) да	84	56,13
б) не	28	18,28
в) нема интерес	38	25,59
Вкупно:	150	100

Табела бр.19



Графикон бр.20

Во врска со интересот на учениците за изборните предмети *Музичка уметност и Танци и ора*, 56,13% од испитаниците се определиле за алтернативата *да*, односно дека постои интерес кај учениците, а 18,28% од наставниците одговориле дека *не* постои интерес. Од друга страна пак 25,59% од испитаниците одговориле дека воопшто *нема интерес* кај учениците за овие предмети.

Ставовите на наставниците се дека во училиштата постои голем интерес за изучување на етно-содржините, почнувајќи од најмалата возраст на ученици, па сè до повозрасните. Така на пример, наставниците во Кавадарци наведуваат дека посебно Одделот за народни инструменти во основното музичко училиште е посетен од ученици од сите основни училишта во општината и при секоја посета на овие ученици, најголем интерес има за овој оддел. Тие наведуваат дека голем број од учениците го користат овој оддел за различни проекти и истражувања и кај нив постои позитивно мислење и атмосфера при интерпретација на композициите со етно карактер.

Ставови на наставници по музичко образование

Учениците се заинтересирани за изучување на етно-педагошки содржини во наставата по музичко образование	f	%
а) воопшто не се заинтересирани	9	5,92
б) заинтересирани се многу повеќе за странска забавна музика	59	39,34
в) да, заинтересирани се за изучување на етно елементи од ново композирана музика	18	12,15
г) да, заинтересирани се за изучување на етно елементи од изворната народна музика	11	7,14
д) дел од учениците заинтересирани се за македонската забавна музика со етно елементи	48	32,32
ѓ) друго	5	3,13
Вкупно:	150	100

Табела бр.20



Графикон бр.21

На ова прашање добиени се различни одговори од страна на наставниците. Притоа, 39,34% од наставниците сметаат дека учениците се заинтересирани многу повеќе за странска забавна музика. Од друга страна пак, 32,32 % од наставниците одговориле дека дел од учениците се заинтересирани за македонска забавна музика со етно-елементи, а додека пак 12,15% одговориле дека учениците се заинтересирани за изучување на етно-елементи од новокомпонираната музика. Дел од наставниците, 7,14% сметаат дека учениците се заинтересирани за изучување на етно-елементи од изворната народна музика, а дел од испитаниците, 5,92 одговориле дека учениците воопшто не се заинтересирани за изучување етно-педагошки содржини.

Една наставничка наведува дека: „Доколку може да се направи споредба, поточно за кои етно-содржини учениците се најмногу заинтересирани, може да се рангира дека тие највеќе сакаат да пеат изворни народни песни, па потоа народни ора, да ги изучуваат и да ги играат и на крај помала заинтересираност покажуваат за изучување на народните инструменти“.

Наставниците сметаат дека со самото најавување на наставната содржина доколку е од етно содржините, кај учениците видливо може да се забележи радоста, задоволството и заинтересираноста за часот, односно во училниците имаме многу пријатна и позитивна атмосфера за работа. Секако дека овие содржини во голема мера влијаат врз развивање на припадност,

заедништво, патриотски чувства, развивање на љубов кон својата татковина и зачувување на традицијата на својот народ. Поврзаноста на верските празници со етно-содржините и размената на информации како учениците ги празнуваат во кругот на своето семејство, допринесува да се зачува и негува семејната традиција.

Според нашите согледувања, а по опсервацијата на учениците, разговорот со нив и натамошната анализа, може да се заклучи дека повеќе фактори влијаат за зголемен интерес:

- теоретската основа, односно делот на учењето и поучувањето од страна на наставникот. Може да се каже дека оваа тема на учениците им е најблиска од своето опкружување (за разлика од слушање музика или музички форми, со која некои ученици прв пат се среќаваат во предметна настава), но немаат научност, систематизација на самата содржина. Затоа наставникот треба да ги посочи сите битни информации за фолклорот, неговата вредност, што значи традицијата и нејзино зачувување, што е тоа што претставува богатство во нашиот фолклор, почитта кој секој треба да ја има кон фолклорот, односно, кон самите себе си.

- дебати, со кои учениците ќе го искажат своето мислење, ќе се посочат проблемите со напливот од неквалитетна музика, а преку дебатирање и слушање звучни примери, ќе се развива естетско доживување и развивање на критериуми.

- учениците кои посетуваат културно-уметнички друштва се амбасадори во училиштата за народни песни и ора, но за жал, имаат многу малку информации за тоа што го интерпретираат.

- интегрирање на етно-содржини во сите останато теми од предметот Музичко образование (пр. свирење на ДМИ-народна песна; изучување на скала-примена на скалата-народна песна; слушање музика-анализа на фолклорни елементи и сл.) Кога се реализираат етно-содржини, учениците покажуваат интерес за играње, пеење, свирење, но, сепак најмногу се активираат кога треба тие да истражуваат. На последното прашање наставниците посочија предлози за етно-педагошки содржини кои можат да се имплементираат во наставата.

Во обработката направена е ранг листа од најчестите одговори на наставниците:

1. Изворни песни
2. Традиционални ора
3. Не одговориле
4. Пеење изворна народна музика
5. Свирење на етно-елементи од изворна и ново компонирана музика
6. Изучување на народни ора
7. Етно-елементи во музичкото творештво
8. Музичкиот фолклор—национално обележје на еден народ
9. Народни обичаи
10. Интерпретација на народните песни

Согласно добиените сознанија, можеме да констатираме дека според наставниците по музичко образование етно-содржините влијаат позитивно во наставата преку тоа што младите се навраќаат на традицијата, односно самата култура на народот. Тие се навраќаат кон етно-ритмовите на нашиот фолклор и подетално се запознаваат со специфичните украси при изворното пеење, па затоа и се вели: „Ако сакаш да му ја видиш културата на еден народ, види му го фолклорот“.

Етно-содржините во наставата по музичко образование се прифатени од учениците, а посебен интерес пројавуваат кога треба да научат некоја народна традиционална песна. Темата Народно музичко творештво е посакувана од учениците. Најмногу сакаат да слушаат народни ора, бидејќи завршниот дел од часот е наменет за играње на оро. Изработените дигитални содржини за народни музички инструменти всушност се лајт мотив во градењето на етно-содржините во наставата по музичко образование и ги заинтересираа учениците што повеќе да ги слушаат звуците на народните музички инструменти.

Воедно, при изучување на етно-содржините кај учениците може да се забележи радоста, задоволството и заинтересираноста за часот, односно во училниците имаме многу пријатна и позитивна атмосфера за работа. Секако дека овие содржини во голема мера влијаат врз развивање на припадност, заедништво, патриотски чувства, развивање на љубов кон својата татковина и зачувување на традицијата на својот народ. Поврзаноста на верските празници со етно-содржините и размената на информации како учениците ги празнуваат во кругот на своето семејство, допринесува да се зачува и негува семејната традиција.

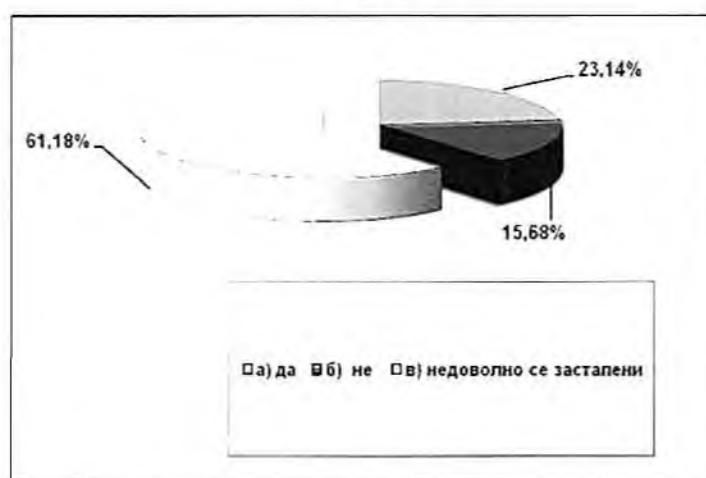
Интегрирање на содржините од двата предмети според наставниците е можно преку: обработка на народна поезија, но и авторска поезија за која има создадено музика како што се на пример разните видови песни (објаснети во теоретскиот дел) и тоа: *1762 лето, Билјана платно белеше, Стојан и Лилјана, Црна се чума зададе, Не си го продавај Кољо Чифликот, Никнало цвеќе шарено, Битола мој роден крај, Сирма војвода, Темен се облак зададе, Иљо Војвода, Ајде Милке да бегаме, Чие е она девојче,*) обредни песни (*Збирајте се дечиња, Коледица, Новогодишна здравица*) брзозборки, игрозборки, залагалки и обработка на песната „*Тешкото*“, обработка на драмите (*Печалбари, Антица*) и поради тоа препорачуваме изработка на дидактички модели на интегрирани часови на овие теми. Тие истакнуваат дека има големи можности за меѓусебно интегрирање на содржините со што наставниот процес би бил поразновиден, интересен и динамичен.

3. Анализа на ставовите на педагошко-психолошката служба

Ставови на педагошко-психолошката служба

Етно-педагошките елементи се застапени во реализацијата на концепцијата за деветгодишно основно образование	f	%
а) да	28	23,14
б) не	19	15,68
в) недоволно се застапени	73	61,18
Вкупно:	120	100

Табела бр.21



Графикон бр.22

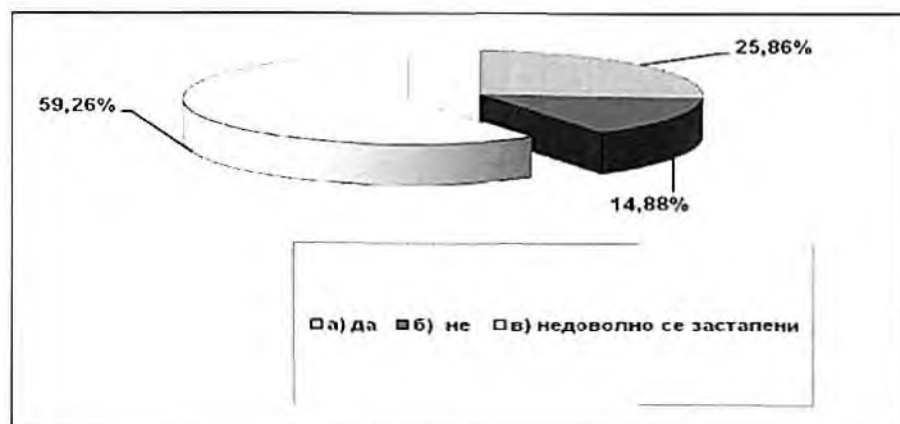
Првото прашање од анкетниот прашалник за педагошко-психолошката служба се однесува на застапеноста на етнопедагошките елементи во реализацијата на концепцијата за деветгодишно основно образование.

Во однос на застапеноста на етнопедагошките елементи во реализацијата на концепцијата за деветгодишно основно образование 61,18 % од испитаниците сметаат дека се недоволно застапени, 23,14 % одговориле дека етно-педагошките елементи се застапени, а 15,68 % од испитаниците одговориле дека етно-педагошките елементи не се застапени во реализацијата на концепцијата за деветгодишно основно образование.

Ставови на педагошко-психолошката служба

Во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во третиот циклус на деветгодишното основно образование се застапени етно-педагошки содржини	f	%
а) да	31	25,86
б) не	18	14,88
в) недоволно се застапени	71	59,26
Вкупно:	120	100

Табела бр.22



Графикон бр.23

Второто прашање од анкетниот прашалник за педагошко-психолошката служба се однесува на застапеноста на етно-педагошки содржини во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во третиот циклус на деветгодишното основно образование.

Во однос на застапеноста на етно-педагошките содржини во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во третиот циклус на деветгодишното основно образование, 59,26 % од испитаниците сметаат дека се недоволно застапени, 25,86 % одговориле дека етно-педагошките содржини се застапени, 14,88 % од испитаниците одговориле дека етно-педагошките содржини не се застапени во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во третиот циклус на деветгодишното основно образование.

Со помош на хи квадратот пресметано е дали постои статистички значајна разлика во мислењата меѓу наставниците по музичко образование, наставниците по македонски јазик и стручната служба (педагог/психолог) за застапеноста на етно-педагошките содржини по музичко образование и македонски јазик во основното деветгодишно образование. Притоа тргнавме од хипотезата - *Не постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците по музичко образование, наставниците по македонски јазик и стручната служба (педагог/психолог) за застапеноста на етно-педагошките содржини по музичко образование и македонски јазик во основното деветгодишно образование.*

Добиени фреквенции

		Мислење			Вкупно:
		Недоволно се застапени	Доволно се застапени	Застапени се, но потребна е измена, дополнување и проширување	
Наставници и педагошко-психолошка служба	музичко	51 (10,8%)	24 (5,1%)	75 (15,9%)	150 (31,9%)
	македонски	54 (11,4%)	42 (8,9%)	104 (22,1%)	200 (42,5%)
	педагошко-психол. служба	31 (6,5%)	18 (3,8%)	71 (15,1%)	120 (25,5%)
Вкупно:		136 (28,9%)	84 (17,8%)	250 (53,1%)	470 (100%)

$$df = 4$$

$$\chi^2 = 5,08$$

$$\chi^2_{(0,05)} = 9,49$$

$$\chi^2_{(0,01)} = 13,28$$

Бидејќи добиениот χ^2 е помал од граничната вредност на χ^2 за избрано ниво на значајност 0,05, се заклучува дека при 95% веројатност не постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците и педагозите/психолозите, односно поставената хипотеза се прифаќа.

Ставови на педагошко-психолошката служба

Постојат можности за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етно-педагошки содржини	f	%
а) Да, постојат можности	87	72,38
б) Не постојат	20	16,94
в) Во овие услови тешко	13	10,68
Вкупно:	120	100

Табела бр.23



Графикон бр.24

Во врска со прашањето за постоење можности за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етно-педагошки содржини, 72,38% од испитаниците ја одбрале алтернативата дека постојат можности за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етно-педагошки содржини. А 16,94% сметаат дека не постојат можности за развивање на интегрирани курикулуми и 10,68% се определиле за алтернативата дека нема соодветни услови за развивање на интегрирани курикулуми.

Доколку станува збор за интегрирање на етно-содржини во програмата по македонски јазик, тоа може да биде со текстови (било прозни, било во стих), може кога се изучуваат видовите народни умотворби и нивната поделба и

особености, може кога се обработуваат содржини од подрачјето Медиумска култура (да им се пуштат снимени материјали со етно-содржини).

Ставовите на педагошко-психолошката служба се дека интеграција може да постои со секоја содржина која има потреба од нагласување на етно елементи како на пример етно-содржините може да се интегрираат со музиката граматика-музички форми и со музиката писменост, како и преку предавање, односно учење за народни музички инструменти, обработка на народни песни и ора и слушање музика

Според стручната служба, содржините кои може да се интегрираат пред сè се различните анализи и обработки на дела од наши автори од изминатиот век (романите и битовите драми), песните преку кои е прикажана народната традиција (и лирски и епски), дискусиите на дадени теми поврзани со фолклорот, пишувањето состави на тема поврзана со народната традиција, како и преку читање текстови, посети на музеи, куќи, прошетки до историски знаменитости, пуштање видео материјали, разговори и др.

Тие сметаат дека речиси нема текст од кој не може да се извлече некоја народна поговорка или мудра мисла и реализацијата на интегрираните курикулуми може да се направи во сите одделенија, зашто народното творештво е наше непроценливо богатство и наследство. Етно-содржини можат да се интегрираат во наставни содржини и во пониски одделенија, а и во повеќе наставни предмети.

Според нив, секој предметен наставник може да реализира интегрирани курикулуми на свој начин. На час по македонски јазик може да се чита, прераскажува, рецитира, анализира, слуша дело од народното творештво, потоа да се истражува, коментира, разговара, пишува за животот и навиките на луѓето во постаро време, за обичаите и верувањата, хигиената и кујната, работните навики кај сите членови на семејството, почитувањето и многу други работи. А, заедно со музичко образование преку изучување на стари изворни песни, нивно пеење и свирење на народни инструменти.

За да се утврди дали постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците по музичко образование и македонски јазик и стручната служба

(педагог-психолог) за постоењето на можноста за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со интегрирање на компатибилни етно-педагошки содржини, пресметан е хи квадрат. Притоа тргнавме од следната хипотеза - Не постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците по музичко образование, македонски јазик и стручната служба (педагог-психолог) за постоењето на можноста за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со интегрирање на компатибилни етно-педагошки содржини.

Добиени фреквенции

	Да, постојат можности	Не постои можноста за развивање на интегрирани курикулуми	Потребна ни е помош за развивање на интегрирани курикулуми	Нема соодветни услови	Вкупно
музичко	76 (16,1%)	5 (1%)	52 (11%)	17 (3,6%)	150 (31,9%)
македонски	156 (33,1%)	9 (1,9%)	25 (5,3%)	10 (2,1%)	200 (42,5%)
педагошко- психолошка служба	57 (12,1%)	20 (4,2%)	30 (6,3%)	13 (2,7%)	120 (25,5%)
Вкупно	289 (61,4%)	34 (7,2%)	107 (22,7%)	40 (8,5%)	470 (100%)

$$df = 6$$

$$\chi^2 = 59,44$$

$$\chi^2_{(0,05)} = 12,59$$

$$\chi^2_{(0,01)} = 16,81$$

Бидејќи добиениот χ^2 е поголем од граничната вредност на χ^2 за избрано ниво на значајност 0,05, се заклучува дека при 95% веројатност постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците и педагозите/психолозите и поставената хипотеза се отфрла.

Ставови на педагошко-психолошката служба

Учениците се заинтересирани за изучување на етно-педагошки содржини во наставните предмети музичко образование и македонски јазик	f	%
а) многу се заинтересирани	69	57,43
б) делумно се заинтересирани	35	29,62
в) не се заинтересирани	16	12,95
Вкупно:	120	100

Табела бр.24



Графикон бр.25

На ова прашање добиени се различни одговори од страна на педагошко – психолошката служба. Притоа 57,43% од испитаниците сметаат дека учениците заинтересирани се многу. Од друга страна пак 29,62% одговориле дека учениците делумно се заинтересирани, а додека пак 12,95% одговориле дека учениците не се заинтересирани за изучување на етно-педагошки содржини во наставните предмети музичко образование и македонски јазик.

Како одговор од стручните служби, по однос на прашањето како влијаат овие содржни на учениците, треба да се истакне дека според нив етно содржините - народните литературни творби имаат позитивно влијание. Тие ги насочуваат учениците кон вреднување на вистината и доброто, кон

препознавање на различните видови карактери (однесување) и формирање на критичен однос кон некои од нив.

Дел од педагошка-психолошката служба истакнуваат дека помалите ученици реагираат позитивно и ги прифаќаат добро овие содржини и имаат желба за повеќе, додека поголемите сметаат дека не е модерно и дека е „селски“, сакаат помодерни трендови. Но, сепак етно-содржините се дел од нашата историја и традиција и не треба во никој случај да ги игнорираме, затоа што тие сакаат така. Но кога ќе им се претстави содржината на креативен и на интересен начин, се постигнуваат позитивни резултати.

Од друга страна пак, дел од стручната служба наведува дека со реализацијата на етно содржините кај учениците се забележува интерес за темата, а со самото тоа се зголемува потребата за нови сознанија кои се поврзани со корените. Тие наведуваат дека учениците се мошне љубопитни со цел да го осознаат минатото, посебно, обичаите и носиите.

Стручната служба наведува дека интересот на учениците е солиден, бидејќи учениците ја чувствуваат блискоста на етно музиката со нашата традиција.

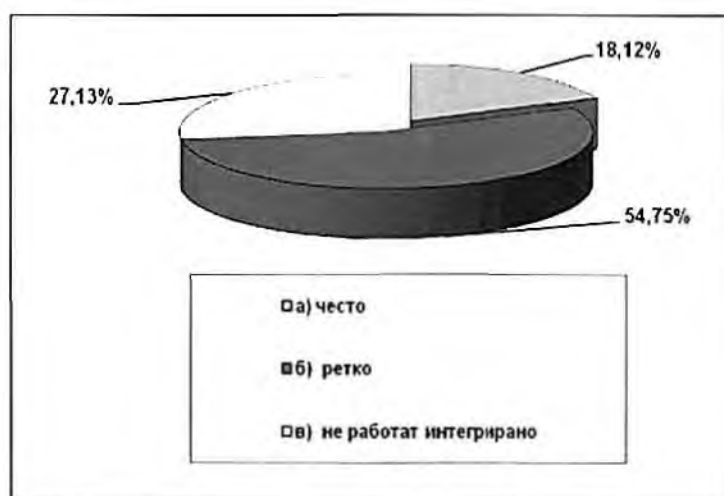
Мислењата од педагошко-психолошката служба од едно училиште од источниот регион е дека „Интересот за етно-содржините на учениците е голем, бидејќи нашето училиште е од еднороден етникум (македонски), рурална средина и содржините кои се изучуваат од етнологски карактер им се поблиски на учениците како ора, песни, носии, фестивали - Истибанско здравоживо, слави, религија, традиционални јадења, обичаи, селска стара архитектура, учениците се чувствуваат способни да соработуваат и активно да учествуваат во реализацијата на етно-содржините.

Интересот кај учениците за оваа тема е доволно голем за да може наставникот по музичко образование повеќе да го зголеми. Овие содржини привлекуваа внимание, создаваат интерес да се дознае нешто повеќе за минатото и традицијата на нашиот народ.

Ставови на педагошко-психолошката служба

Наставниците по музичко образование и македонски јазик ги користат интегрираните курикулуми во наставата	f	%
а) често	22	18,12
б) ретко	66	54,75
в) не работат интегрирано	32	27,13
Вкупно:	120	100

Табела бр.25



Графикон бр.26

Во врска со прашањето за тоа колку наставниците користат интегрирани курикулуми во наставата, повеќе од половина (54,75%) од педагошко – психолошката служба одговориле дека наставниците ретко ги користат интегрираните курикулуми во наставата, додека пак 27,13% од испитаниците одговориле дека наставниците не работат интегрирано, а само 18,12% од испитаниците одговориле дека наставниците често во наставата користат интегрирани курикулуми.

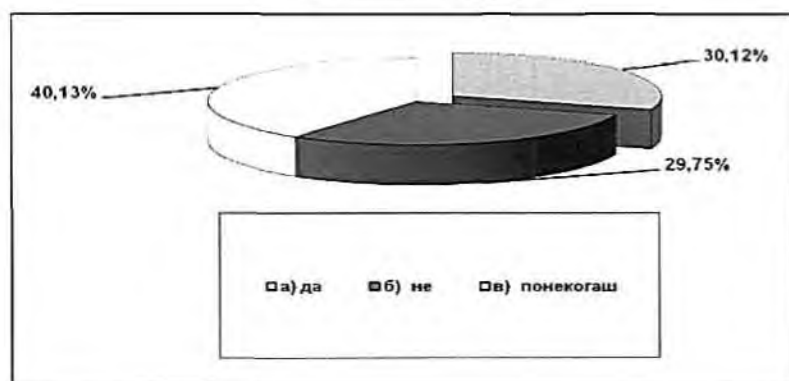
Еве еден конкретен пример од Кочани во оваа насока: Во училиштето заедно со претставникот од Мировниот Корпус (Лиен Баутен), направен е мјузикл со наслов „Бродвеј доаѓа во Кочани“. Со собраните средства од

прикажаниот мјузикл, купени се изворни народни инструменти (тапан, тамбури, кемане, шупелки, двојанки и гајдурки). Овие инструменти потоа тие ги користат во оркестарот. Исто така, тие наведуваат дека етно-содржините можат да се интегрираат преку повеќе подрачја по предметот македонски јазик како што се: медиумска култура, народна литература, изразување и творење и проектни активности.

Ставови на педагошко-психолошката служба

Наставниците кои реализираат настава по музичко образование и македонски јазик бараат помош од Вас.	f	%
а) да	36	30,12
б) не	36	29,75
в) понекогаш	48	40,13
Вкупно:	120	100

Табела бр.26



Графикон бр.27

На шестото прашање, педагошко-психолошката служба одговорила дека наставниците кои реализираат настава по музичко образование и македонски јазик понекогаш бараат помош од нив (за оваа алтернатива се определите 40,13%). Од друга страна, пак 30,12% од испитаниците одговориле дека наставниците бараат помош од нив. А блиску до овој е и процентот од 29,75% од истражувачкиот примерок кои одговориле дека наставниците не бараат помош од нив.

Дел од педагошко–психолошката служба наведуваат дека за овој вид активности наставниците се подготвуваат самостојно, користејќи ја својата креативност, употребуваат дополнителна литература, пребаруваат на Интернет, може да истражуваат во локалните музеи или пак нè консултираат нас, понекогаш или пак стручни лица од таа област за да црпат искуства. Тие наведуваат дека не постојат насоки за реализација на ваков тип содржини и секој наставник сам истражува.

Исто така, дел истакнуваат дека нормално е кога наставникот има потреба да бара помош, а таа секако е потребна и добредојдена доколку има потреба од неа. Тоа е така затоа што, дел од наставниците и немаат толку познавања од таа област и им се потребни одредени насоки и напатствија.

Според стручната служба, наставниците бараат помош пред сè користејќи литература, медиуми и личен контакт со директно инволвирани лица - стручњаци за оваа област. Најсоодветна подготовка на наставниците според нив би била комбинацијата од готови насоки и лично истражување. За готови насоки би можеле да бидат оние теми што се дадени во учебниците, а сè останато треба самиот наставник да го долови како предизвик за добивањето знаење кај учениците.

Исто така, најдиректна помош, според дел од нив се советниците за таа област, а исто така и од други стручни лица кои имаат пошироки познавања од етно содржините. Убаво би било кога наставникот ќе може да организира посети за учениците на места кои имаат допирни точки со нашиот фолклор.

Според педагошко–психолошката служба помошта на наставниците за поуспешна реализација на овие содржини е благородна, бидејќи таа е директно поврзана со народот, кој пак е главен носител на споменатата тема.

Ставови на педагошко-психолошката служба

Наставниците при реализацијата на интегрираните курикулуми од музичко образование и македонски јазик наидуваат на потешкотии	f	%
а) многу често	91	75,67
б) немаат потешкотии	28	23,27
в) немам сознанија	1	1,06
Вкупно:	120	100

Табела бр.27



Графикон бр.28

На следното прашање најголемиот дел од педагошко-психолошката служба се определиле за алтернативата дека наставниците при реализацијата на интегрираните курикулуми од музичко образование и македонски јазик многу често наидуваат на потешкотии. Педагошко-психолошката служба смета дека наставниците треба да бараат помош за реализирање на вакви содржини од стручни лица кои ќе ги упатат на вистинското место.

Помошта е потребна за подетални информации за регионот, за видот на народни носии, нивната изработка, инструменти со кои се изведува етно музиката.

Ставови на педагошко-психолошката служба

Каков е Вашиот впечаток од посетените часови на кои се реализираат етно педагошки содржини	f	%
а) часот е интересен и возбудлив	50	41,74
б) учениците се заинтересирани	47	39,17
в) нема интерес кај учениците	23	19,09
Вкупно:	120	100

Табела бр.28



Графикон бр.29

Во врска со впечатокот на педагошко-психолошката служба од посетените часови на кои се реализираат етно-педагошки содржини добиени се следните одговори: 41,74% од испитаниците сметаат дека часот е интересен и возбудлив, 39,17% одговориле дека учениците се заинтересирани, а 19,09% од испитаниците одговориле дека нема интерес кај учениците.

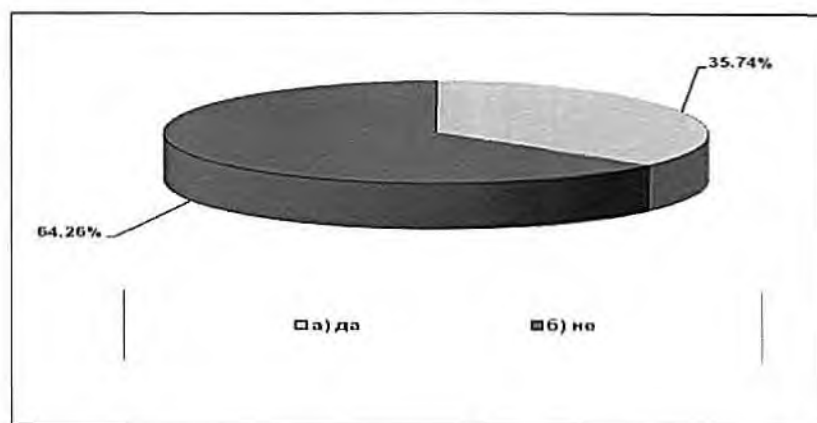
Реализацијата на етно-содржините во наставата, според педагошко-психолошката служба е позитивно, конкретно преку оваа тема тие истакнуваат дека учениците дознаваат повеќе за своите корени, потребите, навиките, па и секојдневието на нашите предци во минатото и кај нив се пројавува љубопитство за она што било карактеристично за носиите и обичаите. Педагошко-психолошката служба смета дека учениците на часовите кога се

реализираат етно-педагошки содржини се чувствуваат релаксирано и создаваат опуштена и активна атмосфера во која самите искажуваат интерес за учество и сакаат да слушаат народни ора и соработуваат при реализација на наставата од темата за народно творештво и народни инструменти. Дел од педагошко-психолошката служба истакнуваат дека кога се реализираат вакви видови содржини постепено се зголемува интересот и кај учениците, бидејќи ги интересираат обичаите и традицијата, затоа што тие се идните генерации кои ќе ја негуваат во иднина.

Ставови на педагошко-психолошката служба

Учениците од Вашето училиште членуваат во културно уметнички друштва	f	%
а) да	43	35,74
б) не	77	64,26
Вкупно:	120	100

Табела бр.29



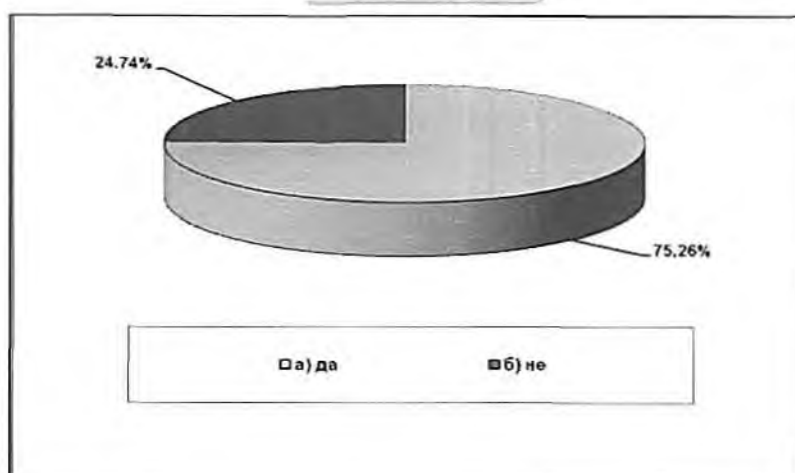
Графикон бр.30

На прашањето – Учениците од Вашето училиште членуваат во културно уметнички друштва, 64,26% од педагошко-психолошката служба одговориле да, додека пак, 35,74% одговориле дека учениците не членуваат во културно-уметнички друштва.

Ставови на педагошко-психолошката служба

Постои ли интерес на учениците за изборните предмети од деветгодишното основно образование.	f	%
а) да	90	75,26
б) не	30	24,74
Вкупно:	120	100

Табела бр.30



Графикон бр.31

Во врска со интересот на учениците за изборните предмети најголем дел од педагошко-психолошката служба, односно, висок процент од 75,26% од испитаниците се определиле за алтернативата *да*, односно дека постои интерес кај учениците, а 24,74% од испитаниците одговориле дека не постои интерес.

Педагошко-психолошката служба истакнува дека интересот на учениците е пред сè поради тоа што со запознавање и слушање на музичкиот фолклор, тие го запознаваат нивното богато етно наследство кое претставува вистинска ризница од која и современите текови земаат влијание.

На последното прашање педагошко-психолошките служби исто така посочија предлози за етно-педагошки содржини кои можат да се имплементираат во наставата. Во обработката е направена ранг листа од нивните најчести одговори:

1. Изучување на народни ора
2. Изучување на народни песни (стари изворни песни)
3. Етно музика
4. Народни обичаи (како се празнува и зошто)
5. Народни песни (текст, музика и народни инструменти)
6. Практична изведба на народни ора

Интеграцијата на етно-содржините со македонскиот јазик треба да придонесе за развој и збогатување на личноста на учениците, за формирање на нивниот национален идентитет; ќе придонесе за изградување на чувството за убаво; за развој на љубовта кон својата земја и народ, кон почитување на културните и етно традициите на својот народ; интеграцијата може да придонесе кон развивање на емпатијата кај учениците, развој и сензибилитет за праведност, чесност и осудување на неморално и нечовечко однесување.

Според стручната служба, содржините кои може да се интегрираат се различните анализи и обработки на дела од наши автори од минатиот век (романите и битовите драми), песните преку кои е прикажана народната традиција (и лирски и епски), дискусиите на дадени теми поврзани со фолклорот, пишувањето состави на теми поврзани со народната традиција, како и преку читање текстови, посети на музеи, куќи, прошетки до историски знаменитости, разговори.

Тие сметаат дека речиси нема текст од кој не може да се извлече некоја народна поговорка или мудра мисла и реализацијата на интегрираните курикулуми може да се направи во сите одделенија, зашто народното творештво е наше непроценливо богатство и наследство. Етно содржини можат да се интегрираат во наставни содржини и во пониски одделенија, а и во повеќе наставни предмети.

Сето ова сметаме дека може да се реализира преку изработка на дидактички модели на интегрирани часови од наставните предмети музичко образование и македонски јазик и нивна имплементација и реализација.

4. Анализа на ставовите на учениците

Ставови на ученици

Колку Ви се интересни часовите на кои се реализираат етно-содржини како на пример народни песни, народни приказни, драми	f	%
а) да, многу ми се интересни	112	37,46
б) не ми се интересни	10	3,33
в) да интересни ми се, но сакам и други содржини	178	59,21
Вкупно:	300	100

Табела бр.31



Графикон бр.32

Со цел да дознаеме какви се ставовите на учениците, односно каков е интересот на учениците за часовите на кои се реализираат етно содржини, им го поставивме прашањето: Колку Ви се интересни часовите на кои се реализираа етно-содржини, како на пример народни песни, народни приказни, драми. Од добиените одговори од учениците можеме да утврдиме дека околу 60 % од нив сметаат дека им се интересни но, сепак сакаат и други содржини. Од друга страна пак, околу 40% одговориле дека им се интересни, а додека пак мал е процентот на оние ученици кои одговориле дека овие содржини не им се интересни.

Второто прашање е од отворен тип и се однесува на тоа која етно-содржина на учениците им оставила најголем впечаток во текот на учебната

година. На ова прашање добиени се различни одговори од страна на учениците и тоа: народни инструменти, народни песни, народни приказни, народни ора, романси, балади, народната песна „Заљубиле се две луди млади“, орото „Пајдушко“, народни песни за верски празници, цртање на народни носии, изработка на плакати со најразлични етно содржини, разговори за народни носии, цртање шари на народни носии, драма, посебно драмата „Печалбари“, народната песна „Развила гора зелена“, играње на народни ора, истражување на родниот крај, народната песна „Ај да бегаме, мори Васе“, песната „Кажми ми, кажми Катинке“, песната „Не си го продавај, Кољо, чифликот“, песната „Рум, дум, дум“. Од добиените одговори можеме да воочиме дека учениците посебно го искажуваат нивниот интерес за изучување на народните песни како етно содржина која им оставила најголем впечаток, па дури ги наведуваат и насловите на песните. Тие имаат интерес за изучување и на другите етно содржини по музичко образование и македонски јазик, како што се народните приказни и драмите. На часовите, учениците се чувствуваат многу опуштено, бидејќи сметаат дека обработката на етно содржините за нив е нешто блиско што го знаат и што можат да го сфатат и доживеат.

Учениците веќе имаат изградено систем на сфаќање преку кој сакаат да осознаат за нашето минато преку етно содржините. Покажуваат внимание, бидејќи содржината им е блиска и за истата можат да дискутираат со нивните родители и членови на постари колена. Оттука, можеме да утврдиме дека учениците покажуваат интерес за изучување на етно содржини и фолклорот. Учениците покажуваат интерес и особено внимание за овие содржини, бидејќи станува збор за музика од нашето поднебје и бидејќи сите имале прилика да слушнат или видат некој од народните изворни инструменти.

Со помош на хи квадратот пресметано е дали постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците по музичко образование и учениците за интересот за изучување на етно-педагошки содржини во наставата по музичко образование во деветгодишното основно образование. Притоа тргнавме од хипотезата - *Не постои статистички значајна разлика во мислењата на наставниците по музичко образование и учениците за*

интересот за изучување на етно-педагошки содржини во наставата по музичко образование во деветгодишното основно образование.

Добиени фреквенции

		Мислење			Вкупно
		Не се интересни	Интересни се	Интересни се, но има потреба и од други содржини	
Наставници и ученици	Наставници	9 (2%)	59 (13,1%)	82 (18,2%)	150 (33,3%)
	Ученици	112 (24,8%)	10 (2,2%)	178 (39,5%)	300 (66,6%)
Вкупно:		121 (26,8%)	69 (15,3%)	260 (57,7%)	450 (100%)

$$df = 2$$

$$\chi^2 = 121,41$$

$$\chi^2_{(0,05)} = 5,99$$

$$\chi^2_{(0,01)} = 9,21$$

Бидејќи добиениот χ^2 е поголем од граничната вредност на χ^2 за избрано ниво на значајност 0,05, се заклучува дека при 95% веројатност постои статистички значајна разлика во мислењата, при што поставената хипотеза се отфрла.

Со помош на хи квадратот пресметано е дали постои статистички значајна разлика во мислењата на педагозите/психолозите и учениците за интересот за изучување на етно-педагошки содржини во наставата по музичко образование во деветгодишното основно образование. Притоа тргнавме од хипотезата - Не постои статистички значајна разлика во мислењата на педагозите/психолозите и учениците за интересот за изучување на етно-педагошки содржини во наставата по музичко образование во деветгодишното основно образование.

Добиени фреквенции

	Мислење			Вкупно:
	Не се интересни	Интересни се	Интересни се, но има потреба и од други содржини	
Педагошко-психолошка служба	80 (19%)	30 (7,1%)	10 (2,3%)	120 (28,5%)
Ученици	112 (26,6%)	10 (2,3%)	178 (42,3%)	300 (71,4%)
Вкупно:	192 (45,7%)	40 (9,5%)	188 (44,7%)	420 (100%)

$$df = 2$$

$$\chi^2 = 108,19$$

$$\chi^2_{(0,05)} = 5,99$$

$$\chi^2_{(0,01)} = 9,21$$

Бидејќи добиениот χ^2 е поголем од граничната вредност на χ^2 за избрано ниво на значајност 0,05, се заклучува дека при 95% веројатност постои статистички значајна разлика во мислењата, односно поставената хипотеза се отфрла.

Ставови на ученици

Кои изборни предмети со етно-содржини ги изучувате	f	%
а) Истражување на родниот крај	75	25,12
б) Нашата татковина	60	20,13
в) Танци и ора	67	22,17
г) Проекти од музичката уметност	81	26,91
д) не изучувам ниту еден од наведените предмети	17	5,67
Вкупно:	300	100

Табела бр.32



Графикон бр.33

Учениците од истражувачкиот примерок во нивните училишта прават избор на два изборни предмета. Во врска со изборот направен од страна на учениците за изборните предмети, а со цел да утврдиме кои изборни предмети со етно содржини ги изучуваат тие, им го поставивме третото прашање. На ова прашање добивме различни одговори од учениците. Притоа околу 1/4 од истражувачкиот примерок го одбрале изборниот предмет Истражување на родниот крај, а нешто повеќе од 1/4 се определиле за предметот Проекти од музичката уметност. Потоа околу 22% од учениците се определиле за Танци и ора, додека пак 20,13% се определиле за изборниот предмет Нашата татковина и околу 5% се определиле за алтернативата дека не изучуваат ниту еден од наведените предмети.

Ставови на ученици

Дали сте член во некоја секција кадешто има застапено етно-содржини	f	%
а) да, член сум	118	39,45
б) не сум член	10	3,34
в) немам доволно време да членувам во секција	172	57,21
Вкупно:	300	100

Табела бр.33



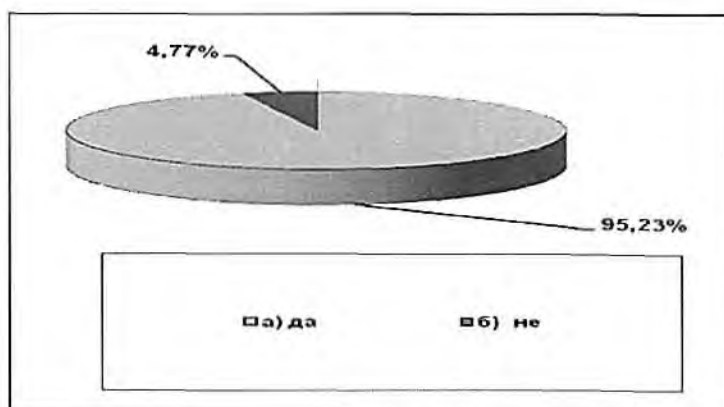
Графикон бр.34

Петтото прашање за учениците гласи: Дали сте член во некоја секција кадешто има застапено етно-содржини, и најголемиот дел од учениците, односно повеќе од половина од истражувачкиот примерок одговориле дека немаат доволно време да членуваат во секција. Дел од учениците, односно околу 40% одговориле дека членуваат во секција, а само мал дел од учениците, околу 4% одговориле дека не членуваат во секција.

Ставови на ученици

Дали сте член во некое културно-уметничко друштво	f	%
а) да	286	95,23
б) не	14	4,77
Вкупно:	300	100

Табела бр.34



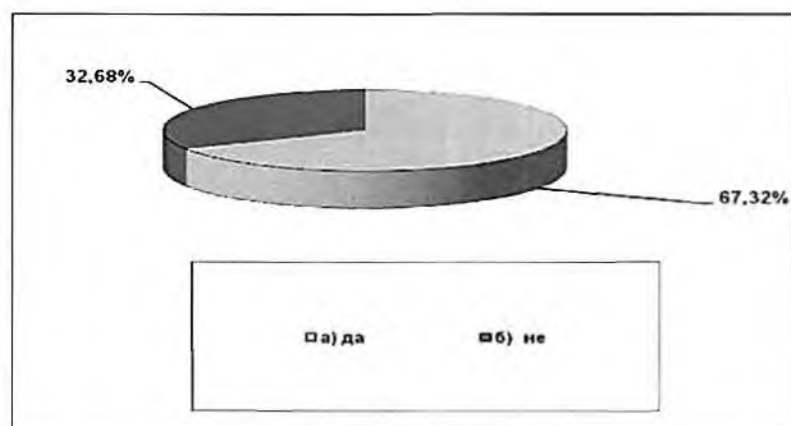
Графикон бр.35

На прашањето *Дали сте член во некое културно-уметничко друштво*, многу висок процент од учениците и тоа дури повеќе од 95% одговориле дека членуваат во културно-уметнички друштва, а само околу 5% одговориле дека не членуваат.

Ставови на ученици

Дали би сакале етно-содржините повеќе да бидат застапени во наставата	f	%
а) да	202	67,32
б) не	98	32,68
Вкупно:	300	100

Табела бр.35



Графикон бр.36

Осмото прашање гласи: *Дали би сакале етно-содржините повеќе да бидат застапени во наставата*, повеќе од две третини од учениците одговориле дека сакаат етно-содржините повеќе да бидат застапени во наставата, а околу 1/3 од учениците одговориле дека не сакаат.

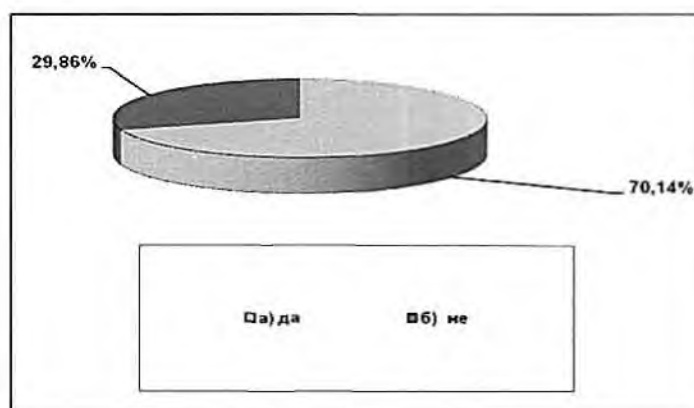
Учениците сакат етно-содржините што повеќе да бидат застапени во наставата, бидејќи, како што велат тие „Додека ја проучуваме народната литература, обожаваме да соработуваме со постарите, трпеливо ги сослушуваме и ги запишуваме нивните искуства, умотворби, верувања, обичаи“. Тие истакнуваат дека позитивно влијае секоја народна поговорка и пораката од народната умотворба.

Етно-содржините влијаат позитивно во наставата, бидејќи преку овие содржини учениците спознаваат некои обичаи, стари изворни песни и инструменти (наставник по музичко образование).

Ставови на ученици

Дали би сакале етно-содржините повеќе да бидат застапени во воннаставните активности	f	%
а) да	210	70,14
б) не	90	29,86
Вкупно:	300	100

Табела бр.36



Графикон бр.37

Потоа на учениците им беше поставено прашањето *Дали би сакале етно-содржините повеќе да бидат застапени во воннаставните активности* и на ова прашање повеќе од 70% одговориле дека сакаат етно-содржините повеќе да бидат застапени во воннаставните активности, а околу една третина од учениците одговориле дека не сакаат овие содржини да бидат застапени во воннаставните активности. Добиените резултати покажуваат дека етно педагошките содржини влијаат позитивно, бидејќи учениците на тој начин го запознаваат и негуваат фолклорот на нашата нација и нивните предци, ја негуваат нашата изворна музика и се активираат во образовниот процес во овој дел.

Учениците веќе имаат изградено систем на сфаќање преку кој сакаат да осознаат за нашето минато преку етно содржините. Покажуваат внимание, бидејќи содржината им е блиска и за истата можат да дискутираат со нивните родители и членови на постари колена. Оттука, можеме да утврдиме дека учениците покажуваат интерес за изучување на етно содржини и фолклорот. Учениците покажуваат интерес и особено внимание за овие содржини, бидејќи станува збор за музика од нашето поднебје и бидејќи сите имале прилика да слушнат или видат некој од народните изворни инструменти.

Учениците сакат етно-содржините што повеќе да бидат застапени во наставата, бидејќи, како што велат тие „Додека ја проучуваме народната литература, обожаваме да соработуваме со постарите, трпеливо ги сослушуваме и ги запишуваме нивните искуства, умотворби, верувања, обичаи“. Тие истакнуваат дека позитивно влијае секоја народна поговорка и пораката од народната умотворба.

Добиените резултати покажуваат дека етно педагошките содржини влијаат позитивно, бидејќи учениците на тој начин го запознаваат и негуваат фолклорот на нашата нација и нивните предци, ја негуваат нашата изворна музика и се активираат во образовниот процес во овој дел.

5. Резултати од евалуацијата

Значењето на изучувањето на народното творештво е повеќестрано. Преку него децата се запознаваат со културното наследство на својот, но и на другите народи, што придонесува за развојот на општата култура, меѓусебното разбирање и почитување. Со негување на народното творештво ги воспитуваме младите генерации да ја чуваат својата културна традиција, народните обичаи и идентитет.

Според добиените податоци од наставниците, можеме да констатираме дека интересот за изучување на етно-содржините кај учениците е голем, посебно за народните песни и приказни, односно учениците, со задоволство, честопати самостојно изработуваат презентации, посебно за народните песни. Притоа, како извори ги користат Интернет - страниците и книжевните изданија. При изучувањето на народните песни, лирски, епски и лирско-епски, често пати постои интегрирање со предметот музичко образование кај учениците во третиот циклус од деветгодишното основно образование.

Воедно, можеме да посочиме дека изучувањето на детските брзозборки, како и гатанки и поговорки придонесува за развивање на нивниот говор и ритам. Интегрирањето на етно-содржините со двата предмета (музичко образование – македонски јазик) позитивно влијае врз психофизичкиот развој на учениците. Текстот на народната песна е посебно значаен, бидејќи преку него учениците се запознаваат со обичаите, верувањата и сфаќањата на народот. Но, текстот, посебно на љубовните и хумористичните песни, има за цел да развесели. Пеењето на овие песни, кои се со ведар и весел тон, предизвикува радост и кај учениците. Тие со задоволство ги усвојуваат овие народни песни и брзо ги учат напамет, бидејќи се со кратка и едноставна мелодија и со често повторување на текстот. Изучувањето и пеењето на песни има значајно место во воспитно-образовниот процес. Тоа во голема мера влијае врз слухот, ритамот и емоционалниот живот на децата, како и врз изградувањето на естетскиот музички вкус.

Согласно добиените сознанија, можеме да констатираме дека според наставниците по музичко образование етно-содржините влијаат позитивно во

наставата преку тоа што младите се навраќаат на традицијата, односно самата култура на народот. Тие се навраќаат кон етно-ритмовите на нашиот фолклор и подетално се запознаваат со специфичните украси при изворното пеење, па затоа и се вели: „Ако сакаш да му ја видиш културата на еден народ, види му го фолклорот“.

Етно-содржините во наставата по музичко образование се прифатени од учениците, а посебен интерес пројавуваат кога треба да научат некоја народна традиционална песна.

Темата Народно музичко творештво е посакувана од учениците. Најмногу сакаат да слушаат народни ора, бидејќи завршниот дел од часот е наменет за играње на оро. Изработените дигитални содржини за народни музички инструменти всушност се лајт мотив во градењето на етно-содржините во наставата по музичко образование и ги заинтересираа учениците што повеќе да ги слушаат звуците на народните музички инструменти.

Воедно, при изучување на етно-содржините кај учениците може да се забележи радоста, задоволството и заинтересираноста за часот, односно во училниците имаме многу пријатна и позитивна атмосфера за работа. Секако дека овие содржини во голема мера влијаат врз развивање на припадност, заедништво, патриотски чувства, развивање на љубов кон својата татковина и зачувување на традицијата на својот народ. Поврзаноста на верските празници со етно-содржините и размената на информации како учениците ги празнуваат во кругот на своето семејство, допринесува да се зачува и негува семејната традиција.

Интегрирање на содржините од двата предмети според наставниците е можно преку: обработка на народна поезија, но и авторска поезија за која има создадено музика. Тие истакнуваат дека има големи можности за меѓусебно интегрирање на содржините со што наставниот процес би бил поразновиден, интересен и динамичен.

Педагошко-психолошката служба истакнува дека интересот на учениците е пред сè поради тоа што со запознавање и слушање на музичкиот фолклор,

тие го запознаваат нивното богато етно наследство кое претставува вистинска ризница од која и современите текови земаат влијание.

Интеграцијата на етно-содржините со македонскиот јазик треба да придонесе за развој и збогатување на личноста на учениците, за формирање на нивниот национален идентитет; ќе придонесе за изградување на чувството за убаво; за развој на љубовта кон својата земја и народ, кон почитување на културните и етно традициите на својот народ; интеграцијата може да придонесе кон развивање на емпатијата кај учениците, развој и сензибилитет за праведност, чесност и осудување на неморално и нечовечко однесување.

Според стручната служба, содржините кои може да се интегрираат се различните анализи и обработки на дела од наши автори од минатиот век (романите и битовите драми), песните преку кои е прикажана народната традиција (и лирски и епски), дискусиите на дадени теми поврзани со фолклорот, пишувањето состави на теми поврзани со народната традиција, како и преку читање текстови, посети на музеи, куќи, прошетки до историски знаменитости, разговори.

Тие сметаат дека речиси нема текст од кој не може да се извлече некоја народна поговорка или мудра мисла и реализацијата на интегрираните курикулуми може да се направи во сите одделенија, зашто народното творештво е наше непроценливо богатство и наследство. Етно содржини можат да се интегрираат во наставни содржини и во пониски одделенија, а и во повеќе наставни предмети.

Сето ова сметаме дека може да се реализира преку изработка на дидактички модели на интегрирани часови од наставните предмети музичко образование и македонски јазик и нивна имплементација и реализација.

Учениците веќе имаат изградено систем на сфаќање преку кој сакаат да осознаат за нашето минато преку етно содржините. Покажуваат внимание, бидејќи содржината им е блиска и за истата можат да дискутираат со нивните родители и членови на постари колена. Оттука, можеме да утврдиме дека учениците покажуваат интерес за изучување на етно содржини и фолклорот. Учениците покажуваат интерес и особено внимание за овие содржини, бидејќи

станува збор за музика од нашето поднебје и бидејќи сите имале прилика да слушнат или видат некој од народните изворни инструменти.

Учениците сакат етно-содржините што повеќе да бидат застапени во наставата, бидејќи, како што велат тие „Додека ја проучуваме народната литература, обожаваме да соработуваме со постарите, трпеливо ги сослушуваме и ги запишуваме нивните искуства, умотворби, верувања, обичаи“. Тие истакнуваат дека позитивно влијае секоја народна поговорка и пораката од народната умотворба.

Добиените резултати покажуваат дека етно-педагошките содржини влијаат позитивно, бидејќи учениците на тој начин го запознаваат и негуваат фолклорот на нашата нација и нивните предци, ја негуваат нашата изворна музика и се активираат во образовниот процес во овој дел.

6. Анализа на наставните програми по македонски јазик и музичко образование во третиот циклус од деветгодишното основно образование

На почетокот на истражувањето започневме со анализа на наставните програми по македонски јазик и музичко образование. Целта на оваа анализа е да се воочи застапеноста на етно-педагошките содржини во овие наставни програми, како и да се утврди компатибилноста на програмските цели и активности.

При анализата на наставната програма по македонски јазик за седмо/9 одделение доаѓаме до сознанија дека се застапени етно-педагошки содржини кои се однесуваат на тоа ученикот:

- да умее да интерпретира текстови од народната и од уметничката литература;
- да ги препознава спецификите и белезите на авторската и народната литература;
- да прави разлика при интерпретацијата на лирските и епските дела – авторски и народни;
- да ги препознава стилските изразни средства во народната и авторската поезија;
- да прави композициска анализа на песната и видот на строфата, стихот и римата во песните – авторски и народни.
- да прави разлика меѓу мит, легенда и предание како видови фолклорни текстови;
- да умее да прави корелација со содржини од другите наставни подрачја особено со ликовното, музичкото, филмското, театарското и други уметнички подрачја.

Воедно од наведените цели на наставата во осмо/9 одделение можеме да издвоиме неколку цели со етно-педагошки содржини:

- да се оспособи за правење разлика и анализа на баладата и романсата како видови поетски творби преку примери од авторската и народната поезија;
- да ги класифицира социјалните песни според мотивите;
- да ги препознава стилските изразни средства во народната и авторската поезија;
- споредба и анализа на литературните прозни видови расказ и роман.

Наведените цели на наставата во осмо/8 пак, кои веќе од наредната година ќе важат за деветто одделение, можеме да издвоиме неколку цели со етно-педагошки содржини:

- да ги препознава стилските изразни средства во народната и авторската поезија;
- да прави композициска анализа на песната и видот на строфата, стихот и римата во песните – авторски и народни.

При анализата на програмските подрачја во наставната програма по македонски јазик и тоа: Јазик (50 часа), Литература и лектира (50 часа), Изразување и творење (34 часа), Медиумска култура (10 часа), беше согледано дека етно-педагошките содржини се застапени само во програмското подрачје Литература и лектира (во целите, содржините и активностите и методите од наставната програма). Сумирано конкретните цели од ова програмско подрачје во пресек во последната фаза на деветгодишното основно образование се следните:

Ученикот/ученичката:

- да ги објасни белезите на авторската поезија во споредба со народната поезија.
- да ги класифицира лирските песни според мотивите (родољубиви, пејзажни, љубовни, хумористични).
- да ги согледува елементите на митот, легендите и на преданијата;
- да ги препознава спецификите на основните драмски видови, со посебен акцент на трагедијата и комедијата;

- да ги препознава стилските изразни средства во народната и авторската поезија;
- да прави композициска анализа на песната и видот на строфата, стихот и римата во песните—авторски и народни.

Етно-педагошките содржини застапени во наставните програми не се во голем број, но при анализата на секоја од следните наставни содржини треба да се обрне внимание на фактот дека истите се реализираат во поголем број на часови при што, покрај горенаведените општи цели за делот литература во кој се зборува и за етно елементи, има и поконкретни цели кои се реализираат етапно. Потсетуваме на содржините и на активностите кои се застапени во наставните програми, а кои наставниците по македонски јазик во основното образование ги применуваат.

Содржини:

- белези на авторската и на народната поезија;
- класификација на лирските песни според мотивите;
- народна проза: мит, легенди, преданија;
- основни драмски видови: трагедија, комедија, современа драма (како поими);
- стилски изразни средства,
- епски и лирски видови.

Активности и методи кои најчесто се користат при реализацијата на овие содржини се:

- анализа на песни од народната и уметничката (авторска) поезија. споредување на истите, вежби за објаснување на разликите меѓу народната и авторската поезија;
- творби со различни мотиви. класификација на истите според мотивите. вежби за објаснување на визуелните и аудитивните елементи во песните. аудиосредства. вежби за творење песни;

- вежби со соодветни текстови за воочување на елементарните разлики меѓу митот, легендите и преданијата, метод на компарација, метод на корелација во групна форма на работа: собирање творби од македонскиот фолклор и правење сиден весник; ликовно илустрирање на весникот со митолошки ликови;
- извадоци од соодеветни драмски текстови; вежби за препознавање и определување на етапите на драмското дејство; метод на читање по улоги; метод на креативно пишување за претворање на прозен во драмски текст; аудитивен метод за слушање на радио-драма и правење разлика во говорот на актерите.

Во наставната програма по музичко образование, односно во целите за развојниот период од седмо до деветто одделение, можеме да воочиме само една општа цел во која се застапени етно-педагошките содржини.

Ученикот/ученичката:

- да се запознае со посложени музички дела од различни стилови и жанрови, како и со примери од народното музичко творештво.

И во целите на наставната програма за седмо одделение можеме да воочиме само една цел во која се застапени етно-педагошките содржини.

Ученикот/ученичката:

- да ги продлабочи знаењата на елементите и карактеристиките на народното музичко творештво.

При анализа на наставните теми: Пеење (8 часа), Музичка писменост (8 часа), Слушање музика (10 часа), Свирење на детски музички инструменти (4 часа), Основни музички форми (2 часа), Народно музичко творештво (4 часа) во наставната програма по музичко образование за седмо одделение, воочуваме дека во наставната тема Пеење се застапени етно-педагошки содржини и тоа во целите:

Ученикот/ученичката:

- да пее песни различни во нерамноделени тактови.

Во содржините:

- Пеење по слух детски, уметнички, народни песни, песни поврзани со државни и верски празници различни по содржина и карактер.
- Пеење народни песни по слух во нерамноделен такт (воведување во нерамноделни тактови).

Во активностите:

- Пеење народни песни со карактеристични народни ритми според постапката на обработка на песна по слух (пр.: песни во 5/8 или 7/8 такт, традиционални народни песни и песни од различни етнички заедници).

Исто така, во наставната програма по музичко образование застапена е и цела наставна тема Народно музичко творештво која е предвидена со четири наставни часа. Во целите:

Ученикот/ученичката:

- да се запознае со поделбата на народните ора;
- да ги воочува основните карактеристики на народните ора;

Исто така и во содржините се застапени народните ора и поделба на ората (соборски и обредни).

Учениците треба да се запознаат со поимите Соборски ора: Сред село; Мегдан и Обредни ора (машки поворки и женски поворки). Во активностите и методите учениците се запознаваат со орската традиција преку фотографии, видео и аудио материјали. Исто така застапено е креативно изразување преку создавање на елементи од обичаи (според локалната традиција).

Анализирајќи ги целите во развојниот период од седмо до деветто одделение на наставните програми по музичко образование и македонски јазик во третиот циклус од деветгодишното основно образование, можеме да констатираме дека не се компатибилни во целост.

Ќе дадеме преглед на истото компарирајќи ги двете програми – по предметот македонски јазик и по предметот музичко образование и користејќи ги веќе наброените, горенаведени цели и содржини.

При анализата на целите на наставата во седмо одделение на наставните програми по музичко образование и македонски јазик можеме да констатираме дека исто така не се компатибилни во целост. Имено, конкретната

цел во наставната програма по македонски јазик, според која ученикот/ученичката треба да ги класифицира лирските песни според мотивите (родољубиви, пејзажни, љубовни, хумористични) е делумно поврзана со конкретната цел од наставната програма по музичко образование во која е истакнато дека ученикот/ученичката треба да пее песни различни по содржина и карактер, со примена на соодветно темпо и динамика. Останатите цели не соодветствуваат меѓусебно.

Во целите на наставната програма по македонски јазик во осмо/9 одделение воочуваме цели кадешто се застапени етно-педагошки содржини и ученикот/ученичката треба: да ги разликува лирските, епските и лирско-епските творби, да ги разликува и објаснува социјалните песни и елегијата, да ги познава основните белези на драмскиот текст. Анализирајќи ги програмските подрачја во наставната програма по македонски јазик и тоа: Јазик (50 часа), Литература и лектира (50 часа), Изразување и творење (34 часа), Медиумска култура (10 часа), беше согледано дека етно педагошките содржини се застапени исто како и во наставната програма за седмо одделение, само во програмското подрачје Литература и лектира. Активности од ова програмско подрачје се: избор од социјални песни и од елегии (од македонска народна и авторска поезија), интерпретативно читање и рецитирање на лирски песни, слушање и гледање аудио и видео записи, анализа на песна по избор на наставникот, избор од балади и романи од народната и авторската поезија, вежби за интерпретативно читање на овој вид творби, слушање и гледање аудио и видео записи, вежби за препознавање на стилските фигури во соодветни текстови од македонската литература, читање извадоци од соодветни драмски текстови.

Во осмо одделение, во наставната програма по музичко образование се застапени наставните теми Вокална интерпретација 8 часа, Музичка писменост 8 часа, Слушање музика 10 часа, Вокална музика 8 часа, Музички форми 2 часа. Во наставната тема Вокална интерпретација застапени се етно-педагошки содржини само во содржините и активностите:

Пеење:

- уметнички, забавни, народни песни со соодветна содржина и тонски обем;

Пеење по ноти:

- песни со соодветни елементи од музичката писменост

Во целите, содржините и активностите на наставната тема Музичка писменост ученикот/ученичката треба:

- да го усвои поимот нерамноделен такт;
- да го доживее $5/8$ нерамноделен такт,

односно преку воочување на $5/8$ такт преку слушање, пеење или играње на примери од музичкиот фолклор.

При анализата на целите на наставата во осмо одделение на наставните програми по музичко образование и македонски јазик можеме да констатираме дека исто така не се компатибилни во целост.

Во програмските содржини делумно се застапени елементи од етно-педагошки содржини. Во активностите минимално се застапени елементи од етно-педагошки содржини како на пример: слушање на познати музички дела на композиторите со воочување на: темпо, динамика, фолклорни елементи, карактер на делото и др.; потоа песни од домашни автори-вокално дело од Ристо Аврамовски „Елелица, препелица“, инструментално дело од Драган Шуплевски „Македонско капричо“.

Во целите на наставната програма по македонски јазик за деветто одделение во однос на етно-педагошката компонента, можеме да истакнеме дека ученикот/ученичката треба: да се оспособи за пронаоѓање на стилските фигури во творби од македонската народна и авторска литература.

Содржините кои конкретно треба да се усвојат се всушност застапени преку стилските фигури: алегорија, симбол, словенска антитеза, иронија.

За истото се предвидени активностите:

-анализа на текстови во кои се застапени стилските фигури од народната и од уметничката литература. Самостојно пронаоѓање на стилските фигури.

Во деветто одделение во наставната програма по музичко образование не е застапена наставна тема со етно-педагошки содржини.

Само во наставната тема Вокална интерпретација—4 часа се спомнува пеење по слух на народна песна во 7/8 такт преку утврдување на поимот нерамноделен 7/8 такт.

Анализирајќи ги наставните програми по музичко образование и македонски јазик за деветто одделение можеме да констатираме дека етно-педагошките содржини во наставната програма по музичко образование минимално се застапени, додека пак во македонски јазик се застапени во деловите од програмата кои обработуваат содржини, односно поими од литературата, па истите се усвојуваат со помош на примери од авторската и народната литература, како на пример, пронаоѓање на стилските фигури во творби од македонската народна и авторска литература.

Согласно направената анализа можеме да констатираме дека првата хипотеза која гласи - *Во наставните програми постојат етно-педагошки содржини кои имаат педагошко-воспитни квалитети*, делумно се потврдува согласно направената анализа. Можеме да истакнеме дека конкретната цел во наставната програма по македонски јазик во седмо одделение, според која ученикот/ученичката треба да ги класифицира лирските песни според мотивите (родољубиви, пејзажни, љубовни, хумористични) е делумно поврзана со конкретната цел од наставната програма по музичко образование во која е истакнато дека ученикот/ученичката треба да пее песни различни по содржина и карактер со примена на соодветно темпо и динамика и во нерамноделен такт.

ЧЕТВРТ ДЕЛ:

Предлог на интегрирани модели на наставни часови
по
музичко образование и македонски јазик



ЛЕГЕНДА

1. Интегриран модел на наставен час

2. Артикулација на часот

3. Тек на часот

Обработка на народната песна: „Билјана платно белеше“



1. Интегриран модел на наставен час

ООУ „Гоце Делчев“ - Неготино		Датум: 17.04.2013	Одделение: 7/9 а
Наставник по Музичко образование Павлинка Вељаноска		Наставник по Македонски јазик Весна Ристова	
Наставна содржина: Обработка на народната песна „Билјана платно белеше“		Наставна содржина: Обработка на песната „Билјана платно белеше“	
Интегрирана наставна содржина: Обработка на народната песна: „Билјана платно белеше,,			
Цели Музичко образование		Цели Македонски јазик	
Ученикот/ученичката: - да објаснува за содржината на текстот; - да го препознава ритамот на валцер (3/4) во македонската песна; - да ја анализира песната со изучените формални структури; - да дискутира за естетски и уметнички доживувања на различните изведби на песната; - да се запознае со композициите каде песната е инспирација за уметничко творештво; - да ги воочи фолклорните мотиви во уметничкото творештво; - да ја демонстрира песната (преку пеење, рецитирање, кореографија, драматизација, стрип и сл.)		Ученикот/ученичката: - да ги препознава белезите на народната поезија; - да дискутира за белезите на народната поезија; - да прави содржинска споредба меѓу лирските и епските народни песни; - да се приспособува за самостојна анализа на народни песни; - да пронаоѓа непознати зборови; - да ги категоризира непознатите и архаични зборови; - да знае да користи извори на знаења-речник, зборници, збирки со народни творби и сл. - да умее изразно да рецитира на песна.	
Интегрирани цели: Музичко образование и Македонски јазик Ученикот/ученичката: - да пронајде сличности и разлики во начините на анализирањето на песната во двата предмети: музичко образование и македонски јазик, - да го разбере текстот како основа за заедничка анализа; - да ги воочи формалните елементи (збор-мотив, стих-фраза, строфа- период)			

-да ги воочи варијантите на народното творештво (различни варијанти на текст) -да ја изрази естетски содржината на песната (инструментална изведба-стилизирана кореографија.....кога текстот го заменува драматизација и музика, рецитирање со музичка позадина)	
Исходи: ▪ препознава белези на народната поезија; ▪ препознава ритам на валцер (3/4) во македонската песна; ▪ коментира за текстот и содржината на песната; ▪ знае за потеклото на песната; ▪ ја пее мелодијата и текстот на песната; ▪ изразно рецитира песна; ▪ пронаоѓа непознати зборови во песната; ▪ препорачува извори на знаења-речник, зборници, збирки со народни творби и сл.; ▪ препознава основни музички содржини во песната (такт, тоналитет, траење, опсег).	
Методи за утврдување на предзнаења: ▪ бура на идеи за претходните знаења; ▪ Венов дијаграм за претходните знаења; ▪ изготвување шема за споредба меѓу анонимната и авторската поезија со помош на учебникот.	Методи за оценување на учењето на учениците: ▪ чек листа; ▪ бодовна листа; ▪ усна повратна информација.
Посебни ресурси, наставни средства и материјали: ▪ електронска табла; ▪ хамери; ▪ реквизити за кореографија.	Користена литература: ▪ учебник; ▪ Интернет.
Активности на наставникот по музичко образование: ▪ ги запознава учениците со мелодијата на песната; ▪ ги поттикнува да се направи кратка анализа на песната; ▪ помага при формална анализа; ▪ дава информации за различните верзии на песната; ▪ дава насоки за естетско доживување на песната; ▪ дава насоки за различни начини на репродукција на содржината.	

Активности на наставникот по македонски јазик

- наставникот ги поттикнува на активности за воочување на белезите на авторската и народната поезија;
- ја чита песната;
- помага за изведување заклучоци;
- објаснува непознати зборови;
- посочува начини, средства за подготовка на часот;
- помага во дискусиите кои треба да ги презентираат за чуените презентации и да ги вреднуваат;
- подготвува шеми, осмислува домашни задачи.

Заеднички активности:

- Венов дијаграм (сличности и разлики);
- информации за потекло на песната (текст, ритам);
- формална анализа;
- насоки за различни начини на репродукција.

Активности на учениците:

- изведуваат заклучоци;
- ја читаат песната во себе и ги забележуваат нејасните и архаичните зборови;
- ја рецитираат песната;
- ја пеат песната;
- прават формална анализа;
- естетски и уметнички ја доживуваат;
- ги коментираат различните начини на изведба;
- избираат начин на изведба и ја репродуцираат на свој начин.

2. Артикулација на часот

Активности на наставникот по Музичко образование	Заеднички активности	Активности на наставникот по Македонски јазик
	Активност за загревање „Зошто сме заедно“ (мак-муз) Венов дијаграм	
		Читање на песната од страна на наставникот
Слушање на песната во изведба на Никола Бадев (пеење)		
	Коментар за текстот Информации за потеклото на песната Класификација на песната	
Анализа на музичките елементи во песната (такт, опсег, темпо, карактер)- <i>песната е напишана на е-таблата со ноти и текст</i>		
	Формална анализа на песната	
Слушање на извадоци од дела на композитори кои користат мотиви од песната (Охридска легенда - Т.Хрисик, 10 Руковет –Мокрањац, Стилизирана кореографија на песната)		
	Коментар (дали текстот или мелодијата е примарна при обработка)	

Групна работа: поделба во 4 групи	
	Давање насоки за работа на групите (работа во катчиња)- координирање на активностите од страна на наставниците: 1.група-кореографија со драматизација 2.група – рецитирање со инструментална придружба 3.група-цртање на стрип за секоја строфа (според текстот) 4.група- пеење
Евалуација:	Самооценување по групи по претходно изготвени критериуми 1.група (драматизација-кореографија) - успешност на драматизацијата - чувство за ритам - успешно претставување на текстот 2. група - успешност во рецитирањето - координација со инструменталната придружба - дикција 3. група - успешно претставување на текстот преку цртање - употреба на техника - комплетност на композицијата 4. група - интонација - темпо и динамика - естетско доживување Секоја група доделува поени од 1 до 5 на останатите три групи

3. Тек на часот

Часот започна со активноста „Зошто сме заедно“ и со објаснување на поимот „интегриран час“ и со изработка на Венов дијаграм за сличностите и разликите помеѓу предметите: Македонски јазик и Музичко образование, преку техниката *бура на идеи* од страна на учениците.

Потоа беше истакната целта на часот, односно различните аспекти на интерпретација на песната „Билјана платно белеше“. Најпрво, наставничката по Македонски јазик ја прочита песната која беше предвидена за обработка, а на неа се надоврза наставничката по Музичко образование која ја испеа песната со

инструментална придружба. Учениците го коментираа текстот и се воочуваа разликите меѓу двете варијанти. Имаше дообјаснување од страна на наставничките за потеклото на песната, ритамот на валцер во македонската песна, класификацијата на песната според содржината. Беше обрнато внимание на терминот „винари белограѓани“, дека тоа се винари од месноста Белоград во близина на Неготино.

Песната беше анализирана од музички аспект (такт, опсег, темпо, карактер). Потоа беше изработена формална анализа од музички и граматички аспект и беше воочено дека повеќе елементи се совпаѓаат (збор-мотив, двотакт-стих, реченица-реченица, период-строфа).

Следеше рецитирање на песната од страна на учениците со инструментална придружба, а потоа заедничко изразно пеење (темпо, динамика, карактер).

На учениците им беа презентирани неколку различни изведби на песната, се поставија кореографии, а исто така се преслушаа авторски композиции во кои како мотив е употребена оваа песна. По ова следеше коментар на учениците за изведбата, за препознавањето на мотивот на песната во класичната музика (IX руковет- Мокрањац и Охридска легенда – Т.Хрисик).

Потоа учениците беа поделени во четири групи (работа во катчиња). Првата група имаше за задача да осмисли кореографија со драматизација, втората група требаше да ја рецитира песната (поделена помеѓу учениците), третата група имаше за задача да нацрта стрип за секоја строфа, а четвртата група ја извежба песната во двоглас. Сите овие активности ги координираат наставничките. Откога ќе се извежбаат сите активности, следи презентација. Пред тоа на учениците (по групи) им се делат чек-листи за меѓусебно оценување. По презентацијата следи соопштување на резултатите од оценувањето, односно дискусија за сите сегменти. За крај на часот учениците и наставниците ги споделија своите доживувања и импресии од одржаниот час.

**Народното творештво вткаено во делата на
литературните и музичките автори**

2 час



Интегриран модел број 2

1. Интегриран модел на наставен час

ООУ „Димитар Миладинов“ – Скопје	Датум: 23.05.2013 година (четврток)	Одделение: VIIa/9
Наставник по Музичко образование Славјанка Димова	Наставник по Македонски јазик Митра Цилевска	
Наставна тема: Слушање музика	Подрачје: Литература Тема: народна проза	
Наставна содржина: „Лабин и Дојрана“ Трајко Прокопиев	Наставна содржина: Легенди и преданија	
Интегрирана наставна содржина: Народното творештво вткаено во делата на литературните и музичките автори		
Цели - Музичко образование	Цели - Македонски јазик	
Ученикот/ученичката: - да го усвои поимот балет; -да се запознае со балетското творештво на домашните и странски композитори; -да ги воочи фолклорните елементи во класичната музика; -да развие интерес за креативно изразување.	Ученикот/ученичката: -да знае за поимот легенда, -да знае за поимот предание; -да дискутира за содржините на легендите и преданијата; -да споредува легенди и преданија како народна проза. -да препознава карактеристики на легенди и преданија.	
Интегрирани цели: Музичко образование и Македонски јазик - Мотивите од народното творештво преточени во музика - осврт на најпознатите теми од народното творештво вткаени во делата на македонските музички дејци.		
Исходи: ▪ препознаваат легенди и преданија како посебен вид на народна проза; ▪ репродуцираат мотиви од народното творештво, ▪ репродуцираат и препознаваат дела од македонски музички дејци кои твореле по мотиви од народното лирско/епско творештво.		

Методи за утврдување на предзнаења: прашања упатени до учениците и усна повратна информација	Методи за работа на час - разговор; - анализа; - синтеза; - демонстрација.
Посебни ресурси, наставни средства и материјали: - Учебници; - SMART табла; - ЦД –плеер - снимена музика, - ИКТ- Презентација во Power point; - Легенди; - Слики; - наставни листови.	Форми на работа: - индивидуална; - фронтална; - работа во парови - групна работа.
Активности на наставникот по музичко образование: - поттикнува дискусија за легендата во музичкото творештво; - наведуваат примери на музички дела кои како либрето користат легенда (работа во групи); - демонстрира музички примери-инсерт од балетот „Лабин и Дојрана“ од Трајко Прокопиев (ЦД); - презентира во Power point (на смарт табла) за легендата како дел од народното творештво вткаена во балетот „Лабин и Дојрана“ од Трајко Прокопиев (работа во пар).	Активности на наставникот по македонски јазик - поттикнува дискусија за легенди и преданија, значењето на овие два поима. - читање/раскажување на легенди и преданија; - поттикнување дискусија за содржината на легендите и преданијата; - поттик за дискусија за izdelување на мотивите во легендите и преданијата. - дискусија за разликите и сличностите, односно споредба на легендите и преданијата. - насочување на учениците да ги откријат карактеристиките на легендите и преданијата.

ТЕК НА ЧАСОТ

Воведен дел:

- Што знам за легенда, стратегија ЗСН – (македонски јазик)
- легендата во музичкото творештво - разговор со учениците (музичко образование)

Главен дел:

- Се истакнуваат целта и исходите со кратки информации за текот на часот (на табла);
- учениците искажуваат свои размислувања и знаења за легендата во прозното и во музичкото творештво;
- учениците презентираат содржини на легенди поврзани со природните езера во Република Македонија (работа во групи);
- демонстрација на музички пример-фрагмент од балетот „Лабин и Дојрана“ од Трајко Прокопиев (ЦД) проследено со:
 - 1.Интерпретација на легендата за Дојранското Езеро;
 - 2.Креативно доживување преку симулација на сценска изведба, според легендата-либретото и музиката на балетот „Лабин и Дојрана“ од Трајко Прокопиев (работа во парови);
- Презентација во Power point (на смарт табла) за легендата како дел од народното творештво вткаена во балетот „Лабин и Дојрана“ од Трајко Прокопиев.

Завршен дел:

- Утврдување на сличностите и разликите меѓу легендата и балетот (венoв дијаграм-работа во парови)
- усна повратна информација во текот на целиот процес на поучување;
- пополнување на инструмент- чек листа за впечатоците од часот (индивидуална работа)

Заеднички активности:

- дискусија за мотивите во народното творештво;
- дискусија за мотивите кои се обработуваат во современите македонски музички дела;
- дискусија за успешноста на преземените мотиви од фолклорот во современата музика;
- симулација на сценска изведба на балет.

Активности на учениците

- искажува усвоени знаења за легендата во прозното и во музичкото творештво;
- искажува свои размислувања за значењето на легендата во прозното и музичкото творештво;
- ги идентификува народните елементи во слушаното дело;
- ја следи и вреднува интерпретацијата, презентацијата и сценската симулација;
- анализира, споредува и заклучува;
- развива интерес за истражување и креативно работење и творење и употреба на ИКТ

Методи за утврдување на знаењата

-За дијагностицирање на знаењата на учениците се користи стратегија ЗСН, разговор/дискусија која овозможува поврзување на знаења. Учениците добиваат усна повратна информација во текот на целото поучување, Пополнуваат Венов дијаграм и чек листа за впечатоците од часот.

Методи за оценување на учењето:

Постигнатото на целите и напредокот во учењето се следи преку дискусија со учениците,

- активност на извршувањето на задачите (индивидуална, групна, во парови), соработка,
- усно демонстрирање на конкретно зададените задачи,
- разговор со/ меѓу учениците;
- усна повратна информација- во текот на целиот процес, за ефективна реализација на целите на часот;
- вреднување на изведбена активност;
- креативна изведба на сценската симулација,
- впечатоци од часот

формативно оценување
ЗСН
усна повратна информација,
венов дијаграм ,
чек листа

2.Артикулација на часот

Активности на наставникот по Музичко образование	Заеднички активности	Активности на наставникот по Македонски јазик
	Мотивација за заедничка активност и интегрирање на содржини по два наставни предмети. На табла се истакнуваат целта и исходите со кратки информации за текот на часот.	
		Учениците преку стратегија ЗЧН, се изјаснуваат што знаат за легенда – (македонски јазик)
	- учениците искажуваат свои размислувања и знаења за легендата во прозното и во музичкото творештво;	
- легендата во музичкото творештво - учениците наведуваат примери на музички дела кои како либрето користат легенда (работа во групи);		Легендата во прозното творештво. - учениците презентираат содржини на легенди поврзани со природните езера во Република Македонија (работа во групи) ;
- Демонстрација на музички пример инсерт од балетот „Лабин и Дојрана“ од Трајко Прокопиев (ЦД)	Креативно доживување преку симулација на сценска изведба, според легендата-либретото и музиката на балетот „Лабин и Дојрана“ од Т. П.(работа во парови)	

		1.Интерпретација на легендите за Дојранското Езеро Разговор со учениците за сличните содржини на легендите, за ликовите и впечатливите црти на ликовите.
- Презентација во Power point (на smart табла) за легендата како дел од народното творештво вткаена во балетот „Лабин и Дојрана“ од Трајко Прокопиев;		
	Утврдување на наученото: - Фолклорот во прозното и музичкото творештво - Што е легенда?... - Легенда во прозното творештво..... - Легендата во музичкото творештво..... - Сличностите и разликите меѓу легендата и балетот :	

3. Тек на часот

Оваа интегрирана наставна содржина се реализираше во траење од 60 минути (еден час). Активностите се одвиваа по следниов редослед:

Во воведниот дел од часот на учениците им беше дадена задача да ги искажат своите знаења за легенда преку стратегија 3СН во координација со наставникот по македонски јазик и знаењата за легендата во музичкото творештво преку разговор со наставникот по музичко образование.

Во продолжение се истакна целта и исходите со кратки информации за текот на часот (на табла). Учениците ги искажуваа своите размислувања и знаења за легендата во прозното и во музичкото творештво; Потоа следеше презентација, од страна на учениците, на содржини на легенди поврзани со природните езера во Република Македонија (истото се реализираше преку работа во групи);

Наставникот по музичко образование демонстрираше музички пример - инсерт од балетот „Лабин и Дојрана“ од Трајко Прокопиев (на ЦД) проследено со интерпретација на легендата за Дојранското Езеро. На дадената музичка позадина, учениците изведоа симулација на сценска изведба според легендата-либрето и музиката на балетот „Лабин и Дојрана“ од Трајко Прокопиев (преку работа во парови).

Интеративниот дел од часот продолжи со презентација во Power point (на смарт табла) за легендата како дел од народното творештво вткаена во балетот „Лабин и Дојрана“. Преку оваа презентација учениците се запознаа со ликот и делото на Прокопиев, еден од значајните македонски композитори кој во своето творештво користел фолклорни елементи. За утврдување на знаењата и воочување на сличностите и разликите меѓу легендата и балетот, следеше работа во групи и пополнување на Венов дијаграм.

Во текот на целиот процес на поучување учениците добиваа усна повратна информација. Во завршниот дел од часот се пристапи кон пополнување на инструмент-чек листа за впечатоците од часот.

**Звуците на „Тешкото“ проткаени во истоимената песна од
Блаже Конески**



Интегриран модел број 3

1. Интегриран модел на наставен час

ОУ „Лазо Трповски“- Скопје		Датум: 13.03.2013	Одделение: VIII
Наставник по Музичко образование Мира Костовска		Наставник по Македонски јазик Соња Јовановска	
Наставна содржина: „Тешкото“ слушање музика		Наставна содржина: Рецитирање и содржинска анализа на песната „Тешкото“ со акцент на етно елементи	
Интегрирана наставна содржина: Звуците на „Тешкото“ проткаени во истоимената песна од Блаже Конески			
Цели - Музичко образование		Цели - Македонски јазик	
Ученикот/ученичката: -да развива љубов и интерес кон народните ора; -да ги препознава и именува народните музички инструменти во слушаното дело; -да се поттикнува да ги искаже своите впечатоци од слушаната музика; -да објаснува за слушаното дело -да демонстрира фолклорни елементи од „Тешкото“		Ученикот/ученичката: - да објаснува за поделбата на лирските песни според мотивот; -да демонстрира изразно рецитирање на лирската песна; -да ја анализира содржински песната; -да ги пронаоѓа етно-елементите во неа; -да ги пронаоѓа елементите на музикалност(рима,ритам)при содржинската анализа; -да анализира поврзаност на заеднички елементи во музиката и македонски јазик.	
Интегрирани цели: Музичко образование и Македонски јазик - да се запознаат со литературниот текст на песната „Тешкото“ од Блаже Конески со воочување на музички елементи преточени во неа.			
Исходи: 1. развива љубов и интерес кон народните ора; 2. препознава, именува народни музички инструменти во слушаното дело; 3. искажува впечатоци од слушаната музика; 4. воочува елементи на фолклорот кои се застапени во делото; 5. анализира и знае да чита лирска песна.			

Методи за утврдување на предзнаења: Метод на дијалог (разговор); -Се повторува за творештвото на Блаже Конески, особеностите на неговата поезија со акцент на неговата инспирација што ја црпи од народното творештво; -Асоцијации за претходните знаења за народните песни според содржината, народните ора според состав и народните музички инструменти според начинот на добивање на звукот.	Методи за работа на час • монолошка; • дијалошка; • демонстративна; • изведбена.
Посебни ресурси, наставни средства и материјали: ▪ слики, фотографии; ▪ инструменти; ▪ компјутер; ▪ проектор; ▪ наставни ливчиња	Форми на работа: ▪ фронтална; ▪ групна; ▪ индивидуална.
Активности на наставникот по музичко образование: - преку прашања се потсетуваме што е фолклор (народно творештво) и што спаѓа во него - што спаѓа во музички фолклор (народна музика) - како се делат народните песни според содржината - како се делат народните ора според состав - како се делат народните инструменти според начинот на добивање на звукот - приказна за најтажното македонско оро - опис на орото - кусо објаснување за кореографија - демонстрација на „Тешкото“ преку видео запис - ги поттикнува да препознаат кои народни инструменти ја започнуваат изведбата на орото и каков е нивниот звук - ги поттикнува да препознаат кој инструмент го најавува влегувањето на младите во орото - им дава насока за естетско доживување на орото - насочува работа во групи	

Активности на наставникот по македонски јазик

Наставникот ги организира планираните активности, ги координира и создава наставни ситуации, работно ги ангажира, појаснува и помага во презентирањето на содржината.

Поставува прашања:

Кога порано било практикувано да се игра ороото Тешкото?

Какви чувства предизвикуваат звуците на Тешкото кај поетското јас?

Кој дел од историјата на македонскиот народ е прикажан во Тешкото? (се посочуваат стиховите)

Каква споредба на ороото прави авторот во однос на тоа како се играло ороото некогаш, а како сега?

Каде пронајде рима во песната? Каков е ритмот во неа?

Кои елементи на фолклорот ги пронајде во песната ?

Каква е нивната улога?

Тек на час:

Преку асоцијации доаѓаме до откривање на наставната содржина

Дискусија за фолклор (народно творештво) и што спаѓа во него: Архитектура (куќи и манастири); различни занаети (грнчарство и филиграни); ракотворби (носи и везови); литература (легенди, преданија, приказни, раскази, стихотворби);

Дискусија за музичко народно творештво (народни песни, ора, инструменти)

Дискусија за поделба на народните песни според содржината (семејни, љубовни, хумористични, револуционерни, обредни, трудови), како и поделба на трудовите песни (овчарски, жетварски, аргатски). Учениците треба да погодат дека недостасуваат ПЕЧАЛБАРСКИ песни.

Дискусија за поделба на народните ора според состав (женски, мешани). Учениците треба да погодат дека недостасува МАШКО оро.

Дискусија за поделба на народните инструменти според начинот на добивање на звукот (дувачки, жичани, ударни). Учениците треба да ги препознаат инструментите (ЗУРЛА И ТАПАН)

Печалбарство, машко оро, зурла и тапан (сето ова ги асоцира на „Тешкото“)

Главен дел на часот: презентација на видео запис на народното оро „Тешкото“

Изразно читање на извадоци од песната „Тешкото“ од Блаже Конески со инструментална презентација на музичкиот дел на ова оро.

Учениците одговараат на прашањата од наставниците следејќи ја

презентацијата во power point. – инструментална презентација на народното оро;

Учениците прават завршна дискусија за улогата на музиката во лирското творештво и нејзината инструментална интерпретација (повторување за музичките инструменти и видовите песни). Завршна заедничка активност-работа во група-изработка на евалуационен лист.

Заеднички активности:

- бура на идеи (запис на табла);
- информации за потекло на песната (текст, ритам);
- формална анализа;
- насоки за различни начини на репродукција.

Активности на учениците:

- дискутираат;
- анализираат;
- демонстрираат;
- Учениците прво одговараат на прашањата потоа ја слушаат и гледаат аудио-видео верзијата на орот и дел по дел ја читаат со рецитирање; дискутираат, прават анализа на содржината, забележуваат план во своите тетратки, одговараат на прашањата во наставни ливчиња.

2. Артикулација на часот

Активности на наставникот по Музичко образование	Заеднички активности	Активности на наставникот по Македонски јазик
	Активност за загревање „Зошто сме заедно“ (македонски јазик и музичко образование) бура на идеи (учениците на табла запишуваат зошто се заедно денес на час со два наставника и со интегрирана наставна содржина: Рецитирање, анализа и	

	слушање на „Тешкото“ со акцент на етно елементи	
	Активно слушање	Се повторува за творештвото на Блаже Конески, особеностите на неговата поезија со акцент на неговата инспирација што ја црпи од народното творештво;
Наставникот воведува во дискусијата за фолклорот	Дискусија за фолклор (народно творештво) и што спаѓа во него: Архитектура (куќи и манастири); различни занаети (грнчарство и филиграни); ракотворби (носи и везови)	
Приказна за најжалното македонско оро. Дискусија за потеклото на орото;	Рецитирање на песната со аудио запис во позадина.	Дискусија: Кога во минатото било практикувано да се игра орото „Тешкото“? Кој дел од историјата на македонскиот народ е прикажана во Тешкото? (се посочуваат стиховите).
Опис на орото; Дискусија за народните инструменти кои го означуваат почетокот на орото; Кореографија; Презентација на видео запис на народното оро „Тешкото“ Инспирирани од музиката учениците спонтано излегуваат и го играат „Тешкото“.	НАСТАВЕН ЛИСТ I група 1.Песната „Тешкото“ е: а) лирска б) епска 2. Што се изразува преку играта и преку покретите на играорците? II група 1.Опиши ги чувствата на авторот кога ги слуша звуците на народните инструменти? 2. Под ритамот на кои	Какви чувства предизвикуваат звуците на Тешкото кај поетското јас? Кој инструмент го најавува влегувањето на младите во орото? Каква споредба на орото прави авторот во однос на тоа како се играло орото некогаш, а како сега? Каде пронајде рима во песната? Каков е

	инструменти игроците бавно потскокнуваат ? III група 1.Кои етно елементи ги забележавте во песната? 2. Каква е мелодијата на орото? IV група 1.Посочи кои историски елементи ги воочивте во песната? 2. Во какво темпо се изведува првиот дел?	ритамот во неа? Кои елементи на фолклорот ги пронајде во песната ? Каква е нивната улога?
--	---	--

3. Тек на часот

На почетокот, преку асоцијации, учениците ја откриваа наставната содржина. Потоа се дискутираше за фолклор (народно творештво) и што спаѓа во него: архитектура (куќи и манастири); различни занаети (грнчарство и филиграни); ракотворби (носи и везови); литература (легенди, преданија, приказни, раскази, стихотворби); музичко народно творештво (народни песни, ора, инструменти). Се дискутираше и за поделбата на народните песни според содржината (семејни, љубовни, хумористични, револуционерни, обредни, трудови), како и за поделбата на трудовите песни (овчарски, жетварски, аргатски).

Учениците требаше да дојдат до заклучок дека недостасуваат ПЕЧАЛБАРСКИТЕ песни. Учениците ја откриваа поделбата на народните ора според состав (женски, мешани). Учениците требаше да дојдат до заклучок дека недостасува МАШКО оро. Потоа се разговараше за поделба на народните инструменти според начинот на добивање на звукот (дувачки, жичани, ударни). Учениците требаше да ги препознаат инструментите (ЗУРЛА И ТАПАН). Дискутираа за печалбарство, машко оро, зурла и тапан (сето ова ги асоцираше на „Тешкото“).

Следеше главниот дел на часот: презентација на видео запис на народното оро „Тешкото“, по што следеше изразно читање на извадоци од песната „Тешкото“ од Блаже Конески со инструментална презентација на музичкиот дел на ова оро. Учениците одговараа на прашањата од наставниците, следејќи ја презентацијата во power point - инструментална презентација на народното оро.

На крајот од часот следеше завршна дискусија за улогата на музиката во лирското творештво и нејзината инструментална интерпретација (повторување за музичките инструменти и видовите песни). На крајот беше изведена кореографија на оро од страна на учениците. Потоа следеше завршна заедничка активност-работа во група и изработка на евалуационен лист.

Народната романса „Стојан и Лилјана“

4 час



Интегриран модел број 4

1.Интегриран модел на наставен час

ООУ „Васил Главинов“ – Велес		Дата: 13.04.2013	Одделение: VII
Наставник по македонски јазик Марионка Џипунова		Наставник по музичко образование Веселинка Маџарова - Андова	
Македонски јазик		Музичко образование	
Наставна содржина: Анализа на народната романса „Стојан и Лилјана“; споредба на варијантите на народната песна „Стојан и Лилјана“		Наставна содржина: Пеење народни песни по слух: во нерамноделен такт (воведување во нерамноделни тактови) „Стојан и Лилјана“	
Програмско подрачје: Литература Наставна тема: Поезија		Наставна тема: Пеење	
Интегрирана наставна содржина: Народната романса „Стојан и Лилјана“			
Цели Ученик/ученичката: - да ги знае специфичностите на лирско-епските творби во стих; -да го усвои поимот романса; -да ги препознава карактеристиките на романсата; -да ја разликува романсата од другите лирско-епски творби; -да се оспособи да анализира романи (идејно и содржински); -да знае за можноста за варијанти на народното творештво; -да споредува варијанти на народна песна. -да поврзува слушана/пеана варијанта со за/пишана форма на народна песна.		Цели Ученик/ученичката: - да го развива опсегот на гласот; - да применува правилна вокална интерпретација; - да се оспособува за групно пеење; - да развива чувство за ритам и да идентификува определен ритам; - да пее песни различни по содржина и карактер со примена на соодветно темпо и динамика; - да пее песни во нерамноделни тактови.	
Очекувани исходи Ученик/ученичката: - разликува лирски и епски елементи во творбите; - разликува романи како посебен вид творби;		Очекувани исходи Ученик/ученичката: - да се оспособи за правилна вокална интерпретација и групно пеење; - да ги употребува знаењата од областа на музичка писменост со цел да	

- умее самостојно да анализираат литературни творби-романси(идејно и содржински); - разликува народни творби и нивни варијанти.	применува точна динамика и темпо при вокална интерпретација; - да се оспособи за препознавање и пеење на народни песни во нерамноделен такт.
Интегрирани цели	
- да го осознаат текстот на песната како основа за заедничка анализа; - да ги откријат варијантите во народното творештво (различни варијанти на текст и музичка изведба); - поделба на народните песни според текстот во литературата и во народната музика;	
Интегрирани исходи	
- да се создаде интерес за негување и зачувување на народното творештво; - да се оспособат за откривање на варијантите во народното творештво преку анализа на текст и следење на мелодиска линија;	
Форми на работа	фронтална, групна, индивидуална.
Наставни методи	демонстративен, дијалогско- монолошки, анализа
Наставни средства	Учебник по македонски јазик и музичко образование за седмо одделение, наставно ливче, смарт табла, наставен лист со акорди за свирење на песната на гитара; видео снимка со песната „Стојан и Лилјана“ во изведба на групата „Леб и сол“ и видео снимка со изведба на песната на Александар Сариевски, гитара, орфови инструменти.

2. Артикулација на часот

Активности на наставникот по Музичко образование	Заеднички активности	Активности на наставникот по Македонски јазик
На табла се истакнуваат целта и исходите со кратки информации за текот на часот.	Мотивација: гледање на видео снимка со песната „Стојан и Лилјана“ во изведба на Тоше Проески	Се надополнуваат целта и исходите со кратки информации за текот на часот.
Наставникот демонстрира видео снимка.	Куса дискусија за содржината на видео снимката, дискусија за изведбата и за содржината на стиховите.	
Учениците се насочуваат за споредба на две изведби.	Гледање на видео снимка „Стојан и Лилјана“ во изведба на Александар Сариевски и споредба со првата слушана изведба од Тоше Проески. Насочување кон заклучок за варијантноста на народното творештво во стиховите и музиката. Од содржината преку дискусија се откриваат карактеристиките на романсата, лирско-епските елементи во неа и мотивот и идејата. Низ дискусија се објаснуваат поимите за варијантноста на народното творештво во музиката и поезијата..	Изразно читање на песната од учебникот и споредба на слушнатиот и прочитаниот текст
Пишување на рамноделни тактови на смарт табла; -свириење на		Читање на романсата од учебник по делови.

рамноделни и нерамноделни тактови на орфови инструменти -стапчиња (фронтално); -пеење на делови од песната и фронтална интерпретација.		
	Гледање на видео снимка „Стојан и Лилјана“ во изведба на Влатко Стефановски и подржување на ритам на орфови инструменти со плескање на дланки. Дискусија за тактирањето и поврзаноста на тактирањето при читање на текстот/стиховите.	
	Изразно читање по ликови -ученик и наставници;	
Пеење по групи и вреднување на изведба во наставен лист; -донесување на став за вреднување по групи и читање на резултати.		Пополнување на наставен лист со зададени прашања по македонски јазик по групи и читање на точните одговори.
Задолженија за следниот час: да се обидат да пронајдат песна во сложен нерамноделен такт и да напишат строфа и рефрен од песната.		Задолженија за следниот час: да се обидат да пронајдат песна со лирско-епски елементи.

3. Тек на часот

Часот се одржа во училишната медиотека, затоа што таму се наоѓа смарт табла која беше користена како наставно средство.

На почетокот од часот на учениците им се представија сите присутни гости во медиотеката, и беа накратко информирани за активностите кои се очекуваат од нив за време на часот.

Во воведниот дел на часот како мотивација за работа и за да се зголеми заинтересираноста на учениците по двата предмета се искористи видео запис со песната „Учи ме мајко карај ме“ исполнета од Тоше Проески и симфонискиот оркестар. Потоа следуваа три кратки презентации во Повер поинт на смарт таблата, во кои имаше и прашања што на учениците им беа претходно зададени, а беа поврзани со наставната содржина по двата предмета.

Главниот дел од часот започна со изразно читање на текстот на песната „Стојан и Лилјана“ и следувааше видео снимка со пејачот на народни песни Александар Сариевски, со која снимка учениците се воведоа во варијантноста во народното творештво, по која и следувааше успешна дискусија од страна на учениците. Наставникот по македонски јазик преку дискусија заедно со учениците ги откриваа карактеристиките на романсата, лирско-епските елементи во неа и мотивот. Низ дискусија се објаснуваат поимите за варијантност на народното творештво. Наставникот по македонски јазик главниот дел го заврши со содржинско идејна анализа на песната „Стојан и Лилјана“ (фронтално и со употреба на смарт табла каде што учениците во графи ги пишуваат барањата кои им беа зададени).

Наставникот по музичко образование продолжи со пишување на рамноделни тактови и свирење на рамноделни и нерамноделни тактови на орфови инструменти-стапчиња (фронтално) и потоа следеше пеење на песната и нејзино интегрално читање. Потоа учениците ги повториле рамноделните видови на тактови со пишување на рамноделни тактови на табла изработени во музички софтвер. Следуваше гледање на видео снимка со

песната „Стојан и Лилјана“ во изведба на Влатко Стефановски и подржување на ритам на орфови инструменти со плескање на дланки додека учениците ја слушаа и гледаа видео снимката. Потоа се поведе дискусија за тактирањето и поврзаноста на тактирањето при читање на текстот/стиховите.

Овој дел од часот заврши со вреднување на музичката изведба по групи, каде што учениците зададените задачи ги внесуваа во наставен лист кој ќе биде оценет преку дескриптивна листа на проценка. Финалниот дел од часот учениците го завршија со пополнување на наставен лист со зададени прашања по македонски јазик и музичко образование каде работеа поделени во групи, а потоа претставник од секоја група ги читаше точните одговори со помош од наставниците.

Часот беше одржан во време траење од 60 минути и можеше да се забележи дека активноста и заинтересираноста на учениците е на многу високо ниво. Наставните цели и очекувани исходи во целост се усвоија за време на часот.

Учениците пополнија анкетни листови за своето доживување на интегрираниот час и стекнати информации од одржаниот проект, со што се согласија за бенефитите од одржувањето на наставни програми од ваков вид.

Сродност на лириката како литературен род и музиката низ рима и ритам
во песните



1. Интегриран модел на наставен час

ОУ „Круме Кепески“- Скопје	Датум: 04.12.2012	Одделение: VII/5
Музичко образование	Наставник: Гордана Арсовска	
Македонски јазик	Наставник: Татјана Пеливанова	
Наставна тема: Музичка писменост	Наставна тема: Поезија	
Интегрирана наставна содржина: Сродност на лириката како литературен род и музиката низ рима и ритам во песните		
Цели: Ученикот/ученичката: - да објаснува за поимот ритам и рима во народните и уметничките песни; - да разликува ритам и рима во народните и уметничките песни; - да согледа поврзаност и заеднички елементи во музиката и македонски јазик.	Цели: Ученикот/ученичката: - да ги препознава видовите рими во народните и уметничките песни - да го класифицира ритамот во примерите - да се приспособува за интерпретација на народни песни во рамноделни и нерамноделни тактови	
Основни наставни методи : - демонстративна; - монолошка; - дијалошка; - изведбена.	Форми на наставна работа : - фронтална; - групна; - индивидуална.	
Методи за утврдување на предзнаења: -проверка на претходно учени содржини преку разговор.	Методи за оценување: -усна повратна информација	
Посебни ресурси, наставни средства и материјали: - пијано, - слики - хамери - ЦД- аудио - компјутер	Литература: - Учебник - Дополнителна литература: -Антологија на македонски народни песни, - Power Point – презентација	

- ЛЦД - проектор - криптограм - наставни ливчиња	Корелација со предмети: Македонски јазик, физичко образование, математика
Активности на наставникот - ја следи активноста на учениците - презентира елементи на рима и ритам во народните и уметничките песни, видови на ритам – рамноделен и нерамноделен	Активности на ученикот - ги проверуваат своите предзнаења, дискутираат, донесуваат заклучоци, класифицираат; - да ги доживее елементите на рима и ритам во народните и уметничките песни
ТЕК НА ЧАСОТ	
ВОВЕДЕН ДЕЛ : - Визуелна демонстрација и повторување за поимот фолклор, музички фолклор и народните ора, инструменти и народни песни како дел од музичкиот фолклор Организаирани во групи, учениците пронаоѓаат по еден пример за секој поим кој ќе се обработува на часот низ криптограм.	
ГЛАВЕН ДЕЛ: -запознавање со општите карактеристики на народните песни; -презентација преку која учениците ќе слушнат за фолклорот, народните песни нивната поделба на народни и уметнички; -предавање преку Power Point; -повторување што е рима – видови рими визуелна демонстрација на народни и уметнички песни и препознавање на видови рими во примери (слушање и пеење на примерите); - запознавање со ритам и видови ритмови, препознавање преку примери; -наставни ливчиња со примери во четири групи; -групите презентираат од сработеното; -пеење на песните од примерите; -играње на песна со нерамноделен ритам; -заклучок.	
ЗАВРШЕН ДЕЛ : - групите ќе презентираат и ќе бидат оценувани за сработеното со усна повратна информација; - давање насоки за работа за истражување на народните песни и препознавање на видови рими и видови ритам во песните	

АНАЛИЗА НА ПОСТИГАЊАТА:

Од активностите на учениците и вежбите осознав дека учениците одлично ги усвоија поимите фолклор, народна и уметничка песна, рима и ритам и ги применија своите знаења во наставните ливчиња.

Ваквите часови се многу интересни за учениците и за усвојувањето на знаењата и постои потреба од почеста примена на интегрирани часови. Вакви содржини треба да бидат многу повеќе застапени во програмата за музичко образование, за полесно усвојување на знаењата на учениците. Народното творештво треба да биде најзастапено во програмите по македонски јазик и музичко образование, бидејќи тоа е основа за опстојување на една нација.

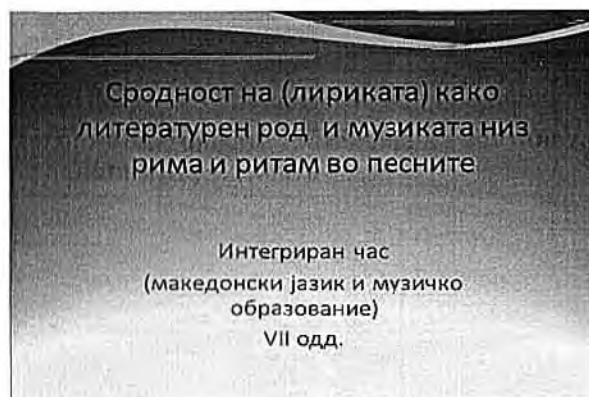
2. Артикулација на часот

Активности на наставникот по Музичко образование	Заеднички активности	Активности на наставникот по Македонски јазик
	Активност за загревање: „Зошто сме заедно“ (македонски јазик и музичко образование) криптограм (учениците запишуваат за што ќе учат заедно)	
Повторување за фолклор општо и музички фолклор и народна песна и значењето на народната песна преку изреки		Повторување за народна песна за нејзините карактеристики, значење, пренесување.
Запознавање со поделба на народни песни според содржината	Дискусија за заеднички карактеристики на пренесувањето на народната песна и карактеристиките на народната песна според нејзината поделба.	Анализа на народната песна според содржината и потсетување за видовите народни песни според содржината.

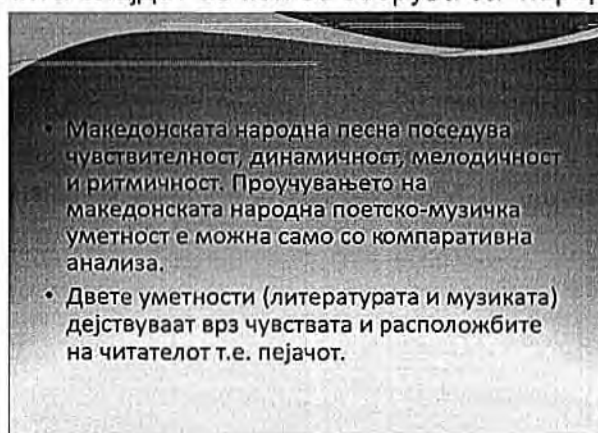
Разговор за ритамот и поделба на рамноделни и нерамноделни тактови	Пеење на примери на народни песни „Не си го продавај, Кољо, чифликот“ „Никнало, никнало цвеќе шарено“, „Битола, мој роден крај“, „Кога тргнав, Цвето“ и препознавање на видови рима	Разговор за римата, нејзино значење и поделба на видови рима.
Вокална интерпретација на народни песни: „Не си го продавај, Кољо, чифликот“ „Никнало, никнало цвеќе шарено“, „Битола, мој роден крај“, „Кога тргнав, Цвето“		Разговор за римата нејзино значење и поделба на видови рима.
Рамноделни „Ајде, Милке, да бегаме“ „Билјана платно белеше“ „Голем мерак имам, мамо“ Нерамноделни „Елено, ќерко“ „Јовано, Јованке“ „Мајка на Марика“	Евалуационен лист-работа во група-Што научивме? Наставен лист за откривање на видови рими во народни и уметнички песни и препознавање на ритам во народни песни (рамноделни и нерамноделни тактови)	Римата и ритамот во народните и уметничките песни.
Евалуација:	Усна повратна информација преку наставни ливчиња:Изработка во групи	

3. Тек на часот

Часот започна со објаснување на поимот „интегриран час“ и со изработка на техника криптограм за запознавање на учениците со темата на часот (за ритам и рима), преку работа во групи. Потоа беше прочитан насловот, кој преку презентација во POWER POINT им беше презентиран на учениците.



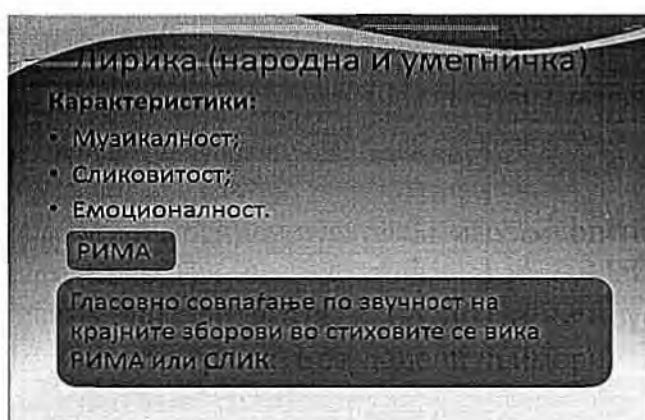
Најпрво наставничката по Музичко образование постави прашања за фолклорот преку кои учениците се потсетија општо за фолклорот: што се спаѓа во фолклор, со посебно задржување на музичкиот фолклор. Беше обрнато внимание на начинот на пренесување на народната песна и нејзиното пренесување и варирање при пренесувањето од колено на колено. Потоа наставничката по Македонски јазик го прочита слајдот во кои се зборува за народната песна.



Песната отсекогаш го придружувала човекот во неговото чекорење во животот. Таа е најсаканото и најценетото во народната музика со карактеристичен ритам, мелодија и содржина.



Наставничката по Музичко прочита некои изреки од познати писатели, како: Бранко Каракаш и Кочо Рацин. Наставничката по Македонски јазик ги истакна карактеристиките на лириката, поделбата и чувствата кои се искажуваат. Што е рима и видови рима. Беа дадени примери со извадок од една строфа од народните песни „Не си го продавај, Кољо, чифлико“ и „Никнало цвеќе шарено“, отпеани од наставничката по музичко и задача да ги препознаат видовите рима. Од уметничките песни пример беше даден од Гане Тодоровски „Портрет“. Учениците ги препознаваа видовите рими.



Следеше објаснување од наставничката по Македонски за видовите рима, според акцентот на машка, женска и дактилска. Беа отпеани од наставничката по музичко и примерите од народните песни „Не си го продавај, Кољо, чифликот“, „Битола, мој роден крај“ и „Кога тргнав, Цвето во туѓина“ во кои примери учениците го наоѓаа видот на римата.

Видови рими според местото на стиховите во строфата:

- Паралелна
- Вкрстена
- Обрлена

Не си го продавај Кољо чифликот -
Народна песна
„Колку ти чинат Кољо меѓите
Толку ми чинат Кољо веѓите...“
Никнало, никнало цвеќе шарено
„Дењем го, дењем го
Моме вадело
Нојем го, нојем го,
Моме крадело“.

Видови рими според акцентот

- Машка
- Женска
- Дактилска

А) „По меани одиш Кољо руно вино пиеш
дома рано не си одиш Кољо да
спиеш...“
Б) „Битола, мој роден крај
во тебе сум роден
за мене си рај...“
В) „Кога тргнав Цвето во туѓина
дробни солзи Цвето ти ронеше
дробни солзи Цвето ти ронеше
и на мене се колнеше“.

Следеше објаснување за ритмот и поделбата на рамноделни и нерамноделни тактови од страна на наставничката по музичко.

РИТАМ

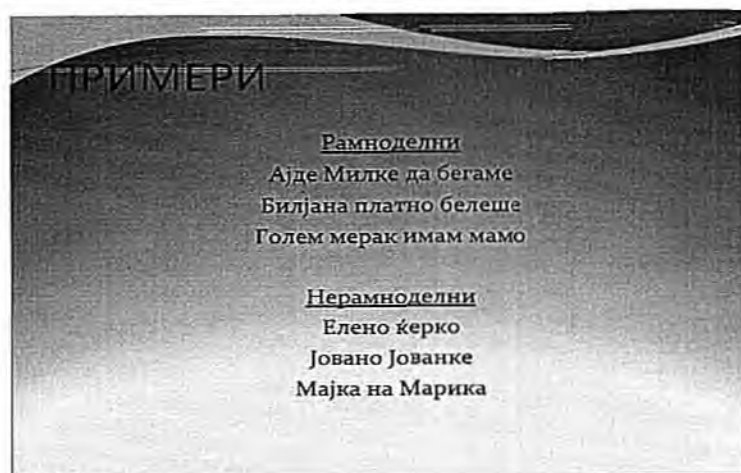
Ритам означува рамномерно менување на нагласени и ненагласени слогови (тонови) во песната. Тој може да биде брз и бавен. Ритмот придонесува за поголема мелодичност во поезијата и во секојдневниот говор.

Ритмот во музичкиот фолклор претставува посебна карактеристика и му дава основен белег. Македонскиот музички фолклор покрај рамноделните е заснован и врз нерамноделните тактови поделби.

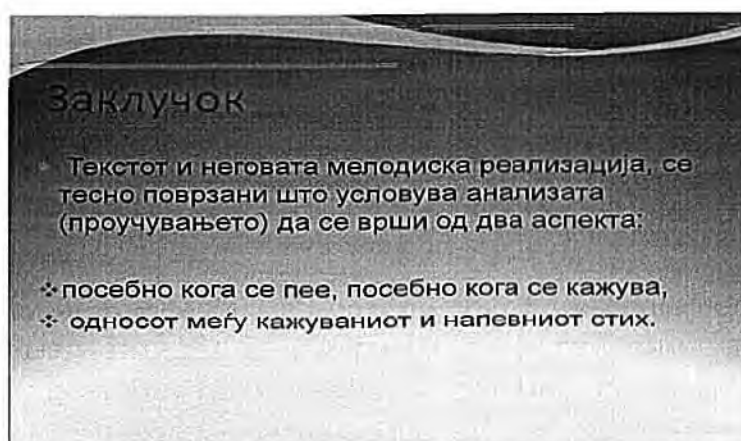
Рамноделен ритам - едноставна тактова поделба, со симетричен однос 2/4, 3/4, 4/4

Нерамноделен ритам - нееднаква тактова поделба, со несиметричен однос 5/8, 7/8, 9/8 итн.

Преку пеење на повеќе примери како „Ајде, Милке да бегаме“, „Билјана платно белеше“, „Голем мерак имам, мамо“, учениците ги препознаа рамноделните тактови, а преку примерите на народните песни: „Елено, ќерко“, „Јовано, Јованке“, „Мајка на Марика думаше“ како нерамноделни тактови.



На учениците кои беа поделени во **четири групи** им беше поделено наставно ливче во кое имаа за задача да пронајдат видови рима и видови ритам. Примерите беа од народната и уметничката литература: „Не си го продавај, Кољо чифликот“ - народна песна; „Пролет“ – уметничка песна од Михо Атанасовски; „Собрале ми се набрале“ – народна песна, „Развиделување“ - уметничка песна од Генади Болиновски.



Следеше презентација на наставните ливчиња по групи и давање на усна повратна информација од страна на наставниците. Учениците беа презадоволни со тоа што искажаа потреба од повеќе вакви интегрирани часови.

**Песната „Шупелка“ од К. Миладинов поим за епитет и запознавање со
народни дувачки музички инструменти**



Интегриран модел број 6

1. Интегриран модел на наставен час

ОУ „Блаже Конески“ Прилеп		Дата: 12.03.2013	Одделение: VII
Наставник по Македонски јазик Виолета Христоска		Наставник по Музичко образование Марија Неделкоска	
Македонски јазик		Музичко образование	
Наставна содржина: Интерпретација на песната „Шупељка“ од К. Миладинов и поим за епитет		Наставна содржина: Дувачки народни музички инструменти	
Наставна тема: Поезија и стилски изразни средства		Наставна тема: Народно музичко творештво	
Интегрирана наставна содржина: Песната „Шупељка“ од К. Миладинов поим за епитет и запознавање со народни дувачки музички инструменти			
Цели: Ученик/ученичката: - да го усвои стилското изразно средство епитет; - да го препознава епитетот во текстови и песни; - да составува примери во кои има стилско изразно средство епитет; - да определува мотив и поетски слики во песна; - да се запознае со значењето на Константин Миладинов како поет и влијанието на народната песна врз неговото творештво.		Цели: Ученик/ученичката: - да објаснува за народните музички инструменти; - да ги именува народните инструменти; - да ги препознава визуелно народните музички инструменти; - да ја препознава звучноста на народните музички инструменти - да ги препознава по боја на звукот (дигитални содржини); - да прави збирка на инструменти со примена на ИКТ.	
Очекувани исходи: - препознава епитет во литературни творби и во секојдневниот говор; - дава сопствени примери на епитети; - определува мотив и поетски слики на песна; - го знае значењето на поетот Константин Миладинов за македонската поезија.		Очекувани исходи: - развива љубов кон народното музичко творештво; - оспособен е за препознавање на народни музички инструменти визуелно и акустички (по боја на звукот); - користи електронска апликација за народни музички инструменти преку работа на компјутер.	

Интегрирани цели	
▪ да го осознаат зборот шупелка како основа за интегрираниот час; ▪ шупелка како народен дувачки инструмент; ▪ примена на епитет во опис на инструментите.	
Интегрирани исходи	
- интерес за негување и чување на музичкото и литературното народно творештво и неговото значење како обележје на еден народ.	
Форми на работа:	Фронтална, групна, индивидуална.
Наставни методи и техники:	Демонстративна, аудитивна, дијалогска, монолошка Бура од идеи, сложувалка
Наставни средства:	Учебник по македонски јазик и музичко образование за шесто одделение, наставно ливче, електронска апликација за народни музички инструменти, компјутер, ЛЦД проектор, народни дувачки инструменти:шупелка, гајда, кавал, зурла, дудук; ударни инструменти:дајре, тарабука, народни носии, табла, креда, хамер, фломастери. Аудио снимка од песната „Шупелка“, фототипно издание од Зборникот на Миладиновци, збирка на народни умотворби од Марко Цепенков.

2. Артикулација на часот

Активности на наставникот по Музичко образование	Заеднички активности	Активности на наставникот по Македонски јазик
Вовед во наставната содржина и активностите.	Бура на идеи-потсетување на претходни знаења за народното творештво.	Вовед во наставната содржина и активностите.
Презентација на аудио запис.	Слушање на аудио запис од песната „Шупељка“ од Константин Миладинов синхронизирано со интерпретација на инструментот шупељка од ученик од одделението.	
Наставникот дава упатства за работа на техниката Сложувалка	Се дава задача со техника „Сложувалка“ при што учениците се поделени во групи. Групите имаат задачи: пронаоѓање/препознавање на епитети-украси на именки во песната; анализа на конкретни стихови од песната: „...уште ко си бех малечок од клас си писка направив...“ мотивско-содржинска анализа на песната, слушање и анализа на инструменталната изведбата на гајдацијата Пеце Атанасоски со придружба на оркестарот на чалгии. Анализа на инструментите кои се дел од оркестарот; презентација на зададените задачи по групи и пополнување на сложувалката.	Наставникот дава упатства за работа на техниката Сложувалка

Наставникот ја демонстрира електронската апликација во која можат да ги слушнат инструментите со нивната автентична боја на звукот, но и да ги применат задачите за проверка на стекнатите знаења во текот на часот.	Учениците ја следат електронската апликација- ги слушаат инструментите со нивната автентична боја на звукот.	Употреба на епитетот како стилско изразно средство при описот на инструментите.
	-Свирење од страна на ученици на инструментите: гајда, шупелка, зурла, кавал; -дискусија за народните музички инструменти, нивната звучност, чувствата кои ги побудуваат како дел од народното творештво и употреба на епитетот при излагањето и дискусијата на учениците.	
Упатство во Пополнување на наставниот лист.	Анализа на наставните листови.	Упатство во Пополнување на наставниот лист.

3. Тек на часот

Часот започна со потсетување за претходните знаења на учениците за народното творештво, со помош на техниката Бура на идеи. Потоа учениците слушаа аудио запис на песната „Шупелка“ од Константин Миладинов, која што беше проследена со интерпретација на инструментот шупелка од страна на еден ученик од одделението.

Потоа беше реализирана техниката *сложувалка* односно им беше дадена задача во која учениците беа поделени во групи при што ги имаа следните задачи: пронаоѓање/препознавање на епитети-украси на именки во песната; анализа на конкретни стихови од песната :„...уште ко си бех малечок од клас си писка направив...“ мотивско- содржинска анализа на песната, слушање и анализа на инструменталната изведбата на гајдаџијата Пеце Атанасоски со придружба на оркестарот на чалгии. Потоа се направи и анализа на инструментите кои се дел од оркестарот, а на крајот се направи и презентација на зададените задачи по групи и на тој начин се пополни сложувалката.

Наставникот по музичко образование ја демонстрира електронската апликација од која учениците можат да ги слушнат инструментите со нивната автентична боја на звукот, но и да ги применат задачите за проверка на стекнатите знаења во текот на часот. Учениците ја следат електронската апликација, ги слушаат инструментите со нивната автентична боја на звукот и дискутираат. При дискусијата учениците од страна на наставникот по македонски јазик се насочувани да го употребуваат епитетот како стилско изразно средство при описот на инструментите. Следеше свирење од страна на учениците на неколку инструменти: гајда, шупелка, зурла, кавал. По слушањето на музиката во изведба на соучениците се разви дискусија за народните музички инструменти, нивната звучност, чувствата кои ги побудуваат како дел од народното творештво и употреба на епитетот при излагањето и дискутирањето на учениците.

Легенди и преданија со слушање на инструментална музика

7 час



Интегриран модел број 7

1. Интегриран модел на наставен час

ООУ „Ванчо Прке“ - Штип	Датум: 04.05.2013	Одделение: VII
Наставник: Филип Стевановски, наставник по тромбон во ДМУЦ „Сергеј Михајлов“- Штип	Наставник: Маја Крстевска, по македонски јазик во ООУ „Ванчо Прке“- Штип	
Наставна тема: Слушање инструментална музика	Наставна тема: Проза Наставна содржина: Легенди и преданија	
Интегрирана наставна содржина: Легенди и преданија со слушање на инструментална музика		
Цели: Музичко образование	Цели: Македонски јазик	
Ученикот/ученичката: - да слуша музика (во фон) „Градел Илија манастир“ која е во изведба на инструмент тромбон - второ слушање народна песна „Градел Илија манастир“ во изведба на групата Гаро, браќа Тавитјан и С.Четковиќ -да дискутира за инструментот тромбон и легенда како настанал овој инструмент; -да објаснува за звучните карактеристики на инструментот тромбон преку презентација на фрагменти од народната песна „Градел Илија Манастир“.	Ученикот/ученичката: -да знае што е легенда, -да ја разбира содржината на легендата; -да открива карактеристики на народната прозна творба-легенда; -да пронаоѓа народни изрази и архаизми во легендата; - да објаснува народни изрази и архаизми во легендата; -да споредува содржини на легенди; -формулира заклучоци за легендите и нивното значење. -да ја драматизира легендата за манастирот св.Илија.	
Интегрирани цели: музичко образование и македонски јазик -да споредува исти мотиви во пеана варијанта на народна творба и во прозна форма-предание како и предание со различен мотив во придружба на инструментална музика.		

Исходи: Ученик/ученичката: - знае за легендите како вид народно творештво и неговите карактеристики; - споредува, раскажува и пее народни творби со слични мотиви, а со основа легенда; - интерпретира по содржина и значење народни творби, легенди и песни со исти или слични мотиви; - драматизира делови од легендата или рецитира стихови придружени со музички фон.	
Основни наставни методи : - монолошка; - дијалозна; - демонстративна; - текст метод.	Форми на наставна работа: - фронтална; - индивидуална; - работа во парови.
Методи за утврдување на признаења: - прашања подготвени од наставникот - усна повратна информација	Методи за оценување на учењето на учениците - прашања упатени до учениците - усна повратна информација
Посебни ресурси, наставни средства и материјали: - музички илустрации; - музички инструмент; - легенди од различни извори.	Користена литература: Легенди и преданија-Марко Цепенков.
Активности на наставникот по музичко образование: - презентира легенда за инструмент тромбон; - инструментална презентацијана на народната песна „Градел Илија манастир“; - поведува и насочува разговор за доживеаната музика.	
Активности на наставникот по македонски јазик: - поттикнува дискусија за народното творештво, за допирните точки на раскажаната и пеаната варијанта на некои мотиви во нашиот фолклор; - поставува прашања до учениците; - организира работа во групи, надгледува, посочува.	

Заеднички активности:

- слушање на песна со ист мотив со легендата;
- раскажување на легенда со музичка тема/мотив.

Активности на ученикот:

- следи, одговара на прашања, открива, објаснува, споредува, воочува според барањата на наставникот во различен дел од часот.

Музичко образование:	Активности на ученикот	Македонски јазик:
Наставникот им прераскажува предание за инструментот тромбон и ги воведува учениците во музичкиот дел; Им демонстрира звуци од инструментот и им презентира различни варијанти на употреба во различни стилови на музика; Преку податоци и информации ги запознава учениците за видот на инструментот и дел од историјата на истиот; Објаснува во кои познати оркестарски дела е употребуван, во кој период настанал и каде може да се примени (се применува).	Ученици одбрани од наставникот по македонски јазик, претходно подготвија изведба –драматизација на легенда за настанувањето на манастирот што го градел Илија. Учениците ја изведуваат драматизацијата за време на часот, а како воведен и завршен дел, ученик ја чита легендата со придружба на музика. Останатите ученици внимаваат, следат, дискутираат. Потоа изработуваат хамери, поделени се во групи и сите работат тимски.	Им појаснува на учениците што се легенди; Ги запознава со елементите на легенди и запишува дефиниција за легенда; Им објаснува на учениците што се преданија; Ги запознава со елементите на преданија и запишува дефиниција на табла за истите; Им посочува на учениците дека елементите на легендите и преданијата можат да бидат испреплетени и им посочува примери; Ги дели учениците на три групи и им објаснува што треба да прават.

- групна работа: поделба во 3 групи		
Група 1	Група 2	Група 3
Оваа група има задача да направи хамер за познати штипски легенди и преданија.	Оваа група има задача илустративно да ја претстави драматизацијата односно легендата за манастирот Св.Илија	Оваа група има задача да изработи хамер за музичкиот дел од часот (легендата за инструментот тромбон)
Евалуација:	Часот се одржа во ООУ „Ванчо Прке“ – Штип. Гостин на часот беше Филип Стевановски, професор по тромбон во СМУ „Сергеј Михајлов“ – Штип. Часот траеше 60 мин. поделен во два дела, а помеѓу двата дела имаше пауза од 5 мин.. <u>Првиот дел</u> беше запознавање на учениците со новата наставна содржина – Легенди и преданија на посебен начин (интеграција на предметот македонски јазик со музичко образование, а во дел и со предметот ликовно образование). Наставничката ги запозна учениците со елементите на легендите и преданијата, со заедничките белези и особености, но и со разликите, а сето тоа беше поткрепено со драматизација на легендата за манастирот кој го градел Илија, опеано во песната Градел Илија манастир. За драматизацијата беше искористена истоимената песна, а ученик кој ја читаше легендата со придружба на тивка музика отсвирена од проф. Ф.Стевановски, ги воведо останатите ученици во интерпретацијата на легендата. Учениците кои учествуваа во драматизацијата беа облечени во народни носии, а амбиентот беше декориран со стари предмети и изработки од стиропор (цртежи на манастирот и Пирин Планина). По драматизацијата, наставникот по тромбон на учениците им се обрати со предание за инструментот тромбон кој додатно ги заинтересира за народната проза преку посебноста на излагањето. Им демонстрираше	

звуци и им посочи во каква музика може да се употребува тој инструмент. Им пренесе нови знаења за музиката (народна, џез, оркестарска, класична...) на учениците, а сето тоа преку демонстрирање на тонови и песни од тромбонот.

Вториот дел од часот беше наречен – *Работилница* во која учениците имаа задачи и истите требаше да ги извршат тимски. Беа поделени во три групи и сите добија посебна задача. На часот беа присутни 15 ученици, а секоја група имаше по 5 ученика. Учениците беа претходно подготвени и имаа материјал за работа. За време на часот, учениците се служеа со текстови од учебникот, но и со друга литература – книги со легенди и преданија.

Завршниот дел од часот презентација од сработеното (мини изложба). На часот беа присутни педагогот, Олгица Милева, и психологот, Вилма Ничева, од училиштето, а го посетија и советничките Даниела и Сања Пачемска кои искажаа голема благодарност за ваков интересен час преку интеграција на содржините од музичко образование и македонски јазик.

Во прилог може да се видат снимки и фотографии од активностите на часот.

2. Артикулација на часот

Активности на наставникот по Музичко образование	Заеднички активности	Активности на наставникот по Македонски јазик
- прво слушање народна песна (во фон) „Градел Илија манастир“ која е во изведба на инструмент тромбон -второ слушање музика „Градел Илија манастир“ која е во изведба на групата Гаро, браќа Тавитјан и С.Четковиќ	- Го слушаат внимателно музичкиот дел; -дискутираат за слушнатото преку првичните импресии кои ги будат во нив овие композиции-импресиите ги запишуваат со по три збора.	Запишуваат по три збора за секоја слушната композиција и потоа дискутираат зошто ги напишале тие три збора.
-наставникот започнува дискусија преку прашања за видот на творбата која претходно ја слушнаа, односно дискусија за разликата помеѓу овие две изведби како и за нивната содржина;	-споредува и објаснува за слушаната инструментална и вокално-инструментална изведба на народната песна „Градел Илија манастир“. Се дискутира за мотивот и што се подразбира под поимот мотив, кој е мотивот во слушнатите композиции.	Дискусија за поимот мотив.
	- Продолжува дискусијата за мотивите и за нивната различна примена во прозна или поетска варијанта на текст; Наставникот по македонски јазик дава	- ја чита легендата за настанувањето на манастирот „Св.Илија“ -поставува прашања за содржината на драматизираната легенда; -ги насочува како да се

	насока за следење на легендата која ќе се драматизира, односно, за мотивот во оваа легенда; -дискусија за драматизираната легенда, односно нејзиниот мотив, поврзување на мотивот од легендата со мотивот од композициите.	откријат карактеристиките на легендата и нејзиниот наративен тек, посочува некои стари изрази и бара пронаоѓање на архаични зборови и изрази;
-објаснува легенда за инструментот тромбон;	Се мотивира споредување на првата легенда која ја слушнаа од другиот наставник и оваа која ја интерпретираат во моментот; -се увидуваат сличности и се изведуваат заклучоци за темите, мотивите на легендите како и за поврзаноста на мотивите во песните и легендите; - воопштување и дефинирање на поимите легенда и предание на табла.	
-наставникот демонстрира фрагменти од народната песна „Градел Илија манастир“	Пеење, рецитирање во фон со фрагментите од народната песна „Градел Илија манастир“	-организира во парови пеење/рецитирање како монолог на слушнатата песна и читаната легенда;

	Разговор за звучноста на овој инструмент и неговите карактеристики. Работа во групи по зададени задачи и обезбеден материјал кој учениците го прегледуваат, лепат на хамер и кратко го демонстрираат сработеното.	
	Заклучокот на часот се прави со помош на играта Туристички водич односно преку претставување на различни легенди и преданија кои кога се читаат/претставуваат се слуша мелодија од тромбонот карактеристична за крајот за кој се однесува легендата.	

3. Тек на часот

Часот се одржа во ООУ „Ванчо Прке“ – Штип. Гостин на часот беше Филип Стевановски, професор по тромбон во СМУ „Сергеј Михајлов“ – Штип. Часот траеше 60 мин. поделен во два дела, а помеѓу двата дела имаше пауза од 5 мин..

Првиот дел беше запознавање на учениците со новата наставна содржина – *Легенди и преданија* на посебен начин (интеграција на предметот македонски јазик со музичко образование, а во дел и со предметот ликовно образование). Имено, учениците ја слушнаа инструменталната и вокално-инструменталната композиција „Градел Илија манастир“ и за истата пишуваа по три збора преку кои ги изразуваа своите импресии. За своите зборовни импресии учениците развија дискусија.

Наставничката ги запозна учениците со елементите на легендите и преданијата, со заедничките белези и особености, но и со разликите, поведе дискусија за мотивите, а сето тоа беше поткрепено со драматизација на легендата за манастирот кој го градел Илија, опеано во песната „Градел Илија манастир“. За драматизацијата беше искористена истоимената песна, а ученик кој ја читаше легендата со придружба на тивка музика отсвирена од проф. Филип Стевановски, ги воведо останатите ученици во интерпретацијата на легендата.

Учениците кои учествуваа во драматизацијата беа облечени во народни носии, а амбиентот беше декориран со стари предмети и изработки од стиропор (цртежи на манастирот и Пирин Планина).

По драматизацијата, наставникот Ф.Стевановски на учениците им се обрати со предание за инструментот тромбон кој додатно ги заинтересира за народната проза преку посебноста на излагањето. Им демонстрираше звуци и им посочи во каква музика може да се употребува тој инструмент. Им пренесе нови знаења за музиката (народна, џез, оркестарска, класична...) на учениците, а сето тоа преку демонстрирање на тонови и композиции од тромбонот.

Вториот дел од часот беше наречен – **Работилница** во која учениците имаа задачи и истите требаше да ги извршат тимски. Беа поделени во три групи и сите добија посебна задача. На часот беа присутни 15 ученици, а секоја група имаше по 5 ученика. Учениците беа претходно подготвени и имаа материјал за работа. За време на часот, учениците се служеа со текстови од учебникот, но и со друга литература – книги со легенди и преданија.

Завршниот дел од часот презентација од сработеното (мини изложба) и играта Туристички водич.

Целта на часот беше постигната, а интересот на учениците беше забележлив. Самите ученици изразија желба за уште вакви часови.

Во прилог може да се видат снимки и фотографии од активностите на часот.

Музиката во филмот

8 час



Интегриран модел број 8

1. Интегриран модел на наставен час

ООУ „Јоаким Крчовски“ – Крива Паланка	Дата: 14.03.2014	Одделение: VIII
Наставник по Македонски јазик Габриела Стојановска	Наставник по Музичко образование Лариса Жулина-Митовски	
Македонски јазик	Музичко образование	
Наставна содржина: Изразни средства на филмот: музика и звучни ефекти	Наставна содржина: Пеење на народна песна по слух во 7/8 такт „Дејгиди луди млади години“	
Наставна тема: Медиумска култура	Наставна тема: Пеење	
Интегрирана наставна содржина: Музиката во филмот		
Ученик/ученичката: Цели: - да ги знае изразните средства кои ги користи филмската уметност; - да ја согледа улогата на музиката и музичките ефекти на филмот; - да го согледа значењето на изразните средства на филмот за посlikовитo прикажување на филмската идеја, синопсисот и сценариото пред публиката.	Ученик/ученичката: Цели: - да применува правилна вокална интерпретација; - да се оспособува за групно пеење; - да развива чувство за ритам; - да идентификува определен ритам.	
Очекувани исходи: - ги разликува изразните средства кои ги користи филмската уметност; - ја знае улогата на музичките изразни средства во филмската уметност при доближувањето на филмската идеја, синопсисот и сценариото пред публиката.	Очекувани исходи: - способен е за правилна вокална интерпретација; - употребува точна динамика и темпо при вокална интерпретација; - знае да го препознае 7/8 такт во песна по слух.	

Интегрирани цели	
- користење на народното музичко творештво во современата филмска уметност; - значењето на музичките изразни средства во филмската индустрија.	
Интегрирани исходи	
- има интерес за негување на народното творештво; - ја знае улогата на музиката во филмот; - го знае значењето на музиката во филмот.	
Форми на работа:	Фронтална, групна, индивидуална
Наставни методи:	Демонстративна, дијалогска, монологска
Наставни средства:	Учебник по македонски јазик и музичко образование за осмо одделение, наставно ливче, наставен лист со акорди за свирење на песната на гитара; видео снимки од филмот „Пред дождот“ и песната „Дејгиди луди, млади години“.

2. Артикулација на часот

Активности на наставникот по Музичко образование	Заеднички активности	Активности на наставникот по Македонски јазик
	Наставниците поведуваат дискусија за тоа како учениците го минуваат слободното време, особено во вечерните часови, притоа дискусијата ја насочуваат во однос на	

	користењето на медиумите и филмот како начин на поминување квалитетно време. Потоа кратко се развива дискусија за улогата на филмот во современото општество, неговата улога и темите кои ги обработува.	
	Учениците запишуваат што го прави филмот посебно интересна уметност. За полесна работа учениците работат во групи. Од добиените одговори кои ги претставува секоја група се поведува дискусијата за изразните средства на филмот.	Дефинирање на поимот филм, сценарио, синопсис.
Објаснувања за улогата на музиката во немите филмови, кога таа не била специјално напишана за филмот, туку тоа било некое музичко дело напишано претходно (набројување на дела од класичната музика кои се употребувале во немите филмови).	Слушање дел од филмот „Пред дождот“ (дел каде што има музика) со и без тон. Дискусија за разликата која ја воочуваат. Дискусија за предностите или можеби мааните кои ги воочуваат за филмските парчиња со музика и без музика.	Објаснувања, насоки и информации за поимите филмска музика и звучни ефекти; - објаснување на историскиот развој на филмската музика; - значењето на филмската музика во звучните филмови – градење хармонија со визуелното, предностите на звукот, музиката и музичките

		ефекти во филмот употребата на музичките изразни средства во филмската уметност со цел приближување на филмската идеја, синопсисот и сценариото пред публиката.
	Гледање на исечок - видео снимка од филмот „Пред дождот“ (сцената на главниот лик кој се враќа во родното село) Разговор за истражувањето во музичка и содржинска смисла.	Дискусија за музичките изразни средства во исечокот што е прикажан.
- објаснување на 7/8 такт (преку ритмички примери); - обработка на песната „Дејгиди луди, млади години“ (по метод на обработка на песна по слух).	Слушање на музиката и текстот на песната „Дејгиди луди, млади години“, дискусија за мотивите во нив во содржинска смисла и поврзување преку разговор со содржината на музиката која ја слушнаа веќе на самиот час.	Дискусија за улогата на музиката во филмот без разлика на мотивите и содржината, значењето на музиката во создавањето на филмот во современ контекст
Учениците со помош на наставникот го тактираат преку кратки ритмички вежби; - пеење на песната по	Пополнување на наставен лист со зададени прашања по македонски јазик и музичко образование.	Разгледување и анализа на одговорите на прашањата од наставните листови.

фрази наставник – ученици; - пеење на целата песна (фронтално); - пеење по групи и вреднување на изведба во наставен лист; - чек листа која учениците ја потполнуваат за време кога одредената група треба да ја вреднува изведбата на песната.		
--	--	--

3. Тек на часот

Мотивацијата на часот беше преку дискусија за филмот и неговото место во слободното време во животот на младите луѓе и неговото значење во современ контекст. Потоа наставниците ги насочија учениците да направат во групи забелешки за она што го прави филмот посебна уметност. Следна активност беше слушање дел од филмот „Пред дождот“ (дел каде што има музика) со и без тон по што следуваа и дискусија за разликата која ја воочуваат. Се разговараше и за предностите или можеби мааните кои ги воочуваат за филмските парчиња. По оваа активност имаше гледање на исечок - видео снимка од филмот „Пред дождот“ (сцената на главниот лик кој се враќа во родното село) Разговор за гледаното во музичка и содржинска смисла. Објаснувања, насоки и информации за поимите филмска музика и звучни ефекти, објаснување на историскиот развој на филмската музика, значењето на филмската музика во звучните филмови—градење хармонија со визуелното, предностите на звукот, музиката и музичките ефекти во филмот употребата на музичките изразни средства во филмската уметност со цел приближување на филмската идеја, синопсисот и сценариото пред публиката.

Наставникот по музичко образование продолжи да зборува за музиката во немите филмови и ги наброи популарните дела од класичната музика кои се употребувале кај немите филмови. Следеше гледање на исечок-видео снимка од филмот „Пред дождот“ (сцена на главниот лик кој се враќа во родното село). Наставникот по музичко образование го објасни начинот на тактирање и запишување на $7/8$ такт (преку ритмички примери), додека учениците со помош на наставникот го тактираат $7/8$ такт преку кратки ритмички вежби. Следувааше обработка на песната „Дејгиди луди, млади години“ (по метод на обработка на песна по слух). Учениците ја усвоија песната по фрази (наставник–ученици), и потоа ја пееја фронтално целата песна. Потоа наставникот по музичко образование им ги соопшти барањата за пополнување на наставниот лист и следувааше изведба на песната по групи, при што секоја група беше вреднувана преку чек листа. Во делот на евалуација, наставниците им објаснија на учениците за начинот на пополнување на наставниот лист. Следувааше повторно гледање на исечокот од филмот „Пред дождот“. Учениците одговараа на зададени прашања во наставниот лист, кои беа поврзани со исечокот од филмот и наставната содржина.

Етно – елементите во драмата „Чорбаџи Теодос“



9 час
Интегриран модел број 9

1. Интегриран модел на наставен час

ООУ „Гоце Делчев“ - Скопје	Датум: 28.02.2014	Одделение: VIII
Наставник по Музичко образование Елизабета Глишиќ	Наставник по Македонски јазик Лепа Волчевска	
Наставна содржина: Поделба на народните песни според содржината и поделба на народните музички инструменти	Наставна содржина: Драматизација на извадок од драмата „Чорбаџи Теодос“ од Васил Иљоски	
Интегрирана наставна содржина: Етно – елементите во драмата „Чорбаџи Теодос“		
Цели - Музичко образование	Цели - Македонски јазик	
Ученикот/ученичката: - да се запознае со визуелна престава на драмата преку музичките елементи; - да препознава кој вид на народна песна слуша (презентација за видови на народни песни) ; - да интерпретира народни песни со придружба на народен музички инструмент; - да воочат кои инструменти се застапени во музиката која ја слушаат (чек листа);	Ученикот/ученичката: - да дискутира за содржината на драмата; - да ги препознава етапите од драмското дејство; - да ја согледа двојната природа на драмскиот текст; - да умее да интерпретира содржина на литературна творба драма (преку лик и преку етапа); - да дискутира за карактеристиките на ликовите од драмата (Чорбаџи Теодос, Поцко, Томче, Стојанка др.) - да знае за поделбата на народните песни по содржина.	
Интегрирани цели: Музичко образование и Македонски јазик - да се запознаат со визуелна претстава на драмата „Чорбаџи Теодос“ од Васил Иљоски со воочување на музички и драмски елементи преточени во драматизација на истата.		

Исходи:

- препознава вид на народна песна;
- интерпретира народни песни со придружба на народен музички инструменти;
- ја научува мелодијата и текстот на песната;
- применува елементи на вокална интерпретација на народната песна (ритам, мелодија, опсег);
- дискутира за содржината на драмата;
- препознава етапи на драмско дејство;
- ја согледува двојната природа на драмскиот текст;
- дискутира за ликовите во драмата.

- Методи за утврдување на предзнаења:**
- бура на идеи за претходните знаења за народните песни и музички инструменти;
 - грозд метод-повторувања на знаења поврзани со поимот драма.

- Методи за работа на час**
- метод на читање по улоги /драматизација;
 - метод на вокално-инструментална презентација
 - метод анализа и синтеза;
 - метод разговор;
 - метод на препознавање, воочување и толкување на композициски етапи во драмска творба.

Посебни ресурси, наставни средства и материјали:

- видео запис;
- дигитални содржини со народни музички инструменти;
- слики, фотографии и сл.
- реквизити за драмско дејство.

Форми на работа:

- монологска;
- дијалогска;
- демонстративна.
- групна

Активности на наставникот по музичко образование:

- презентира видео запис од драмата „Чорбаџи Теодос“ (музички мотив);
- помага при вокална интерпретација на народната песна;
- поттикнува да препознаваат кои видови на народни песни ги слушаат (презентација за видови народни песни)
- кратка анализа на песните;
- помага при анализа на песните;
- објаснува за народни инструменти преку видео запис (дигитални содржини);
- им дава насоки за естетско доживување на народната песна;
- насочува работа во групи.

Активности на наставникот по македонски јазик

- поттикнува дискусија за поимот драма, ги запишува добиените информации во вид на грозд на таблата;
- дава објаснувања за драмата „Чорбаџи Теодос“;
- дава насоки за следење на драматизацијата во училницата и улогите на „актерите“ и „публиката“;
- ги насочува при анализа и дискусија за содржината на драмата;
- помага при изведувањето заклучоци;
- насочува работа во групи.

Заеднички активности:

- бура на идеи (запис на табла);
- информации за потекло на песната (текст, ритам);
- формална анализа;
- насоки за различни начини на репродукција.

Активности на учениците:

- дискутираат;
- анализираат;
- драматизираат;
- синтетизираат.

Тек на час:

- визуелна презентација на драмското дејствие на драмата „Чорбаџи Теодос“
- вокална интерпретација на народната песна „Ој, Недо Недо“;
- дискусија за текстуалната содржина на народните песни и поврзување на нивното значење со поимот драма (драмата е литературен род кој води потекло од Стара Грција; во првичните изведби на драмите задолжителен дел од драмската изведба бил и *ликтот хор* кој ја имал улогата на коментатор на драмското дејство; дискусија за улогата што ја има оваа песна која ја чувме. Се продолжува со разговор за драма.
- дискусија за драмата, поим и превод на зборот драма, и драмата како литературен род; дискусија насочувана од наставникот за видот на текст- драма-текст кој се претставува (не раскажува и не изразува) преку лик. Дискусија за развојот на драмското дејство низ етапи и нивни карактеристики. Сите знаења за драма може да се претстават со грозд метод на таблата преку дискусија со учениците.
- главен дел на часот: драматизација на фрагменти од драмата: „Чорбаџи Теодос“ од Васил Иљоски со вокално-инструментална презентација на музичкиот дел од драмското дејствие на оваа драма.
- „гледачите“ и „актерите“ по драматизацијата синтетизираат за содржината, за етапите на драмското дејство со вокално –

инструментална презентација на народните песни;

- учениците прават завршна дискусија за улогата на музиката во драмата и нејзината вокално-инструментална интерпретација (повторување за музичките инструменти и видовите песни);
- завршна заедничка активност-работа во група-изработка на евалуационен лист.

2.Артикулација на час

Активности на наставникот по Музичко образование	Заеднички активности	Активности на наставникот по Македонски јазик
	Активност за загревање: „Зошто сме заедно“ (македонски јазик и музичко образование) бура на идеи (учениците на табла запишуваат зошто се заедно денес на час со два наставника и со интегрирана наставна содржина: „Препознавање на етапи од драмско дејство проследени со музички елементи (користени за засилување на ефектот) – народни песни и музички инструменти“	
Вокална интерпретација на народната песна „Ој, Недо Недо“ и „Каде си тргнала Кито“;		

Запознавање со поделба на народните песни според содржината Презентација на дигитални содржини со запознавање на народни музички инструменти (звучност, изглед на инструмент)	Дискусија за заеднички елементи на народната песна. Класификација на народната песна.	Анализа на народната песна според содржината и потсетување за видовите народни песни според содржината.
Разговор за примена на музички елементи во драмско дејствие		Дискусија за знаењата од драма Дискусија за етапите на драмското дејство, содржината и карактерните црти на ликовите.
Вокална интерпретација на народни песни, „Болен лежи млад Стојан“ и „Јас те пратив на вода, Калино“, „Јовано, Јованке“ .	Драматизација на фрагменти од драмата: „Чорбаци Теодос“ од Васил Иљоски со вокално-инструментална презентација на музичкиот дел од драмското дејствие на оваа драма.	Разговор за содржината на драмата, за ликовите и нивните однесувања, за улогата на музиката (песните и инструментите во драмското дејство). Впечатливи црти на ликовите кои се потенцираат или пак се критикуваат на музички начин-дискусија.
	Евалуационен лист-работа во група Што научивме? Драма е... Кулминација е... Музиката во драмата има функција да... Двојна природа на драмски текст е.... Пораката на оваа драма е....	

3. Тек на часот

Во училницата во која сè беше подготвено за почетокот на часот, се чувствуваеше убава атмосфера. Интегрираниот час по музичко образование и македонски јазик започна со Веновиот дијаграм и пронаоѓање на заедничките елементи помеѓу литературниот текст и музиката во драмата „Чорбаџи Теодос“ од Васил Иљоски. На таблата преку ЛЦД проектор одеше на видео-бим почетокот од театарската претстава.

Пред учениците да настапат со драматизацијата, наставничката по музичко образование направи вовед по пат на разговор за фолклорот и народната песна. Потоа наставничката разговараше за поделбата на народната песна според содржината, како се пренесувала, кој извршил влијание при нејзиното создавање и од што зависи нејзиниот нерамноделен такт. Учениците беа активни за време на разговорот околу актуелната тема. Потоа им беше објаснето дека песните биле придружувани и од народни инструменти и кои инструменти биле застапени. По излагањето на наставничката по музичко образование, наставничката по македонски јазик објасни каква улога има народната песна во драмата „Чорбаџи Теодос“.

Сите ученици кои претходно се подготвувале да одглумат дел од драмата беа соодветно облечени, девојчињата во долги здолништа во стилот на ромската традиција, со марами на главата или околу струкот (по малку и со црвенило на образите), момчето што го глумеше Чорбаџи Теодос со палто и панталони како возрасен човек.

Драматизацијата започна со песната „Каде си тргнала Кито“ (во 7/8 такт) придружувана од наставничката по музичко образование на пијано, еден ученик на тарабука и даире. Како што течеше драмското дејствие така учениците ги пееја песните „Јовано, Јованке“ (во 7/8 такт), „Болен лежи млад Стојан“ (во 7/8 такт), за на крајот со песната „Свадба македонска да направам“ (во 7/8 такт) да завршат со оро. На крајот од часот учениците пополнуваа чек листа.

**Драмата „Печалбари“ - поим за трагедија и вокална интерпретација на
народните песни „Дафино, вино црвено“ и
„Јовано, Јованке“**

10 час



Интегриран модел број 10

1. Интегриран модел на наставен час

ООУ „11 Октомври“ - Скопје		Датум: 10.04.2013	Одделение: VII /3
Наставник по Музичко образование Звонимир Атанасов		Наставник по Македонски јазик Даниела Јовановска	
Наставна тема: Обработка на народната песна „Дафино вино црвено“ и „Јовано, Јованке“ (по слух) – нерамноделни тактови		Наставна тема: драма Наставна содржина: Анализа на извадок од драмата „Печалбари“- Антон Панов, поим за трагедија	
Интегрирана наставна содржина: Драмата „Печалбари“ - поим за трагедија и вокална интерпретација на народните песни „Дафино, вино црвено“ и „Јовано, Јованке“			
Цели - Музичко образование Ученикот/ученичката: - да применува правилна интонација со сите елементи на правилна вокална интерпретација; - да ги демонстрираат народните песни: „Дафино, вино црвено“ и „Јовано, Јованке“; - да објаснува за нерамноделен такт 11/8 и 7/8 такт; - да воочува молски тоналитет; - да препознава поделба на македонските народни песни според содржината на текстот.		Цели - Македонски јазик Ученикот/ученичката: - да репродуцира факти за животот и делото на авторот; - да дискутира за содржината на драмата; - да дискутира за мотивот во драмата; - да ги препознава елементите на драмата во текстот; - да прави разлика меѓу прозен и драмски текст; - да ги согледа елементите на трагедијата како драмски вид низ содржината на драмата; - да интерпретира и препознава елементи на народното богатство предадено преку старите народни македонски песни.	
Интегрирани цели: Музичко образование и Македонски јазик - Да го разбере печалбарството и мотивот на истото во социјално-битовата драма и во народната македонска песна; - Негување на љубов кон старите народни македонски песни и традицијата на македонскиот народ - кога му е најтешко да запее песна и така да си ги олесни маките; - Приказот на фолклорните обичаи во драмата како слика и сугестивен израз на општествениот фон и културниот контекст на тогашното општество; - Да направат корелација на македонските и човечките животни судбини да ја поврзат македонската народна песна со музиката и мелосот на народната песна вткаен во македонското битие и суштествување.			

Исходи:

Учениците да направат корелација на елементите на драмата со мотив на печалбарството со музичката традиција во пеењето и творењето во македонската уметност воопшто.

Ученикот:

- препознава елементи на драмата, ликови, локализација во драмата;
- го разбира трагичниот елемент (особеност) на ликот на Костадин;
- репродуцира делови и извадоци од стари македонски песни;
- активно учествува во драматизација на одредени делови од драмскиот текст за целосно доживување на текстот.
-

Основни наставни методи :

- текст метод;
- метод на објаснување;
- демонстрирање.

Форми на наставна работа:

- фронтална;
- монолошко-дијалозна форма на работа.

Методи за оценување на учењето на учениците:

- Преку усна повратна информација;
- Чек листа за проверка.

Посебни ресурси, наставни средства и материјали:

- проектор за презентација;
- потребна техничка поддршка (лап топ, подготвена презентација во power point);
- подготвена сценографија за ентриерот при изведување на драматизацијата.

Користена литература:

- учебници
- Интернет

Активности на наставникот по музичко образование:

- Запознање на учениците со мелодијата на песната;
- поттикнува да се направи кратка анализа на песната;
- помага при формална анализа;
- дава информации за различните верзии на песната објаснува за нерамноделен такт (7/8 и 11/8);
- дава насоки за динамичко доживување на песната;
- дава насоки за различни начини на вокална интерпретација на песната.

Активности на наставникот по македонски јазик

- го планира текот и целите на часот;
- ја чита песната/драмскиот текст;
- објаснува непознати зборови;

- подготвува прашања со кои ќе предизвика внимание и насочување на учениците кон наставната единица;
- дава информации за животниот пат на авторот на творбата за да го доближи времето и елементите од неговата биографија до учениците;
- преку разговор со учениците заеднички го разгледуваат дејството, темата, времето и ликовите во драмата;
- дава оценка по однос на исполнувањето на зададените задачи и цели по реализираниот час.

Заеднички активности:

- да се добијат основните информации за биографските податоци за авторот, темата, идејата, локализација, ликовите во драмата, вокалната интерпретација, драматизацијата на фрагментот од драмата „Печалбари“ од Антон Панов.

Активности на учениците:

- активно учествуваат во повторувањето за драма;
- ги следат упатствата на наставникот, одговараат на неговите барања, а заеднички ги забележуваат белезите на трагедијата и трагичните елементи;
- ја рецитираат песната;
- ја пеат песната;
- прават формална анализа на текст и естетски и уметнички го доживуваат;
- читање извадок од драмата по ликови, но исто така разговараат и за содржината во целост;
- донесување заклучок за ликот на Костадин и неговата трагична судбина.

- драмско дејствие

Евалуација:

Според реализираниот час, учениците позитивно се изјасниле за интегрираниот час по македонски јазик и музичко образование и кога заеднички ги добиваат информациите како целина, одлично ги прифаќаат. Преку музиката часот по македонски јазик одлично се релаксира со песна и добива поинаква смисла, а исто така и часот по музичко образование добива поголема тежина и корелативно темата на драмата и печалбарството како мотив нуди и многу други можности за корелација.

3. Тек на часот

Активности на наставникот по Музичко образование	Заеднички активности	Активности на наставникот по Македонски јазик
	Активност за загревање: „Зошто сме заедно“ (македонски јазик и музичко образование - преку бира на идеи)	
Инструментална интерпретација на песната „Дафино, вино црвено“.	Активно слушање со задача да се доживее карактерот на инструменталната изведба на песната: „Дафино, вино црвено“. Дискусија за содржината и мотивот на песната.	
Поврзување на дискусијата за печалбарството и пеењето како неизоставен дел од животот на македонскиот човек.		Запознавање на учениците со печалбарството како мотив и во народните песни. Кратки прашања во почетниот дел од часот се врши со повторување и поврзување со темата.
Демонстрација на инструменталната изведба на песната: „Дафино, вино црвено“ (во фон).	Дискусија за печалбарството. Учениците ја слушаат изведбата на песната „Дафино, вино црвено“.	Запознавање со биографски податоци за Антон Панов нагласување на мотивот односно инспирацијата за пишувањето на ова драмско дело.
	Прашањата од типот: Колку литературни родови има во литературата? Што се	Читање презентација и одговор на прашања за содржината на извадокот од текстот

	подразбира под лирика, епика и драма? Дали ви се познати некои видови на драма според содржината искажана во драмите?	„Печалбари“. Насочување кон заклучокот за видот на овој драмски текст и компарација со видови композиции кои содржат мотив печалбарство како и нивниот начин на прикажување на емоциите низ тоновите.
Демонстрација на песните: „Дафино, вино црвено“ и „Јовано, Јованке“ од страна на наставникот.	Песната „Дафино, вино црвено“ ја пее една група ученици, а потоа се вклучуваат сите ученици.	
		Во продолжение акцент се става на фолклорните елементи и обичаи во драмата, во нивната колективна изведба (по повод свршувачката на Симка за Костадин, заминувањето на печалба, враќањето од неа).
Наставникот по музичко образование низ песната се поврза со претходно кажаното. Песните се пеат во неколку темпа со задача учениците да кажат во кое темпо се песните. Се запознаваат со сложени 7/8 и 11/8 тактови и нивната поделба.		
	Оркестарот ги свири народните песни.	

	Песните се пеејат со динамичко нијансирање за да се почувствува тагата и болката. Се пеат песните и во неколку темпа.	
Подготовка и насоки за вокална интерпретација на песните при драматизација на драмата „Печалбари“.		Подготовка и насоки за драматизација на драмата „Печалбари“.
	Изведба на драматизација на извадок од драмата „Печалбари“ со вокална интерпретација на песните: „Дафино, вино црвено“ и „Јовано, Јованке“.	
	Пополнување на чек листи.	

3. Тек на часот

Воведен дел: Часот започна со информирање на учениците за печалбарството како мотив во народните песни и се направи преглед на познати народни песни за да се поврзе со предметот на печалбарството во песната „Дафино, вино црвено“. Преку кратки прашања во почетниот дел од часот се вршеше повторување и поврзување со темата по македонски јазик. Низ прашањата од типот: Колку литературни родови има во литературата? Што се подразбира под лирика, епика и драма? Дали ви се познати некои видови на драма според содржината искажана во драмите? и сл. беше направено поврзување со темата. Во продолжение беше објаснето дека акцент ќе биде ставен на трагедијата како литературен вид, со сите нејзини особености низ примерот на драмата „Печалбари“ од Антон Панов.

Главен дел: На табла наставничката го запиша насловот и заеднички беше направен планот, а со креди во боја беа истакнати поважните податоци од останатите.

Важно место беше одвоено за позначајните биографски податоци за авторот и истото беше поврзано со неговото творештво и конкретното дело „Печалбари“. Беше објаснет мотивот на песната и овој вид на уметност со елементот на песната во животот на македонскиот народ.

Предлог план на часот: Анализа на драмата „Печалбари“ од Антон Панов

1. ТРАГЕДИЈА е драмски текст кој завршува со несреќни, трагични настани.

2. Драмата „Печалбари“ од Антон Панов завршува трагично со смртта на Костадин на печалба.

3. АНТОН ПАНОВ е роден во Дојран. Своео гимназиско образование и својата музичка наобразба ја стекнува во Белград. Соработува со Кочо Рацин, како и со композиторот Јосип Славенски, кој ќе компонира музика за драмата „Печалбари“. Подоцна се задржаа накратко на деловите во драмата, која со сите потресни сцени ликува и храбро се носи со песната „Дафино, вино црвено“. Во овој дел се делат ливчињата на песната и се пее песната од неколку ученици, а потоа се вклучија сите во пеењето. Во продолжение акцент беше ставен на фолклорните елементи и обичаи во драмата, во нивната колективна изведба (по повод свршувачката на Симка за Костадин, заминувањето на печалба, враќањето од неа). Наставникот по музичко образование низ песната се поврза со претходно кажаното и заеднички со оркестарот ја реализира народната песна. Песната се пееше со динамичко нијансирање за да се почувствува тагата и болката на печалбарите во истоименото дело. Песната ја пееја во неколку темпа и учениците требаше да кажат во кое темпо е песната. Тој зборуваше и за печалбарството кое е застапено во народната музика и ги запозна учениците со сложени 7/8 и 11/8 тактови и нивната поделба.

Завршен дел:

На крајот, часот заврши со кратка драматизација на истоименото дело. Учениците пополнуваа чек листи.

ПЕТТИ ДЕЛ:

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА И ПРЕПОРАКИ

Заклучни согледувања и препораки

Со негување на народното творештво, ги воспитуваме младите генерации да ја чуваат својата културна традиција, народните обичаи и идентитет.

Изработените дигитални содржини во деветгодишното основно образование се само еден исчекор и всушност се лајт мотив во градењето на етно-содржините во наставата по музичко образование и по македонски јазик. Исто така, своевиден исчекор се и изработените наставни програми за изборните предмети „Танци и ора“, „Проекти од музичка уметност“, како и предметот „Истражување за родниот крај“ во кои има делумна застапеност на етно-педагошките содржини, но акцент треба да се стави на фактот дека станува збор за изборни предмети.

Во тој контекст сметаме дека е потребно дополнување на наставните програми по македонски јазик и музичко образование со етно-педагошки содржини, при што учениците во третиот циклус ќе можат многу повеќе да се запознаат со богатото македонско народно творештво: песни, приказни, легенди, преданија, брзозборки, гатанки, поговорки и пословици, народни ора, народни инструменти, обичаи, носии кои се тесно поврзани со животот на народот и притоа го одразуваат неговиот дух и сфаќање.

Значењето на изучувањето на народното творештво е повеќестрано. Преку него децата се запознаваат со културното наследство на својот, но и на другите народи, што придонесува за развојот на општата култура, меѓусебното разбирање и почитување.

Добиените резултати упатуваат на тоа дека според наставниците по музичко образование, етно-содржините влијаат позитивно во наставата. Тие наведуваат дека со етно ритмовите на нашиот фолклор, учениците подетално се запознаваат со специфичните украси при изворното пеење. Согласно добиените резултати според стручната служба, нагласено е од нивна страна дека нема текст од кој не може да се извлече некоја народна поговорка или мудра мисла. Ова значи дека реализацијата на интегрираните содржини може

да се направи во сите одделенија, зашто народното творештво е наше непроценливо богатство и наследство кое лесно се вклопува во различни контексти.

Интегрирањето на етно-содржините од двата предмета (музичко образование – македонски јазик) позитивно влијае врз психофизичкиот развој на учениците. Текстот на народната песна е посебно значаен, бидејќи преку него учениците се запознаваат со обичаите, верувањата и сфаќањата на народот. Но, текстот, посебно на љубовните и хумористичните песни, има за цел да развесели. Пеењето на овие песни, кои се со ведар и весел тон, предизвикува радост и кај учениците. Тие со задоволство ги усвојуваат овие народни песни и брзо ги учат напамет, бидејќи се со кратка и едноставна мелодија и со често повторување на текстот. Изучувањето и пеењето на песни има значајно место во воспитно-образовниот процес. Воедно, интегрирањето на содржините од двата предмета, според наставниците, е можно преку: обработка на народна поезија, но и авторска поезија за која има создадено музика како што се на пример разните видови песни (објаснети во теоретскиот дел) и тоа: *1762 лето, Билјана платно белеше, Стојан и Лилјана, Црна се чума зададе, Не си го продавај Кољо Чифликот, Никнало цвеќе шарено, Битола мој роден крај, Сирма војвода, Темен се облак зададе, Иљо Војвода, Ајде Милке да бегаме, Чие е она девојче,* обредни песни (*Збирајте се дечиња, Коледица, Новогодишна здравица*) брзозборки, игрозборки, залагалки и обработка на песната *Тешкото*, обработка на драмите (*Печалбари, Антица*).

Крајниот заклучок упатува на тоа дека меѓусебното интегрирање на содржините придонесува наставниот процес да биде поефикасен, попродуктивен, поразновиден, поинтересен, динамичен и флексибилен. Сето ова наведува на размислувања во насока на тоа дека треба да се зголеми пред сè времетраењето на наставниот час кога би се реализирале интегрираните содржини, бидејќи овој начин на работа подразбира тимска работа помеѓу наставниците, поголема соработка помеѓу нив, како и поголема подготовка за реализација на интегрираниот модел. Ваквата подготовка вклучува: избор на

етно-содржини, избор на нагледни средства, избор на соодветни методи и форми на работа. Наставниците треба добро да ги познаваат наставните програми за да можат да направат интегрирани цели кои ќе овозможат поуспешно да се имплементираат содржините од двата наставни предмета. При подготовка на етно-содржините наставникот секогаш треба да им даде насоки на учениците како да истражуваат и од каде да бараат материјали, но може и самите да користат разни извори и многу успешно да подготвуваат разни проекти. Поуката што се извлекува од секоја народна мудрост, постапките на ликовите секогаш можат да се трансферираат и да се компарираат со случки од сегашниот модерен живот. Кога се реализираат овие содржини се јавува потребата од објаснување на некои архаични зборови и покрај појаснувањето во учебниците. Наставниците треба да се потрудат да им ги доближат на учениците овие зборови, за да добијат појасна претстава за одреден вид содржина.

Изработените интегрирани модели сметаме дека ќе им бидат од голема корист на наставниците по македонски јазик, на наставниците по музичко образование и сметаме дека ќе бидат поттик за наставниците да почнат да размислуваат на овој начин, односно, да креираат и дизајнираат вакви модели на часови кои би придонеле за тимската работа во училиштето, како и за надополнување и зголемување на меѓусебната креативност.

За да можат наставниците да подготват и да реализираат интегрирани модели, потребно е да се организираат обуки на теми кои ќе опфатат етно-педагошки содржини, потоа потребно е да се организираат низа на работилници на кои наставниците ќе учат да работат интегрирано, како и да се организираат семинари за интегрирана настава. Исто така, неопходно е да се изработи и прирачник со интегрирани модели кои ќе бидат пример за наставниците, односно, во него ќе бидат објаснети сите оние работи кои би им биле потребни за изработка на еден интегриран модел.

По подготовката на наставниците, сметаме дека најголема полза од овие модели ќе имаат учениците, бидејќи содржините ќе ги изучуваат интегрирано и нема да има повторување на одредени цели и содржини.

Еден од заклучоците е дека учениците навистина покажуваат интерес за изучување на етно-педагошки содржини, односно тие покажуваат интерес и особено внимание за овие содржини, бидејќи станува збор за музика од нашето поднебје и бидејќи сите имале прилика да слушнат некоја песна или да видат некој од народните изворни инструменти. Учениците всушност покажуваат внимание, бидејќи содржината им е блиска и за истата можат да дискутираат со нивните родители и членовите на потесното и поширокото семејство.

При реализација на овие десет модели на интегрирани часови во кои беа застапени етно-педагошките содржини можеме да констатираме дека кај учениците се забележа радост, задоволството и голема заинтересираност, односно во училниците имаше многу пријатна и позитивна атмосфера за работа. Целата оваа слика траеше перманентно од самите подготовки до крајот на активностите. Исто така, сметаме дека ваквите активности, каде се застапени етно-педагошките елементи треба да се имплементираат многу повеќе и почесто. Уште повеќе, ваквите модели на часови треба да бидат задолжителни во наставата.

Ова подразбира низа на промени кои е потребно да се направат, за да се овозможи имплементација на интегрирани модели во наставата. Крајните заклучоци упатуваат дека во наредниот период потребно е да се направи ревидирање на наставните програми со цел поголема застапеност на етно-педагошките содржини. Воедно, нашите размислувања се и во насока на тоа дека ќе биде потребно да се направат и промени во траењето на наставните часови, односно да се направи поврзување и интегрирање на оние предмети и содржини во кои се застапени содржини кои се компатибилни и содржат етно-педагошки елементи.

Интеграцијата на етно-содржините придонесува за развој и збогатување на личноста на учениците, за формирање на нивниот национален идентитет, придонесува за изградување на чувството за убаво; за развој на љубовта кон

својата земја и народ, кон почитување на културните и етно традициите на својот народ; интеграцијата придонесува за развивање на емпатијата кај учениците, развој и сензибилитет за праведност, чесност и осудување на неморално и нечовечко однесување.

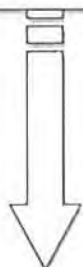
Една од препораките е и дека е неопходно постојано да се реализираат дебати и трибини и со наставниците и со педагошко-психолошката служба, за да во континуитет ја користат интегрираната настава, со цел постигнување на поголеми резултати кај учениците. Сметаме дека ваквиот начин на работа придонесува учениците да бидат покреативни и порелаксирани.

Друга препорака е дека етно-педагошките содржини можат да се интегрираат во наставните содржини во сите одделенија и во повеќето наставни предмети.

Исто така, сметаме дека и високообразовните институции кои се креатори пак на сите субјекти во воспитно-образовниот процес, треба да направат одредени промени во студиските програми, а со тоа ќе им овозможат на самите студенти покреативна и поинтересна тимска настава. Ова може да се постигне доколку се применуваат интегрирани модели со содржини кои можат да се интегрираат од студиските програми. Па така на пример, на факултетите за музичка уметност потребно е да се воведат вакви промени за да можат студентите активно да се вклучат во воспитно-образовниот процес и да ги имплементираат перманентно етно-педагошките содржини.

Ова истражување претставуваше голем предизвик и за истражувачот и за сите субјекти вклучени во него. Дизајнираните модели сметаме дека ќе придонесат за отпочнување на еден нов процес кој би требало да добие поддршка од страна на надлежните институции и се надеваме дека ќе резултира повторно со позитивни ефекти, а дополнително и ќе се надградува. Воедно, моделите сметаме дека ќе бидат поттик за наставниците да можат и самите да бидат креатори на интегрирани модели, а ова ќе значи дека самиот истражувачки труд е своевиден придонес во креирањето во една нова воспитно-образовна иновација која кај учениците ќе има позитивни ефекти.

ШЕСТИ ДЕЛ



ПРИЛОЗИ

ПРИЛОЗИ

Анкетен прашалник за наставниците по македонски јазик

Почитуван/а,

Етно-педагошката димензија на наставата придонесува за поттикнување на чувството на припадност кон еден народ, негување на националното чувство, а со тоа и градење на националниот идентитет. Еден дел од неа е и народното творештво кое меѓу другото ги опфаќа и народните песни, танцот, народните обичаи..., односно сето она што ја сочинува културата и традицијата на одреден народ.

Целта на овој прашалник е да се испитаат Вашите согледувања, мислења и ставови во однос на етно – педагошката димензија на наставата во основните училишта. Прашалникот ќе се искористи само за истражувачки цели.

Основно училиште: _____
Град: _____

Однапред Ви благодарам за издвоеното време.

1. Според Вас, етно-педагошките содржини во наставната програма по македонски јазик во седмо одделение се: (заокружете еден од одговорите)
 - а) недоволно застапени
 - б) застапени се, но потребно е да се изменат
 - в) доволно се застапени
 - г) постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно-педагошки содржини
2. Етно-педагошките содржини во наставната програма по македонски јазик во осмо одделение се: (заокружете еден од одговорите)?
 - а) недоволно застапени
 - б) застапени се, но потребно е да се изменат
 - в) доволно се застапени
 - г) постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно-педагошки содржини

3. Етно-педагошките содржини во наставната програма по македонски јазик во деветто одделение се (заокружете еден од одговорите)?
- а) недоволно застапени
 - б) застапени се, но потребно е да се изменат
 - в) доволно се застапени
 - г) постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно-педагошки содржини
4. Постојат можности за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етно-педагошки содржини (заокружете еден од одговорите).
- а) да, постојат можности
 - б) не постои можност за развивање на интегрирани курикулуми
 - в) потребна ни е помош за развивање на интегрирани курикулуми
 - г) нема соодветни услови
5. Дали досега сте вклучувале етно-педагошки елементи од наставниот предмет музичко образование во наставата по македонски јазик (заокружете еден од одговорите)?
- а) никогаш
 - б) секогаш
 - в) понекаш работам на тој начин
6. Сметате ли дека Ви е потребна континуирана стручна поддршка за реализација на интегрирани курикулуми (заокружете еден од одговорите)?
- а) можам и сам/а (не ми е потребна)
 - б) да, секогаш
 - в) понекогаш
7. Од кого најчесто ја добивате поддршката (заокружете еден од одговорите).
- а) педагошко - психолошката служба
 - б) советниците
 - в) надворешни стручни лица
 - г) колегите

8. Учениците од Вашето училиште членуваат во културно-уметнички друштва.

а) да б) не в) не знам

9. Постои ли интерес на учениците за членување во литературна секција:

а) да б) не в) нема интерес

10. Учениците се заинтересирани за изучување на етно-педагошки содржини во наставата по македонски јазик? (заокружете еден од одговорите)

а) воопшто не се заинтересирани

б) заинтересирани се за изучување на народната поезија (лирски песни: родољубиви, љубовни, хумористични)

в) само дел од учениците се заинтересирани за изучување на народната поезија

г) делумно се заинтересирани за изучување на етно-педагошките содржини во народната проза (драми, приказни)

д) најмногу се заинтересирани за митовите, преданијата и легендите

ѓ) друго: _____

11. Посочете три предлози за етно-педагошки содржини кои можат да се имплементираат во наставата:

1. _____

2. _____

3. _____

Анкетен прашалник за наставниците по музичко образование

Почитуван/а,

Етно-педагошката димензија на наставата придонесува за поттикнување на чувството на припадност кон еден народ, негување на националното чувство, а со тоа и градење на националниот идентитет. Еден дел од неа е и народното творештво кое меѓу другото ги опфаќа и народните песни, танцот, народните обичаи..., односно сето она што ја сочинува културата и традицијата на одреден народ.

Целта на овој прашалник е да се испитаат Вашите согледувања, мислења и ставови во однос на етно – педагошката димензија на наставата во основните училишта. Прашалникот ќе се искористи само за истражувачки цели.

Однапред Ви благодарам за издвоеното време.

Основно училиште: _____
Град: _____

1. Етно-педагошките содржини во наставната програма по музичко образование во седмо одделение се: (заокружете еден од одговорите)?
 - а) недоволно застапени
 - б) застапени се, но потребно е да се изменат
 - в) доволно се застапени
 - г) постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно-педагошки содржини
2. Етно-педагошките содржини во наставната програма по музичко образование во осмо одделение се: (заокружете еден од одговорите)?
 - а) недоволно се застапени
 - б) застапени се, но потребно е да се изменат
 - в) доволно се застапени
 - г) постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно-педагошки содржини

3. Етно-педагошките содржини во наставната програма по музичко образование во деветто одделение се (заокружете еден од одговорите)?
 - а) недоволно застапени
 - б) застапени се, но потребно е да се изменат
 - в) доволно се застапени
 - г) постои потреба од дополнување и проширување на наставната програма со етно-педагошки содржини
4. Постојат можности за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етно-педагошки содржини. (заокружете еден од одговорите)
 - а) да, постојат можности
 - б) не постои можност за развивање на интегрирани курикулуми
 - в) потребна ни е помош за развивање на интегриран курикулуми
 - г) нема соодветни услови
5. Дали досега сте вклучувале етно-педагошки елементи од наставниот предмет македонски јазик во наставата по музичко образование (заокружете еден од одговорите)?
 - а) секогаш
 - б) никогаш
 - в) понекогаш работам на тој начин
6. Дали сметате дека Ви е потребна постојана стручна поддршка за реализација на интегрирани курикулуми (заокружете еден од одговорите)?
 - а) можам и сам/а (не ми е потребна)
 - б) да, секогаш
 - в) понекогаш
7. Од кого најчесто ја добивате поддршката (заокружете еден од одговорите) од?
 - а) педагошко - психолошката служба
 - б) советниците
 - в) надворешни стручни лица
 - г) колегите

8. Учениците од Вашето училиште членуваат во културно-уметнички друштва.
а) да б) не в) неznam
9. Постои ли интерес на учениците за изборните предмети музичка уметност и танци и ора:
а) да б) не в) нема интерес
10. Учениците се заинтересирани за изучување на етно-педагошки содржини во наставата по музичко образование (заокружете еден од одговорите)?
а) воопшто не се заинтересирани
б) заинтересирани се многу повеќе за странска забавна музика
в) да, заинтересирани се за изучување на етно-елементи од новокомпонирана музика
г) да, заинтересирани се за изучување на етно-елементи од изворната народна музика
д) дел од учениците заинтересирани се за македонска забавна музика со етно елементи
11. Посочете три предлози за етно-педагошки содржини кои можат да се имплементираат во наставата:
1. _____
 2. _____
 3. _____

Анкетен прашалник (за педагог/психолог)

Почитуван/а,

Етно педагошката димензија на наставата придонесува за поттикнување на чувството на припадност кон еден народ, негување на националното чувство, а со тоа и градење на националниот идентитет. Еден дел од неа е и народното творештво кое меѓу другото ги опфаќа и народните песни, танцот, народните обичаи..., односно сето она што ја сочинува културата и традицијата на одреден народ.

Целта на овој прашалник е да се испитаат Вашите согледувања, мислења и ставови во однос на етно – педагошката димензија на наставата во основните училишта. Прашалникот ќе се искористи само за истражувачки цели.

Однапред Ви благодарам за издвоеното време.

Основно училиште: _____
Град: _____

1. Етно-педагошките елементи се застапени во реализацијата на концепцијата за деветгодишно основно образование. (заокружете еден од одговорите)
а) да б) не в) недоволно се застапени
2. Во наставните програми по музичко образование и македонски јазик во третиот циклус на деветгодишното основно образование (VII, VIII, IX одделение) се застапени етно-педагошки содржини. (заокружете еден од одговорите)
а) да б) не в) недоволно се застапени
3. Постојат можности за развивање на интегрирани курикулуми од музичко образование и македонски јазик со имплементирање на компатибилни етно-педагошки содржини. (заокружете еден од одговорите)
а) да, постојат можности
б) не постојат
в) во овие услови тешко

4. Учениците се заинтересирани за изучување на етно-педагошки содржини во наставните предмети по музичко образование и македонски јазик. (заокружете еден од одговорите)
а) многу се заинтересирани б) делумно се заинтересирани в) не се заинтересирани
5. Наставниците по музичко образование и македонски јазик ги користат интегрираните курикулуми во наставата. (заокружете еден од одговорите)
а) често б) ретко в) не работат интегрирано
6. Наставниците кои реализираат настава по музичко образование и македонски јазик бараат помош од Вас. (заокружете еден од одговорите)
а) да б) не в) понекогаш
7. Наставниците при реализацијата на интегрираните курикулуми од музичко образование и македонски јазик наидуваат на тешкотии. (заокружете еден од одговорите)
а) многу често б) немаат потешкотии в) немам сознанија
8. Каков е вашиот впечаток од посетените часови на кои се реализираат етно-педагошки содржини (може да заокружите повеќе одговори)?
а) часот е интересен и возбудлив;
б) учениците се заинтересирани;
в) нема интерес кај учениците ;
г) учениците наведуваат други примери;
д) со задоволство пеат, танцуваат;
ѓ) не покажуваат никаков интерес за овој вид творештво.
9. Учениците од Вашето училиште членуваат во културно-уметнички друштва.
а) да б) не в) неznam
10. Постои ли интерес на учениците за изборните предмети од деветгодишното основно образование:
а) да б) не в) неznam
11. Ваши предлози за етно-педагошки содржини кои можат да се имплементираат во наставата: _____

ПРАШАЛНИК ЗА УЧЕНИЦИ

Етно педагошката димензија на наставата придонесува за поттикнување на чувството на припадност кон еден народ, негување на националното чувство, а со тоа и градење на националниот идентитет. Еден дел од неа е и народното творештво кое меѓу другото ги опфаќа и народните песни, танцот, народните обичаи..., односно сето она што ја сочинува културата и традицијата на одреден народ.

Целта на овој прашалник е да се испитаат Вашите согледувања, мислења и ставови во однос на етно-педагошката димензија на наставата во основните училишта. Прашалникот ќе се искористи само за истражувачки цели.

Однапред Ви благодарам за издвоеното време.

Основно училиште: _____
Град: _____

1. Колку Ви се интересни часовите на кои се реализираат етно содржини како на пример народни песни, народни приказни, драми (заокружете еден од одговорите)?
 - а) да, многу ми се интересни
 - б) не ми се интересни
 - в) да, интересни ми се, но сакам и други содржини
2. Која етно-содржина Ви оставила најголем впечаток во оваа учебна година?

3. Кои изборни предмети со етно-содржини ги изучувате (заокружете)?
 - а) истражување на родниот крај
 - б) нашата татковина
 - в) танци и ора
 - г) проекти од музичката уметност
 - д) не изучувам ниту еден од наведените предмети

4. Објаснете ја причината поради која сте одбрале да ги изучувате овој/овие предмет/и?

5. Дали сте член во некоја секција каде што има застапено етно-содржини?

а) да, член сум на _____

б) не сум член

в) немам доволно време да членувам во секција

6. Дали сте член во некое културно-уметничко друштво?

а) да б) не

7. Наведи некоја етно-содржина што би сакал да ја учиш на часовите:

8. Дали би сакале етно-содржините повеќе да бидат застапени во наставата?

а) да б) не

9. Дали би сакале етно-содржините повеќе да бидат застапени во воннаставните активности?

а) да б) не

ЧЕК ЛИСТИ

	Цели		Содржини		Активности	
	Да	Не	Да	Не	Да	Не
Етно-педагошките содржини се застапени во наставната програма по музичко образование во седмо одделение.						
	Цели		Содржини		Активности	
	Да	Не	Да	Не	Да	Не
Етно-педагошките содржини се застапени во наставната програма по македонски јазик во седмо одделение.						

	Цели		Содржини		Активности	
	Да	Не	Да	Не	Да	Не
Етно-педагошките содржини се застапени во наставната програма по музичко образование во осмо одделение.						
	Цели		Содржини		Активности	
	Да	Не	Да	Не	Да	Не
Етно-педагошките содржини се застапени во наставната програма по македонски јазик во осмо одделение.						

	Цели		Содржини		Активности	
	Да	Не	Да	Не	Да	Не
Етно-педагошките содржини се застапени во наставната програма по музичко образование во деветто одделение.						
	Цели		Содржини		Активности	
	Да	Не	Да	Не	Да	Не
Етно-педагошките содржини се застапени во наставната програма по македонски јазик во деветто одделение.						

Табела бр.1

1952 година	НАСТАВЕН ПРОГРАМ ПО МУЗИЧКО ВОСПИТАНИЕ за основните училишта, осмолетките, гимназиите и учителските школи								
	ОДДЕЛЕНИЈА (клас)								
Музичко воспитание		I	II	III	IV клас (VIII одделение)	V клас	VI клас	VII клас	вкупно
Број на часови		-	-	-	-	-	-	-	-
	вкупно	-	-	-	-	-	-	-	-
Наставата ја реализира		-			-				

Табела бр.2

1966 година	НАСТАВЕН ПЛАН за основните училишта со македонски и српохрватски наставен јазик									
	ОДДЕЛЕНИЈА									
Музичко воспитание		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	вкупно
Број на часови		2 --- 2	2 --- 2	2 --- 2	2	2	2	1	1	11
	вкупно	35	35	35	70	70	70	35	35	385
Наставата ја реализира		Одделенски наставник			Предметен наставник					

Табела бр.3

1966 година	НАСТАВЕН ПЛАН за основните училишта со албански и турски наставен јазик									
	ОДДЕЛЕНИЈА									
Музичко воспитание		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	вкупно
Број на часови		2 --- 2	2 --- 2	2 --- 2	2	2	1	1	1	10
	вкупно	35	35	35	70	70	35	35	35	350
Наставата ја реализира		Одделенски наставник			Предметен наставник					

Табела бр.4

1972 година	НАСТАВЕН ПЛАН за основните училишта									
	ОДДЕЛЕНИЈА									
Музичко воспитание		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	вкупно
Број на часови		2 --- 2	2 --- 2	2 --- 2	2	2	1	1	1	10
	вкупно	35	35	35	70	70	35	35	35	350
Наставата ја реализира		Одделенски наставник			Предметен наставник					

Табела бр.5

1980 година	НАСТАВЕН ПЛАН за основните училишта									
	ОДДЕЛЕНИЈА									
Музичко воспитание		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	вкупно
Број на часови по музичко воспитание		1	1	2	1	2	1	1	1	10
	вкупно	36	36	72	36	72	36	36	36	360
Наставата ја реализира		Одделенски наставник					Предметен наставник			

Табела бр.6

26.4.1989 г.	НАСТАВЕН ПЛАН за основните училишта									
	ОДДЕЛЕНИЈА									
Музичка култура		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	вкупно
Број на часови по музичка култура		1	1	2	1	2	1	1	1	10
	вкупно	36	36	72	36	72	36	36	36	360
Наставата ја Реализира		Одделенски наставник					Предметен наставник			

Табела бр.7

1992 година	НАСТАВЕН ПЛАН Иновирана наставна програма за музичка култура за основните училишта									
	ОДДЕЛЕНИЈА									
Музичка култура од I до IV одделение		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	вкупно
Број на часови по музичка култура		1	1	2	1	-	-	-	-	5
	вкупно	36	36	72	36	-	-	-	-	-
Наставата ја реализира		Одделенски наставник				Предметен наставник				

Табела бр.8

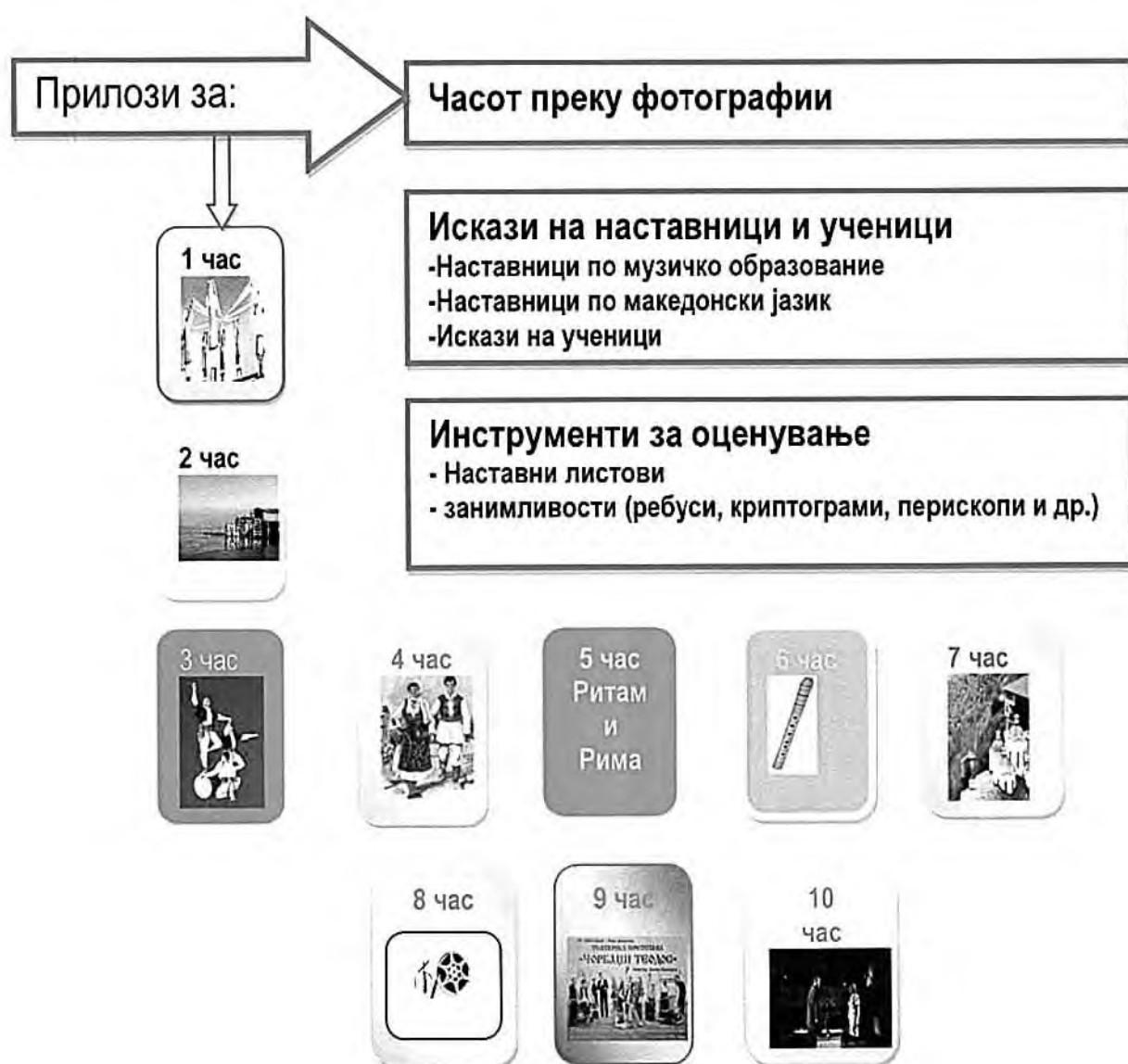
08.07.1996 г.	НАСТАВЕН ПЛАН за основните училишта									
	ОДДЕЛЕНИЈА									
Музичко образование		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Вкупно
Број на часови по музичко образование		1	1	2	2	2	1	1	1	11
	вкупно	36	36	72	72	72	36	36	35	395
Наставата ја реализира		Одделенски наставник				Предметен наставник				

Табела бр.9

07.05.1998 г.	НАСТАВЕН ПЛАН за основните училишта									
	ОДДЕЛЕНИЈА									
Музичко образование		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Вкупно
Број на часови по музичко образование		1	1	2	2	2	1	1	1	11
	вкупно	36	36	72	72	72	36	36	36	394
Наставата ја реализира		Одделенски наставник				Предметен наставник				

Табела бр.10

2007 г.	НАСТАВЕН ПЛАН Деветгодишно основно образование									
Деветгодишно основно образование	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	Вкупно
Број на часови по музичко образование	2	2	2	2	2	1	1	1	1	14
вкупно	72	72	72	72	72	36	36	36	36	504
	I развоен период			II развоен период			III развоен период			
Наставата ја реализира	Одделенски наставник					Предметен наставник				



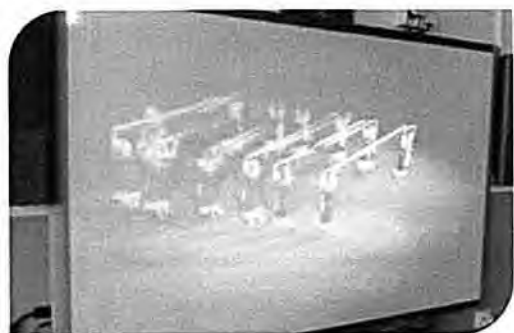
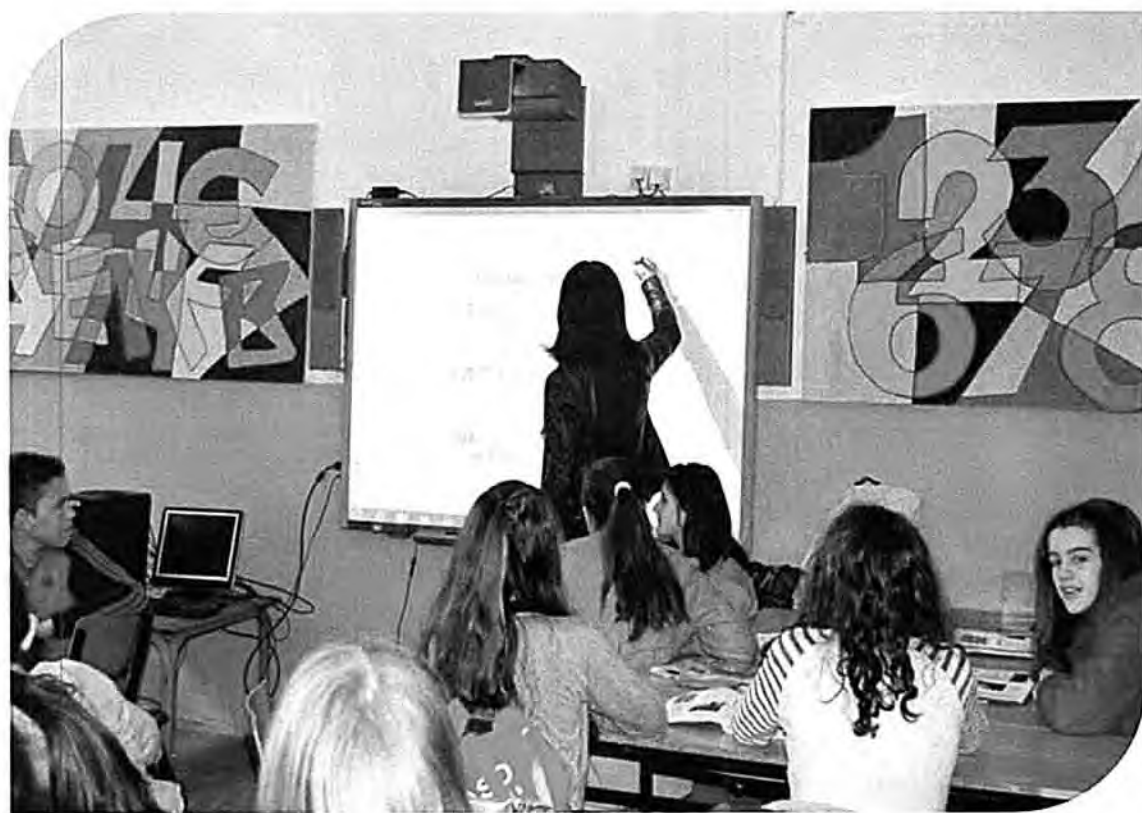
1 час



Часот преку фотографии







Искази на наставници и ученици

НАСТАВНИК ПО МУЗИЧКО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Како се чувствувавте при подготовката на ваков интегриран час?

Идејата за интегриран час од страна на советничката, докторант Анкица Витанова, ја прифатив со огромно задоволство затоа што и претходно со колешките по македонски јазик на неколку пати сме разговарале за совпаѓање на содржините, односно, корелација помеѓу двата предмета. Но сепак ова беше нешто поразлично, а во исто време и голем предизвик за нас. Најпрво, со колешката по македонски јазик, Весна Ристова, долго разговаравме и анализиравме кои содржини би можеле да ги опфатиме. Се одлучивме за обработка на песната „Билјана платно белеше“ со посебен акцент на различните приоди на обработка на песната, а со тоа и различни начини на интерпретација и уметничко доживување на истата. При самата подготовка на часот, покрај прецизното планирање на активностите, се потрудивме да ги обезбедиме и сите реквизити и материјали, затоа што учениците не беа претходно известени која содржина ќе ја обработуваме.

2. Како се чувствувавте при самата реализација на часот?

Реализацијата на часот беше повеќе од успешна. Учениците беа многу заинтересирани, најпрво од самата идеја, македонски јазик и музичко образование заедно, две наставнички, но веќе со првата активност им стана јасно за самата идеја. Се почувствува нивното креативно размислување при самата анализа, креативноста при изразувањето, а најмногу поделбата во групи според афинитети (некој се изразува со пеење, некој со играње, со цртање, со

рецитирање). Секоја група се подготвуваше многу сериозно за изведбата, имаше голема соработка, меѓусебно координирање, бодрење, почитување. При изведба на различните видови интерпретација, учениците беа и публика, која потоа вешто оценуваше. Сето ова придонесе за убав амбиент во училницата, се чувствувааше креативност во воздухот, а сите ученици на крајот од часот си ја потпевнуваа песната. Верувам дека песната ќе ја пеат и понатаму, а овој час ќе им остане во сеќавање.

3. Како се чувствувавте по реализацијата на часот?

После часот бев исполнета заради успешната реализација, но во исто време, веднаш почнав да размислувам која би била следната содржина за уште еден интегриран час. Тоа беше и желба на учениците. Се надевам на уште многу успешни интегрирани часови, многу фолклорни содржини во двата предмета и заинтересирани ученици.

НАСТАВНИК ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

1. Како се чувствувавте при подготовката на ваков интегриран час?

Интегрираната настава е одличен начин за корелација помеѓу предметите. Во нашето училиште повеќе функционира во одделенска настава (интегриран ден), но идејата ја прифатив со големо воодушевување. Секако ова беше добра можност за соработка со колешката по музичко образование, иако и претходно разговаравме за сличните содржини помеѓу двата предмета. Ја изготвивме подготовката со препораките дадени од м-р Анкица Витанова, а посебно обрнавме внимание на временското ограничување на активностите во рамките на предвиденото време.

2. Како се чувствувавте за време на реализацијата на часот?

Во училницата имаше мотивирачки амбиент, учениците беа заинтересирани за секоја активност, внимателно ги следеа сите наши насоки. Почувствував како учениците, додека рецитираат, во себе ја имаат мелодијата и ритмот на песната, согледава дека полесно го совладуваат текстот, бидејќи го слушаат и го драматизираат. Сите елементи од секоја строфа беа претставени и во стрипот. Учениците имаа креативен пристап, а кулминација на сè беше конечната изведба. Со неколку збора, прекрасен час, прекрасно искуство.

3. Како се чувствувавте по реализацијата на часот?

Чувството беше прекрасно, задоволни ученици, задоволни наставнички, заеднички аплауз за сите. А со колешката по музичко образование уште многу долги разговори и идеи за слични часови.



ИСКАЗИ НА УЧЕНИЦИ



Часот беше многу интересен, за прв пат ни се случи вакво нешто. Сè ми беше интересно, но најмногу се радував на мојата изведба. Јас ја глумев Билјана.

Наставничката по музичко образование многу често ни прави споредби со македонски јазик, но сега ми беше интересна формалната анализа, како се поклопува музиката и текстот.

Најинтересен дел ми беше вежбањето на кореографијата, внимававме на ритмот, но и движењето со платната. Нашата изведба беше успешна.



Преку различните изведби, на крајот од часот јас ја знаев напамет цела песна и си ја пеев цел ден, па дури им ја испеев и на моите родители.



Иако мене не ме бидува многу за пеење, успеав песната да ја „нацртам“. Ја цртав строфата каде Билјана се заљубува во момчето.

Мене ми беше интересно да ја слушнам приказната за песната, посебно фактот дека винарите биле од мојот крај. Си замислив како било тоа во „живо“.



Јас рецитирав, а во позадина ја слушав песната и многу полесно ми беше, како зборовите сами да се редаа.

Ми беше чудно дека е народна песна, а не се игра оро, но кога ни објасни наставничката за потеклото на песната, сè ми стана јасно.



Многу интересен час, воопшто не ми беше досадно иако поминаа два часа. Ние направивме и еден стрип за песната „Билјана платно белеше“.

Сè ми беше интересно, посакувам уште вакви часови.

2 час



Часот преку фотографии





Искази на наставници и ученици

1. Како се чувствувавте при подготовката за интегрираниот час?

Беше предизвик и задоволство да се подготви интегрираниот час: македонски јазик и музичко образование. При тимската соработка со колешката се консултиравме за сите аспекти на часот и имаше позитивна атмосфера за работа. Размената на идеи создаде можност да го збогатиме нашето искуство со примена на современи стратегии, методи и форми за реализација на интегрирани часови. Сфативме дека ќе биде многу интересно да се продолжи со вакви часови и со други наставни предмети во иднина.

2. Како се чувствувавте при самата реализација на часот?

Имаше голем интерес и ентузијазам меѓу учениците и наставниците при реализација на часот. Со големо внимание се следеа сите активности: усна презентација, презентација на знаења на учениците, нивни размислувања и заклучоци. Беше заемно задоволството по успешно завршената интерактивност. Позитивното искуство од часот ме мотивира да размислувам за проширување на моите знаења за посовремена настава во која учењето ќе биде задоволство за учениците.

3. Како се чувствувавте по реализацијата на часот?

По завршување на часот бев задоволна и подготвена за реализација и на други интегрирани часови. Најмногу ме радуваа учениците кои беа ведри и релаксирани. Таа позитивна енергија владееше во целата училница. Желбата на учениците да има вакви часови и во иднина ме поттикна на размислување за организирање на повеќе отворени часови во училиштето. Со размената на искуства со наставниците ќе се поттикне тимското работење и креативноста. Посакувам во иднина да има организирани обуки од наставници за наставници со современи методи кои ќе бидат реалност во 21 век.

Интересен час. За прв пат две наставнички работат со нас и тоа музичко образование и македонски јазик. Многу интересна наставна содржина. Следевме инсерт од балетот „Лабин и Дојрана“ од Трајко Прокопиев. Нашите другари изведоа драматизација според легендата-либретото и музиката на балетот „Лабин и Дојрана“.

Мене ми беше интересно што двете наставнички наизменично ни раскажуваа за заедничка тема. Работевме во групи и пополнувавме Венов дијаграм. Многу интересно.

Мене ми беше многу интересно кога ја работевме стратегијата ЗЧН, се изјаснувавме што знаеме за легенда. А исто така делот од балетот „Лабин и Дојрана“ ми беше доста интересен. Исто како да сме биле во кино. Наставничките се надополнуваа и сакаа да ни објаснат за легендата за Дојранското Езеро. И тоа за содржината на легендата, за ликовите.

	Колку беше интересно. Две наставнички кои јас најмногу ги сакам. Јас сакам музиката, а ја сакам и поезијата. Колку бев среќна што ќе имаме ваков заеднички час. Сите бевме заинтересирани, а некои ученици учествуваа во драматизација што беше многу интересно. Беа облечени во носии, имаа стомни во раце и сè беше интересно. Слушавме музика (балетот „Лабин и Дојрана“), разговаравме за легендата за нашето Дојранско Езеро.

3 час



Часот преку фотографии



3 час

Часот преку фотографии



Искази на наставници и ученици

Македонски јазик

Како се чувствувавте при реализацијата на овој интегриран час?

Во подготовката за интегрираниот час по македонски јазик и музичко образование учествувавме двете наставнички: Соња Јовановска и Мира Костовска. Првенствено бевме водени од Наставните планови и програми, а потоа и од нашата креација да создадеме интегрирана содржина која ќе успее да ги анимира учениците да учествуваат активно во совладувањето на материјалот. Наставната единица беше поврзана со анализа на фолклорните елементи на орото „Тешкото“. Тоа беше сериозен предизвик кој нè натера да собираме податоци врзани за настанувањето на орото, битовите елементи во него од музички и од книжевен план опеани во истоимената песна на Блаже Конески „Тешкото“. При изведувањето на часот се чувствувавме мотивирани да го прикажеме она што го подготвивме и ни беше многу пријатно што часот го следеше докторантот-советничката по музичко образование, м-р Анкица Витанова.

Учениците исто така беа расположени за соработка, бидејќи имаа претходно стекнати знаења за орото од книжевен и од музички аспект.

Како наставник по македонски јазик, за часот се подготвував следејќи ги упатствата и препораките за изготвување дневни планирања на часот, особено со интегрирани содржини. Ми се допадна овој тип на обработка на уметничка песна со фолклорни елементи, затоа што без интегрираниот музички дел, учениците немаше да можат да ги осознаат особените во стилот на Б.Конески, но и на содржината која е длабоко вткаена во историјата на македонскиот народ. Сите елементи кои ги посочував во разработката на песната и оваа наставна единица кореспондираа со колешката по музичко образование и така се создаваше една сложна симбиоза на материјалот. Сметам дека вакви часови се неопходност во наставата, бидејќи материјалот е испреплетен, постојат допирни точки и учениците интегрирано го следат часот, и активно и со внимание учествуваат во него.

Музичко образование

За одржување на интегриран час по музичко образование и македонски јазик со наставна содржина: Рецитирање, анализа и слушање на „Тешкото“ со акцент на етно-елементите во песната, за мене претставуваше предизвик. Со колешката по македонски јазик направивме концепт за тоа како би изгледал часот и почнав со собирање на потребниот материјал. При подготовка на часот се чувствував горда, бидејќи го имав за обработка орото „Тешкото“, кое е белег на македонскиот национален идентитет.

Самата реализација на часот течеше според предвидениот план и динамика, успеав кај учениците да предизвикам заинтересираност и восхит, бидејќи им беше објаснето значењето на елементите кои го сочинуваат „Тешкото“, значењето на ритамот, кореографијата, писокот на зурлите и татнежот на тапаните.

Кон крајот на часот поттикнати од содржината на наставниот час, во еден момент учениците спонтано го заиграа орото. Беше задоволство да се гледаат тие деца кои во тој миг навистина се соживеа со тешкиот и макотрпниот живот на нивните предци.

По завршување на интегрираниот час задоволството беше обострано. Мое, заради тоа што предизвикав заинтересираност и внимание, а кај учениците задоволство од овој нов начин на презентирање на материјалот, македонски јазик и музика сублимирани во еден час.

УЧЕНИЦИ

1. Како се подготвувате за реализација на овој час?

*Бевме многу возбудени зошто ова
беше еден нов час за нас. За прв пат работевме со две наставнички кои објаснуваа една
за фолклорот, а потоа наставничката по музичко за македонскиот музички фолкор.*

Многу чуден, но убав почеток на часот.

Иако јас многу не сакам фолклор, ова навистина ми беше интересно.

2. Како се чувствувавте при самата реализација на часот?

*За прв пат ваков час-заеднички. Часот беше многу интересен, зашто работевме многу
интересни активности. Интересно беше да се дознае дека сепак музичко и македонски
на некој начин се споени. Беше добро што дознавме толку многу информации за
фолклорот.*

3. Како се чувствувавте по реализацијата на часот?

*Мислам дека интегрираниот час е подобар од обичниот, бидејќи сите работевме во
групи. Сите весели и насмеани, среќни излеговме од часот, зашто добивме многу
пофални зборови. Кога на крајот од часот моите другари го заиграа „Тешкото“, тогаш
се чувствував дека сум голем Македонец, зошто ова што го видовме беше стварно
прекрасно. Па ние треба да го сакаме нашиот фолклор. Дали знаете колку ми беше
интересно и убаво?*

4 час



Часот преку фотографии

ВОВЕДНИ АКТИВНОСТИ

Најавување на наставната содржина и делење на материјал.



Мотивација: гледање видео снимка со песната „Стојан и Лилјана“ во изведба на Тоше Проески

- презентација во повер поинт на претходно зададени прашања (по групи);
- прашања од презентацијата (музичко и македонски јазик)



Прва група

Што е уметност?

Уметност е создавање материјални и духовни творби кои создаваат естетско и душевно уживање.

Кое е изразнозното средство во литературата, а кое во музиката?

Литературата е уметност на пишаниот збор, а музиката се изразува со компонирање на музички композиции преку ноти и музички знаци.

КОЛКУ УМЕТНОСТИ ПОСТОЈАТ И
КОИ СЕ?

Има седум уметности, а тоа се:

музика

сликарство

вајарство

архитектура

танц

литература

филм

Втора група

Кои се основните родови во литературата?

Во литературата основни родови се: лирика, епика и драма.

Какви можат да бидат творбите според создавачот?

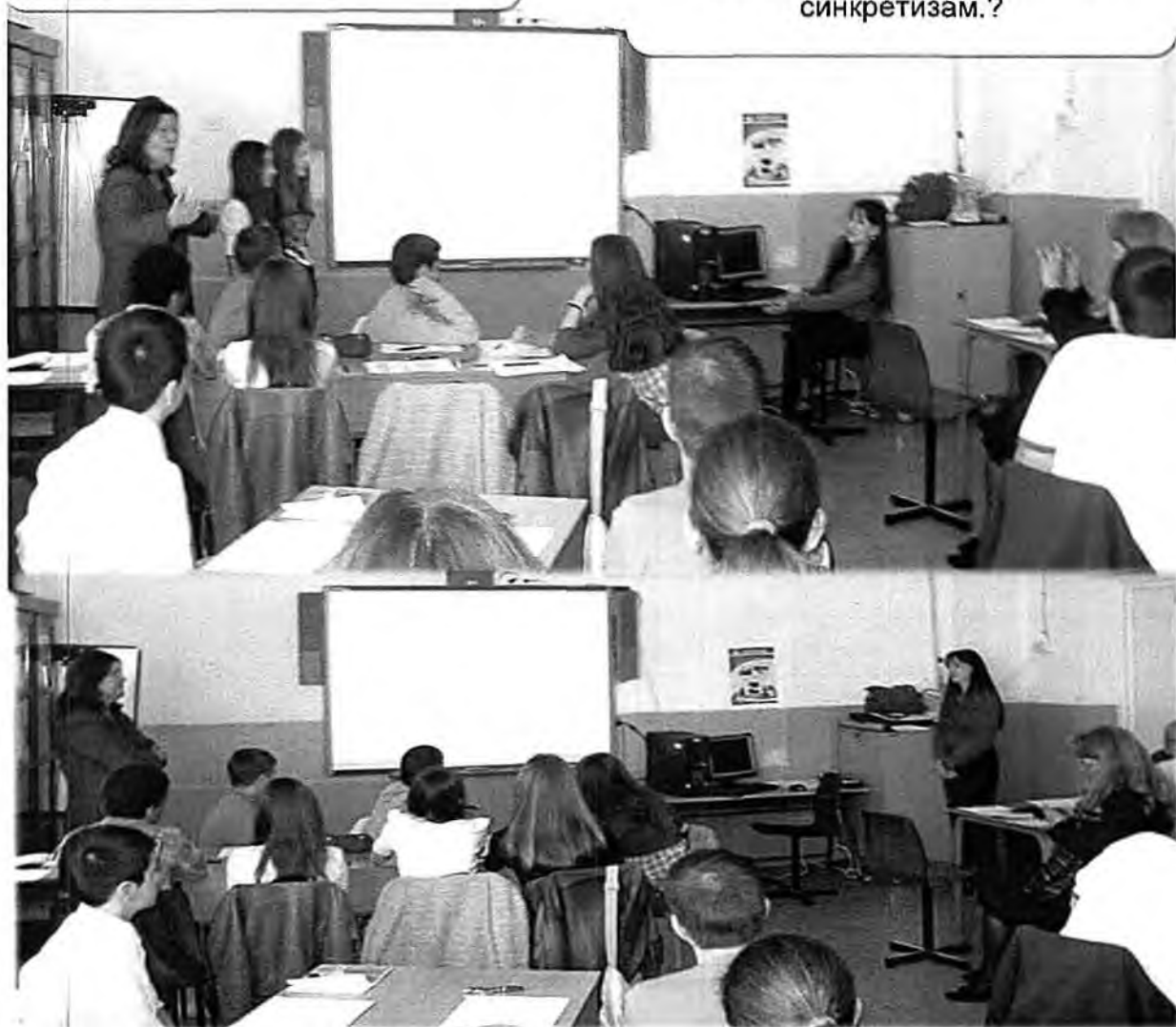
Творбите, според создавачот можат да бидат авторски и анонимни.

Со што се одликуваат лирските творби?

Лирските творби се одликуваат со: емоционалност, сликовитост и музикалност.

Кои се одликите на народните творби?

Одликите на народните творби се: анонимност, варијантност и синкретизам.?



Трета група

Зошто народните творби и народните песни се анонимни?

Народните творби и песни се анонимни, бидејќи во минатото поголем дел од луѓето не биле писмени, но имало многу надарени луѓе кои создавале умотворби и народни песни кои ги презентирале по усмен пат.

Како дошло до варијанти во народното творештво?

АКТИВНОСТИ ЗА УЧЕЊЕ И ПОУЧУВАЊЕ

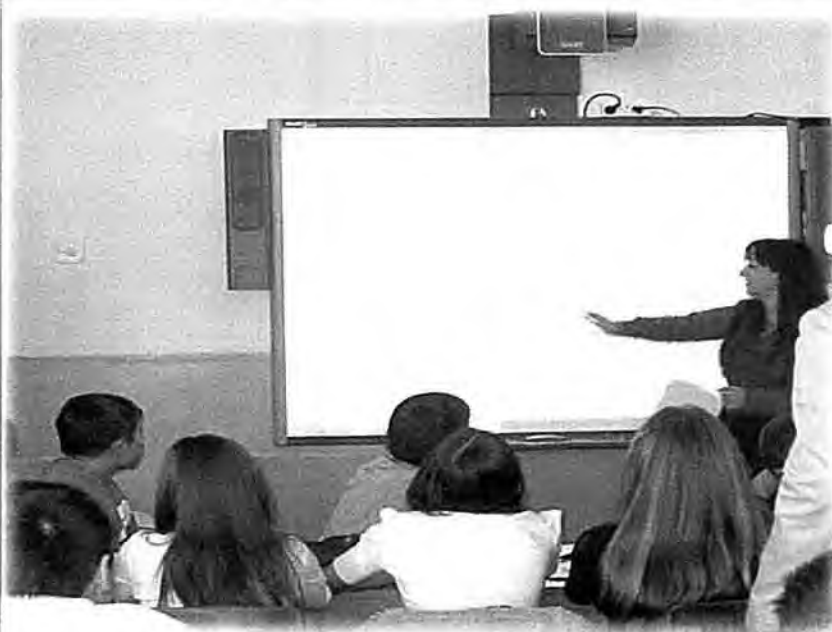
- изразно читање на текстот (ученик и наставници по ликови);
- објаснување на помалку познати зборови и изрази;
- читање на песната во себе;
- содржинско- идејна анализа на песната „Стојан и Лилјана“ (фронтално и употреба на смарт табла)

Бидејќи народните творби се пренесувале по пат на усно предание некој нешто ќе заборавел, некој намерно или ненамерно нешто ќе изменил, испуштел...



Основна поделба на народната музика и одредување на видот на народната песна „Стојан и Лилјана“;

- пишување на рамноделни тактови на смарт табла;
- свирење на рамноделни и нерамноделни тактови на орфови инструменти - стапчиња (фронтално);
- пеење по групи и вреднување на изведба во наставен лист.



Искази на наставници и ученици

1. Како се чувствувавте при подготовката за ваков интегриран час?

Да се реализира ваков интегриран час, за мене беше голем предизвик. За разлика од редовниот наставен час, подготовките беа подолготрајни. Според наставната програма, со колешката по македонски јазик наидовме на повеќе наставни содржини што можеме да ги реализираме заеднички, но се одлучивме за овие наставни содржини, затоа што сметавме дека овде имаме најмногу заеднички компоненти кои спонтано, во текот на часот ќе се надоврзуваат една на друга. Дојдовме до заклучок дека кога двајца добри и искусни наставници работат на една заедничка цел, поттикот, размената на идеи и креативноста доаѓа на повисоко ниво.

МУЗИЧКО ОБРАЗОВАНИЕ

2. Како се чувствувавте при самата реализација на часот?

Би сакала да потенцирам дека се чувствував порелаксирано за време на часот, затоа што можев барем да здивнам некоја минута кога работата ја презема другиот наставник, за разлика од секојдневните часови каде што постојано треба само вие да го одржувате вниманието на учениците.

Сè што беше планирано, со голем успех се реализираше.

Пожелно е ваков вид на часови да се вметнат во наставните програми каде што наставниците ќе бидат задолжени да ги реализираат во текот на учебната година.

3. Како се чувствувавте по реализацијата на часот?

Да се почувствува и констатира дека учениците со голем успех ги усвоија наставните содржини по двата предмета, за еден наставник претставува големо задоволство и поттик за понатамошна реализација за ваков вид на наставни часови. Иако часот траеше подолго време од вообичаените наставни часови, сепак се заштедува на време. Учениците со големо внимание го следеа часот, постојано беа активни и со задоволство ги извршуваа сите задолженија кои им беа зададени. Со задоволство и понатаму би реализирала ваков вид на часови и со друг наставен предмет.

Кога наставничките ни кажаа дека ќе работиме ваков час, мене ми беше многу чудно. За прв пат ваков час-заеднички. Часот беше многу интересен, зашто работевме многу интересни активности: гледање видео снимка со песната „Стојан и Лилјана“ во изведба на Тоше Проески, потоа групна работа и секоја група со своите активности. Часот помина така брзо што за прв пат мене не ми беше досадно. Би сакал вака да работиме и на другите часови.

УЧЕНИЦИ

На овој час имавме гости. Се подготвувавме многу кратко време, зашто работевме за часот кој требаше да трае доста подолго од другите часови. Мислев ќе биде досадно, музичко и македонски јазик. Но кога започна часот и кога наставничките ни зборуваа една по друга и кога ние имавме многу активности, тогаш ми стана јасно дека ова не е досадно, туку многу интересно. Видео презентации, драматизација, работа во групи, свирење на ДМИ и т.н. многу интересно!

Видео записи од Тоше Проески, Александар Сариевски, Влатко Стефановски со изведбата на песната „Стојан и Лилјана“. Ми беше многу возбудливо да слушам нешто различно. А кога двете наставнички читаа со еден наш соученик дел од романсата, за мене овој дел беше највозбудлив. И работењето на Смарт таблата беше доста интересно.

Бев многу возбудена за овој час и имав многу трема. За прв пат час со две наставнички. Часот помина толку бргу. Сите весели и насмеани излеговме од часот, зашто добивме многу пофални зборови како од наставничките, така и од гостите.

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

1. Како се чувствувавте при подготовката за ваков интегриран час ?

Иако сум наставник кој ќе заминува во пензија за две години, сепак за мене ова претставуваше голем предизвик.

Со колешката по музичко која е доста помлада од мене, можам да кажам дека направивме добро поврзување млад наставник, кој е креативен и иновативен и возрасен наставник на кој одлика треба да му биде мудроста и стaloженоста.

За часовите по македонски јазик ми треба помалку време да се подготвам, но за ваков вид на час ми требаше подолга подготовка, како индивидуална така и заедничка со колешката. Кога двајца наставници работат на заедничка цел, се надевам дека се доаѓа до поголеми резултати, чиј бенефит на крајот ќе го имаат учениците.

2. Како се чувствувавте при самата реализација на часот?

Очигледно е дека емоциите кај повозрасните се поизразени. Бев пресреќна кога гледав и учествував во самата реализација, како учениците спонтано се воведуваат во работа и активност од едниот наставен предмет во другиот.

Иако современата технологија ми е послаба страна, но со взаемната и соработката со помлада колешка тоа воопшто не се приметуваше. Плетенката од многу интересни активности овозможи часот да е многу интересен, а кренати раце на учениците, кои многу активно учествуваа, мене ми предизвикуваше топлина во моето срце. Среќата се гледаше кај сите нас, па дури и кај гостите кои го следеа часот.

3. Како се чувствувавте по реализацијата на часот?

Иако часот траеше подолго време за разлика од редовните часови, да се видат лицата на учениците кои своето задоволство и заинтересираност не ги криеја, за мене како наставник претставуваше најголема награда и доказ колку сум успешна како наставник. И другиот бенефит е што многу можете да научите и од другиот предмет и од својот колега. Се надевам дека вакви часови кои беа иницирани од еден докторант, советник, м-р Анкица Витанова, ќе бидат иницијална каписла која ќе го иновира планирањето на наставниот процес. Учениците ќе бидат многу позаинтересирани, а ние како наставници ќе можеме да споделиме многу повеќе искуства, а со тоа ќе научиме и самите нешто повеќе за останатите наставни предмети. Ваква тимска работа е само за пофалба. Благодарам што можев да бидам дел на ова истражување.

Часот преку фотографии

5 час



Искази на наставници и ученици

5.1.Музичко образование

1.Како се чувствувавте при подготовката на ваков интегриран час?

Идејата за интегриран час од страна на советничката, докторант м-р Анкица Витанова, ја прифатив со огромно задоволство. Колешката Татјана Пеливанова по македонски јазик се нафати да имаме интегриран час. Но, сепак ова беше нешто поразлично, а во исто време и голем предизвик за нас. Најпрво, со колешката по македонски јазик долго разговаравме и анализиравме кои содржини би можеле да ги опфатиме. Се одлучивме за *Сродност на лириката како литературен род и Музиката низ римите и ритмот во песните*.

При самата подготовка на часот, покрај прецизното планирање на активностите, се потрудивме да ги набавиме и сите реквизити и материјали, затоа што учениците не беа претходно известени која содржина ќе ја обработуваме. Интегриран час значеше предизвик и за мене, да се најде заедничко со еден и друг предмет. Такви заеднички теми има многу, само се прашувавме со колешката што да одбереме и направивме консултација со докторантот. Се чувствував возбудено, прекрасно нешто и несекојдневно. Предавање со две наставнички, а сепак да се направи една целина, беше преубаво. Мислам дека беше врв на две колешки кои постојано соработуваат.

2. Како се чувствувавте при самата реализација на часот?

Реализацијата на часот беше повеќе од успешна. Учениците беа многу заинтересирани, најпрво од самата идеја: македонски јазик и музичко образование заедно, две наставнички, но веќе со првата активност им стана јасно за самата идеја. Трема немав многу, мислам поради присуството на мојата советничка која ја почувствував како своја, како да презентираш пред своја колешка. Сето ова придонесе за убав амбиент во училницата, се чувствувааш креативност во воздухот, а сите ученици на крајот од часот ги потпевнуваа песните. Верувам дека ќе ги пеат и понатаму, а овој час ќе им остане во трајно сеќавање.

3. Како се чувствувавте по реализацијата на часот?

Знаев дека со колешката го реализиравме тоа што го испланиравме. Чувството беше прекрасно, со што би сакала да реализирам уште многу вакви часови кои се во трајно сеќавање на учениците.

5.2. Македонски јазик

1. Како се чувствувавте при подготовката на ваков интегриран час?

Интегрираната настава е одличен начин за корелација помеѓу предметите, особено со колешката Гордана Арсовска која е репрезент на нашето училиште. Интегриран час значеше предизвик да се најде нешто заедничко меѓу двата предмета. Такви заеднички теми има многу, само се прашувавме со колешката што да одбереме. Се чувствував возбудено, прекрасно, несекојдневно. Предавање со две наставнички, а сепак да се направи една целина, беше преубаво. Мислам дека беше врв на две колешки кои постојано соработуваат.

2. Како се чувствувавте при самата реализација на часот?

Започнав со трема, со мал трепет во гласот, бидејќи имавме гости од училиштето и гости од БРО, што на целиот час му даваше поголемо значење.

Но, како течеа минутите, тремата исчезна, настапи професионалното од нас, и гледајќи ги учениците како со внимание слушаа и со леснотија ја усвоија наставната единица, чувството беше прекрасно. Знаев дека реализиравме добар час. Останатото требаа да го кажат гостите. Се прашував само дали ќе го реализираме во рамките на предвиденото време, но толку беше добро испланирано што се течеше по планот.

3. Како се чувствувавте по реализацијата на часот?

Честитките од страна на колегите и директорката ми значеа многу, но најважното допрва доаѓаше. Коментарите и укажувањата од советничката, докторантот м-р Анкица Витанова беа извонредни. И кога добивме повеќе од добри критики, кога слушав со какво внимание се следел часот од сите и дека вака треба да работат и другите наставници - навистина се чувствував прекрасно.

Искази на ученици

Часот беше многу интересен, за прв пат ни се случи вакво нешто. Без претходна подготовка, без да ни кажат наставниците дека ќе имаме ваков час, јас се чувствував поинаку од досега одржаните часови.

Наставничката по музичко образование многу често ни прави споредби со македонски јазик, но сега ми беше посебно интересно.

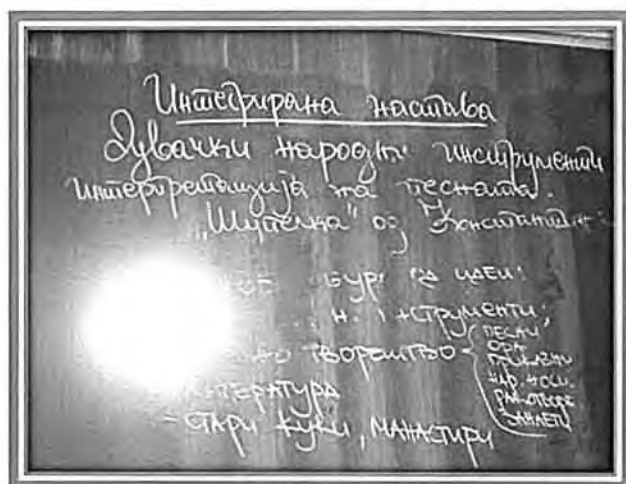
Најинтересен дел ми беше пеењето на наставничката и пронаоѓањето на римата во песните. Многу полесно ги разбрав и пронајдов римите и ритмот во песните. Се прашувам зошто нема секогаш вакви часови?

Како се чувствувавте по реализацијата на часот?

Имав многу трема. Работевме со две наставнички, а имаше и гости. Јас одам во училиштен хор и знам да пеам и затоа не се плашев од пеењето, но од другото??? Кога започна часот имав трема но потоа една наставничка ни пееше, другата по македонски ни објаснуваше за рима и така беше многу интересно. Тремата ја снеса. Ми беше убаво на душата. Две убави наставнички кои работеа со нас. Засвони свонче, а јас мислев дека уште ќе трае часот, но крај. Многу би сакала да имаме уште вакви часови. Ви благодарам мои драги наставнички за овој прекрасен час.



Часот преку фотографии



Искази на наставници и ученици

МУЗИЧКО ОБРАЗОВАНИЕ

Како се чувствувавте при ваков интегриран час?

Идејата ми се допадна. За мене беше предизвик. Темата Народно музичко творештво на задоволство и на учениците и мое, долги години успешно и со љубов ја реализираме. Подготовката траеше подолг период, заради првично барање на заедничка содржина.

Потоа следеше желба да се соберат народните дувачки инструменти, ученик што свири на шупелка, народни носии... Имав голема среќа, затоа што како одделенски раководител, во паралелката имам ученици кои го негуваат фолклорот: поседуваат народни носии, наследиле од нивните прадедовци народни инструменти, а и ја негуваат изворната народна

2. Како се чувствувавте при самата реализација на часот?

Бев возбудена, бидејќи часот со колешката истовремено го организиравме, а и го снимавме. Поради многу нагледни средства, и можностите што ги нудат и компјутерите, се грижев дали тоа се ќе може да се реализира на еден наставен час. Согледав дека е невозможно, па како просторот и распоредот на времето дозволуваше, часот се продолжи на 60 мин. Пријатно се чувствував, затоа што забележав кај учениците дека вниманието го задржаа, тие беа активни учесници во реализацијата на часот, јас како наставник, само ги подучував, насочував, поттикнував, го организирав и го водев часот заедно со мојата колешка по Македонски јазик. Часот претставуваше синтеза на наставните предмети музичко образование и македонски јазик, но и информатика. До израз дојде активната настава и современи техники за учење и подучување.

3. Како се чувствувавте по реализацијата на часот?

По реализацијата на часот почувствував задоволство од сработеното. Заклучивме дека и покрај временската дистанца кога е создадена песната „Шупелка“ и оддалечувањето од народното музичко творештво, односно заради фактот дека овие ученици живеат во времето на компјутерите, живеат опкружени во урбани средини со бетон, сепак, темата народно творештво не им е далечна. Особено ме радува фактот дека интегрираните содржини кај двата предмета даваат подобри резултати: учениците преку игра лесно ги усвојуваат новите содржини и остануваат во трајно сеќавање.

Нашата обврска е да го негуваме фолклорот, како дел од културата и идентитетот на македонскиот народ и да се трудиме да изнајдеме нови форми со кои ќе им го доближиме на

НАСТАВНИК ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

1. Како се чувствувавте при подготовката за ваков интегриран час?

Секоја новина во наставниот процес јас лично ја дочекувам со извесна доза на страв, но и желба да се обидам да ја реализирам.

Кога мојата колешка по музичко образование ми предложи да ги интегрираме двата предмета во еден час, се согласив.

Почнавме со подготовките, договорите и возбудата растеше, како ќе изгледа еден ваков час со толку активности. Неминовно ми доаѓаше прашањето дали ќе ги совладаат двете наставни содржини?

2. Како се чувствувавте при самата реализација за ваков интегриран час?

Пред почетокот на часот бев возбудена, посебно во делот со ИКТ. Се плашев нешто да не откаже, како што понекогаш ни се случува. Но како што течеше часот почувствував задоволство од тоа како учениците работеа на поставените задачи-делови од сложувалката и како убаво ги презентираа. Задоволство беше уште поголемо кога успешно го пополнија наставниот лист.

3. Како се чувствувавте по реализацијата на часот?

Задоволно, затоа што на еден час учениците видоа многу народни музички инструменти, меѓу нив и шупелка, народни носии, книгите: Зборникот на браќата Миладиновци, збирка од народни умотворби на Цепенков и збирка народни песни. Ја слушнаа аудио снимката на песната „Шупелка“ и слушнаа како звучи овој инструмент кога на неа се свира што им остави посебен впечаток и трајни сеќавања...

Можеби за во иднина само би ги поместила случувањата, часот, од училница во некој простор кој нуди поголеми можности за движење.

7 час



Часот преку фотографии



Искази на наставници и ученици

МУЗИЧКО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Како се подготвувате и како се чувствуваате при подготовка за ваков интегриран час?

Подготовките не беа тешки, мојата задача како професор беше да се подготвам за инструментална придружба на ученик кој ќе чита предание и да одберам соодветна музика. Освен тоа, имав задача да го понесам инструментот – тромбон за да им презентирам на учениците предание за него.

2. Како се чувствуваате при самата реализација на часот?

Часот беше интересен. Необичноста и посебноста на часот ме инспирираа и ме поттикнаа за понатамошна соработка со наставничката, а тоа во целост ја покажува креативната страна на наставничката. Учениците заинтересирано слушаа додека им свирев и раскажував за музиката и тромбонот. Музиката и македонскиот јазик беа испреплетени преку целоска креативност на наставничката и учениците, а мојот придонес беше учениците да научат и слушнат еден нов инструмент.

3. Како се чувствуваате по реализацијата на часот?

По завршувањето на часот се чувствував исполнет бидејќи учествував на еден посебен начин, а со тоа помогнав часот да биде посполнет, поинтересен и креативен. Ми беше задоволство да соработувам со наставникот по македонски јазик, а и да работам со ученици од помала возраст кои со голем интерес го следеа овој час. Часот со својата креативност успешно ги реализира поставените цели за овој интегриран час.

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

1. Како се подготвувате при подготовка за ваков интегриран час?

Подготовките течеа цела недела, беа одбрани ученици за драматизација на предание, беше одбрана музика и часот се склопуваше во текот на неколку денови. Работењето со учениците беше забавно, воопшто не беше напорно, тие соработуваа со наставничката и се трудеа во интерпретацијата. Контактирано беше со професорот Филип Стевановски кој со задоволство прифати да биде дел од часот, а дури лично ја посетив и директорката од С

. Често во моите часови употребувам музика и знам дека учениците сакаат да има придружба на музика и уживаат во часовите, но овој час беше подготвен со посебно внимание и труд.

2. Како се чувствувавте при самата реализација на часот?

Реализацијата на часот беше доста интересна и невообичаена. Воведниот дел од часот беше општ со фронтално настапување, им објаснив на учениците што се легенди и преданија, запишавме дефиниции на таблата, а наместо да читаме од учебникот легенди и преданија, ние тоа го сторивме преку драматизација на преданието за манастирот кој го градел Илија. Пред да почне драматизацијата, професорот започна инструментална импровизација на клавир, а во тој момент еден ученик го читаше преданието за манастирот. Потоа следеше драматизацијата во позадина со песната „Градел Илија манастир“ во џез-стандард, а по драматизацијата професорот продолжи со тивка придружба на ученикот кој ја дочита легендата за манастирот. По таа точка, професорот им раскажа на учениците предание за инструментот тромбон, а воедно им презентираше и звуци. Вториот дел од часот беше замислен како работилница во која учениците беа поделени во групи и изработуваа сидни весници од претходно презентираното на часот. Учениците работеа, соработуваа. Со посебно внимание го следеа професорот по тромбон и ги впираа сите информации кои беа интересни за нив.

3. Како се чувствувавте по реализација на интегрираниот час?

По реализацијата на часот се чувствував задоволна, исполнета, возбудена и секако полна со идеи за уште вакви интегрирани часови. Учениците ме направија горда наставничка со својата презентација, со нивните знаења и креативните изработки што ги направија за време на часот.

Голема благодарност за наставникот од ДМУЦ „Сергеј Михајлов“ кој овозможи на овој час учениците преку музика да научат за еден нов инструмент, за легендата за неговото создавање, а преку звуците на овој инструмент да слушнат и песната „Градел Илија манастир“.

Овој час долго ќе остане да нè потсетува дека ваквите часови се можни и дека се посебно инспиративни како за учениците така и за наставниците.

Многу интересен час. Се запознавме со инструмент тромбон. Наставничката по македонски јазик објаснуваше што е легенда, а и за предание. Интересно. Имавме и драматизација. Наставникот од музичкото училиште свиреше на инструмент тромбон и ни раскажа едно предание за овој инструмент. Часот беше многу интересен, два наставника и преубави активности.



Сите бевме подготвени за овој час. Имавме гостин, наставник од музичко училиште. Со инструментот тромбон ни свиреше, а јас се чувствував многу пријатно.

Наставничката по македонски јазик ни раскажуваше што е легенда и предание. Имавме и драматизација, а една група ученици цртавме. Ми беше многу жал кога заврши овој час. Интересно и со многу активности. Би сакала да имаме уште вакви интересни часови.

8 час



Часот преку фотографија



Искази на наставници и ученици

МУЗИЧКО ОБРАЗОВАНИЕ

Како се чувствувавте при подготовката и реализацијата на часот?

Кога го приготвувавме часот имаше убава атмосфера, бидејќи јас и мојата колешка по македонски јазик—Габриела Стојановска соработувавме на високо ниво и сè излезе многу добро. Се договоривме и избравме интегрирана наставна тема. Потоа отпочнаа подготовките. Морам да кажам дека ваква соработка реализираме за првпат и јас лично имав многу трема дали сето ова ќе заврши добро.



Часот помина многу убаво, забавно и интересно. Учениците беа заинтересирани и задоволни. Мислам дека со примената на ИКТ во наставата ја постигнавме основната цел-интегрирање на Македонски јазик и Музичко образование во наставата. По часот се чувствував задоволно, бидејќи учениците добро ја примија и ја усвоија наставната содржина.



На самиот час атмосферата беше на високо ниво и учениците одлично соработуваа. Темата беше многу интересна за нив и заедно пеевме многу хитови од познати филмови како: „Пред дождот“, „Титаник“ и „Малата сирена“.



МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Како се чувствувавте при подготовката и реализацијата на часот?



При самата реализација на часот се чувствував сигурно, бидејќи се беше добро реализирано и подготвено. Учениците беа заинтересирани и часот помина во најдобар ред. Бидејќи темата беше од медиумската култура, односно евергрини во филм, учениците беа заинтересирани да слушаат познати песни од филмови и потоа избравме најслушан евергрин на одделението: песна од филмот „Титаник“.

Часот го подготвувавме со колешката Лариса Митовска-Жулина и треба да кажам дека ова за мене беше едно ново искуство. Со колешката го разработивме часот и ги вметнавме наставните содржини од двата предмета во една целина. Наставните предмети Македонски јазик и Музичко образование имаат многу заедничко и заедно можат да се подготвуваат многу интересни часови.



По реализацијата на часот, се чувствував многу исполнето и задоволно, бидејќи се беше добро организирано и што е најважно, учениците беа задоволни, односно ја постигнавме главната цел – **интегрирање** на Македонски јазик и Музичко образование во еден час.





Часот преку фотографии

МУЗИЧКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Како се чувствувавте при подготовката за ваков интегриран час?

Поканата од докторантот м-р Анкица Витанова за интегриран час за мене беше предизвик. Кога со колешката Лепа Волчевска, наставник по македонски јазик, се договоривме за ваков час, без размислување прифативме и веднаш се договоривме за интегрираната содржина на овие два предмета. Исто така и учениците дадоа свој придонес. Заклучивме дека драмата „Чорбаџи Теодос“ од Васил Иљоски ќе биде интересна за реализација на двата наставни предмета. Подготовките започнаа со анализа на песните кои се изведуваат во оваа драма. Напорно вежбавме за да можеме да ги доживееме ликовите од драмата. Пеевме, свиревме, вежбавме оро. Сето тоа ни беше огромен предизвик. Како ќе го направиме? За прв пат Музичко образование и Македонски јазик заедно.



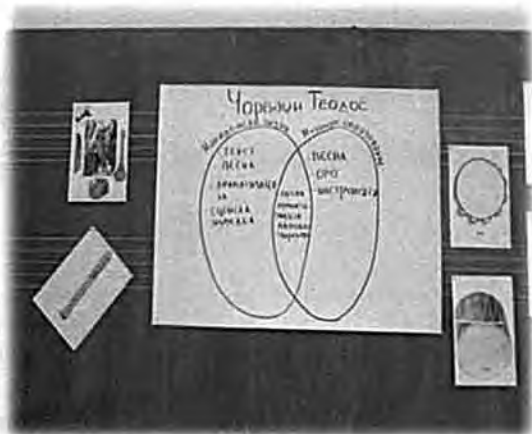
Искази на наставници и ученици

2.Како се чувствувавте при самата реализација на часот?

Во училницата каде што се реализираше часот, беше раздвижено и возбудливо. Учениците претходно беа облечени во костими на ликовите од драмата. Чекаа внимателно да почнат со целосна активност. Со колешката по македонски јазик објаснивме која е целта на реализацијата на овој час. Ги запознавме учениците каде имаме интеграција помеѓу двата предмета и преку техниката Венов дијаграм дојдовме до целта. Целата активност ја започнавме со анализата за поделбата на народните песни според содржината. Започна драмското дејствие со песната „Ој, Недо, Недо“. Учениците активно го пренесуваа текот на дејството од драмата и се потрудија да бидат костимирани за соодветните ликови. Беше прекрасно и возбудливо чувство.

3.Како се чувствувавте после релизацијата на часот?

По завршувањето на часот се чувствував исполнета и среќна, повеќе поради учениците кои не го криеја задоволство од реализираното. Присутните гости беа воодушевени и ни посакаа уште многу вакви интегрирани часови. Мислам дека секогаш може нешто подобро да се реализира, уште некоја новина да се внесе, а забележав дека и учениците се желни за вакви часови. Целиот ден бев многу возбудена, среќна и имав едно убаво чувство и пријатно расположение.



МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Да се избере еден ваков час потребни се волја, интерес и желба за да се постигне успех. Драмата „Чорбаџи Теодос“ се смета за врвно уметничко дело на македонски драмски писател Васил Иљоски. Самата идеја да се направи интегриран час со Музичко образование, за мене беше голем предизвик. По консултациите со мојата колешка Елизабета Глишиќ, се договоривме за сите активности. Сакав да ја постигнам и истакнам целта кај учениците да ја воочат спротивставеноста меѓу ликовите и да ги доведам во ситуација да ги откријат своите чувства, карактери, од една страна, а од друга страна, да го развијат дејството и да ја почувствуваат забранетата љубов на двајца млади, како и да се исмее надуениот чорбаџиски свет. А сето тоа преку драмското дејствие да се доживее со хумор, смеа и песна која ќе биде круна на љубовта на двајца млади кои се сакаат – ликовите Томче и Стојанка.

Како се чувствувавте по реализацијата на часот?

Бев горда затоа што поставената цел ја постигнавме. Радосните и насмеаните лица на учениците, пофалните зборови од присутните гости доволно ни покажаа дека успешно е реализиран еден ваков модел на интегриран час. Учениците со радост ги интерпретираа ликовите од драмата. Анализата на текстот и направената драматизација, ќе остави големи траги во нивните сеќавања. Целосно бев задоволна од реализацијата на овој час, но потребно е повеќе време и ангажираност да се реализира ваков модел на интегриран час. Да, имаше труд и работа, но кога ќе се сплотат со задоволството на учениците и гостите, сè се заборава. Се јавува желба за уште повеќе вакви часови.



ИСКАЗИ ОД ГОСТИТЕ

Наставничките применија интерактивна настава каде имавме можност да видиме успешна примена на ИКТ во наставата, изразна драматизација, свирење на инструменти и пеење на народни песни од минатото. Преку драмската игра, имавме можност да видиме семејна атмосфера, конфликтна ситуација, подметнување на кумство и ослободување од кумство и дозвола за женидба, сето тоа испреплетено со музика, песна и ора. Видовме како треба да изгледа современата настава во која наставничките го имаа воведниот збор, а во текот на часот со големо внимание и трпение учениците уживаа во активностите каде сите беа мотивирани, бидејќи практично го применија стекнатото знаење. Ваквите часови би сакала да ни станат секојдневие-размена на искуство меѓу наставници и идеи од кои секогаш ќе произлегуваат интересни интегрирани содржини.

в.д. директор
Соња Илиевска Гоцарова

Часот беше многу убаво организиран. Јас мислам дека беше одбрана драма во која на соодветен и интересен начин беа прикажани елементите карактеристични за предметите музичко образование и македонски јазик. Автентично беа прикажани дел од песните, драматизацијата од самата драма „Чорбаџи Теодос“, а со воведот кој ни го објаснија наставничките, не воведоа во овој интегриран час и ни ја презентираа неговата цел. Исто така, бев многу пријатно почестена од учеството на учениците и нивната целосна посветеност на овој интересен час, нивната радост, насмевка и сериозен пристап при самата интерпретација. Беше гордост да се следи овој час.

Наставник по германски јазик
Елена Станковска

Отворениот час на кој присусвував само ми потврди колку многу сродни предмети можат помеѓу себе да се интегрираат, кога ќе се здружат две уметности:

-уметност на зборот и уметноста на звукот, а истите ќе се вплетат во традицијата на нашиот народ и сето тоа презентирано од страна на учениците (нашите идни поколенија) и нивни наставници.

-чувството е прекрасно, пријатно.

Вака им се заблагодари колешката по Македонски јазик од ова училиште.

ИСКАЗИ ОД УЧЕНИЦИТЕ

За време на подготвувањето на овој час беше многу интересно. На самите часови по музичко образование вежбавме народни песни кои се изведуваат во драмата „Чорбаџи Теодос“, а на часот по Македонски јазик ја подготвувавме драматизацијата. Сето ова беше многу интересно и едвај чекавме кога ова ќе го склопиме па да видиме како ќе можеме ние да го пренесеме пишаниот збор како актери и пејачи. Подготвувавме соодветни костими. Наставничките ни објасниа како да се облечеме. Оваа драма ја имавме за лектира, па затоа не ни беше тешко да ја подготвиме. Но, чувството дека ние ќе бидеме актери во една толку позната драма, страшно не возбудуваше. Секој ја доби соодветната улога и така почнавме со подготовки.

Бевме многу возбудени. Останувавме и по часовите да вежбаме, зашто ова ни беше голем предизвик – глума и пеење!!! Додека траеше часот јас бев среќна, возбудена и цело време со насмевка на лицето. Пеев, глумев и уживав. Бидејќи сите бевме во соодветни облеку, многу ни беше интересно. Бевме и малку нашминкани. При самата реализација на драмата имавме и мала трема. Како ќе се заврши? Но позитивна енергија ни дадоа наставничките, но и советничката која ни укажа некои важни сегменти на нашите улоги во ова драма. Мојата улога како Томче беше многу интересна, зашто јас играв еден од главните ликови, момче што се вљубува во Стојанка, а мојот татко, Чорбаџи Теодос, не ми дозволуваше да ја земам за жена. Но целиот расплет се заврши со среќен крај и така сите бевме весели и радосни. Пеевме, игравме улоги и на крај со оро завршивме.

Мислам дека глумевме доста успешно, пеењето на песните ни беше задоволство, орото кое го изигравме на крај го доживеавме како кулминација на сè. Бевме облечени во соодветни костими. Часот беше многу интересен и сакам да имаме уште вакви часови, ако не може тука во основно, тогаш во средно. Мислам дека би било многу позабавно ако вакви часови имаме повеќе. Бевме многу среќни по ваквиот час, ова за повеќето од нас беше многу забавно и ново искуство. Чувството беше супер, бидејќи сè се одвиваше според планот. Бевме среќни, добро глумевме и добро пеевме. Моја желба е да имаме повеќе вакви часови, зашто бев многу среќен на овој час. Ми беше интересно, но имав и малку срам и трема, бидејќи имаше и гости на часот. Сите ми велеа дека многу добро глумам и дека треба да се запишам на глума. На крај пак ќе кажам дека беше супер, ми беше многу интересно, и се надевам дека повторно ќе имаме ваков интегриран час. Се чувствував радосно и среќно дека направивме интересна претстава, сите не фалеа и рекоа дека би сакале пак да направиме вакво нешто.

10
час

Часот преку фотографии



Искази на наставници и ученици

Впечатоци и импресии по однос на подготовката, реализацијата и рефлексива по одржаниот час:

На часот однапред се радував поради изборот на темата трагедијата како драмски род да се обработува во корелација со македонската народна песна „Дафино вино црвено“ и да се постигне корелација низ призмата на песната - да се објасни тажната содржина на песната и драмата. Чувства на тага, трагичност, морничави чувства проследени со тажните тонови на споменатата песна секогаш одново проживував додека го подготвувавме часот.

Истите чувства само со зголемен интензитет ги почувствував и при реализацијата затоа што во очите на некои ученички забележав солзи, а тоа значи ги трогнала содржината, ја разбрале суштината. Жалост, тага за нешто по кое копнееш, а не можеш да го имаш и болните звуци на песната ја надополнија и измешаа таа болка со копнеж, верба дека сепак нешто ново и убаво ќе дојде после тагата.

По одржаниот час се почувствував растеретена од она трагично чувство, бидејќи самата драматизација од страна на учениците внесе една друга поинаква димензија на возвишено чувство, нешто далечно, а сепак блиско и познато. Учениците беа видно возбудени и им се допадна ваквиот начин на пристапување кон темата на интегрираниот час.

На 10.04.2013 го одбележавме откровението на македонската особеност и ендемични карактеристики под потчинетост на економската беспомошност, врачени од потомците на печалбарските жртвеници, а одново откриени преку жалните ноти произлезени од измачуваната душа и зборовите исполнети со копнеж по својата земја.

Сето ова беше презентирано од учениците од VII3 одд., во чиј план беа вметнати музичките композиции „Дафино, вино црвено“ и „Јовано, Јованке“,

прикажувајќи го 7/8 и 11/8 такт како одлика на македонските народни песни изведени од одделенските членови на училишниот хор и оркестар.

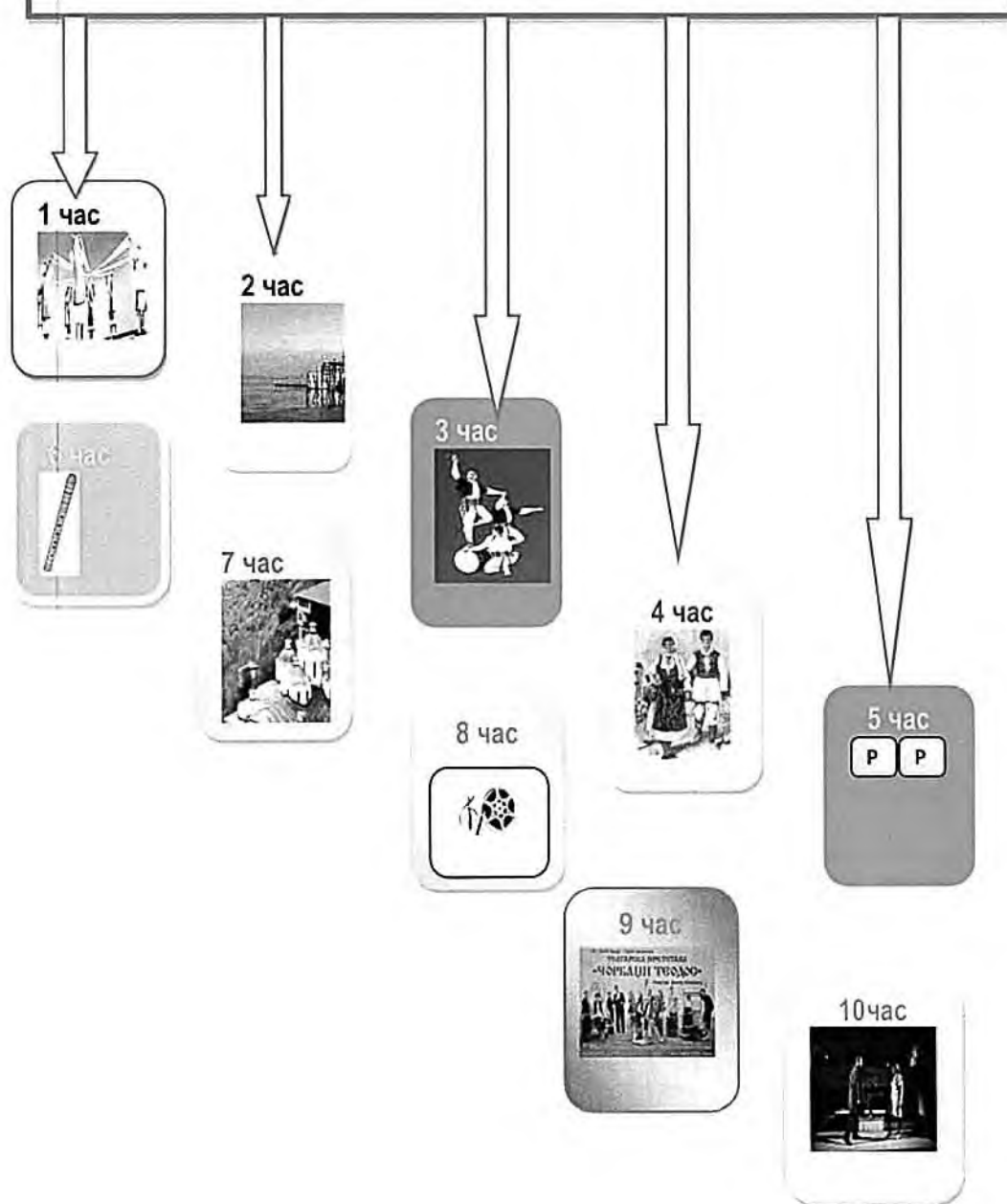
Областа на литературата беше одбележана со драмата „Печалбари“ од Антон Панов, подоцна прераскажана од членовите на новинарската секција и визуелно прикажана од драмската секција со разнобојните народни носии и ликовен приказ на тесните македонски калдрми врз училишната табла.

Беше приготвена презентација во Power Point, прераскажувајќи ја одново и одново тежината на османското ропство, по што се разви отворена дискусија за дадената тема која се темели врз прашања за литературното дело и предзнаењата на музичките компоненти во македонските песни.

Како краен акт, учениците пополнија анкетни листови за своето доживување на интегрираниот час и стекнати информации од одржаниот проект, со што се согласија за бенефитите од одржувањето на наставни програми од ваков вид.

Инструменти за оценување

- Наставни листови
- занимливости (ребуси, криптограми, перископи и др.)





Меѓусебно оценување на групите

Бодовна листа за прва група (драматизација-кореографија) -5-најдобро 1- не задоволува

	5	4	3	2	1
драматизација					
чувство за ритам (кореографија)					
претставување на текстот					

Бодовна листа за втора група (рецитирање) -5-најдобро 1- не задоволува

	5	4	3	2	1
--	---	---	---	---	---

дикција

изразност

координација
со музика

Бодовна листа за трета група (стрип) -5-најдобро 1- не задоволува

	5	4	3	2	1
претставување на текстот					
употреба на техника					
комплетност на композицијата					

Бодовна листа за прва група (вокална интерпретација) -5-најдобро 1- не задоволува

	5	4	3	2	1
интонација					
темпо и динамика					
естетско доживување					

СКЕЛЕТЕН ПРИКАЗ

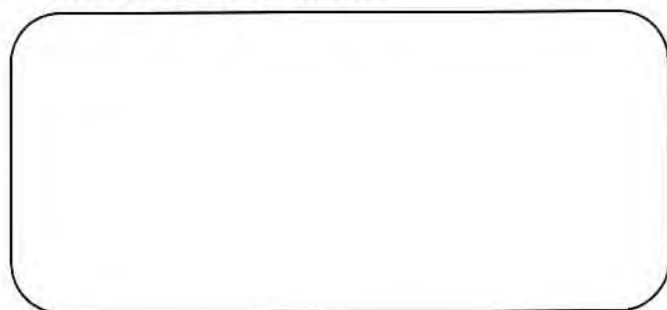
Опиши ги твоите чувства за песната „Билјана платно
белеше“

1. Со една реченица

2. Со една фраза

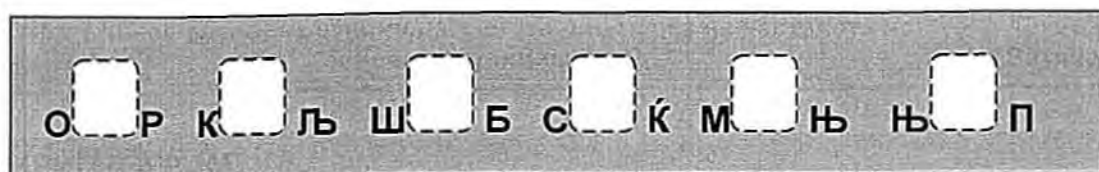
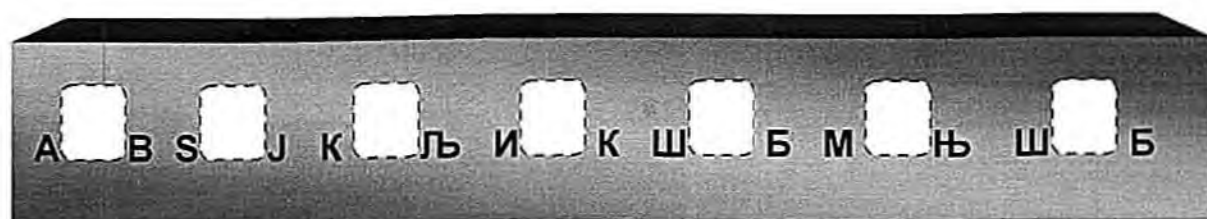
3. Со еден збор

4. Скица или симбол



5. Боја

КРИПТОГРАМ



КРИПТОГРАМ

Се решава на следниот начин: Напишани се две букви меѓу кои има една празна коцка (А Б). Во коцката треба да ја напишете буквата која се наоѓа помеѓу двете веќе зададени букви А Б. Со точно решавање ќе добиеме точен одговор.

2 час



Евалуација:

-Самооценување на знаењата за легенда – народна прозна творба со стратегија ЗСН

Што знам за легендата

Наставната содржина за легенда ја разбирам:

а) одлично б) добро в) доволно г) недоволно

Име и презиме _____ одд _____

- Сличностите и разликите меѓу легендата и балетот беа утврдени со пополнување на **венев дијаграм** - (работа во парови)

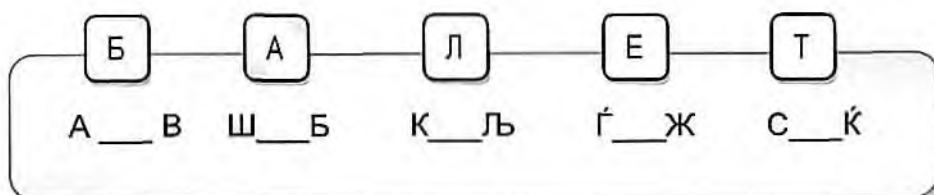
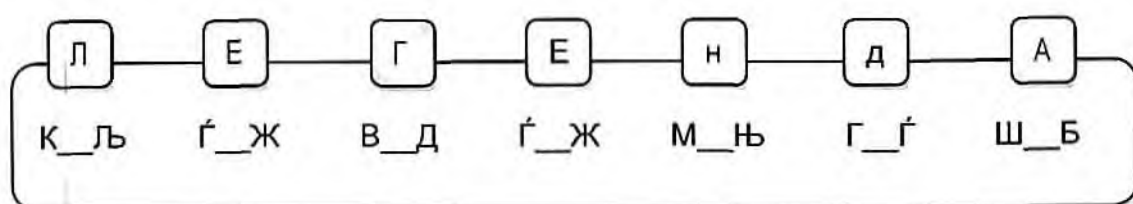
Во дадените кругови напишете ги следните искази:

1. прозна творба
2. текст – либрето
3. музика
4. раскажување
5. музичко-сценско дело
6. дијалог
7. чин
8. фантастични елементи
9. игра
10. содржина



сличности			
- Во текот на целиот процес на поучување учениците добиваа усна повратна информација; - Пополнување на инструмент- чек листа за впечатоците од часот (индивидуална работа) Чек листа за интегрирање (поврзување) на знаењата по македонски јазик на легендата за Дојранското Езеро со балетот „Лабин и Дојрана“ од Трајко Прокопиев, по музичко образование во VII/9			
Ред. бр	Искази за реализираниот час	да	не
1.	Успешно се интегрирани (поврзани) знаењата по македонски јазик и музичко образование		
2.	Имаше добра организираност на активностите		
3.	Презентацијата за легендата како дел од народното творештво вткаена во балетот „Лабин и Дојрана“ од Трајко Прокопиев имаше логичен редослед		
4.	Интерпретација на легендата за Дојранското Езеро беше многу интересна		
5.	Одлична симулација на сценска изведба, според легендата – либретото и музиката на балетот „Лабин и Дојрана“ од Т. Прокопиев		

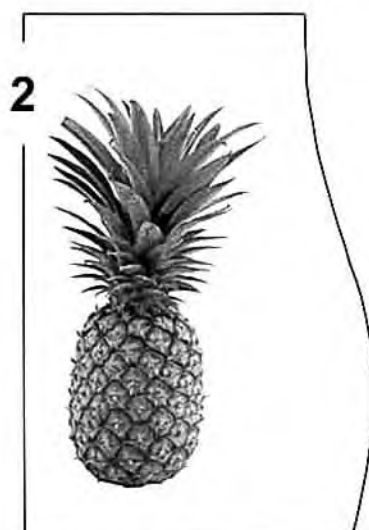
КРИПТОГРАМ



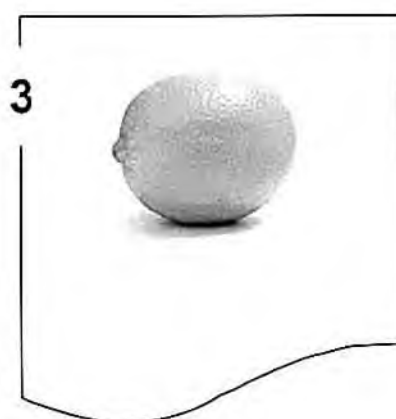
Со правилно решавање на загатките од крстозборот во означените полиња ќе дознаете за музичко-сценско дело во кое имаме пантомима.

1.	Б					
2.	А					
3.	Л					
4.	Е					
5.	Т					

Јужно овошје



Вид слатка



Музички инструмент





а.М. б.В. в.Т. г.Д. д.Т.
е.Е. ж.М. з.З. с.С. ш.Ш. ј.Ј. к.К.
л.Л. в.В. н.М. н.Н. о.О.
п.П. р.Р. с.С. т.Т. љ.Љ. у.У.
ф.Ф. х.Х. ц.Ц. ч.Ч. ш.Ш.



Анаграмен перископ
Со точна употреба на симболите ќе добиете име и презиме на познат македонски писател.

	1	2	3	4	5	6	7	8
★	А	Б	В	Г	Д	Ѓ	Е	Ж
▲	З	С	И	Ј	К	Л	Љ	М
●	Н	Њ	О	П	Р	С	Т	Ќ
□	У	Ф	Х	Ц	Ч	Џ	Ш	



2 ★	6 ▲	1 ★	8 ★	7 ★
-----	-----	-----	-----	-----

5 ▲	3 ●	1 ●	7 ★	6 ●	5 ▲	3 ▲
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

РЕШЕНИЕ

--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--

Кои народни инструменти ги слушнавте во народното оро „Тешкото“ ?
(одбележете со линија од инструментот до графикот со текст
народно оро „Тешкото“)



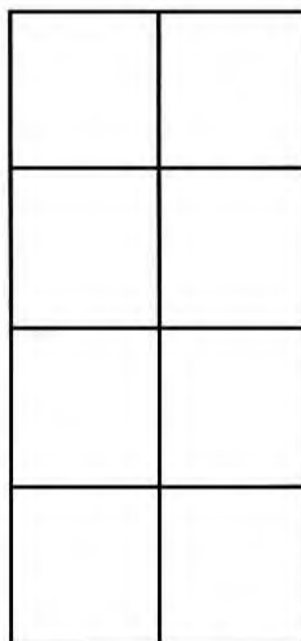
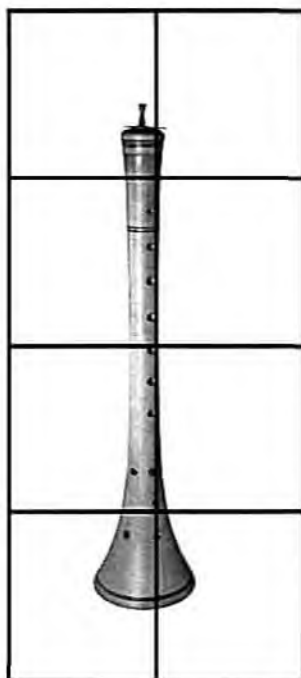
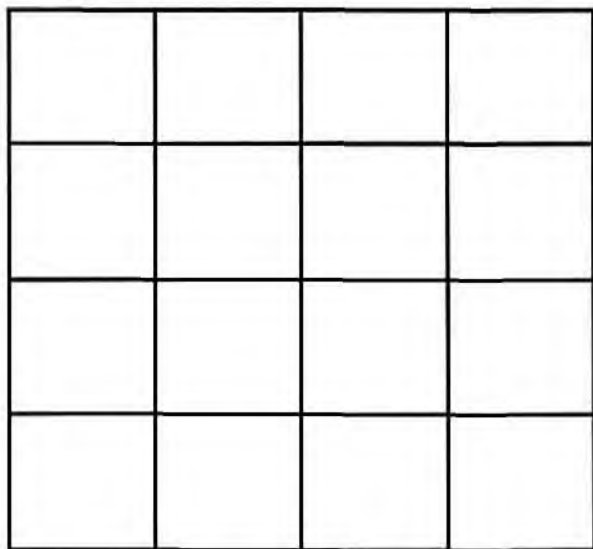
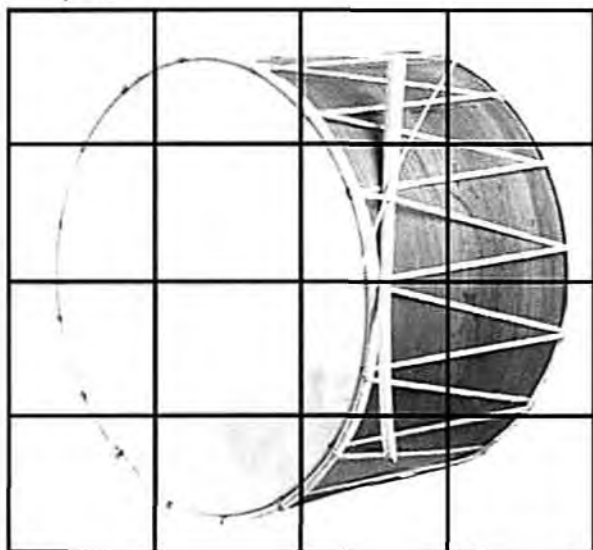
Народно оро
„ТЕШКОТО“



АНАГРАМЕН ПЕРИСКОП—Се решава гледајќи го клучот 2 ★ можеме да заклучиме дека заедничка буква им е буквата „Б“, која потоа ја запишуваме во решението.



Во празните мрежи нацртајте ги инструментите според примерите. На линиите под инструментите напишете за кој инструмент станува збор.



Инструментот се вика _____. Инструментот се вика _____.

4 час



Наставен лист: Музичко образование

(наставен лист за наставникот кој ја следи изведбата на групите, по кој ќе се оцени точноста на наставните листови изработени од учениците)

Прва група	да	не
Песната ја пеат во умерено темпо		
Употребуваат точна динамика во пеењето		
Ритмички точно ја пеат песната		
Мелодиски точно ја пеат		
Втора група	да	не
Песната ја пеат во умерено темпо		
Употребуваат точна динамика во пеењето		
Ритмички точно ја пеат песната		
Мелодиски точно ја пеат		
Трета група	да	не
Песната ја пеат во умерено темпо		
Употребуваат точна динамика во пеењето		
Ритмички точно ја пеат песната		
Мелодиски точно ја пеат		

Дескриптивна скала на проценка:

Не може да одреди точно темпо и динамика во изведба на песна, ниту пак да препознае дали ритмички точно се изведува песната.
Одредува правилно темпо или динамика во изведба на песна, но не препознава дали ритмички и мелодиски точно се изведува песната.
Може да одреди дали во изведба на песна се пее со точно темпо и динамика, но неможе да одреди во изведбата точен ритам и мелодија .
Знае да одреди со точност, во изведба на песна правилна употреба на темпо, динамика и мелодиско пеење , но точниот ритам не го препознава.
Знае да одреди со точност, во изведба на песна правилна употреба на темпо, динамика и точно ритмичко и мелодиско пеење.

Оценување по пат на дескриптивна скала на проценка:

Совет:

ЕВАЛУАЦИЈА

- пополнување на наставен лист со зададени прашања по македонски јазик и музичко образование;
- читање на точните одговори.

Наставен лист (евалуација): Македонски јазик / Музичко образование

Име и презиме _____

1) Народната песна „Стојан и Лилјана“ напишана е во ... (заокружи)

- а) рамноделен такт б) нерамноделен такт

2) Во кое темпо треба да се пее народната песна „Стојан и Лилјана“ ?

3) Во кој вид на такт е напишана народната песна (заокружи)?

- а) 2/4 такт в) 11/8 такт б) 5/8 такт г) 4/4 такт

4) Песната „Стојан и Лилјана“ е (заокружи)

- а) балада б) романса в) поема

5) Какви чувства провејуваат во песната што ја слушнавме?

6) Какви подвизи прави Стојан за да го привлече вниманието на Лилјана?

7) Наведи ги стиховите во кои Стојан го дава своето мислење за Лилјана?

8) Напиши по три збора кои ги опишуваат Стојан и Лилјана .

- _____

- _____

Пишана повратна информација Музичко образование:

Пишана повратна информација Македонски јазик:

Анаграмен перископ

Со точна употреба на симболите ќе добиете име и презиме на народната романса.

	1	2	3	4	5	6	7	8
★	А	Б	В	Г	Д	Ѓ	Е	Ж
◇	З	С	И	Ј	К	Л	Љ	М
●	Н	Њ	О	П	Р	С	Т	Ќ
□	У	Ф	Х	Ц	Ч	Џ	Ш	

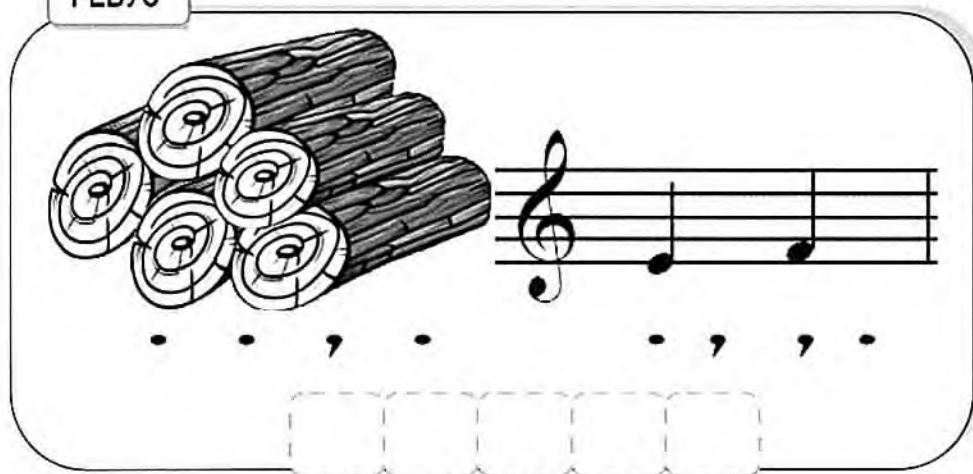


6 ●	7 ●	3 ●	4 ◇	1 ★	1 ●

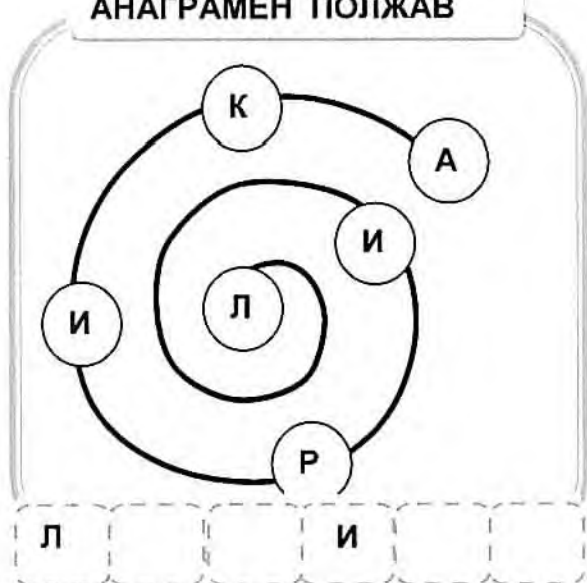
3 ◇

6 ◇	3 ◇	6 ◇	4 ◇	1 ★	1 ●	1 ★

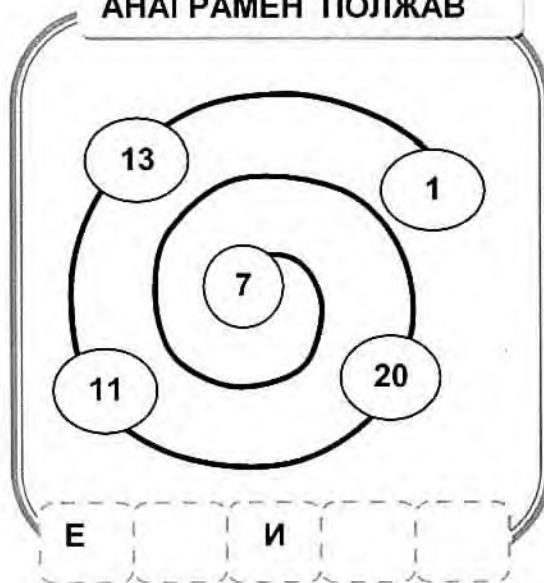
РЕБУС



АНАГРАМЕН ПОЛЖАВ



АНАГРАМЕН ПОЛЖАВ



КРИПТОГРАМ

П □ С Њ □ П Љ □ Н Ш □ Б М □ Њ Р □ Т Ш □ Б



Работа во групи

Усна повратна информација преку наставни ливчиња:

I група

1. Пронајди ја римата според местото на стиховите во строфата и римата според местото на акцентот:

- колку ти чини Кољо, трлото?

- толку ми чини Кољо, грлото („Не си го продавај, Кољо чифлигот“ - народна песна)

Римата според местото на стиховите во строфата е _____.

Римата според местото на акцентот е _____.

2. Според ритамот во која група на тактови спаѓа песната („Не си го продавај, Кољо чифлигот“ - народна песна)

а) Рамноделни тактови

б) Нерамноделни тактови

II група

1. Пронајди ја римата според местото на стиховите во строфата и римите според местото на акцентот:

- папагалот писмо кај лавот дал:

барам угледот малку да ми се крене.

Зошто по него се фрла со кал

кога многу луѓе си личат на мене? („Пролет“ - Михо Атанасовски)

Римата според местото на стиховите во строфата е _____.

Римите според местото на акцентот се _____ и _____.

_____.

2. Според ритамот во која група на тактови спаѓа песната („Пролет“ - Михо
Атанасовски)

а) Рамноделни тактови

б) Нерамноделни тактови

III група

1. Пронајди ја римата според местото на стиховите во строфата и римите
според местото на акцентот:

Собрале ми се, набрале, леле
на тоа брдо високо.

На тоа брдо високо, леле,

во Серско поле широко. („Собрале ми се“ - народна песна)

Римата според местото на стиховите во строфата е _____

Римите според местото на акцентот се _____ и _____

2. Според ритамот во која група на тактови спаѓа песната

а) Рамноделни тактови

б) Нерамноделни тактови

IV група

1. Пронајди ја римата според местото на стиховите во строфата и римите
според местото на акцентот:

„Незреано класје в сјај очи ти злати

сред оваа нива. Глеј - тука сме сами.

Крај тревата чудна тишина не мами

И спокојство чудно ни отвора врати“. („Развиделување“ - Генади Болиновски)

Римата според местото на стиховите во строфата е

Римите според местото на акцентот се _____ и _____.

Според ритмот во која група на тактови спаѓа песната („Развиделување“ - Генади Болиновски

а) Рамноделни тактови

б) Нерамноделни тактови

Групите остануваат во истиот состав.

Наставникот им дава по неколку зборови на учениците и тие имаат задача да направат катрен (строфа од 4 стиха) со овие зборови, но стиховите треба да се римуваат. Учениците на крајот од создавањето на стиховите прават резиме за мотивот и за видот на римата.

Работата во групата се одвива на тој начин што еден ученик го кажува првиот збор, кој им е посочен, а тој до него дополнува повторувајќи го претходниот. Кругот на кажување на зборовите се повторува се додека не се создаде катренот. На тој начин сите активно учествуваат, запишуваат и презентираат.

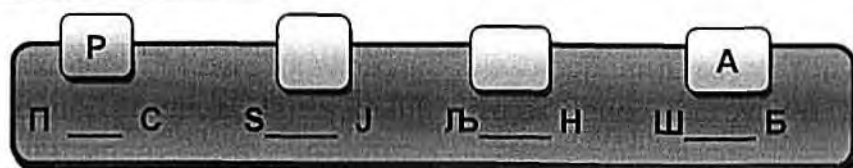
Прва група: цвеќе, шума, поток, ден, сонце.

Втора група: зима, снег, капа, нос, студ.

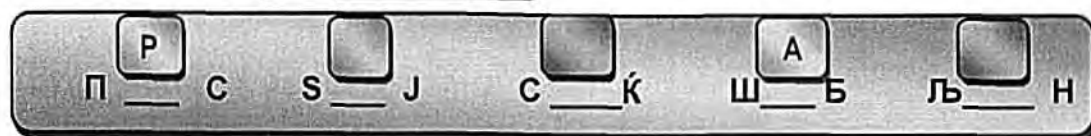
Трета група: лет, птица, радост, светлина, слобода.

Четврта група: девојка, убава, сон, коса, тенка.

КРИПТОГРАМ



КРИПТОГРАМ



Македонски јазик

Музичко образование

Математика

$$100 : 25 + 6 = \text{P}$$

$$\frac{22^2}{11^2} = \text{M}$$

$$\frac{1}{2} + \frac{2}{4} = \text{T}$$

$$(5 + 5)^2 - 60 = \text{И}$$

$$\frac{342}{18} - \frac{570}{30} = \text{А}$$

10	40	1	0	4
P				

10	40	4	0

Со правилно решавање на задачите ќе добиете термини поврзани со поезијата.



Техника за самооценување ЗНС

Знам од претходниот час	Научив на овој час	Сакам да научам и.....

Наставен лист (евалуација)

Име и презиме _____

1. Во песната „Шупелка“ Константин Миладинов ја искажува: (заокружи)

- а) својата тага за изминатото детство и младост
- б) љубовта кон неговата девојка.

2. Во вториот дел на песната, „Шупелка“ К. Миладинов ја искажува

- а) својата носталгија кон домот и семејството, да го види своето родно место, неговата мајка, татко и брат
- б) својата носталгија, желбата од Москва да се врати дома, под ладна сенка, без врева и другари, сам со себе и својата татковина и нејзината убавина, да свири на шупелката „како ќе ме учит срцево“.

1. Колку мелодиски отвори има шупелката?

2. Во која група на народни музички инструменти припаѓа шупелката? (заокружи)

- а) дувачки народни инструменти
- б) ударни народни инструменти

3. Опиши го начинот на свирење на инструментот шупелка.

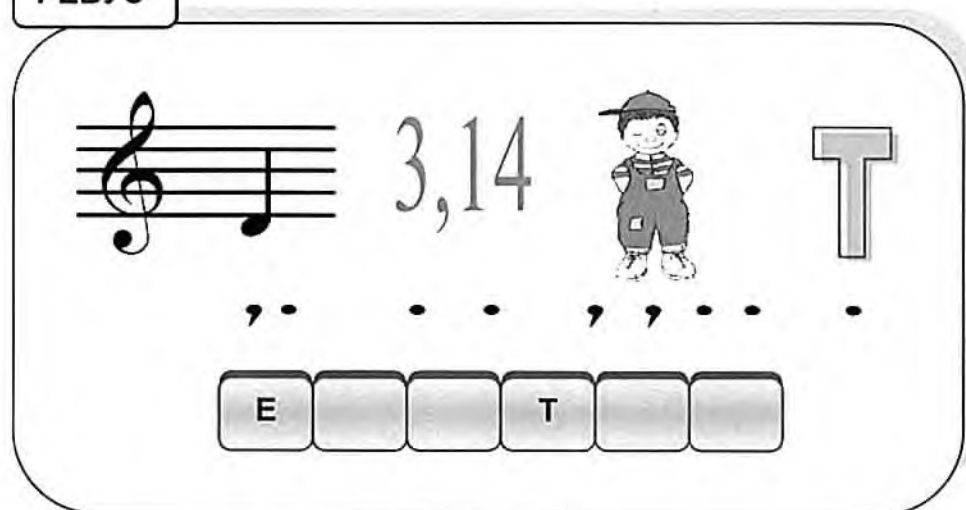
Формативно отценување (пишана повратна информација за усвоеноста на наставното градиво за време на часот:

Македонски јазик:

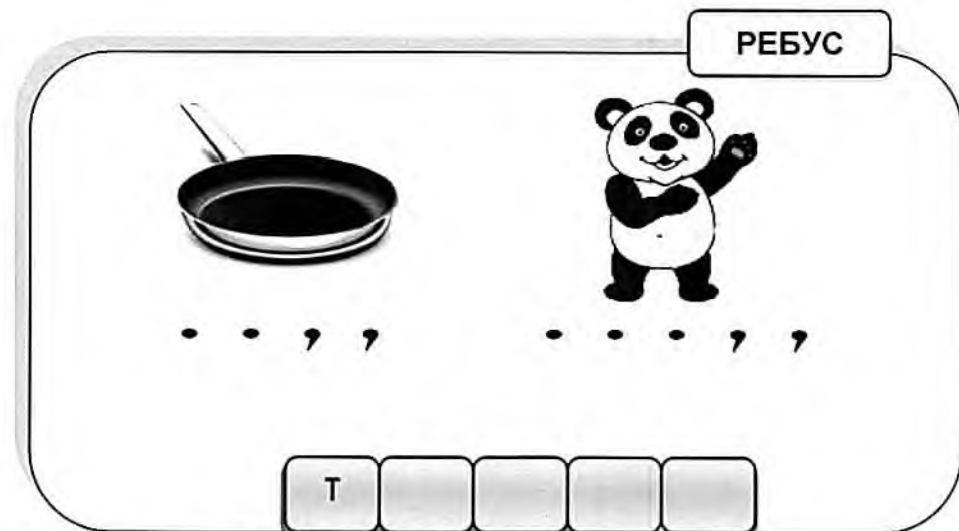
Музичко образование:



РЕБУС



РЕБУС



КРИПТОГРАМ

Ј Л Ш Б Б Г Ш Б К Љ

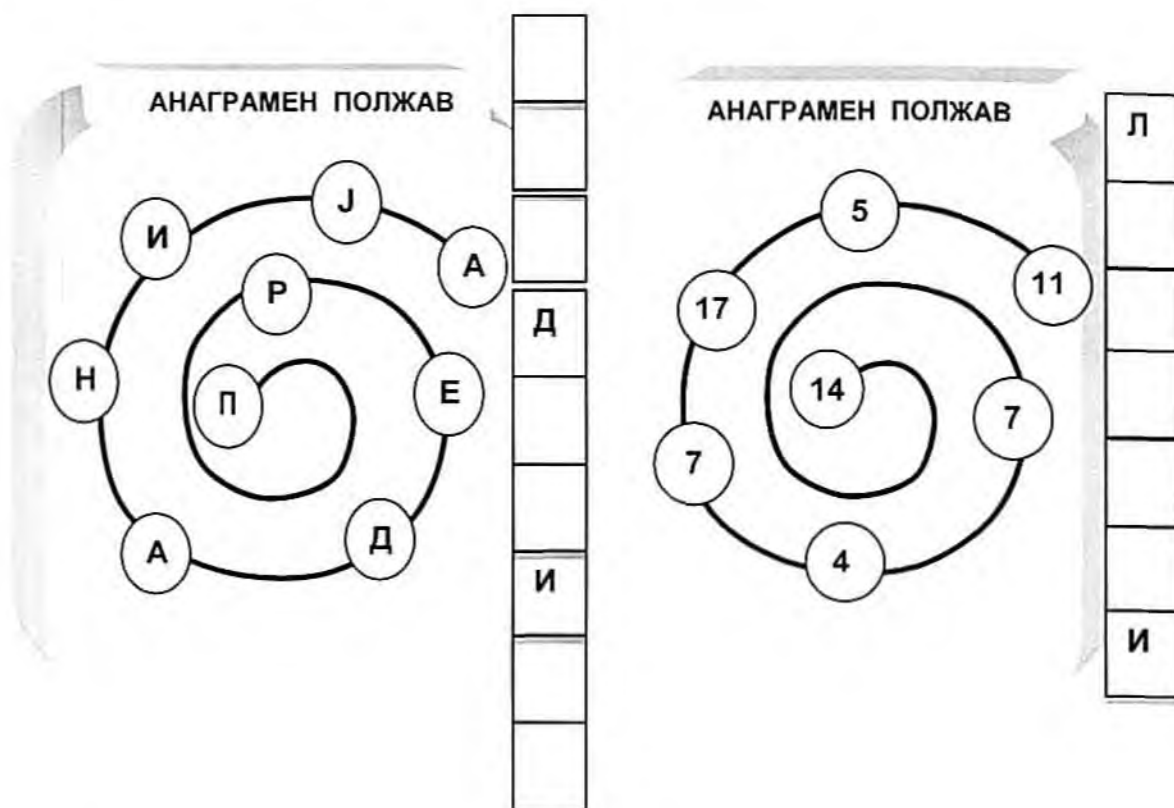
7 час



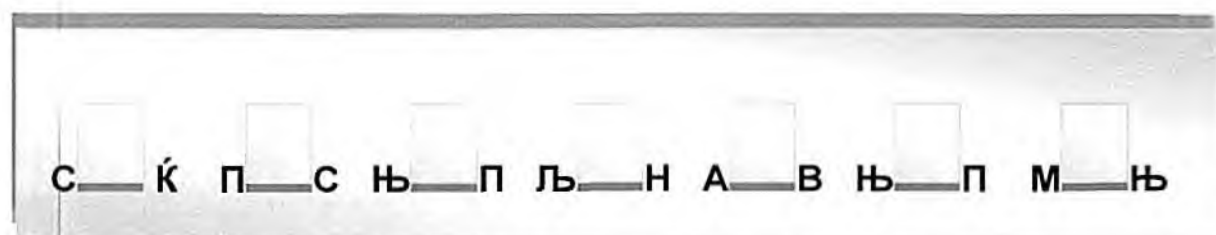
Критериуми за оценување на постигањата на учениците

Одделение: _____ за тема _____

Име и презиме					Сумативна оцена
	Помни, репродуцира	Разбира, сфаќа	Применува	Анализира, синтетизира, вреднува	
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					



КРИПТОГРАМ



Со правилно решавање на криптограмот, ќе добиете име на еден дувачки лимен инструмент.

Легенди и преданија

Учениците на крајот на часот ја играат играта: *Туристички водич*.

Учениците се поделени во групи. Секоја група избира по еден претставник кој ќе биде туристички водич и ќе ја каже народната историја за името на некој град. Туристичкиот водич на своите од групата(странци) и останатите од одделението им ја раскажува легендата/преданието. Кажувањето е збогатено со музичка илустрација од звукот на тромбонот односно со мелодија карактеристична за крајот за кој се зборува во легендата.

Како градовите во Македонија ги добиле своите имиња



Прилеп

Како и за други македонски градови, така и за Прилеп има неколку преданија за тоа како е настанат градот.

Едната од нив вели дека кога луѓето почнале да се населуваат во овој предел, ги „прилепувале“ своите куќи до Марковите кули и потоа се оформила прво населба, а потоа и град кој се нарекувал Прилеп.

Второто предание вели дека луѓето што се населувале правеле многу леб, па местото се прочуло како „прилебно место“ (место каде што се прави леб).

Според самиот Блаже Конески, името Прилеп е создадено од личните имиња Прилепа и Прилепка кои се дел од руската антропонимија.

Струга



И за Струга постојат две легенди. Едната вели дека Струга го добила своето име поради отворената географска положба на градот – место каде што постојано „струже“ (дува ветер).

Втората легенда вели дека некогаш, одамна, македонските Словени Брсјаци и Мијаци во струшкиот регион се занимавале со сточарство и овците ги носеле на стрижење токму на истекот на Црн Дрим од Охридското Езеро. Од стрижењето на овците се доаѓа до зборот Струга.



Велес

Во текот на историјата, градот Велес повеќе пати го менувал своето име, од Вила Зора и Купурли до Титов Велес и Велес. За настанокот на неговото име има две легенди.

Едната вели дека името го добил од словенскиот термин „В Лес“ кој означува „во шума“, со што се означувал пределот со густе шуми во близината на ова населено место, а втората легенда вели дека пределот околу Велес, кој бил погоден за пасење на добитокот, го населувале сточарски словенски племиња чии бог на добитокот бил богот Велес.

Битола



И Битола има повеќе преданија за тоа како настанало ова име. Најверодостојното од нив вели дека името Битола потекнува од старословенскиот збор „Обител“ кој означувал збир на манастири, збир на свештеници, заедница на монаси. Како што веќе сите знаеме, Битола од секогаш бил град со многу манастири, па од тука потекнува и грчкиот назив за овој град—Монастири. Според Марко Цепенков пак, Битола го „должи“ своето име на големопоседникот Тољо, кој имал тврдина во непосредна близина на Битола. Кога Турците се приближувале на тврдината и градот, го повикувале Тољо на битка со зборовите „Би Тољо“ од каде и потекнува сегашното Битола.

Гевгелија

Според легендата за градот Гевгелија, некој дервиш, сосема случајно залутал во овој град. Но толку му се допаднал што дури и не сакал да си замине потоа. Мештаните не сакале да го примат странецот во своето родно место па се обиделе да го избркаат. Дервишот повреден и тажен заминал од градот,

колнејќи го мештаните. Дури тогаш тие сфатиле дека треба да бидат гостопримливи и го повикале дервишот назад со зборовите гел-гери (ела назад) — од кои подоцна дошол зборот Гевгелија.



8 час



КРИПТОГРАМ

О Р П С Ѓ Ж Г Ѓ

Г Ѓ Њ П Е З Г Ѓ Њ П С Ѓ

Анаграмен перископ

Со точна употреба на симболите ќе добиете вид на музиката која е застапена во филмот.

	1	2	3	4	5	6	7	8
★	А	Б	В	Г	Д	Ѓ	Е	Ж
◇	З	С	И	Ј	К	Л	Љ	М
□	Н	Њ	О	П	Р	С	Т	Ќ
●	У	Ф	Х	Ц	Ч	Џ	Ш	



2 ● 3 ◇ 6 ◇ 8 ◇ 6 □ 5 ◇ 1 ★
8 ◇ 1 ● 1 ◇ 3 ◇ 5 ◇ 1 ★

РЕШЕНИЕ

Име и презиме на ученик: _____

Чек-листа за оценување на пеењето кај учениците

Прва група		да	не
Песната ја пеат во умерено темпо (2 поени)			
Употребуваат точна динамика во пеењето (2 поени)			
Ритмички точно ја пеат песната (3 поени)			
Мелодиски точно ја пеат песната (3 поени)			
Втора група		да	не
Песната ја пеат во умерено темпо (2 поени)			
Употребуваат точна динамика во пеењето (2 поени)			
Ритмички точно ја пеат песната (3 поени)			
Мелодиски точно ја пеат песната (3 поени)			
Трета група		да	не
Песната ја пеат во умерено темпо (2 поени)			
Употребуваат точна динамика во пеењето (2 поени)			
Ритмички точно ја пеат песната (3 поени)			
Мелодиски точно ја пеат песната (3 поени)			

0-1 поени (1); 2-4 поени (2); 5-6 поени (3); 7-8 поени (4); 9-10 поени (5)

Бодови _____ оценка _____

Бодовна листа		
од	до	оценка
0	7	1
8	13	2
14	20	3
21	25	4
26	30	5

Име и презиме на ученик: _____

бодови _____ оценка _____

Наставен лист (евалуација)

Име и презиме _____

оддел. _____

1.	Филм е _____ _____
2.	Синопсис значи _____ _____
3.	Музиката во филмот има функција да _____ _____
4.	Музички ефекти се: _____
5.	Што подразбирате под поимот сценарио _____ _____

1. Кои звучни ефекти ги слушнавте додека го гледавте исечокот од филмот?
(заокружи)

а) брмчење на пчела б) кукурикање на петел в) грмотевица г) дожд

2. Како би изгледал филмот без музиката во него?

3. Во кој вид на такт е напишана песната „Дејгиди луди, млади години“?
(заокружи)

а) 5/8 такт; б) 3/4 такт; в) 7/8 такт; г) 2/4 такт;

4. Кои две народни песни ги слушавте во исечокот од филмот?

5. Што мислите зошто режисерот на филмот одлучил токму двете народни
песни што ги слушнавте во исечокот од видео снимката да ги вметне во
филмот?

Пишана повратна информација
Наставник по македонски јазик:

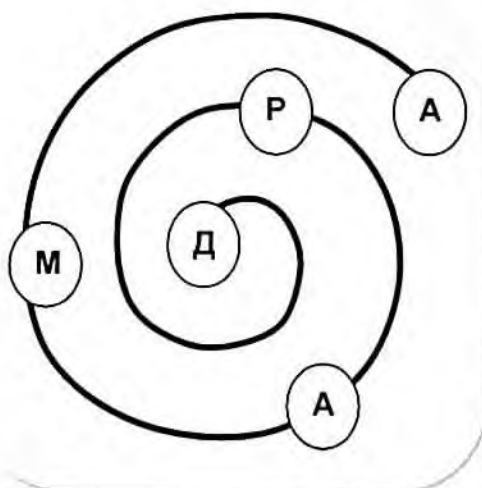
Наставник по музичко образование:



Васил Иљоски



АНАГРАМЕН ПОЛЖАВ



?????

Евалуација:

Самооценување по претходно изготвени критериуми:

1. група (драматизација)

- успешност на драматизацијата (пополнување на чек листа)

Чек листа:

				бодови
1.	правилна дикција	да	не	
2.	успешност во интерпретацијата на ликовите	да	не	
3.	правилно пренесување на етапите на драмското дејство	да	не	

Бодовна листа

од	до	оценка
0	7	1
8	13	2
14	20	3
21	25	4
26	30	5

2. група

- музичко изразување (пополнување на чек листа)

Чек листа:

				бодови
1.	Чиста интонација при вокална интерпретација на песните	да	не	
2.	Застапеност на темпо при вокална интерпретација на песните	да	не	
3.	Застапеност на динамика при вокална интерпретација на песните	да	не	

Интегриран евалуационен лист:

Што научивме?

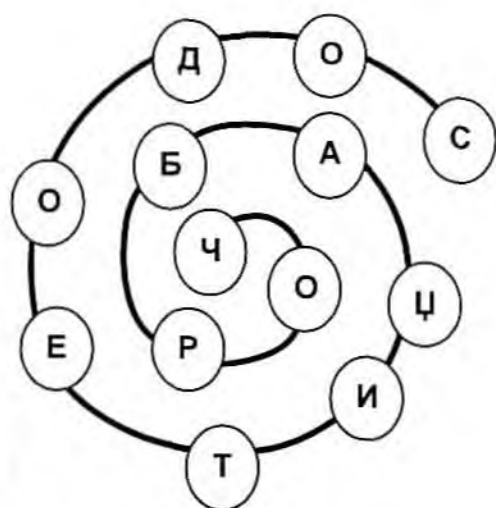
1. Драма е _____
2. Кулминација е _____
3. Музиката во драмата има функција да _____

	4.	Песните во оваа драма се _____
	5.	Пораката на оваа драма е _____

СО ПРАВИЛНО РЕШАВАЊЕ НА АНАГРАМЕНИОТ ПОЛЖАВ БР.1 ЌЕ ДОБИЕТЕ ИМА НА ДРАМАТА ОД АВТОРОТ В.И.

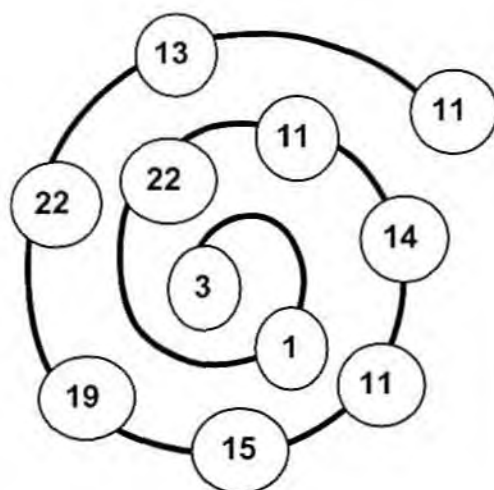
ВО АНАГРАМЕН ПОЛЖАВ БР.2 ЌЕ ДОБИЕТЕ ИМЕ НА АВТОРОТ НА ОВАА ДРАМА

1. АНАГРАМЕН ПОЛЖАВ



Драма

2. АНАГРАМЕН ПОЛЖАВ



Автор

10 час



Чек листа за интегрирање (поврзување) на знаењата по македонски јазик за драмата „Печалбари“ од Антон Панов со народната песна „Дафино, вино црвено“ по музичко образование во VII одд.

Реден број	Искази за реализираниот час	да	не
1.	Успешно се интегрирани (поврзани) знаењата по македонски јазик и музичко образование		
2.	Имаше добра организираност на активностите		
3.	Презентацијата за драмскиот писател Антон Панов имаше логичен редослед		
4.	Драматизацијата на извадокот од четвртиот чин, прва појава од драмата „Печалбари“ беше многу интересна		
5.	Одлична изведба на народната песна „Дафино, вино црвено“		

Чек листа за интегрирање (поврзување) на знаењата по македонски јазик за драмата „Печалбари“ од Антон Панов со народната песна „Дафино, вино црвено“ по музичко образование во VII одд.

Реден број	Искази за реализираниот час	да	не
1.	Успешно се интегрирани (поврзани) знаењата по македонски јазик и музичко образование		
2.	Имаше добра организираност на активностите		
3.	Презентацијата за драмскиот писател Антон Панов имаше логичен редослед		
4.	Драматизацијата на извадокот од четвртиот чин, прва појава од драмата „Печалбари“ беше многу интересна		
5.	Одлична изведба на народната песна „Дафино, вино црвено“		

„ПЕЧАЛБАРИ“ – А. П.

Со правилно решавање на загатките, во одбележаните полиња на крстозборот ќе добиете име и презиме на македонскиот драмски писател- автор на „Печалбари“

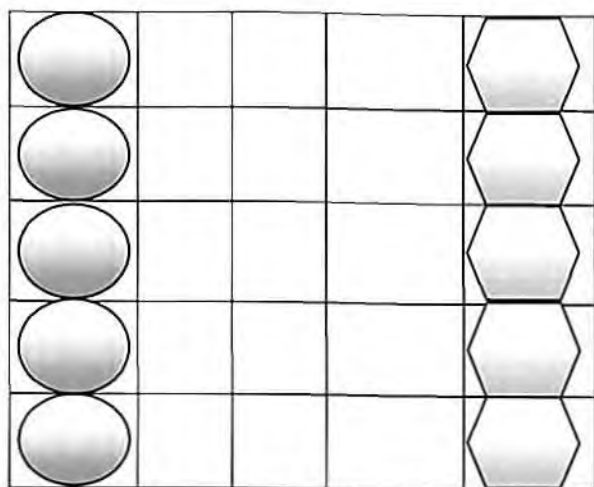
1

2

3

4

5



1. КРИПТОГРАМ

1 13 21 7 20



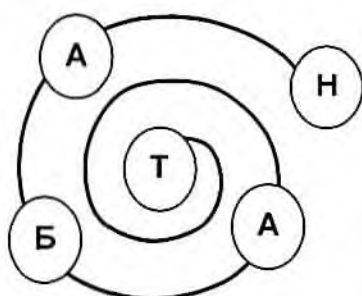
ШКОРПИЈА

2. КРИПТОГРАМ

М [] Њ Ш [] Б S [] Ј Б [] Г Ш [] Б

САМОУКА УМЕТНОСТ

3. АНАГРАМЕН ПОЛЖАВ



ДЕЛ ОД НОГА

4. РЕБУС



ЕДЕН ХЕМИСКИ ЕЛЕМЕНТ (Рb)



5. РЕБУС

Н



В

НАШ РЕЖИСЕР СПАСЕ



Со правилно решавање на загатките ќе добиете имиња на две познати македонски народни песни

A worksheet for the song "Hail to the Chief". The top section contains a musical staff with the melody. Below the staff, there are two lines of lyrics. The first line starts with a large letter 'H' in a box, followed by empty boxes for the rest of the line. The second line consists of a series of empty boxes for the lyrics. The background of the worksheet features a rainbow, a worm, and the Renault logo.



RENAULT

[illegible]

2. КРИПТОГРАМ

12	19	3	1	17	19

И К Ъ П Б Г Ш Б М Ъ Ј Л Ѓ Ж

МУЗИЧКИ АКРОСТИХ

Музичката

Уметност

Засекогаш

И постојано

Чекори

Кон

Иднината

Формирајќи

Одлични

Личности

Користејќи

Лесни

Ора

Разиграни

М	Н	А	Т	А	Л	С	У	Г	Р	Д
Е	О	Е	Н	А	М	Е	Ќ	О	Д	У
Ш	Т		В	Н	М	З	И		М	Д
Н	О	А	У	З	У	Б	И	А	Т	У
И	К	Т	А	Р	А	Б	У	К	А	Ч
Ц	Ш	Ч	Л	А	К	Ч	А	Р	П	Е
А	Е	А	К				К	А	А	Н
И	Т	К	У	К	У	Д	А	Д	Н	Е
И	Н	А	Д	Ј	А	Г	С	Ј	Т	Р
Р	У	Ш	У	П	Е	Л	К	А	М	А
Е	Н	Т	Д	А	Ј	Р	Е	Г	И	Ш

ОСУМНАСОЧЕН КРСТОЗБОР

Со решавањето на осумнасочниот крстозбор ќе добиеш точен одговор. Секој поим обој го со црвена боја. На крајот ќе останат 25 букви кои читани по ред го даваат конечниот одговор.

ПОИМИ (18)

шарен, кавал, кукуда, прачка,
дајре, шупелка, дудук,
дудуче, зурла, тешкото, гајда,
тарабука, гајдарка, мешница,
тамбура, кемане, гусле, тапан

Одговор: НАРОДНИ МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

ОСУМНАСОЧЕН КРСТОЗБОР

Ѓ	Ѓ	М	А	Ц	И	Н	Е	С	Е	Р	Т
А	У	Г	А	Ј	Д	А	Ј	Р	Е	К	А
Е	М	Р	Д	О	И	Н	Л	А	В	А	К
П	♫	С	Ѓ	К	О	Н	А	К	М		Л
А	Е	А	Г	О	О	К	А	А	И	О	Е
Ј	О	Ч	К	А	В	Н	Р	Д	К	П	Д
Д	Т	А	А	Л	Т	Д	Е	Н	Е	Ф	Н
У	О	Р	Н	Л	Е	А	Е	С	О	Р	А
Ш	В	Д	О	Л	Б	П	Н	Н	К	К	П
К	А	А	Н	Л	Е	А	У	К	С	И	А
О	Р	К	О	Ц	Т	У	Р	Ш	И	К	Т
Р	П	Р	И	К	А	З	Н	И	О	Р	О

ОСУМНАСОЧЕН КРСТОЗБОР

Со решавањето на осумнасочниот крстозбор ќе добиеш точен одговор. Секој поим обој го со црвена боја.

ПОИМИ (24)

ГАЈДА	ГАТАНКИ
ДАЈРЕ	ДРАМА
ЃУМ	ЃУРЃОВДЕНСКО
КАВАЛ	КАНОН
КОНАК	КОНЕСКИ
ОРО	ПАНДЕЛКА
ПЕСНА	ПЕЧАЛБАРИ
ПРЕДАНИЈА	ПРИКАЗНИ
ПАЈДУЧКО	ПРАВОТО
ТАПАН	ТРЕСЕНИЦА
УТ	ЦЕПЕНКО
ЧАРДАК	ШУПЕЛКА

На крајот ќе останат 17 букви кои читани по ред го даваат конечниот одговор.

МАКЕДОНСКИ ФОЛКЛОР

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Ангелоска - Галевска, Н.(2005). *Планирање на научно истражување*. Скопје: Филозофски факултет.
2. Андре, Л. (2009). *Педагогија музичког конструкт*. Београд: Задужбина Андријевиќ.
3. Бајрактарович, М. (1977). *Основи опште етнологије*. Београд: Београдски универзитет .
4. Бицевски, Т. (1989): *Македонски народни песни од Кукушко*. Скопје: Институт за фолклор, „Марко Цепенков“.
5. Bleking, D. (1992). *Pojam muzikalnosti*. Beograd: Nolit.
6. Вински, З. (1939). *О значењу етнологије за културну историју Славенског Југа*. Београд: Етнографског Музеја.
7. Витанова, А. Гелевска, С. (2002). *Музичка уметност за I година гимназиско образование*. Скопје: Евро купт 2000.
8. Витанова, А. Гелевска, С. (2002). *Музичка уметност за II година гимназиско образование*. Скопје: Евро купт 2000.
9. Вражиновски, Т.(2002). *Македонска народна митологија (народна традиција, религија, култура*. Скопје: Матица Македонска.
10. Девик, Д. (1989) *Основе етномузикологије-општи део*. Београд.
11. *Дигитални содржини за наставни програми за VII одделение* (2010). Скопје: Биро за развој на образованието.
12. Димчевски, Ѓ. (1983). *Вие се оро македонско*. Скопје: КУД „Гоце Делчев“.

13. Дојчиновски-Росоклија, С. (2005). *Природни и културни вредности на малореканскиот регион*. Скопје: Студио Маска.
14. Димовски, М. (1996). *Народните ора и орската традиција - Етнологија на Македонците*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
15. Димовски, М. (1977). *Македонски народни ора - Од репертоарот на Ансамблот за народни игри и песни Танец (книга 2)*. Скопје: Институт за фолклор.
16. Ѓорѓиев, М.Ѓ. (1996). *Музичките карактеристики на народните песни- Етнологија на Македонците*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
17. *Закон за основно образование* (2009).
18. Здравев, Ѓ. (2005). *Македонски народни носии (ткаеници, везови, плетива, китење и накит)*. Скопје: Матица македонска.
19. Здравкова-Џепароска, С. (2011). *Аспекти на перформативна кинестетика*. Скопје: Југореклам.
20. Здравкова-Џепароска, С. (2006). *Историја и теорија на танцовата уметност*. Скопје: МИ-АН.
21. Здравкова-Џепароска, С. (2001). *Дискурси на танцовата уметност на XX век*. Скопје: Југореклам.
22. Илиќ, Б. (2010). *Обредните поворки во традицијата на Македонците, нивното изворно значење и нивната функција во современата средина - Зборник на трудови II*. Битола.
23. Илиќ, Б. (2011). *Карактеристиките на традиционалните игри во градските центри Скопје и Тетово од XIX и почетокот на XX век- Зборник на трудови III*. Битола.

24. Јаневски, В. Илиќ, Б. Витанова, А. (2008). *Танци и народни ора - Прирачник за настава*. Скопје: Биро за развој на образованието.
25. Јаневски, В. (2009). *Методика на настава по народни ора - Зборник на трудови*. Битола.
26. Јаневски, В. (2010). *Главни карактеристики на играорните подрачја - Зборник на трудови II*. Битола.
27. Јаневски, В. (2011). *Техники и методи при етнокореолошки истражувања - Зборник на трудови III*. Битола.
28. Јаневски, В. (2013). *Етнолошки карактеристики на македонските народни ора (по избрани примери)*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.
29. Јанковиќ, Љ. (1948). *Народне игре - књига IV*. Београд.
30. Китевски, М. (2010). *Скопје во македонските народни песни*, Скопје: Камелеон.
31. Китевски, М. (2010). *Македонска народна лирика*. Скопје: Институт за македонска литература.
32. Китевски, М. (2008). *Јуначки народни песни*. Скопје: Камелеон.
33. Китевски, М. (2008). *Љубовни народни песни*. Скопје: Камелеон.
34. Китевски, М. (1996). *Истражувања на македонскиот фолклор*. Скопје: НИП „Студенски збор“.
35. Конески, Б. (1986). *Блажена гора зелена - Антологија на македонската народна лирика*. Скопје: Македонска книга.
36. *Концепција за деветгодишно основно воспитание и образование* (2007). Скопје: Биро за развој на образованието.
37. Линин, А. (1978). *Тиквешки народни песни*. Скопје: Мисла.

38. Линин, А. (1986). *Народните музички инструменти во Македонија*. Скопје: Македонска книга.
39. *Музиката на почвата на Македонија* (1999). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
40. *Македонски фолклор* (1969). Симпозиум за македонскиот револуционерен фолклор од епохата на Илинден. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.
41. *Македонски фолклор* (1982). Материјали од VII меѓународен симпозиум за балканскиот фолклор. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.
42. *Македонски народни песни од Костурско* (1999). Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.
43. Миладинов, Д. (1983). *Зборник на народни песни*, Скопје: Македонска книга.
44. Mirković, R. (1998). *Psihologija muzičkih sposobnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
45. Наневски, Д. (1971). *Љубовни народни песни*. Скопје: Македонска книга.
46. *Наставни програми за I-III, IV-VI и VII-IX одделение* (2007), Скопје: Биро за развој на образованието.
47. *Наставен план за основно училиште и Наставни програми за I одделение* (1996). Министерство за образование и физичка култура. Педагошки завод на Македонија.
48. *Наставен план и наставни програми за Музичко образование* (1998). Министерство за образование и физичка култура. Педагошки завод на Македонија.

49. *Наставен програм по музичко воспитание за основните училишта, осмолетките, гимназиите и учителските школи* (1952). Скопје: Совет за просвета, наука и култура на НРМ.
50. *Наставен план и програма за основните училишта во Социјалистичка Република Македонија* (1966). Скопје: Просветно дело.
51. *Основно училиште, општа програмска структура со наставен план и програми* (1973). Скопје: Просветно дело.
52. Orlović, M. Potkonjak, N. (1981). *Pedagogija I deo*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
53. Ортаков, Д. (1982). *Музичката уметност во Македонија*. Скопје: Македонска Ревија,
54. Пановски, Д. (1992). *Учебникари и просветители*. Скопје: Наша книга.
55. Пенушлиски, К. (1971). *Љубовни народни песни, избор и редакција Душко Наневски*. Скопје: Македонска книга.
56. Пенушлиски, К. (2003). *Македонски фолклор (студии и прилози)*, Скопје: Матица Македонска.
57. Пенушлиски, К. (2004). *Македонски фолклор (историски преглед)*. Скопје: Матица Македонска.
58. Пијаже, Ж. (1988). *Развој на интелигенцијата*. Скопје: Просветно дело.
59. Плавша, Д. (1961). *Моје дете и музика*. Београд: Народна књига.
60. *План и програма за воспитно-образовната дејност во основното воспитание и образовани, музичко образование* (1980). Републички завод за унапредување на образованието и воспитанието.
61. *План и програма за воспитно-образовната дејност во основното воспитание и образовани, музичко образование* (1990). Републички завод за унапредување на образованието и воспитанието. Скопје: Просветно дело.

62. *Програми за воспитно-образовната дејност на основното воспитание и образование за Музичка култура од I-IV одделение* (1992). Министерство за образование и физичка култура. Педагошки завод на Македонија.
63. Саздов, Т. (1966). *Македонска народна поезија*. Скопје: Култура.
64. Таневски, Т. (1999). *Музичко-Етнолошка разгледница на Македонија*. Скопје: Неол.
65. Фирфов, Ж. и Симоновски, М. (1962). *Македонски мелографи од крајот на XIX век*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.
66. Фирфов, Ж. (1999). *Ликот на македонската народна музика*, Музиката на почвата на Македонија, прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија, кн.7, дел 1-2. Скопје: МАНУ.
67. Хаџиманов, В. (1968). *Македонски народни песни - Моми тиквшанки*. Скопје: Македонска книга.
68. Heveler, K. (1990). *Muzički leksikon*. Novi Sad: Matica srpska.
69. Чешмеџиев, Ј. (2009). *Македонски народни песни - приредил д-р Марко Китевски*. Скопје: Камелеон.
70. Чичаковски, Т. (2011). *Македонски традиционални музички инструменти*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.
71. Џимревски, Б. (1985). *Чалгиската традиција во Македонија*. Скопје: Македонска книга.
72. Ђорђевић, Т. (1984). *Наш народни живот- књига 4*. Београд: Просвета.
73. Ширилова, В. (2006). *Голем лексикон*. Скопје: Топер.
74. <http://www.macedonium.org>